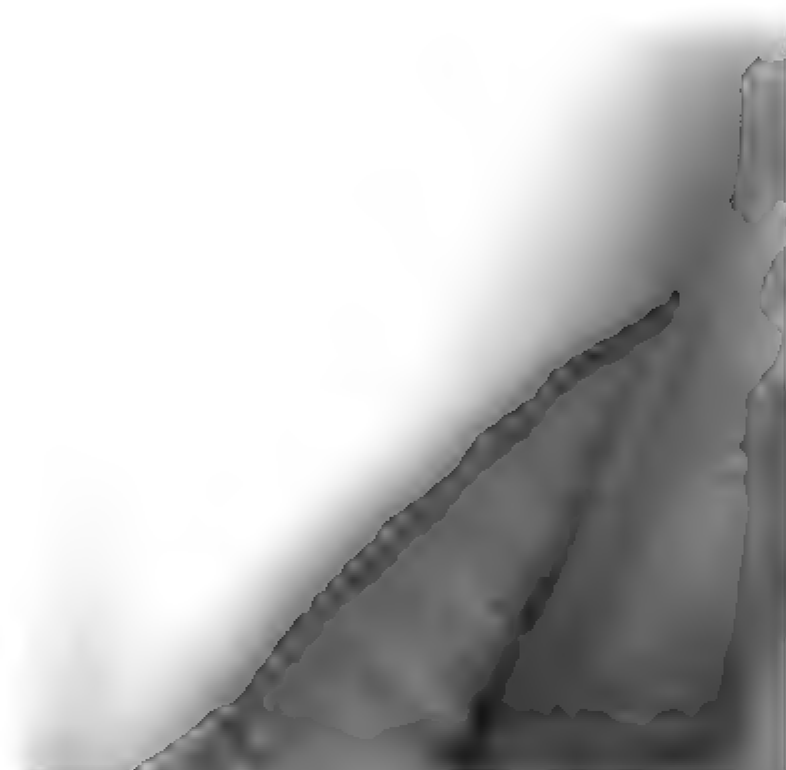

Nix
Rask

SAMLEDE

TILDELS FORHEN UTRYKTE

AFHANDLINGER

AF

R. K. RASK.

UDGIVNE

EFTER FORFATTERENS DØD

AF

H. K. RASK.

ALUMNUS COLL. MEDIC.

ANDEN DEL.

KØBENHAVN. 1836.

TRYKT I DET *POPPSKE* BOGTRYKKERI,

VED J. G. SALOMON.

Til Læseren!

Nærværende Bind indeholder mange Ting, som langtfra ikke vilde have fremstået i den Skikkelse, dersom Forfatteren selv havde lagt den sidste Hånd på sit Verk. Jeg må derfor bede Læseren med Velvillie at betragte alt i sin oprindelige Skikkelse, især da her afhandles mange Ting, hvorom jeg ikke har den fornødne Kundskab til at ordne, tilföje eller bortskære, hvad Forfatteren selv vilde have gjort. Jeg har håbet at

den velvillige Læser heri vil kunne finde mange fordomsfri Spor antydede til en grundig Behandling af Sprogene i Almindelighed, og måtte dette blive Tilfældet, da vilde jeg anse min Tid og Umage vel anvendt.

Borchs Kollegium, Dec. 1835.

H. K. Rask.

Indhold.

Rettelser.

S. 2 L. 8. læs *idyllion*; L. 14 *χειροθηκη*; L. 20 georgica

S. 4 L. 1 ned. læs med; L. 5 stod; L. 6 læs 2.

S. 6 L. 1 ned læs susceptam.

S. 31 L. 16 Islandsk l. Latin.

S. 112 L. 6 ned. Måde udslettes.

S. 182 L. 8—9 ned. udslettes.

S. 236 L. 2 ned. læs paciscor, paciscerer.

S. 237 L. 1 læs nanciscor, nanciscerer; L. 12 ulciscor, ulciscerer.

Register.

Indledende Bemærkninger om Græsken.

De Fortrin, det græske Sprog i så stor Overflødighed besidder, kunne deles i tvende Hovedklasser, eftersom de ligge i Sproget selv eller i Literaturen.

Rhunkenii oratio de Græcia artium inventrice i hans opuscula.

Hemsterhusii oratio de linguæ græcæ præstantia ex ingenio græcorum et moribus probata.

W. W. J. Schmidt über die Vortheile des Erlernens der griechischen Sprache. Heiligenst. 1815. (16 Sider 8vo).

A. Sproget udmærker sig 1) ved *Originalitet*; det er ligesom fremkommet af sig selv, det indeholder sin Grund, sin Etymologi i sig selv; for at forstå Græsk til Bunds behøver man ikke andet end Græsk; i det mindste besidder det denne Egenskab i höjere Grad end noget andet bekjendt evropæisk Sprog. Men ikke nok at det indeholder Kilden til sig selv, det er tillige 2) *Kilden* til mange andre Sprog. *Det latinske*

har næsten hele sin Oprindelse af Græsken, det har tillige sin Kultnr derfra. Det var Grækerne, som lærte Rommerne at dyrke deres Sprog, og som indførte Videnskab i det rå Latium. Latinen har endogså lånt sit Kunstsprog for en stor Del af Græsken, f. E. *philosophia*, *historia*, *grammatica*, *mathesis*, *poesis*, *elogium*, *crisis*, *epigramma*, *idyllon* o. s. v. De nyere videnskabelige Kunstsprog i Latinen ere næsten ganske dannede af Græsken, så at blot Endelser og Formforandringen er latinsk; ja ikke alene Kunstord, men mangfoldige Navne på Naturgjenstænder og de allersimpleste Kunstting, f. E. ερίκη, ανεμωνη, ποδαγρα, οργυια, χειροθήκη, εφιππιον o. desl. Latinen har tillige med en Mængde græske Navneord fået den största Del af Navneordenes Formforandringer i Græsken, så at ders ikke blot til Ordenes etymologiske Forklaring udfordres de græske Stamord, men endog til deres Deklineren (som *Erinnys*, *Aeneis*, (*bucolica*) *georgicon*,) at kunne den græske Sproglære. Af Latinen nedstamme igjen de rommanske Sprog, også disse have altså deres sidste Grundkilde i Græsken. Ja fuldt så nær som Latinen ligge endnu de lettiske og slåviske Sprog; endog for de gotiske Sprog har det megen etymologisk Vigtighed.

3) den *indvortes grammatikalske Fuldkommenhed*, som består i et såre passende Antal af Endelser eller Former til at udtrykke Begrebernes Forholde, i den store Regelrethed, hvormed disse anvendes i Formforandrin-

gen, og den deraf flydende Simpelhed og Lethed at lære en fuldkomnere Ordföjning, og i en utrolig rig Orddannelse, hvorved en overvættes Rigdom på Ord til enhver Art af menneskelig Tænkning tilvejebringes på den for Hukommelsen og Forstanden allerletteste Måde. Engelsken er et af de rigeste Sprog nuomstunder, men dets Rigdom er sammensanket allevegne fra; man må, for at erindre den, besvære Hukommelsen med utallige enkelte Ord, som ikke hænge sammen med hverandre, og ikke have nogen Oprindelse eller Grund i Sproget selv. Græsken har den samme Rigdom, men den er udflydt af Sprogets eget Væsen; man behøver blot at erindre sig nogle få Stamord og de grammatikalske Orddannelser, og da har man på én Gang det hele Ordforråd inde, som ellers syntes uoverskueligt. Det er også i sig selv langt lettere, at erindre Stamordene i Græsk end i Engelsk; ti hvor der ere flere Afledsord og Sammensætninger, der støder man oftere på samme Grundord, der er altså flere Bånd at knytte Tanken til, dèr er mere Beskæftigelse for Forstanden, ti man öjner der et klart Grundbegreb, som har ved Afledningen fået sine bestemte Bibegreber og Afændringer, f. E. τελειοτης, *perfection*, συμπᾶς, *universal*. Det hele er der mere sammenhængende og lettere at fatte og erindre. — Også de flere græske Dialekter, hvori vi have betydelige Skrifter, og som have hver sin ejendommelige Karakter, hvilke altså Skribenten kan vælge imellem efter sin Gjenstands Beskaffenhed, så og det

herlige ejendommelige poetiske Sprog, der forsyner Digteren med mange indholdsrige og skönne Udtryk, som han ellers måtte savne. Disse Sprogarter er det også, som ret åbne os den hele Sprogbygnings sande Oprindelse og Fremgang; uden den skulde mangfoldigt være os ganske uforklarligt og mekanisk ligesom i Latinen, uden dem skulde vi også meget indskrænkes i Anvendelsen af Græsken i andre Sprogs Oprindelseslære.

Dets særdeles *höje Uddannelse* i enhver Foredragsart; i den episke, tragiske, komiske og lyriske Poesi, i Veltalenhed, i Historie og Filosofi har det uovertrufne Mesterstykker at opvise.

Dets *Velklang*, hvorved det omhyggelig undgår såvel Medlyd- som Selvlydsammenstød, og således holder en harmonisk Middelvej imellem det hårde og bløde.

Ælde og *Varighed:* denne Herlighed er ikke et hurtigt forsvindende Syn, men vi kjende det græske Sprog næsten tre Tusindår igjennem, hvilket næppe kan siges om noget andet Sprog. Vi have Skrifter deri fra enhver Tidsalder og Kulturgrad i Mængde, ja endnu er det på en Måde levende.

B. Af *Literaturens* Fortrin ere nogle allerede berørte. Desuden bærer den såvel 1) i Henseende til sin Rigdom og Mængde af Skrifter, som 2) til disses Godhed og indvortes Værd Prisen for alle de gamle Folkeslags, ja mange holdes endnu og skal evig holdes for uforlignelige Mesterverker.

3) Foruden det indre æstetiske Værd har også den græske Literatur stor Vigtighed, forsåvidt den er næsten den eneste Kilde, hvoraf vi øse Kundskab om den gamle Verdens Tilstand, Historie, Geografi, Sæder og Religion o. s. v., og det i en Række af over 1000 År.

4) Den er Kilden til den latinske Literatur, dens Uddannelse og Skönhed; de rommerske Skribenter efterlignede bestandig Grækerne; til at føle og fatte deres Skönheder, ja mangen Gang til ret at forstå og forklare dem, er det nødvendigt at kjende Kilden. Det er altså ikke blot den latinske Grammatik, men og Literaturen selv, der forudsætter den græske.

5) De Kristnes Religionsbøger, det såkaldte Ny Testament er forfattet i en Art Græsk; de ere, hvorvel unægtelig det sletteste af den hele Literatur, dog altid höjst mærkværdige for Tidens og i Almindelighed den menneskelige Ånds Historie og især formedelst Følgerne. For de Kristne må denne Omstændighed göre Græsken dobbelt vigtig og kær.

Det vigtigste Bidrag til de jødiske Religionsbøgers Fortolkning er den græske Oversættelse. Nogle af hine jødiske Bøger gives blot på Græsk, og deriblandt nogle af fortrinligt Værd.

6) Fra disse tre Kilder (den græske, den rommerske Litteratur, og de omtalte Religionsbøger), er al Kultur, alle Videnskaber og Religioner i det nyere Evropa udgået og oprunden. Græsken er den første Hovedkilde til alt.

Sammenligning med Latinen:

Ruhnkenii elogium Hemsterhusii. — Multò majorem similitudinem habet cum cultioribus rec. ævi linguis in notionibus imprimis philosophicis exprimendis, quam latina, ubi vocabula barbarica fingere, vel longis ambagibus uti et miris modis nos torquere sæpissime cogimur, si quis hac in lingua materiam philosophicam tractare velit.

Latinen udfordrer altså længere Tid, og större Anstrængelse, hvilket uden Tvivl er Grunden til at den Færdighed at skrive god Latin synes jo mere og mere at tage af i disse Tider, hvor der fordres så meget andet og vigtigere af den lærde, end sige af den blot i Almindelighed dannede Mand.

Det er lettere for Begyndere at erindre de græske end de latinske Ords Kön, eftersom man i Græsken har Bestemmelsesordet, som man kan vænne sig til at föje til, hvorved man erindrer Könnet, når man har set Ordet nogle Gange; en sådan Hjælp savner Latinen ganske, f. E. ὁ μυς, *mus*, ὁ ἡλιος, *sol*; man erindrer da herved ligesom ovenikøbet mangfoldige af de latinske Ords Kön med det samme.

Det grammatikalske System er langt simplere og dog fuldkomnere. Således i Deklineringen skilles den gamle 4de latinske Böjningsmåde ikke fra den 3die og den 5te er rent borte; ikke desmindre adskiller Græsken sine Forholdsformer tydeligere end Latinen, hvor man 1) i 2den Böjnings-

måde ikke kan skjelne Ejeformen fra Flertallet, *boni viri*, ἀγαθȣ ἀνδρος, ἀγαθοι ἀνδρες, 2) i 3die ikke kan adskille Ejeformen fra Hensynsformen og Flertallet, f. E. *bonæ*, ἀγαθης, ἀγαθῃ, ἀγαθαι, 3) i 5te ikke Flertallets Nævneform og Gjenstandsform, *patres*, πατερες, πατερας, som Græsken i alle usammentrukne Ord. Vel adskiller Latinen Hunkön i Flertallets Ejeform fra de andre Kön, *bonarum*, men det samme gör Græsken i Hensynsformen, ἀγαθαις. Ja dette gælder måskje ligeså fuldt om Gjerningsordenes Forandringsmåder, når de fremsættes i deres naturlige, tilbörlige Klarhed.

Latinen står f. E. langt tilbage i Rigdom på Tillægsformer i disses Regelrethed og Fuldstændighed, de latinske have i Handleformen kun én Endelse, de græske tre Kön, *amans*, Φιλεον, φιλεῶν φιλȣσα; og de uregelrette Gjerningsord ere vel ikke nær så mange i Græsken som i Latinen.

Det synes altså, a) som Græsken burde læres først og lægges til Grund for al lærd Undervisning i de gamle Sprog, efterdi man herfra alene kan blive ved at gå bestandig frem; uden at efterlade noget ubekjendt, bestandig kan forstå alt, hvad man lærer, til nederste Grund, hvorimod man ved at begynde med Latinen idelig må gå tilbage til noget ubekjendt, eller og lade meget gå forbi i Undervisningen, hvorom Lærlingen ikke ret kan få noget tydeligt Begreb, hvilket i mine Tanker er det fordærveligste af alt ved Undervisningen,

Fra Græsken kunde man da bekvemt gå over til Latinen, fra denne til de nyere Sprog, Italiænsk, Fransk o. s. v., den selvsamme Gang som Kulturen har gået, hvilket i mine Tanker vilde være af uendelig Nytte og göre Banen uendelig behagelig.

Det synes dernæst b) som Græsken var langt mere værdt og langt bedre skikket til at være de lærdes almindelige Sprog, end Latinen, en Værdighed, som Latinen formedelst mange og så store Mangler aldrig vil kunne håndthæve. Heraf synes at følge, at det er forbi med det almindelige Sprog for de lærde, og at det, såvel som et for hele Menneskekönnet, vil for Fremtiden blive en Kimære, eftersom Hændelsen den første Gang valgte så slet, at Valget ikke kunde bestå. Af tvende herlige Sprog valgtes det mindst originale, mindst dannede og dannelige, det mindst udbredte (?), der tillige var det fattigste og vanskeligste fremfor den i alle disse Henseender fuldkomnere Græsk. Hændelsen kan man vel med Rette sige bestemte Valget; ti det var ikke den overhåndtagende Kristendoms Oprindelse og Grundkilder, ikke de Lærdes Overenskomst, men fornemmelig den rommerske Bispes tilfældige Overvægt i Kirken, og de fleste nyere Folkeslags og Sprogs udannede Råhedstilstand som afgjorde det; da nu begge disse Grunde ere svundne, er det ikke at undres, om også Virkningen deraf bortfaldt. Græsken vil dog, mener jeg, næppe nu kunne opsvinge sig til et almindeligt Sprog for de lærde, dertil har Latinen fået altfor stor For-

spring; og det latinske vil ikke kunne beholde sin Plads ti dertil har det altfor store Ufuldkommenheder i Sammenligning med de nyere Sprog. Måskje også dette er til Menneskehedens Gavn og Lykke, ti den Fordel, at lærde let og hurtig kunne meddele hinanden deres Tanker og Opdagelser, synes ikke nær at opveje den Skade, at disse Tanker og Opdagelser netop derved spærres al Indgang hos og Udbredelse blandt den allerstörste Del af Folket, ja endog for en stor Del hos de dannede Mænd.

Quam molestum sit linguarum studium, intelligunt omnes, qui vel paucis addiscendis operam navarunt, at labor iste utilitate multa, interdum & jucunditate compensatur. Qvid enim fructuosius esse potest, quid svavius, quid optabilius, quam patriam linguarum auxilio ubicunque terrarum invenire? Quid mirabilius quam cum gentibus jamdudum excisis loqui? Quid omni scientiarum generi salutarius quam antiqua, nova, peregrina, domestica, occulta explorare?

Heusinger.

Græsken og vore egne Sprog besidde Fortrin, som virkelig ved Tiden, ved den forglemte og

---

Jeg mener ikke hermed, at Latinen i det hele står tilbage for de nyere Sprog, den har vistnok i flere Henseender betydelige Fortrin for ethvert af disse, men det er Fortrin, som meget få ere i Stand til at benytte sig af, Fortrin, som heller ikke nu ere os så vigtige eller nyttige.

og fordærvede Udtale have for en stor Del tabt sig. Det kommer for Eksempel ikke os således som Cicero an på, ved en melodisk Velklang, ved afpasset Fodmål at smigre Øret eller ved kunstig Stilling af Ordene at vinde Bifald, men snarere ved et bestemt Foredrag, samt naturlig Lethed og Lighed med det Sprog vi selv tale at udtrykke vore Tanker; hertil udfordres ofte Frihed til at danne ny Ord, men her står Latinen ligeså langt tilbage, som det i førstnævnte Henseender kan have udmærket sig. Det er os ikke så magtpåliggende at kunne give Ordene den allerbekvemmeste Stilling, som at have Forråd af bekvemme Ord og Mulighed for os til at forøge dette Forråd.

Når man betragter alt dette, synes det ubegribeligt, at Græsken ikke er bleven mere almindelig dyrket i nyere Tider, ikke som det bedste Dannelsesmiddel, den bedste praktiske Fornuftlære, bleven ansét som en uefftergivelig Fordring til enhver lærd og dannet Mand. Årsagen til dens Tilsidesættelse ligger uden Tvivl for en stor Del i den Vanskelighed, hvormed de sproglærde have indhyllet Begyndelsesgrundene og den forkjerte Fremgangsmåde, man ved Undervisningen har fulgt. Først skulde man blot læse et Stykke af N. T. i Skolerne, siden blev Sproglæren indviklet i uendelige Vanskeligheder, i det mindste hele Læren om Gjerningsordene; den ny Synsmåde var ufuldfredsstillende, og vanskelig at erindre, da ingen af dens Forsvarere nogensinde endnu har henført de

uregelrette Gjerningsord til sine behørige Klasser, ej heller beskrevet hvert af dem før sig fuldstændigt på et og samme Sted; men anført samme Ord på ti eller tyve Steder efter de forudsatte, selvgjorte Nutidsformers Inddeling, med andre Ord, de have glemt, at Ordene i Sproget var Hovedsagen og de antagne Former kun Hjælpemidler til at lette sig Forklaringen af de ellers ubegribelige Særsyn; den gamle Synsmåde var yderlig forvirret og ufilosofisk; denne Vanskelighed er noget nær dreven allervidest i *Hermanni de emendanda ratione grammaticæ græcæ.* Der skildres de i det mindste så farlige, at der ytres det var bedst om de lærde, som sysselsatte sig dermed, vilde indskrænke sig til en eller anden enkelt Punkt; da dog den hele Indretning er langt simplere, regelmæssigere og fuldkomnere end den latinske Sprogbygning.

Min Fremgangsmåde i denne Sproglære afviger såre vidt fra den i alle ældre sædvanlige, min Hensigt var nemlig at skildre Sproget overensstemmende med dets Natur, så godt som mig var muligt, uden alt Hensyn til, hvorledes andre have skildret det. Det vigtigste Bevis for min Fremgangsmådes Rigtighed søger jeg deri, at den passer til alle mig bekjendte gamle Sprog af den evropæiske Rase fra Sanskrit til Islandsk. Vel anse nogle det for urigtigt i Bøger for Ungdommen at afvige fra den sædvanlige Form; men jeg kan ikke indse, hvori nogen Fare her skulde ligge, efterdi ingen Begynder plejer at læse mere end én Bog ad

Gangen, f. E. hvorledes kan det skade den, som læser Prof. Blochs Sproglære, at Nissen følger en anden Fremgangsmåde og Munthe en tredie? det kan ikke være til Bryderi for nogen, undtagen den Lærer, der er for magelig eller indskrænket af Tænkemåde til at holde Skridt med sin Videnskabs Fremgang til Fuldkommenhed. Det har iøvrigt hverken været min Agt her at skrive for Skoler eller for lærde. Det eneste jeg har haft for Öjne er Gjenstanden selv, hvilken jeg har søgt at beskrive så fuldstændig og tydelig, at jeg kunde forstås af enhver dannet Mand uden lærd Kundskab i noget andet Sprog, end Dansk i det höjeste, og denne kan jeg vel med Rette forudsætte hos enhver, som tager denne Bog i Hånden.

Om Skrifttegnene.

1. *Bogstaverne ere følgende 24.*

Figur.	Navn.	Betydning.	Talværd.
Α α	Ἄλφα, Alfa	a	1
Β β ϐ	Βῆτα, Béta	b	2
Γ γ	Γάμμα, Gamma	g	3
Δ δ	Δέλτα, Delta	d	4
Ε ε	Ἒ-ψίλον, E-psilon,	kort e (æ)	5
Ζ ζ	Ζῆτα, Sdéta	sd	7
Η η	Ἦτα, Éta	ē	8
Θ ϑ θ	Θῆτα, þéta (Theta)	þ (th)	9
Ι ι	Ἰῶτα, Jóta	i	10
Κ κ	Κάππα, Kappa	k	20
Λ λ	Λάμβδα, Lambda	l	30
Μ μ	Μῦ, My	m	40
Ν ν	Νῦ, Ny	n	50
Ξ ξ	Ξῖ (Xi) Ksi	(ks) k	60
Ο ο	Ὂ-μικρον Omikron,	kort o (å)	70
Π π	Πῖ, Pi	p	80
Ρ ρ	Ῥῶ Hró	r (hr)	100
Σ C σ ς	Σίγμα, Sigma	s	200
Τ τ ꞇ	Ταῦ, Tav	t	300
Υ υ	Ὗ-ψίλον, Y-psilon	y	400
Φ φ	Φῖ, Fi (Phi)	f	500

Figur.	Navn.	Betydning.	Talværd.
Χ χ	Χί, Ki (Chi)	ch	600
Ψ ψ	Ψί, Psi	ps	700
Ω ω	Ω-μεγα, O-mega	ō	800

Bogstaverne i den første Rad ere de store (Unsialbogstaver), i den anden de små (Kurrentbogstaver); de store bruges kun i Begyndelsen af en Mening, og forrest i Egennavne.

Figuren ς bruges kun i Enden af et Ord som: προς, *til*, προςδεχομαι, *modtager*; σ derimod bruges ikke i Enden af et Ord, undtagen en Selvlyd er bortfalden, som skulde følge på, såsom: ἐρυκανουσ᾽ ἀεκοντα for ἐρυκανουσι ἀεκοντα, *(de) tilbageholde ham imod sin Villie.* I de øvrige Tilfælde, hvor de små Bogstaver have to Figurer, bruges de iflæng, dog ere de sædvanligst, der stå foran.

De sædvanligste *Forkortelser* ere ȣ for ου ϛ for στ, ϑ for σϑ, og nogle flere.

1. Af *Taltegn* mangler Bogstavrækken 3 Figurer; der udfordres nemlig efter den græske Talbetegnelse, 9 Enere, 9 Tiere og 9 Hundredere, som udgöre ialt 27, men Bogstavrækken indeholder kun 24. Man tog da til at betyde 6 Figuren F (βαυ, bav, som svarer til det hebr. vav) eller ϛ (στιγμα, stigma, ἐπισημον); til 90 tog man ϟ (κοππα) og til 900 ϡ (σαμπι).

Desuden må mærkes, at Bogstaverne, når de have Talbetydning, få en Streg ovenover; sættes flere som Tal ved Siden af hinanden, får sædvanlig kun det sidste denne Streg, f. Eks. λ′ 30, λϛ′ 36;

og således videre med det større Tal foran. Tusinde betegnes med α, som får en Streg neden under således ͵α o. s. v. efter samme Regler, som de mindre Tal, f. Eks. ͵αωε 1805, ͵αωιβʹ 1812. Til denne Talbetegnelse behøves altså intet Nul. Komme flere til, da får blot det som betyder Tusinder Stregen. Desuden betegnes Tallene i Græsken også stundum med store Bogstaver omtrent som i Latinen. Man brugte således 6 Bogstaver: I (ἑν) *en*, Π (πεντα) *fem*, Δ (δεκα) *ti*, H (ἑκατον) *hundrede*, X (χιλιοι) *tusinde*, M (μυριοι) *ti Tusinde*.

2. *Åndetegn* (πνευμα) gives der i Græsken kun to ʽ det stærke, δασυ; og ʼ det svage, ψιλον); de sættes over Selvlyde, som begynde Ordene. De ere opkomne af Figuren H, som i gamle Dage betegnede begge, siden delte man den i ⊢ og ⊣ og disse Tegn bleve til L og ⅃, tilsidst til ʽ og ʼ; af den gamle Grundfigur er Latinernes H. Æolerne havde endnu et eget meget stærkt Åndepust, som de anbragde både for på et Ord, som begyndte med en Selvlyd, og i Mitten mellem to Selvlyde; dette betegnede de ved Figuren F (διγαμμα kaldet,) fordi den ligner et dobbelt Gamma; heraf Latinernes F.

3. Af *Mærker (Aksenter) over Selvlydstegnene* findes i græske Bøger tre, nemlig ʹ det skarpe, ˋ det tunge, ˜ det slæbende eller dobbelte. Når ι eller υ står efter et andet Selvlydstegn og skal læses i en ny Stavelse, får det to Prik-

ker ¨ (διαίρεσις Adskillelsestegn) over sig, f. Eks. αΰτη et Skrig, læs a-yte (ikke av-te).

Når sådanne Mærker, Åndetegn, Tonetegn, eller deslige sættes over Tvelyde, blive de altid satte over det sidste Bogstav i samme, for Eks. αὐτος, han.

4. *Skilletegnene* i Græsken ere de samme, som i andre Sprog, undtagen en Punkt ovén ved Linien (· κωλον) svarer til vore to Punkter, og Spörgsmålstegn (;), der ser ud som vort Ledtegn; Udråbstegn have Grækerne ikke. Skjelnetegn (διαςολη) er et Komma, der adskiller et sammensat Ord, for at kjende det fra ét lignende enkelt, som, ὁ,τι *ikvad*, ὅτι *at*.

Bogstavernes Inddeling.

5. *Selvlydene* i den græske Bogstavrække ere disse 7: α ε η ι ο ω υ, de øvrige ere *Medlyde*. Af Selvlydene ere nogle *lange*, nemlig η og ω, andre *korte*, ε og ο, de andre ubestemte eller *tvetonede*, nemlig α, ι, υ.

Grækerne kjendte ikke eller havde i det mindste ikke som Østerlænderne egne Tegn til de Medlyde, der komme af Selvlyde, navnlig Jod og Ve af J og U, de satte derfor Selvlydstegnene ι og υ isteden. Således kunde, ikke som man har sagt, to Selvlyde, men to Selvlydstegn, hvoraf det ene stod isteden for en nærbeslægtet Medlyd, komme til at udtåles i én Stavelse; dette er de såkaldte *Tvelyde* (ἡ διφθογγος), som i Græsken ere dels *korte*, når de bestå af en kort Selvlyd forbunden med ι eller υ, såsom: αι, ει, οι, υι; αυ, ευ, ου;

dels lange, når en lang Selvlyd, udgör Hovedlyden, nemlig ᾳ, ῃ, ῳ, ηυ, ωυ. Man ser, at når Jota kommer (som Jod) efter en lang Selvlyd, skrives det under, dette *underskrevne Jota* sættes dog ved Siden af de store Bogstaver, men bliver derfor ikke selv stort, således Αι (ikke ΑΙ) Ηι, Ωι.

6. *Medlydstegnene* deles i *de sammensatte* ζ for σδ, ξ for γς, κσ og χσ, ψ for βσ, πσ, φσ, og de *enkelte*, som ere alle de øvrige. De enkelte deles atter i de *flydende*: λ μ ν ρ σ (ζ) og de *stumme*, som ere de øvrige 9. Disse stumme (måskje rettere dumpe) deles atter på tvende Måder således:

	hårde.	bløde.	åndende.	
Læbebogstaver	π	β	φ	(ψ μ)
Ganebogstaver	κ	γ	χ	(ξ)
Tungebogstaver	τ	δ	ϑ	

Om Stavningen.

7. Ethvert græsk Ord slutter enten med en Selvlyd, eller med en af de Medlyde ν, ρ, σ (ξ, ψ). Andre Bogstaver findes aldrig i Enden af et græsk Ord, undtagen κ i ἐκ *af* og οὐκ *ikke*, der dog og hedder ἐξ og οὐ.

Ingen Medlydstegn fordobles i Enden af Ordene, kun imellem to Selvlyde, hvoraf den første har en kort og skarp Tone, f. Eks. βαλλω, *kaster*. Dog, når én Selvlyd var bortkastet i Enden af et Ord, fordi det følgende begyndte med en Selvlyd, da kan en anden, og tillige en dobbelt, kom-

me til at stå i Enden, f. Eks. ἀλλ' ἐςι (men det er for ἀλλα ἐστι.)

En Medlyd imellem to Selvlyde regnes til den sidste Stavelse, f. Eks. πα-τηρ, Fader.

Af tvende Medlyde mellem to Selvlyde regnes den ene til første, den anden sil sidste Stavelse, dersom den første var en af de flydende λ, μ, ν, ρ, (σ), hvis ikke da regnes de begge til sidste Stavelse f. Fks. ἁλ-μα, *et Spring*, μορ,φη *Skikkelse*, ὀ,χλος, *en Skare*, πε-τρα *en Klippe*, δο,ξα, *Mening*, ἐ-ςι *der er*, ῥα-βδος *en Kjæp*.

Står der i mellem to Selvlyde tre Medlyde, da regnes den første til foregående og de to til den efterfølgende Stavelse, f. Eks. ἀν-θρωπος, *et Menneske*, med mindre den første γεἰ σ eller et sådant Bogstav, som ikke kan stå i Enden, ti da regnes alle tre til sidste Stavelse, som: ἀ-ςραπη, *Lynild*.

Sammensatte Ord afdeles i Stavningen således, at det sammenhørende kommer sammen, f. Eks. ἐπ-ιςαμαι, *jeg forstår*, ikke ἐ-πιςαμαι.

Om Udtalen.

Sylloge 2da pag. 211:

— — (Ac) sane mihi sæpenumero in causam diligenter intuenti admirari subit, quodnam sit hoc fastidium hominum, aut quæ sit tanta perversitas, ut rejectis doctissimis in utraque lingua grammaticis & rhetoribus sese ad inanem qvandam et erroris plenam consvetudinem, nullo judicio suspectam, nulla utilitate fretam, nulla autoritate com-

mendatam velint convertere, et ad eam tanquam ad scopulos Sirenеos consenescere.

Joh. Chekus.

8. Unægtelig er det behageligt, at kjende *den rette Udtale af et Sprog*, når det er behageligt at kjende Sproget selv; vi kunne uden den ikke ret sætte os ind i Sproget, ikke ret føle med Skribenterne deri, vi tabe i det mindste, om ikke, hvad jeg anser for værre, reut fordærve det Indtryk Sproget igjennem Øret skulde göre på os. Vi fejle bestemt, når vi udtale et Sprog anderledes, end det Folk, der talte det som Modersmål, udtalte det i den Tidsalder det blomstrede, og det hvad enten vi göre det finere eller plumpere, djærvere eller svagere. Men i et uddødt Sprog er det vanskeligt at bestemme Udtalen ganske nöjagtig, kun såmeget bliver altså vist, at jo nærmere man kommer den fuldkommen ægte Udtale, jo rigtigere, og altså jo bedre. Dette gælder uindskrænket om Græsken. Latinen er ligesom på ny bleven til et levende Sprog, og har i sin Gjenfødelse modtaget en ny fra den gamle höjst forskjellig Udtale, som det kunde synes nødvendigt at følge når man taler det, om man ellers vil forstås. Her er ikke Stedet at undersøge, om den ny og falske Udtale i Latinen virkelig for Brugens Skyld bör holdes så hævdet og hellig, da den dog er ganske forskjellig hos forskjellige Natsioner [1]) eller om

[1]) f. Eks. vi udtale *v* som *v*, Tyskerne som *f*, vi *eu* som *ev*, Tyskerne som *öj*, vi udtale *u* som *u*, de som *y*, vi *c* foran *e*, *i*, *y* som *s*, de tyske som *ts*

det var bedre, at man af Sprogets indre Natur, af de gamle Sproglæreres Verker og af Sammenligning med andre Sprog søgte at udlede og bevise den ægte rommerske Udtale, som da kunde følges af alle Natsioner af dem, der agtede det sande og det rigtige höjere end en indgroet, på Vankundighed bygget, mangeformet Vildfarelse. Men dette anføres kun for at vise, hvor meget mindre Vanskelighed det har at berigtige den græske end den latinske Udtale. Ingen taler Græsk, så man bliver ikke uforståelig ved den rette Udtale; enhver udtaler Græsk på sin Måde, en efter Aksenterne, en anden efter Selvlydens sande Længde, en tredie, som det kan træffe sig, så det bliver ikke noget afstikkende at følge den rette Udtale. Hertil kommer, at den sædvanlige græske Udtale, i det mindste den i Danmark sædvanlige, er ikke nær så afvigende fra den rette, som den sædvanlige i Latinen, ja i Sammenligning med denne må man sige, at den ligger uendelig nær.

Dette have også mange lærde Mænd følt og antaget, og derfor anvendt en utrolig Umage på at udfinde og udbrede den rette græske Udtale, og de have heri ingenlunde været uheldige. De vigtigste Verker i denne Materie ere: Sylloge scriptorum, qui de linguæ Græcæ recta prænuntiatione commentarios reliquerunt, videlicet A. Mekerchi,

---

o. dsl. Den rette Lyd som *k* har det upåtvivelig haft hos Angelsakserne.

Th. Bezæ, J. Cratini et Henrici Stephani &c. Lugd. Batavorum 1736. ed. Havercamp. 478 S. 8vo.

Sylloge altera scriptorum de linguæ græcæ pronunt. videlicet D. Erasmi, Stephani Vintoniensis, J. Cheki, Th. Smith, Gr. Martini, Er. Schmidt ed Havercamp. Lugd. Batav. 1740. 726 S. 8vo.

J. M. Fabri (programma) quomodo græca in scholis pronunciari placeat. Onoldi 1781, 4to.

I Læren om den græske Udtale er det især Selvlydene og de dertil henhørende Tvelyde, som spille den vigtigste Rolle, og have været underkastede en næsten uendelig Omtvistelse. Det er derfor også dem, vi her efter denne Oversigt over de forskjellige gamle Udtalemåder og Kilderne til deres Berigtigelse og Forening, ville afhandle først og udførligst Der gives da i den græske fornemmelig Selvlydenes Udtale *to Hovedpunkter*. Den ene vil efter *Reuchlins* Formening, at man skal *følge den nygræske Udtale*, ifølge hvilken blandt andre Særheder ε, ει, η, οι, υ uden Forskjel skulde klinge som *i*. Men det er usandsynligt, at der ingen Forandringer skulde have fundet Sted i et Tidsrum, som det fra Homer til Lutter, under så mangfoldige Skæbnens Afvekslinger og Forandringer af Kulturens Gang. Men indrömmer man, at der har været en stor Forskjel, så bliver Urimeligheden endnu mere iöjnefaldende. Skulle vi da udtale ét Sprog efter som det er Brug i et andet, over tusind År yngre? Hvad om vi ville give os til at udtale Islandsk på

Dansk engang? Eller skulle vi vel begrunde Sproget i dets øvrige Dele, men være ubekymrede om denne, som er Grundvolden for Velklangen, bestemmer Sprogets hele ydre Væsen og griber så dybt ind i de fineste Dele af dets indre Bygning? Det andet Parti, som har *Erasmus* til Formand, vil at man, som det hedder, skal give *ethvert Bogstav sin naturlige Lyd* og følgelig adskille *ι*, *ει*, *η*, *οι*, *υ*, men den naturlige Lyd er det just Knuden at bestemme; den naturlige Lyd af Bogstaverne er forskjellig hos de forskjellige Folkeslag, ikke desmindre tror enhver at tale naturlig og det uden Tvivl med Rette, nemlig hver efter sin egen og sit Sprogs Natur, ikke efter den græske; her kan den ene være ligeså nær og ligeså fjærn som den anden. Vil man hjælpe sig med Latinen, som vistnok var det nærmeste, da er jo Latinen et uddødt Sprog, og har været det tilvisse ligeså længe som Græsken. Det første System afskærer al Granskning, ved at antage og fastsætte noget, som er åbenbar falsk og urimeligt; det sidste er vel langt rigtigere, men synes dog at mangle Bestemthed, måskje også Bevislighed.

Det synes nemlig at være en Hovedmangel i Erasmusses og hans Efterfølgeres lærde Afhandlinger, at de have villet udlede den ægte Udtale alene af Græsk og Latin, selv også af de gamle græske og latinske Sproglærere. Dette vilde være det eneste rigtige i et levende Sprog, men det synes umuligt at bestemme Udtalen i et dødt Sprog efter Sproget selv; ti her har man jo lutter ube-

kjendte Ting at sammenligne; og ligeså umuligt næsten at udlode den af Sproglærernes Udsagn; ti de gamle Sproglærere kjendte blot deres eget Modersmål og det latinske, höjst det græske Sprog med, de lempede altså deres Udtryk og Beskrivelser efter den Gjenstand, som vi ikke kjende, og til at forstå dem, forudsættes stundum, at vi kjende det, vi ville vide. Desuden har ingen egentlig, med Fuldstændighed, Tydelighed taget sig for at beskrive Udtalen med den Bestemthed, som det endog i Sproget selv havde været muligt.

Overregner man da alle Kilderne, for deraf at kunne øse en såvidt mulig nöjagtig Kundskab om vor Gjenstand, da bliver vist nok 1) *det græske Sprogs eget indre Lighedsregler*, 2) *de gamle Sproglærdes Udsagn* af megen Vigtighed, men al tydelig Forestilling om Lyd må, som det synes, erholdes ved Sammenligning. Af de ældre Sprog, man kunde jævnføre, ligger intet så nær som 3) *Latinen*, der i sit Grundvæsen er oprunden af Græsk og har modtaget sin Bogstavskrift af Grækerne, men det er til Ulykke et dødt Sprog. Af fremmede Sprog kunde man og göre Brug, når man fandt Ord og Navne deraf skrevne på Græsk eller omvendt; her tilbyde sig 4) *de østerlandske Sprog*, der især kunne udbrede Lys over Tvelydene, eftersom de ikke have den Mangel på Medlydstegn til *j* og *v*, som det græske; det hebraiske, var det nærmeste, da vi af alle gamle hebraiske Bøger have græske Oversættelser sådan som de ere, men til Ulykke er det uddødt endnu længe för Græsken, og

Selvlydspunkterne først opfundne og tilsatte mange Hundredår efter at den gamle Udtale var forglemt. Men skal vor Kundskab om det ubekjendte blive klar og tydelig, så udfordres dertil Sammenligning med bekjendte Gjenstande. Vi have også endnu sådanne Sprog, hvis Udtale vi kjende med Vished, som gå så langt tilbage i Tiden som muligt, ere bevarede uforvanskede, og kunne bringes i tilstrækkelige Berøringspunkter med Græsken. Lykkeligvis gives der tvende Sprog, som i Forbindelse med hinanden svare til disse Fordringer, og på det klareste oplyse os den græske Udtale: 5) *Islandsken* er et Sprog, der endnu lever i Kraft og Glans, altså kjender man dets Udtale med Vished, den er upåtvivlelig et af de ældste og mest uforvanskede Sprog i Evropa. Island har aldrig været udsat for nogen Folkevandring, aldrig været betrådt af nogen fremmed Erobrer, det har været så afsondret, som noget andet Land fra Folk af fremmede Tungemål, det har dertil æret, hævdet og dyrket sit eget Sprog, og bestemt det ved Folkesange og Skrifter, der række höjt op i Nordens Gudealder selv, og man kan bevise, at Udtalen, i det mindste Hovedindretningen af det hele System, er uforandret som i Harald hårfagers Tid og som den rimelig at slutte har været i det øvrige Norden endnu meget længere tilbage i Tiden, för Islands Bebyggelse. Men dette synes endda noget sildig, og hvor finde vi desuden Berøringspunktet imellem Islands og Grækenlands Tungemål? 5) *Møsogotisken* er den ældste

Lævning af den hele gotiske Sprogstamme, den står på den ene Side i det nöjeste Slægtskab med Islandsken, Udtalen følger ganske samme System, skönt med en höjst forskjellig Betegnelsesmåde. På den anden Side indrettede den møsogot. Biskop *Ulfilas*, som levede i 4de Hundredår efter K. sin Bogstavskrift fornemmelig efter den græske, og det vi have på Møsog. er betydelige Brudstykker af hans Oversættelse af det ny Testamente. Her forekommer da naturligvis en Mængde græske Ord og Navne. Her få vi altså den islandske Udtale bragt meget langt tilbage i Tiden og meget nær i Fordindelse med Græsken.

Disse trende Sprog blive da de vigtigste Kilder til at udfinde og bevise den rette Udtale; de øvrige blive fornemmelig til Prøvelse og ny Bestyrkelse; ti det er vist, at det udfundne, om det er rigtigt, må stemme overens med Sprogets hele indre Natur, med de gamles Ytringer, for såvidt de ere klare.

Det Udtalesystem som de islandske og da også *de græske Selvlyde følge, har følgende Egenheder 1) etkvert Bogstav har en egen og kun en eneste Lyd* [1] *2) hver enkelt Selvlyd har en höj*

---

[1]) Man forblande ikke Lyden selv med Længden eller Aksenten af Lyden; i Ordene at *gå* og *gået* er samme Lyd, men af ulige Længde, i Ordene *helde* og *hellig*; *Herre* og *gjerrig* har *e* den samme Aksent, men forskjellig Lyd. Her taler jeg blot om Lyden, Aksenten er det i mange Tilfælde umuligt at bestemme.

og klar Udtale; 3) til enhver svarer én eller oftest tvende Selvlyde, efter dens Natur og Bekvemhed til at forbindes med j eller v eller begge; disse Tvelyde have en lav og bred Udtale. De simple Selvlyde betegne Islænderne ved de blotte Bogstaver, Tvelydene derimod enten ved en Streg over Bogstavet eller ved sammensatte eller sammenstillede Bogstaver. Møsogoterne fulgte heri ikke så simple Regler, men betegnede nogle af hine ved sammenstilllede og nogle af disse ved enkelte Tegn, desuden synes de at mangle nogle af de tvelydagtige i Islandsk og Græsk.

Endnu må man bemærke, at det er sædvanligt, at de ældre Sprogs Tvelyde i de yngre og fra hine nedstammende afrundes og ligesom afslibes til blotte lange Selvlyde, men at det omvendte yderst sjælden finder Sted: således ere mange Tvelyde i Islandsk afrundede i Dansk og Svensk, ligeså de fleste i Latinen afrundede i Italiænsk og Spansk, ja den franske Udtale, sammenlignet med Retskrivningen, bærer tydelige Spor af den samme Omskiftelse. Man kan altså næsten være sikker på, at hvad der i Græsken skrives som Tvelyd og udtales således endnu i Nygræsk, har været udtalt omtrent ligeså hos de gamle, og man kan formode, at hvad der skrives som Tvelyd, kan også have været udtalt så af de gamle, skönt de nyere have gjort det til en blot Selvlyd.

9. Her fremsættes først det græske System af *Selvlyde* med de tvetonede Tvelyde, hosföjet den islandske Betegningsmåde, samt Udtalen efter

dansk Retskrivning. Dernæst anføres for de enkelte Tilfælde de klareste og stærkeste Beviser af alle ovenanførte Kilder uden Hensigt at ville udtømme dem, som vilde lede til en unødvendig Vidtløftighed.

Græske. Selvlyde	Tvelyde	*Islandske.*	*Udtale.*
α		a	klart *a*, som: at *bage*, *have*.
	αι	æ	– *aj*, som: en *Haj*, at *vaje*.
	αυ	á	– *av*, som: *Hav*, *Tavle*.
ε		e	höjt *e* (eller *æ*), som: *Hest*, *tæt*.
	η	ei	lavt og bredt *e*, omtrent som: *se*, *Vrede*.
	ευ	–	– *ev* (ell. æv,) som: *Ræv*, *hævde*.
ι		i	blot *i* (uden Efterlyd af j), som: *Sind*, *vilde*, *vis*, *vi*.
	ει	í	bredt *i* (eller ij) som: *sin*, *Hvile*, *vis*, *Røveri*.
ο		o	höjt *o* (ell. *å*), som: *Rotte*, *nok*.

Græsk.		Islandsk.	Udtale.
Selvlyde	Tvelyde		
	ω	ó	lavt og bredt *o*, som: *Ko*, *god*.
	οι	(au)	*oj* (eller ay).
υ		u	blot *y* (uden *j*), som: *tynd*, *Bytte*, *Fyrste*, *fy*!
	ου	ú	bredt *u* (*uv*) som: *Hús*, *bruse*, *gul*.
	υι	-	*yj* eller som *y* i *Fyn*, *Fyr*, *syede*, *fly*, *By*.

Enhver Tvelyd er en Stavelse, der består af en Selvlyd og en af Selvlyden oprunden Medlyd; er nu denne sidste oprunden af en anden Selvlyd, end den står hos, da mærker man let to forskjellige Lyde, og enhver erkjender her en Tvelyd, som i *aj*, *av*, *öj*, *öv*, ti hverken *j* eller *v* kommer af *a* eller *ö*. Men var Medlyden forenet med den Selvlyd, hvoraf den kom, da forenes de så nöje, at man næppe mærker mere end én Lyd; man tror at høre en lang Selvlyd isteden for en Medlyd, f. Eks. *ih*, *uv*; man hører vel Forskjel imellem *vil*, og *Fiil*, *Guld* og *guul*, men man tror blot det er i sidste Tilfælde langt *i* og *u*, hvorvel det ved en nöjere Opløsning af Lydene bliver klart, at det ikke blot er en Forlængelse af Lyden, men en egen svag Artikulatsion (ɔ: en blød Medlyd,) der föjes til, altså egentlig *Fijl*, *guvl*, en sådan

Skrivemåde have også Islænderne en Tidlang fulgt. Men der gives endnu foruden *j* og *v* to andre Medlyde, der ere komne af Selvlyde, nemlig en af *e* og en af *o*, i det danske Bogsprog og finere Omgangssprog findes de ikke, men hos Almuen høres de almindelig forenede med *e* og *o* til at udtrykke det lange *e* og *o*; de forekomme også i andre Forbindelser. I Islandsken er det egentlig mere disse to end *j* og *v*, der forenes med Selvlydene til at danne *æ*, *á*, *ei*, *ó*, *au*, (kun efter *i* og *u* og foran Selvlyde findes det rette *i* og *v*.) Det samme har uden Tvivl været Tilfældet i Latinen, eftersom det græske *αι* og *οι* blev ombyttet med *ae* og *oe*, men hvor det var *e* og *o*, der gik foran, dèr skrev man enten dobbelt *ee*, *oo*, eller senere hen blot langt *e* og *o*. Flere fra Selvlyde nedstammende Medlyde end disse 4 (*j*, *v* og de to af *e* og *o*) har jeg ikke fundet i Latinsk eller Græsk eller Islandsk. Der gives altså 4 Tvelyde, som ere så nöje forenede, at man i Latinen har anset dem for enkelte lange Selvlyde, nemlig *í*, *ú*, *é*, *ó*, (*ij*, *uv*, *ee*, *oo*). I Græsken findes de selv samme, men betegnes mere tvelydagtig *ει*, *ου*, *η*, *ω*; det var naturligt, at de to sidste fik egne Tegn, eftersom de ere vanskeligst at opløse i deres sande Bestanddele, og ellers måtte skrives *εε*, *οο*, hvilket heller ikke ret passede, eftersom *εε* blev til *ει* og *οο* til *ου*, hvorom siden ved Bogstavernes Overgange. Dette er Årsagen, hvorfor jeg antager *η* og *ω* for Tvelyde. Dette er også vigtigt for at kjende Sprogindretningen, at

man lægger Mærke til Forskjellen imellem disse 4 så at sige sammensmæltede Tvelyde og de andre tydeligere adskilte; ti disse betragtes, f. Eks. ved Augmentum temporale som andre Stavelser, hvoraf Selvlyden ligefrem forlænges, men hine betragtes som enkelte lange Bogstaver, der aldrig modtage nogen Forlængelse f. Eks. *αἰτεω*, *ᾐτεον*; *αὐδαω*, *ηὔδαον*; *εὐχομαι ηὐχομην*, o. s. v., men aldrig *εἰκω*, *ᾐκον*; *ουταζω ὠυταζον*, *ἡλοω*, *ἡιλοον* ell. *ᾐλοον*, ell. desl.

10) *A* har i de fleste bekjendte Sprog overalt den samme, klare Lyd; det har også i Græsken, såvidt vides, været udtalt overalt på samme Måde og udtales af Nygrækerne endnu, hvorfor dette ingen videre Bevis behøver.

Til a høre to Tvelyde, først *αι*, der af Nygrækerne udtales som *æ* (ä). Man skulde snart slutte af Møsogot., at denne Udtale var almindelig i 4de Hundredår, efter som *αι* bestandig gives ved møsog. *ai*, der svarede i Lyden til det isl. *e*, dansk *æ* eller höjt *e*, dog er dette ikke sikkert; ti Lyden *aj* har måskje ikke forekommet i Gotisk og Ulfilas derfor ikke opfundet nogen egen Betegnelselmåde til den. Man finder endog *Esaias* nogle Gange for *Esaeias*, Ἡσαΐας, men dette har dog sikkert aldrig været udtalt *Esæas* af de gamle Græker. Men hvorledes det end har klinget i Ulfilas's Tid, så er det vist, at den ægte græske Udtale til et Par Hundredår efter Kristus var *aj*. Dette skönnes 1) af adskillige Ords temmelig öjensynlige Lighed med det Islandske: *αἰων* (Alder) isl. *æfi*; *αἰ* (ak!) isl. *æ*, dette plejer desuden i Græ-

sken at gjentages *αι, αι*, hvilket vilde blive et utåleligt Gab, ikke at tale om Lyden selv, der slet ikke udtrykte den sørgendes Klage, når det udtaltes på Dansk *æ æ*; Islænderne fordoble det netop ligesom Grækerne, „*æ æ, börnin mín bæði úng og mörg*," sagde Jon Arason, da han blev henrettet. Hertil kommer endnu den påfaldende Overensstemmelse, at det i Græsken ofte kommer af ω og i Islandsken ligeså ofte af *ó* ved Afledning, såsom: *θεραπων*, *Tjener*, *θεραπαινα*, *Tjenestekvinde*, *λεων*, *Løve*, *λεαινα*, *Løvinde*, isl. *dómr*, *dœma*, *ból*, *bœli*, m. fl.; 2) af de østerlandske Sprog, f. Eks. i de 70 Fortolkeres Oversættelse svarer det græske *αι* til *Patach* eller *Kamez* med Jod efter, såsom i disse Navne: חַגַּי, *Αγγαιος*, אֲבִיגַיִל, *Αβιγαια*, אֶפַּיִם *'Απφαιν*, יִשַׁי *'Ιεσσαι*, נְבָיוֹת *Ναβαιοθ*, o. m. desl. Vel finder man og ofte *αι* at svare til Aijn med Tsere, som hviler i (stumt) Jod, ja til blot Chirek med Jod, men da man og finder *α* at svare til Scheva o. desl., så synes det at vise en Forandring i den hebraiske Udtale eller Ukyndighed hos dem, der satte Selvlydspunkterne til, da Sproget længe havde været dødt, langt mere, end at hindre vor Sætning eller svække Beviskraften heraf; ti Jod kan dog umulig i alle hine Tilfælde have været stumt. Desuden finder man og i det Syriske, at *αι* udtrykkes ved a med Jod efter f. Eks. *Ματθαιος* (på Syrisk) og hos Origenes, som levede i 3die Hundredår, svarer *αι* til det hebr. Patach eller Kamez med Jod efter, hvor han med græske Bogsta-

ver har udtrykt de hebraiske Ord i sin Hexapla f. Eks. αιεθα, הָיְתָה (hun var), αμαιμ הַמַּיִם (Vandene), αιαβασα הַיַּבָּשָׁה (det törre Land) o. desl. 3) Af Overensstemmelsen med det Latinske; ti påstår man end, at det lat. *ae*, som svarer dertil, har været udtalt som vort *æ*, hvilket dog er falsk, så gives der endda en Del græske Navne, hvori Rommerne beholdt den græske Retskrivning, hvilket altså klarlig synes at vise det, f. Eks. Αχαια Achaja, Αιας Ajax, Μαια Maja. 4) Af de gamles temmelig klare Udsagn. *Plutark* siger udtrykkeligen in Symposiacis „at α altid beholder sin egen Lyd; står det efter ι eller υ, da forenes de ikke, men udgöre to Stavelser; står det derimod foran disse, da föjer det dem til sin Lyd og danner med dem én Stavelse, f. Eks. αὔριον, αὐλή, Αἴας, αἴδεισθαι." Et andet Sted har man anført for det modsatte, nemlig af den græske Sofist *Theon*, hvor han taler om Tvetydighed og siger, at de Ord αὐλητρις πεσουσα δημοσια ἐςω giver en anden Mening, når de læses således samlede, end når man skiller det ad og læser αυλητρις παις ουσα δημοσια ἐςω. Men Engellænderen Chekus har bevíst på det klareste, at det er en Fejl af Afskriverne, og at Tvetydigheden ikke ligger i Ordet πεσουσα, men i αὐλητρις, således læst betyder αυλητρις πεσουσα, *en Flöjtespillerske*, men adskilt αὐλη τρις πισ. betyder *et Hús, der tre Gange falder ned.* Derimod har man, foruden Plutark, endnu et meget tydeligt Sted herom hos *Kvintilian* 1 Bog 7, 18, hvor han siger: „*Ai* syllabam, cujus secundam nunc *e* literam

ponimus, varie per *e* et *i* efferebant, quidam semper ut Græci, quidam singulariter tantum cum in dativum vel genitivum casum incidissent etc.

At *au* har lydet som det isl. *á*, dansk *áv* (ikke som tysk *au* men aw), behøver man ikke at søge så mange og fjærne Beviser for. Det ses ellers 1) af de østerlandske Sprog, f. Eks., עֵשָׂו *'Hσαυ* i de 70 Fort. *ικαυς* יקוֹל hos Origenes. 2) I Møsogot. får man ikke heller her synderlig Hjælp, eftersom det forholder sig med *au* ganske som med *ai*; *au* betegnes vel af Ulf. med *au*, men dette har hos ham Betydningen af det isl. *o*, vort *å* eller höje *o*, kun et Par Steder, hvor en Selvlyd følger efter bruger han *av*, *Daveid* Δαυιδ, *Ragavis* του Ραγαυ, hvoraf man dog tydelig nok ser, at Lyden har været den samme, skönt Betegnelsesmåden var så ufuldkommen; formodentlig har den Tvelyd ikke uden meget sjælden fundet Sted i Møsogotisk, et Eksempel derpå er dog Ordet *naus* (ikke *na-us*) isl. nár, *et Lig*, i Ejef. navis. 3) Udtrykkes det i Lat. bestandig med *au*, som *αὐλη*, aula.

Endelig 4) udtales det endnu således den Dag i Dag (av) af Nygrækerne, kun foran de hårde Medlyde som *af*; men at det sidste ikke er ægte, ses af Lat. og de østerlandske Sprog, hvor det overalt svarer til *au*, *av*, ikke *af*, som skrives ligefrem *αφ*; da man havde denne simple Måde at betegne Lyden *af* på, kunde det jo ikke heller falde de gamle ind, at skrive den *αυ*, som var langt mindre naturligt.

E har ligeledes endnu i Nygræsken den rette gamle Lyd, som det islandske *e*, vort höje *e* i *eller*, *efter*, *men* o. desl. eller som det korte danske *æ*, (sv. og tydske *ä*) i *tæt*, *hjælpe*, *værre* o. desl. Men det håndgribeligste Bevis for denne Udtale giver Ulfilas, som overalt betegner denne Lyd på den eneste Måde *ai;* hos ham finder man da: *Gaiainnan*, γεενναν, *Baiailzaibul* βεελζεβελ, *Laigaion* λεγεων o. m. fl.

Desuden synes ε stundum at have tjent til at udtrykke jod foran en Selvlyd, i det mindste finder man εω udtalt i én Stavelse f. Eks., Μιδεω og Κυρεω, Tyrtæus 8, 6. Også dette har den fuldeste Analogi med gammel Isl. og især med Angels., hvor *j* foran en Selvlyd bestandig udtrykkes med *e*, f. Eks. *beodan*, isl. *beoða* eller *bjóða* ɔ: byde.

At η har været det lave brede *e*, ikke som hos Nygrækerne *i*, ej heller *æ*, som nogle Tyskere have villet, men omtrent det isl. *ei*, eller det danske og svenske lange *e*, i: *se*, *mere* o. desl., så at την har været udtalt, som en Ten (ikke *tin* eller *tæn*), μην som isl. mein, sv. mehn, d. Men, ses klart 1) af det hebraiske Sprog, hvor det svarer til Tsere (med Jod) ligesom ε til Sægol. f. Eks. 'Ισραηλ יִשְׂרָאֵל, ἐφραΐμ אֶפְרַיִם o. m. fl. 2) af Latinen, hvor det altid udtrykkes med langt *e*, som 'Ιησους, *Jesus*, 'Ιβηρια, *Iberia*, θητα, *Theta* (hos Persius og Martial), βιβλιοθηκα, Bibliotheca; og omvendt langt *æ* med η, som φηλιξ felix, 'Αυρηλιος, μανης, manes, βαληρε, valēre. Men at det lange *e*, i Latinen virkelig har denne lave og brede Lyd (ikke

æ) skönnes deraf, at det i den lat. Retskrivning ofte afveksler med *ei* og *i*; 3) af Møsogotisk, hvor det svarer til Ulfilas's *e*, som ganske er det islandske *ei*, f. Eks. (Ησαΐας *Esaeias*), *Gabriel* Γαβριηλ, *Helias*, Ηηλιας, *Jesus*, Ιησυς, f. Eks. Matth. cap. 11 v. 14 Mark. 11, 7. 8.; 4) af Nygræsk, hvor det er blevet til *i*, synes man berettiget til at slutte, det har nærmet sig mere til *i* end *æ*, altså været omtrent vort *e* (langt). Men at det ikke har været selve *i*, ses, foruden det anførte, udtrykkelig af et Sted hos Terentianus Maurus, der lyder således, v. 450; Literam namque *e* vidimus esse ad ητα proximam, sicut *o* et *u* videntur esse vicinæ sibi; — temporum momenta distant non soni nativitas; inde vertunt hanc in ητα sæpe diphthongum Graji; quando quos ιτεας solebant aut ἀχαρνεις dicere, levigant ιτηςque potius, aut αχαρνης nominant. Nosque Medeam latine sic in usum vertimus nomen et, regina gessit, quod furens Amazonum sic et Αἰνειαν Achaeus, noster Æneam vocat. At η i Afledningen stundum går over til *i*, beviser ikke, at det har været udtalt som *i*; ti netop sådan Overgang er sædvanlig i Islandsken, f. Eks. af *veit vitum*, af *leið liðum*, *steig stigum*, o. m. fl. At det ofte kommer af *a*, og i den dor. Sproglære forvandles til *a*, beviser ligeså lidt, at det har været udtalt som *æ*; også hertil har Islandsken noget ganske overensstemmende. Intet er hyppigere her end at *a* forvandles til ö, som: *fara*, *förum*, *mjöðr*, *mjaðar* o. utall. a., men ö kjendte Grækerne ikke, de udtrykke derfor denne Forandring med det lange *e*, hvilke endnu ofte forblan-

des med hinanden i Isl. såvelsom andre Sprog: *gjöra géra, kjöt két.*

At *ευ* har haft Lyden af vort *ev*, eller *æv*, f. Eks. i *hævde*, *Ræv*, hvilken Lyd Isl. mangler, og ingenlunde som det tyske *eu* (ↄ: öj), ses af samme Kilder som det foregående, især af Ulfilas, som skriver Laivvi for *Λευι*; det er vel noget forskjelligt fra den hebraiske Punktsætning לֵוִי, men fordrer dog såvel som denne et tydeligt *v*, (ingen *f*); ligeså *Aivaggeljo*, *εὐαγγέλιον* o. fl. Hertil kommer, at de nyere Græker endnu den Dag i Dag udtale *ευ* som *eu* (*æv*) eller foran visse Medlyde som *ef*, men ingenlunde som *öj*. Denne tyske Udtale vilde tillige, som man let ser, forstyrre hele Systemet; ti Regelen er, at enhver enkelt Selvlyd har sine to tilsvarende Tvelyde, den ene med et svagt Jod, den anden med et Slags Ve (hvorfra kun *ι* undtages, da *ιυ* vilde være for ildeklingende) men udtalte man *ευ* som öj, da fattedes *ε* sin ene Tvelyd, nemlig den med *v*, svarende mod *η*, som indeslutter et Slags dunkelt Jod; dernæst fik man i så Fald en egen ny Tvelyd med jod, som hverken havde nogen modsvarende med *v* (öv), ei heller nogen Grundlyd (ö). Denne Selvlyd savnes nemlig aldeles i Græsk, Latin, Italiænsk og flere sydlige Sprog.

I svarer til det møsogotiske *i* og det isl. *i* uden Mærke over, det er et *i* uden al Lyd af Jod efter, som vi i Dansken så gjerne hænge til, især når det ender Stavelsen eller en Selvlyd følger på. Denne Lyd (*ij*) betegne Grækerne med

ει, så at *εις* har lydt som vort: *Is*, isl. *is*, *πεινω* som *pina*, isl. og sv. *pine*. Det blotte *i* har da været udtalt omtrent som i *Pind*, *finde*, *til*; i mange Tilfælde udtale vi det rigtig, for Eks. *τις*, derimod giver man det i Intetk. *τι* den falske Lyd (tij eller tii), som om det i Fælleskönnet hed tijs (tiis). Det rigtige er at udtale *τι* som: *vi* (*ἡμεις*) *ὑμεις* (*vos*), og man fejler mindre ved at nærme sig lidt for meget til *e* end til *ij*, efterdi man i sidste Tilfælde blander en enkelt Selvlyd med en Tvelyd, som i Græsken har en ganske anden Betegnelsesmåde. Dette bevises 1) af Møsogotisken, hvor *i* svarer til *ι* og *ει* til *ei*, hvilket *i* og *ej* igjen ganske og aldeles er det isl. *i* og *í*. Eksempler ere: *Israel* Ἰσραηλ, *Herodianê* Ἡρωδιανων, *Nikaudemus* Νικοδημος, *Sion* Σιων, *Siloamis* τε Σιλοαμ, — men derimod *Joreimis*, Ejef. af Ἰωρειμ, *Jaeirus* Ιαειρος, o. m. fl. Ellers har Ulfilas ikke så nöje adskilt disse tvende Lyde; hans *ei* forekommer ofte for blot *i*, næppe omvendt *i* for *ει*. Hertil kan Grunden dels være, at disse Lyde ligge hinanden så overmåde nær, eftersom det er en Selvlyd forbunden med en *af den selv* oprunden Medlyd (*ij*), der naturligvis må nærme sig mere til den blotte Selvlyd (*i*), end hvor en Selvlyd var forbunden med en ganske forskjelligartet Medlyd (som *aj*, *av*, i Forhold til *a*). Dels kan Møsogoterne stundum have flyttet Tonen, ligesom Islænderne også i fremmede Ord lægge Tonen næsten bestandig på den første Stavelse. Denne Årsag synes endnu bedre end den blotte Skødesløshed eller Forveks-

ling af den nærliggende Lyd at forklare sådanne Tilfælde hos Ulfilas som: *Seimon* Σιμών, *Teimaius* Τίμαιος, *Peilatus* Πιλᾶτος, hvor han udtrykker det simple *i* med *ei*. Og det bliver næsten til Vished, når man ser, at *ei* i Formforandringen ombyttes med *i*, naturligvis fordi Tonen flyttedes eller Udtalen forandredes, f. Eks. *Teibairius*, Τιβέριος, men *Tibairiadȧ* Τιβεριάδων; *Laiwvi* i Nævnef., men *Laiwis* i Ejef. Desuden synes Grækerne i fremmede Ord at have betegnet *í* ved blot *ι*, når ikke just hele Ordets Vægt faldt derpå, således göre også Nygrækerne endnu. Det er altså muligt, at den græske Udtale selv har været λευει (*Leuij*), hvilket og kommer den hebr. Betegnelsesmåde nærmere. Disse Uoverensstemmelser kunne altså på ingen Måde svække Beviset; tværtimod giver den blotte Omstændighed, at Ulfilas kunde falde på at betegne et langt *i* ved *ei* en ny Bestyrkelse for at *ει* virkelig af Grækerne blev i det mindste til hans Tid udtalt så; ti det stred netop imod hans øvrige Betegnelsesmåde, det blotte *ε* udtrykker han med *ai*, det blotte *o* med *ou*, derimod *ω* med *o*, *ου* med *u*, i Overensstemmelse med hvilket han naturligvis vilde have betegnet det blotte enkelte *i* med *ei* og det brede *í* med *i*, hvis det ikke havde stredet mod den græske Retskrivning. 2) At denne Udtale af *ει* som *i* er ægte og gammel, ses videre af Latinen, hvor *ει* næsten bestandig udtrykkes med langt i, f. Eks. Νεῖλος, *Nilus*, Σείριος, *Sirius*, λείριον, *lilium*, ἔκλειψις, *eclipsis*, λείβω, *libo*, ἐγχειρίδιον, *enchiridion* o.

mangf. fl. Her fortjener også et Sted af Cicero i Brevet til Papyrius paetus i den 9de Bog af ep. ad Famil., hvilket begynder: Amo verecundiam. Han siger der uden at have i Sinde at beskrive Lyden: Quum loqvimur *terni*, nihil flagitii dicimus; at quum *bini*, obscoenum est: Græcis quidem inquies &c., nemlig fordi βινει på Græsk er den bydende Form af βινεω, *at ligge hos*. Den eneste Undtagelse er nogle Tilfælde, når en Selvlyd kommer efter, da det udrykkes ved *e*, f. Eks. Μουσειον, *Museum*, Μηδεια, *Medea*, βαλανειον, *balneum*, hvilket dog ikke er almindeligt, f. Eks. Δαρειος, *Darius*, Σατραπεια, *Satrapia* o. m. fl. Latinen har efter al Rimelighed her virkelig haft en anden Udtale end Græsken; slig Forskjellighed finder ofte Sted selv i de nærmest beslægtede Sprog, og Reglerne for Ordenes Overgange ere lige så lidet som andre Regler fri for Undtagelser. Når derfor den lærde Mekerch desuagtet påstår, at *ει* skulde udtales som *ej*, så har han set sig nødt til at antage, at langt *i* hos Latinerne ligeledes havde været udtalt så, hvortil der sandelig behøves en stærk Tro, eftersom dertil ikke gives noget Vink hos de gamle, men tværtimod Latinerne netop forkastede den Måde, at skrive *ei*, som efter græsk Retskriving fandt Sted i gammel Latin, og optog den simple Betegnelse, det blotte *i*. 3) Også af Græsken selv og dens indvortes Lighedsregler overbeviser man sig om Rigtigheden af det angivne Forhold imellem *ι* og *ει*, ti disse afveksle i mangfoldige Tilfælde med hin-

auden, og i Ordenes og Formernes Dannelse udvides *ι* ofte til *ει*, samt omvendt *ει* til *ι*: såsom, *λιπειν*, *λειπω*, *πιθειν*, *πειθω*, *λιβειν*, *λειβω*, netop ligesom: *φανειν*, *φαινω* o. desl. *ἀει*, *ἀιδιος*, *εἰκος*, *ἀεικης*, eller *αἴκης* eller *αἰκης*. Eu höj Grad af Bestyrkelse giver desuden den oveuanførte Bemærkning, at *ει* ved Gjerningsordenes Augment ikke engang betragtes som en Tvelyd, men blot som langt *ι*, *εὐχομαι*, *ηὐχομην*, men *εἰκω*, ikke *ἡικον* eller *ᾐκον*.

Desforuden tjener *i* som jod til at danne Tvelydene *αι*, *ει*, o. fl.

O har haft den höje Lyd af det isl. og danske o, det danske *o* i: *kold*, *rokke*, *komme* eller kort å, hvilket skönnes såvel af Overensstemmelsen med *ο* og *ε*, som især af Møsogotisk, hvor det overalt svarer til *au*, som bevislig betegner denne Lyd, f. Eks. *Praufetes*, *προφητης*; *σκορπιων*, *Skaurpiono* i Flertallet Ejef., *Ἀποςολος* *Apostaulos*, *Σοδομωνα*, *Saudaumje*, o. desl., ligesom det møsog. *baurgs* er er det isl., danske og sv. *borg*, *saurga* det nord. *sorg* o. desl. Videre Beviser synes her overflødige.

Til o hører ligesom til de øvrige Selvlyde tvende Tvelyde; den første, nemlig *οι* lyder som *oj*, eller omtrent som tysk *eu*, isl. *au*; at det har haft denne Lyd og ikke været udtalt som *i*, skönnes af Latinen, hvor det betegnes med *oe*, f. Eks. *Κροισος*, *Croesus*, *Διοικησις*, *Dioecesis*, *ποινα*, *poena* o. m. fl. Dette *oj* blev siden afrundet til en enkelt Selvlyd, egentlig skulde det være til *ö*, ligesom det isl. *au* er blevet til *ø* i Dansk og Svensk: *rauðr* til *rød*, *dauðr* til *død* o. desl.,

men da man således vilde komme til en Selvlyd, som ingen af de sydlige Sprog vedkjender sig, så har man, i den senere Latin og Italiænsk, i det Sted antaget *e*, der, som allerede omtalt, var det nærmeste, man i disse Sprog havde, således blev *foetus* til *fetus*, *poena* til ital. *pena*; en Overgang der ganske svarer til den *αι* (*ae*, *æ*) har undergået. Men da Lyden af det lange *e* forsvandt af den fordærvede Græsk og gik aldeles over til *í*, så var det nødvendigt at *οι* måtte i Nygræsken få denne samme Lyd, som nu var den nærmeste; 2) indser man det af det græske Sprog selv, hvor man finder *οι* afveksle med *ει* og *ι*, og det ikke som ligegyldig Betegnelse af samme Lyd, men som bestemt forskjellig Form af Ordet, f. Eks. *πείθω*, *πέποιθα*; *εἴκω*, *ἔοικα*; *εἴδω*, *ἴδειν*, *ἔοιδα* o. m. fl.; havde Udtalen været den samme, som af *ει* (nemlig *í* eller *ij*), vilde man naturligvis aldrig være faldet på, at skrive Ordet i en vis Form med anden Retskrivning end i alle de øvrige. Sammenligner man fremdeles hermed: *δέρκω*, *δέδορκα*; *τίκτω*, *τέτοκα*, o. desl., så kan man næppe noget Öjeblik være tvivlsom om den rette Udtale. Når derfor Thucydid (Libr. 2 c. 54) omtaler et Orakelsvar, hvor man var uvis om der skulde stå *λοιμός* eller *λιμος*, så kan dette let forklares, som en dialektisk Udtale, der måskje har fundet Sted i Delfi omtrent som Færøboerne bestandig göre det islandske *í* til *uj*, f. Eks. *pína* til *pujna*; man ser tillige af Latinen, hvor Endelsen ofte svarer til den græske Endelse *οι*, at denne Udtale har været gammel og

som i senere Tider, formodentlig med den makedoniske Sprogart, har taget Overhånd og fortrængt den ægte, men man kan ligeså lidet slutte heraf, at den rette græske Udtale af *οι* var *i*, som man deraf at Ejeformen *ος* svarer til det lat. *is*, (*ἥπατος*, hépatis), kan udlede, at *ος* har været udtalt som *is*; Endelserne ere overalt de foranderligste i ethvert Sprog; altså og det, hvorpå man ved Udtalens Bestemmelse allermindst kan bygge.

ω har været udtalt som isl. *ó*, det lave og og brede *o* i Svensk og Dansk, f. Eks. *de lode*, *føre*, *de stode*, *en Flod* o. desl. Dette svarer nemlig 1) ganske til det møsog. *o*, som er aldeles det islandske *ó*, f. Eks. *Σαλωμη*, *Salome*; *Μωσης*, *Moses*; *Ἰωσηφ*, *Josef*; *Ἰακωβος*, *Jakobus*; 2) Fremdeles bliver det til langt *o* i Latinen, som *Ἰδιωμα*, *Idioma* o. m. fl. 3) Dette bestyrkes fremdeles af Græsken selv, hvor *ω* stundum forbyttes med *ου* i den doriske Sprogart, ligesom det og i Latinen tit bliver til *u*, f. Eks. *μουσα*, dor. *μωσα*; *ουρανος*, dor. *ὠρανος*; *φωρ*, lat. *fur* o. desl., hvilket synes at vise, det har haft den lave Lyd, der nærmede sig til *u* mere end til *å*, ligesom det isl *góðr*, svensk dansk og angels. *gód* er bleven på Eng. til *good* (læs *gudd*) og tysk *gut*; *fótr*, (*fód*, *fót*) på Eng. til *foot*, tysk *Fuss*, o. m. a., men at det tillige har haft en bred og tvelydagtig Udtale, der nærmer sig lidt til *ov*, ses temmelig klart deraf, at det i Græsken oftere er sammentrukket af *ao*, som *τιμαορος*, *τιμωρος*; *τετραορος*, *τετρωρος*, o. desl., som og i Latinen *ó* afveksler med *au*, f. Eks. *caudex*

códex, *caulis colis* (isl. *kál* t. *kohl*), *caurus corus* (isl. *kári*), *lautus lotus* o. desl., netop ligesom isl. *á* med *ó*: *sjár* og *sjór* Søen, *láð* og *lóð*, Landet.

Y som det isl. *u* (uden Aksent) eller omtrent som det holl. og franske *u*, tysk *ü*, det er som *y* uden nogen Bilyd af Jod. At det hverken har været *u* eller *i*, skönnes deraf, at hverken Rommerne eller Møsogoterne udtrykte det med *u* eller *i*, mén optoge Tegnene af Græsken. Kvintilian siger udtrykkelig, at dets Lyd mangler i Latinen. At det *ει* heller har været *yj* ses deraf, at *υι* er en egen Tvelyd i Græsken, f. Eks. *ὑός*, Ejef. af *ὗς* er forskjellig fra *ὑιός*, en Sön. Det er da ikke mer end det blotte y (isl. *u*) tilbage; at det har svaret hertil, bliver såmeget rimeligere ved adskillige Ords öjensynlige Overensstemmelse i Islandsk og Græsk, såsom *πυρ* fur, *θυρης* dura, samt ved den fuldkomne Analogi med *ι*, hvorom ovenfor. Desuden tjener *υ* som Medlydstegn (*v*) til at danne de såkaldte Tvelyde *αυ*, *ευ* o. desl.

υι kan man ikke længe tvivle om; det kan ikke vel modtage mer end én Udtale, nemlig *yj* eller det blotte danske og svenske *y*, f. Eks. i *By*, *ny*, *nyere* o. desl. Det forekommer ej i de græske Ord, der findes på Møsogotisk og ej heller, som det synes, i det Islandske, undtagen blot i Bogstavet *Ys* Navn, men synes heller ikke at trænge til noget videre Bevis.

ȣ, *ου* har haft Lyden af vort, det svenske og tydske lange og brede *u*, isl. *ú*, fransk *ou*, holl. *oe*, eng. *oo*; hvilket nærmer sig noget til *uv*. Dette

ses såvel af Hebraisken, hvor det svarer til וּ som: רְאוּבֵן Ῥουβην, רוּת Ῥουθ, som af Latinen, hvor det overalt udtrykkes med langt *ú*, som *μουσα*, *músa*, *σουρα*, *súra*, *λυκουργος*, *Lycúrgus*, Πλουταρχος, *Plutarchus*, ligesom Grækerne omvendt udtrykke langt *ú* med *ου*. Desforuden ser man det udtrykkelig af Terentians Ord, når han taler om ú: Græca diphthongus sed *u* literis nostris vacat sola vocalis, qvod *u* complet hunc satis locum. Også i Møsogotisken udtrykkes *ου* med ú, f. Eks. Ιουδας, *Júdas*. Det er overalt et af de mindst omtvistede Tilfælde, hvorfor det og kan tjene til at bestyrke den rette Udtale af *ει*, som er ganske og aldeles overensstemmende hermed. Foruden denne Vokallyd tjener *ου* også til at udtrykke *v* (engelsk *w*) foran en anden Selvlyd.

Man ser således, at Overensstemmelsen med det hele islandske Vokalsystem er overmåde stor, kun synes Isl. at savne *ευ* og *υι*, ligesom *au* heller ikke ganske nöje svarer til *οι*; derimod har den nogle overflødige Tegn, hvis Udtale ganske ligner visse andres, nemlig: *y*, der lyder som *i*, *ý* som *í*, *ey* som *ei*. Torde man i en så vanskelig Sag vove en Gisning, da har dette næppe været den oprindelige Udtale i Islandsken; man havde i et Sprog fra først af aldrig faldet på at betegne én og samme Ting på to ganske forskjellige Måder, end sige, at give tre Lyde en dobbelt Betegnelse; Tvelyden *au* synes ikke heller efter sin Sammensætning bestemt til at udtrykke *öj*. Måskje man da kunde antage, at *ý* har blot haft én Udtale nemlig

som *ui*, det danske og svenske y; *ey* omtrent som *öj*, det tyske *eu* og det ny islandske *au*; dette *au* derimod omtrent som *öv*. Således begriber man hvorledes *u* (uden Aksent) stundum kan stå isteden for *y* (uden Aksent), ti Lyden blev næsten ganske den samme, f. Eks. *spur* og *spyr*, *luklavald* og *lyklavald*, *duravörður* og *dyravörður* (Dörvogter) *u* har måskje nærmet sig lidt mere til *ø*, og *y* lidt mere til y, omtrent som vi endnu adskille Lyden i *Tørste* og *styrke*, *Børste* og *Fyrste*, skönt Forskjellen er meget ringe, og Tegnene desuden i Skrivning stundum forveksles. Således forklares videre, hvorledes *i* og *y* selv på Runestenene adskilles, derimod *u* og *y* ikke för i de seneste Tider. Man finder f. Eks. altid *Sustir*, aldrig *sistir*, hvorvel dette er den nuværende Udtale; Lyden har vel været ganske som i Svensk *Syster*. Fremdeles indser man på denne Måde, hvorledes *ey* i Færøisk kunde blive til *oj*, men derimod *ei* til *ai*; ti denne Lyd *oj* kunde så overmåde let komme af *öj*. Hvad *au* angår, da er det en særdeles Bestyrkelse, at man endnu i Norge udtaler *av* således at man neppe kan høre, om det er *äv*, *ev* ell. *öv* f. Eks. i Ordet *Lavrvig*. Antager man da at dette har været den ældste Udtale, så bliver det isl. Selvlydssystem ganske regelret og overensstemmende med det græske, undtagen at Græsken savner *ö*, og har fordelt de dertil hørende Tvelyde imellem *e* og *o*. Begge Systemer blive da følgende:

a	*ai*	*av*	a	æ	á
e	*ei*	*ev*	e	ei	(au)

ι	*ει*		i	í	
ο	*οι*	*ω*	o	(ey, færøisk ′oj)	ó
υ	*υι*	*ου*	{ u / y	ý (dansk y)	ú
			ö	ey	au [1])

Men foruden disse gives der endnu i Græsken nogle såkaldte uegentlige, måskje rettere *lange Tvelyde*; disse ere først *ᾳ*, *ῃ*, *ῳ*, det er langt *a*, samt bredt *e* og *o* med underskrevet Jota. Man har været uvis, om dette Jota er blevet udtalt af de gamle Græker eller ej. Beza har formodet det blev udtalt og at Lyden var āj, ĕj, ōj, dog så, at Jod fik en svagere Lyd, end hvor det fulgte efter en kort Selvlyd, hvilket også nødvendig må finde Sted, når Selvlydene tillægges deres rette lange Udtale. Denne Mening bestyrker han af gamle Håndskrifter, hvor man finder dette Jota, skönt i mindre Figur, sat ved Siden, ikke under, så og derved, at det synes at ligge i Kvintilians Ord i 1ste Bog. 7 Cap. §. 16, hvor han dadler den Retskrivning i Latinen at bruge *ej* til at betegne det lange *i*. Hertil kunde endnu föjes mange andre Grunde, såsom 1) Rommernes Måde at optage visse græske Ord, der havde disse Tvelyde, som *τραγῳδία*, *Κωμῳδία*, *αὔρᾳ*, Tragoedia, Comoedia, aurea. Det er tilforn omtalt, at *αι* og *οι* svare til det latinske *ae* og *oe*, da nu Rommerne ingen egne Tegn havde til de lange Selvlyde, så kunde de ikke skrive *ῳ* anderledes end *oe* (neml. ōe ell. ōj); havde dette været stumt, da havde Rommerne udeladt det rent, efter-

[1]) Jfr. Forfatterens kortf. Vejledn. til det oldnord. Spr. §1–14.

som de i alle andre Tilfælde indrette de græske Ord efter deres sædvanlige Betegnelsesmåde, f. Eks. *Museum* ikke *Mouseium*, *poeta*, ikke *pojeta*, ja eftersom de i andre Tilfælde, hvor deres Udtale så fordrede, bestemt bortkastede det, f. Eks. *Ode* for ᾠδη, som og i alle Hensynsformerne på *o*, *agro*, ἀγρῳ, *Lexico*, λεξικῳ. 2) af det græske Sprogs indre Væsen og Analogi, f. Eks. i alle Hensynsformer findes ι, φλογι, εμοι, σοι, οἱ, αἰδοι, ἀληθει, altså har det höjst rimelig også fundet Sted i ἀργῳ, τιμῃ o. s. v. Endog det lat. Sprog bestyrker dette, eftersom dèr ofte findes *i* efter en lang Selvlyd, såsom: *quoi*, *diei*, *speciei*. Også af den græske Sammentrækningsmåde bestyrkes dette: αο bliver til ω, hvad er altså naturligere, end at αῳ må blive til ῳ (ɔ: ōj); eftersom det vel plejer i Sammentrækningen at gå over til *j*, men ikke at bortfalde, f. Eks. οἶ bliver til οι, οει til οι, οοι til οι og οῃ ligeså til ῳ, hvilket sidste især vilde være urimeligt, når det underskrevne jota ikke hørdes. Den eneste Undtagelse herfra er οειν, som bliver til ειν, men dette har sin naturlige Grund deri, at ῳ var en så ubehagelig Lyd, som det græske Øre ikke kunde tåle, hvorfor denne, ligesom det ovenomtalte ιυ aldeles savnes i Sproget. Man bemærke ellers, at netop i denne Undtagelse ligger en ny og stærk Grund for, at det underskrevne Jota har været udtalt, ti såsnart det efter Sprogets Natur ikke kunde udtales, bortkastedes det, altså måtte det og være bortkastet i de øvrige Tilfælde, om det virkelig ikke var blevet udtalt. Med andre

Ord: var det blot en Følge af en etymologiserende Retskrivning, då måtte det være underskrevet i alle Tilfælde, hvor det bortfaldt, men en sådan Urimelighed var de nyere Sprogs Retskrivning forbeholden. Grækerne bortkastede i Skrivning alle såvel Medlyde, som Selvlyde, når de bortkastedes i den dannede Udtale, f. Eks. af ᾄδω, ᾄσω, ikke ᾄδσω, af πλήθω, πλήσω ikke πλήθσω, af ἀνύτω ἀνύσω, ikke ἀνύτσω, uagtet γ, κ, χ, β, φ, π, ikke bortfaldt i Fremtidsformen, altså Analogien fordrede det beholdt, ja uagtet flere Ord derved kunde forveksles med hinanden. Vi derimod pleje at skrive *godt* af god, *bedst* af bedre, skönt Udtalen er bestemt *got*, *best*, (ligesom: Spot, Hest). Fremdeles er det endnu en vigtig Grund, at disse Tvelyde ofte af Digterne opløses til to Stavelser: αϊ, ηϊ, ωϊ. Endelig udtales det endnu i visse Tilfælde i Nygræsken, hvilket efter det foregående er et ufejlbarligt Mærke på, at det i det gamle Græsk har været udtalt overalt; ti Sprogene pleje bestandig at afrunde Tvelydene til enkelte Selvlyde, aldrig omvendt. Når Tvelyde opkomme i de nyere Sprog, er det næsten altid af en Medlyd med en Selvlyd, ikke af en enkelt Selvlyd, f. Eks. vort *Öje*, af svensk *öga*, isl. *auga*; *eje*, isl. *ega*; *Hav*, svensk og islandsk *Haf*, o. desl.

Har man således først Vished for Udtalen af de lange Tvelyde med ᾳ, ῃ, ῳ, kan det ikke være vanskeligt at bestemme de to med υ, som endnu ere tilbage, nemlig ηυ og ωυ; de må efter al Analogi have lydt ēv, ōv. Disse lange Tvelyde synes

vel at ligge ganske uden for det islandske Sprog; men de forekomme ikke desmindre ved enkelte Lejligheder, kun at man anser dem her for egne Stavelser og betegner dem på andre Måder, f. Eks. *grófar*, som en Græker sikkerlig vilde have skrevet *γρωυφρ*, *leifar* *λημάρ*, *skóginn* *σκωιν*, *deigit* *δηϊτ*, *magi* *μαϊ*; dog udtales dette sidste og lignende Ord med et noget kortere *α*, så at de synes at nærme sig mere til *αι* end *ᾳ*. I Møsogotisken synes alle disse Lyde at savnes.

11. *Medlydene* have i Sprogets Omvekslinger modtaget langt mindre Forandring, de ere også mindre omtvistede og skulle derfor her affattes langt kortere.

β har omtrent haft Lyden af vort *b*, ikke den af *v*, som det i Nygræsk har fået, hvilket ses af at det svarer til *b* (ikke *v*) i Latinsk, Møsogotisk, Islandsk, som og i de østerlandske Sprog; dog er det ikke utroligt, at man har udtalt det med et svagere Sammenstød af Læberne, måskje som det ital. *b*, altså lidt nærmere v, hvortil det allerede i 6te Hundredår synes at være gået over, eftersom det i den koptiske og russiske Bogstavrække har fået denne Betydning.

γ har 1) været udtalt omtrent som det isl. svenske og danske *g*, foran de hårde Selvlyde f. Eks. *γαλα*, som isl. og svensk *gala*, dansk *gale*. 2) for ved de bløde Selvlyde *ε*, *ι* *υ* som dansk *gj*, isl. *gj*, f. Eks. *γελως* som *gjelos* (isl. *gélós* eller *gjélós*); heraf forklarer man sig let, hvorledes det i Nygræsk, ligesom i Svensk er blevet til et blot Jod

i disse Tilfælde. 3) foran et Ganebogstav som *ng*, eller som vort *n* i de samme Forbindelser, f. Eks. *αγγος, et Kar, (angos); αγκων, en Albue, (ankón); ἀγχι, nær (anchi).*

ζ som *sd*; at det ikke som mange ældre Sproglærere urigtig have antaget, kan være *δς*, sluttes med den mest afgörende Vished deraf, at Sprogets Natur aldrig tåler noget *δ*, *τ* eller *ϑ* foran *σ*, men bortkaster dem ganske, ligesom for det meste også skjer i Islandsken. De nyere Græker udtale det som et blødt *s*, det franske *z*, men at det heller ikke kan have haft denne Lyd ses deraf, at det gör *Positio* i Vers. Derimod har man til Bestyrkelse for den her antagne Udtale *σδ*, at der istedén for *ζ* virkelig skrives *σδ* af adskillige græske Stammer, som ikke optoge de senere græske Bogstaver. Mærkværdigt er det også, at *z* i gammel Islandsk meget ofte står istéden for *st*, *elskaz*, *rèð-az* for *elskast*, *rèðust*.

ϑ som isl. *þ*, det engelske hårdere *th* i Navneord og Gjerningsord, en Lyd, som de øvrige bekjendte vestevropæiske Sprog savne, næsten som et hvæsende eller læspende *s* eller *f*, f. Eks. *ϑαλλω* som *þalló*; samme Lyd har det overalt foran en Medlyd og midt i Ordet; det udtales endnu således af Nygrækerne.

κ udtales overensstemmende med *γ* aldeles som det danske *k*, foran de hårde Selvlyde, f. Eks. *καλος* som: *kalos*, og foran de bløde som isl. *kj*, dansk *kj*, (ikke svensk *kj*), hvor *j* høres meget svagt, eller som vort blotte *k* foran *i*, *y*, f. Eks.

κεϱας, *et Horn*, *kjeras* (isl. *kères* eller *kjeras*); *κιςη*, *Kiste*. Således udtales det endnu af Nygrækerne, og det er uden Tvivl den første og (om jeg må bruge det ubestemte Ord) den naturligste Lyd, hvorfra det i de afledte Sprog plejer at gå over til Lyden af det sv. *kj* ɔ: *tj* eller *tsj*; således er det også gået over i Italiænsk og Engelsk.

ϱ̔ har altid, når det står foran i Ordet, Åndetegnet over sig, og når det står indesluttet imellem to Selvlyde, har det første det svagere, det andet derimod det stærkere Åndetegn, således: *ϱ̓ϱ̔*; det har i så Fald upåtvivlelig haft en Åndelyd ved sig, omtrent som det isl. *hr*; ti ellers havde man aldrig faldet på, at sætte dette Tegn ved *ϱ*, mer end ved alle øvrige Bogstaver; ellers havde næppe heller Latinerne udtrykt det med *h*, hvilket de bestandig iagttoge, f. Eks. Ῥοδος, *Rhodus*, ligesåvel som *th* for *ϑ*, *ch* for *χ* og *ph* for *φ*.

σ har også haft et eget Åndestød, omtrent som det tyske hårde *s* eller *ss*, så at det har nærmet sig noget til *sch*. Dette skönnes således af, at det hos de gamle svarer til Hebræernes ש, som og at det endnu den Dag i Dag har samme Udtale i Grækenland.

χ har været udtalt som det tyske *ch*, en Lyd de nordiske Sprog mangle, men som ellers er bekjendt nok og let at udtale. Iøvrigt må man mærke, at det beholder sin Lyd også efter *σ*, da derimod Tyskernes *ch* i *sch* har en ganske egen Lyd næsten som et aspireret Jod.

12. *Åndetegnene* have sikkert været udtalte og adskilte, ellers havde man umulig kunnet adskille dem så konsekvent i Skrivning; efter al Rimelighed har oprindelig det hårde været som det nordiske *h*, og det svage som det franske *h*, hvor det høres. Men sikkert har det sidste meget tidlig tabt sin Udtale ganske, eftersom det slet ikke udtrykkes i Latín eller andre Sprog, så at man i det mindste ikke fejler stort, når man følger den sædvanlige Måde, at udtale det stærke som *h*, det svage aldeles ikke.

13. De såkaldte *Aksenter* have åbenbare slet ikke været i de gamle Grækers Udtale. *Dette* ses indlysende af mange Grunde, hvoraf det må være nok at anføre, at de i utallige Tilfælde findes over sådanne Stavelser, som efter Sprogets Natur, der skönnes af Digternes enstemmige Brug, ere ikke blot korte, men aldeles toneløse, ja endog over sådanne *toneløse* Selvlyde, som enten i andre lignende Ord, eller endog i de samme Ord pleje at bortfalde ved Sammentrækning, hvilke altså umulig kunne antages at have haft Aksenten i Ordet. De gamle Græker selv brugte ikke heller disse Aksenter; de ere først opfundne længe efter at den græske Literatur tillige med Sproget havde afblomstret. Aksenterne stemme derimod næsten ganske overens med den nygræske Udtale, hvorfor jeg gætter, *at deres Hensigt har været at betegne denne ny Udtale, uden at forandre den gamle Retskrivning*, at hæve den stundum åbenbare Strid imellem den forandrede Lyd og den

gamle Skrivemåde. *De have altså til den ægte gamle Græsk aldeles ingen Værd eller sand Nytte;* ti at man derved kan adskille nogle få lignende Ord, bör dog vel ikke komme i Betragtning, især da Sammenhængen giver den selvsamme Oplysning. De gamle Sproglærere anvende dem også ofte ganske vilkårlig, som et Slags Legetöj, til med en pedantisk Finhed at adskille et og samme Ord i forskjellige Betydninger, uagtet det åbenbar må have haft én og samme Udtale i begge Tilfælde, f. Eks. ἀγόραιος, *en Dagdriver*, ἀγοραῖος, *en der har Forretninger på Torvet* o. m. desl. Jeg *mener* derfor, at disse Aksenter, som noget senere barbarisk og Sproget uvedkommende, burde aflægges i enhver smagfuld Udgave af de gamle Grækker, hvilket også nogle i Tyskland have begyndt.

Da man altså til Udtalen ikke har nogen Nytte, men snarere megen Forvildelse af Aksenterne, ere vi endnu i Uvished om de Arter af Tonehold, man har tillagt Selvlydene, dette er, mener jeg, umuligt at bestemme. Alt hvad man kan vide er, om de have været lange eller korte, men hvilken Art af langt eller kort Tonehold de have haft, vil næppe nogensinde afgöres, f. Eks. man kan vel indse, at μεν har været kort og μην langt, at hint har haft Lyden af kort *æ*, dette af langt *e*, altså hint været udtalt omtrent som vort *men*, dette som *Mên*, hvad Lyden og Længden angår; men om hint har bestemt haft den jævne Udtale af *mén*, *Vén* o. desl., eller den ligesom stødende af *hèn*, *dèn*, *Mænd* o. desl. kan umulig

afgöres, ligeså lidet, som om *μην* har bestemt haft den jævne Lyd af det danske *mēne*, *Sēne*, svensk *mēhn* o. desl., eller den ligesom stødende (lange) i *Mèn*, *sèn*, eller måskje endnu ganske andre os ubekjendte Arter af lange eller korte Toneholde. Denne Forskjel er imidlertid også så ubetydelig i Udtalen, at vi ikke synderlig tör beklage vor Uvidenhed heri.

14. Et andet vigtigere Spörgsmål, hvortil man måskje snarere skulde håbe at finde nogen Hjælp hos Aksenterne, men hvor de dog give fuldkommen lige så liden Trøst, er: på hvilken Stavelse i Ordet Hovedtonen eller Eftertrykket *plejer* at falde. Den eneste Kilde hertil kan gives, er i mine Tanker Digterne. Når man vænner sig til, at læse dem med Færdighed efter Versenes Indretning, vil man få Øre for Tonefaldet, og dette vil være den bedste eller dog den eneste Vejleder. Skulde jeg give nogle Bemærkninger, hvorledes det forekommer mig at forholde sig, vilde det blive omtrent følgende:

1) Hvor et Ord består af *en eneste lang eller kort Stavelse*, eller af *en lang og en kort Stavelse*, der kan ingen Tvivl være, at den lange har haft Tonen, den korte ikke, f. Eks. *δε*, *δη*, *μουσα*, *λεγω*.

2) hvor et Ord bestod af *lutter korte Stavelser*, synes det rimeligst, at Rodstavelsen har haft det störste Eftertryk, f. Eks. *ποδες*, *ἐρις*. Herfor taler også Overensstemmelsen med Isl. og alle de øvrige nordiske Sprog, hvor Rodstavelsen næsten

stedse har Tonen; man kunde vel indvende, at det derimod strider mod de sydlige Sprogs Beskaffenhed, men hertil svares, at i Latinen er Tilfældet aldeles det samme som i Græsken, for såvidt man af Digterne kan slutte, men de nyere sydlige Sprog komme her ikke i Betragtning, da de alle ere afledte og opkomne ved Forblanding af flere Tungemål, hvorved netop Udtalen forandres og Tonen flyttes, ligesom i Nygræsk er Tilfældet, men de nordiske Sprog ere langt mere originale og selvstændige. Dette Tonehold har, når Selvlyden var kort, formodentlig alligevel været såre svagt, eftersom en efterfølgende *Positio* eller desl. strags har hævet dets Vægt, f. Eks. τοσσος ἀρα κτυπος ὠρτο θεων ἐριδι ξυνιοντων. Il. 20, 66. Her har Ordet ἐριδι intet Tonehold på den første, men på den sidste. Dog er det muligt, at denne Flytten af Toneholdet efter det følgende Ords Beskaffenhed ikke har haft Sted i simpel prosaisk Tale, men blot i Poesi, eftersom Ordene i første Tilfælde ikke ere således sammenbundne, men ethvert betragtes som noget helt for sig.

3) Indeholdt et Ord *flere lange Stavelser*, synes den første af disse at have haft Hovedtonen, f. Eks. λεξας, λεξασα, disse mener jeg har haft omtrent de samme Tonehold, som de danske Ord: *aftage, uddele*, isl. *elskaði*, *skapari* o. desl. det er: mest på den første, mindre på den næstsidste, og været toneløse på den sidste.

Måskje man ellers herfra kunde göre den Undtagelse, at når den første Stavelse var Gjer-

ningsordenes Fortidsmærke eller et andet deslige ubetydeligt, i og for sig selv kort Tillæg, som kun ved Positio med Ordet selv fik Tonen, har det blot i Poesi været betonet, i Prosa derimod ikke, (ligesom man ser i Latinen; *coëmit* har uden Tvivl haft sin Tone på *e*, hvorvel kort, eftersom det tilföjede også var kort og toneløst, derimod *dirimo* på den første), når Ordet i første Stavelse ellers havde Toneholdet, f. Eks. ἐβρόντησε (ikke ἐβρόντησε) omtrent som vort *erkjende*, men derimod vel ἔκτανε, eftersom der i slige Tilfælde intet bekvemt Hvilested for Tonen var i Ordet selv.

4) Fulgte *flere lutter korte Stavelser på hinanden i et Ord*, da synes hveranden efter Rodstavelsen at have haft lidt mere Eftertryk end de øvrige, f. Eks. λεγομένος (ikke λεγόμενος eller λεγομενός, med mindre der kom en Positio efter). Ligeså om *tre lange Stavelser* fulgte på hinanden, synes den mellemste at have haft det mindste Tonehold, f. Eks. στρατήγησάντοι; fulgte endnu flere, da efter samme Regel hveranden mere, hveranden mindre Eftertryk, når der ikke foruden en lang Selvlyd endnu stødte Positsio til, som hævede en frem over de øvrige.

15. Dette være nok om den græske Udtale. Man ser, at Undersøgelsen om Selvlydene og de øvrige Bemærkninger ikke fremsætter nogen egentlig ny Udtale; man har i mange Tilfælde eller i mange Egne hidtil givet ethvert Tegn den rigtige Lyd, f. Eks. μεν udtale vi rigtig, men μαι, der skulde lyde omtrent som *med*, kun uden *d*, pleje vi at udtale

ganske som μη, ligeså ἓν rigtig, men ἕνι ἕνος urigtig, vi udtale τις rigtig, men τι, hvis ι skulde lyde ligesom i *vi*, pleje vi at udtale urigtig som vort *ti*; upåtvivlelig har Aksenterne her meget skadet ved at vænne os til en falsk Udtale. Reuchlinianerne udtale ει, θ o. desl. rigtig efter Nygrækernes Eksempel. Denne Afhandling bestemmer da kun den rette Udtale fast og urokkelig, beviser den såvidt muligt og henfører den til et System, der ikke kan forandres i de enkelte Dele, uden at den hele Sammenhæng forstyrres (som ovenfor ved ευ er vist); og dette System er ikke selvdannet, ikke bygget på Gisninger eller Indfald, det er hentet fra et af de ældste og mærkeligste Sprog i Evropa, der står i en nöje indvortes Forbindelse med Græsk og blev bragt i en endnu mere klar og håndgribelig Forbindelse dermed ved et andet ældre og nærmere Sprog, som taltes i et langt nærmere Land, i Møsien, og hvis Bogstavskrift er indrettet for det meste efter den græske. Det bestyrkes ved Sammenligning med Latin og det græske Sprogs indre Lighedsregler, med de gamle Sproglæreres Udsagn og de østerlandske Sprog; det synes derfor virkelig at have al den Fasthed og Bevislighed, som en sådan Ting kan have. Imidlertid kunde sikkert Sammenligningen med de østerlandske Sprog udføres langt videre, når kun disse ikke vare os ligeså ubekjendte, som det, de skulle oplyse os. Derimod vilde det sikkert tjene til megen Fordel og Bestyrkelse for den rette græske Udtale; om man sammenlignede de slåviske Sprog,

især Navne og Ord i de ældske Bibeloversættelser, som ere optagne af Græsken. Isteden for denne Sammenligning, som jeg af Mangel på Kjendskab til disse Sprog [1]) ikke er istand til at anstille, vil jeg anføre en Prøve af Græsk, afskreven med angelsaksiske Bogstaver. Dette er taget af *Hickesii* thesaurus linguarum septentrionalium, 1ste Del, Fortalen S. 12 og 13. Han anfører det „ex mscr. cod. Biblioth. Bodleyanae cujus Nota NE. 2, 19. Jeg vil sætte de lat. Bogstaver isteden for de angelsaksiske, der blot ligesom de gotiske ere et Slags Fordrejelse af de latinske, og jeg skal desuden, for at lette Sammenligningen, sætte Mærker over *de Tvelydstegn*, der skönnes at være lange, fordi de svare til Tvelyde i Græsken, hvilket jeg kan göre med så meget større Föje, som han strags efter Prøverne tilföjer: Prætetea librarios Saxonicos in scribendis describendisve codd. virgulum (ʹ) ad designandas vocales longas usurpasse, dum caput istud contexerem aut plane nesciebam, aut non observaveram" o. s. v, og som de Eksempler, han tilföjer. *gód*, islandsk góðr, *geréfa*, isl. greifi, vise, at denne Aksentuatsion har svaret nöje til den islandske Betegnelsesmåde

Den 42de Davids Salme efter de 70 Fortolkere.

Den græske Tekst.

1. ʻΟν τροπον ἐπιποθει ἡ ἐλαφος επι τας πηγας των ὑδατων, οὑτως ἐπιποθει ἡ ψυχη μου προς σε ὁ

---

[1]) Afhandlingen er skreven för 1816.

θεος. 2. Ἐδιψησεν ἡ ψυχη μου προς τον θεον τον ζωντα· ποτε ἡξω και ὀφθησομαι τῳ προσωπῳ τυ θευ. 3. Ἐγενηθη μοι τα δακρυα μου ἀρτος ἡμερας και νυκτος.

Samme, efter det angels. Håndskrift.

1. On tropon epipothí é elafos epi tas pêgas tún ydatón, útós epipothí é psuché mú pros theus 2. Edipsísen é psyché mú pros ton theon ton zónta; pote íxo cae opthésomè tù prosópù tú theú. 3. Egenéthé mý ta dacrya mù artos émeras cae nyctos.

Samme, skreven efter isl. Retskrivning.

1. hon tropon epipoþí hei elafos epi tas peigas tón hudatón, hútós epipoþí hei psuchei mú pros se ho þeos. 2. Edipseisen hei psuchei mú pros ton þeon ton zónta pote heixo kæ ofþesomæ tói prosópói tú þeú. 3. Egeneiþei mey (moy) ta dakrua mú ertos heimeras kæ nuktos.

Esaias 4de Kapittel.

Den græske Tekst.

1. Και ἐπιληψονται ἑπτα γυναικες ἑνος ἀνθρωπου, λεγουσαι, τον ἀρτον ἡμων φαγομεθα και τα ἱματια ἡμων περιβαλυμεθα, πλην το ονομα σου κεκληται ἐφ ἡμας, ἀφελε τον ονειδισμον ἡμων. 2. τῃ δε ἡμερᾳ εκεινῃ επιλαμψει ὁ θεος ἐν βουλῃ μετα δοξης ἐπι της γης του ὑψωσαι και δοξασαι το καταλειφθεν του Ἰσραηλ. 3. Και εσαι το ὑπολειφθεν εν Σιων, και το καταλειφθεν εν Ἱερουσαλημ ἁγιοι κληθησονται παντες οἱ γραφεντες εἰς ζωην ἐν Ἱερουσαλημ. 4. Ὁτι

εκπλυνει κυριος τον ρυπον των ὑιων και θυγατερων Σιων, και το αἱμα ἐκκαθαριει ἐκ μεσου αυτων εν πνευματι κρισεως και εν πνευματι καυσεως. 5. Και ἡξει και ἐςαι ἁπας τοπος του ὀρους Σιων και παντα τα περι κυκλῳ αυτης σκιασει νεφελη ἡμερας και ὡς καπνου και φωτος πυρος καιομενου· νυκτος παση τῃ δοξῃ σκεπασθησεται. 6. Και ἐςαι εἰς σκιαν ἀπο καυματος ἐν σκεπῃ και ἐν ἀποκρυφῳ ἀποσκληροτητος και ὑετου.

Samme, efter det angels. Håndskrift.

1. Cè epilémpsontè epta gynèces enos anthrópú legíse ton arton émon fagómetha cè ta ímatia émon peribalómetha plén to onoma sú keclítè ef émas afele ton onidismon émon. 2. té de émera ecíné empilampsí o theus en boilé meta doxés epi tés gés tú ypsósé cè doxasè to catalípthen tú israhél 3. Cè estè to ypolípthen en sión cè to catalípthen en hirúsalém agiíj cléthésontè pantes ý engraphentes ís zóén en hirúsalém. 4. Oti ecpluní kirios ton rupon tou yión cè thygaterón sión cè to aema éccatharí ec messó autón en pneumati criseós cè en pneumati causeós. 5. Cè éxí cè estè apas topos tú órús sión cè panta ta peri cyclo autés sciasí nefelé émeras cae ós capnú cè fótos pyros cèomenú nyctos pasé té doxé scepasthésetè. 6. cè esté ís scian apo caumatos en scepé cè en apocryfó apo sclérotétos cè yetú.

I de nærmest følgende Blade vil forekomme nogle Gjentagelser, da et forhen ubekjendt Hånd-

skrift er fundet, som med mere Fuldstændighed fremstiller Forfatterens Anskuelser af de omhandlede Gjenstande.

Om den græske Bogstavrække.

Denne Bogstavskrift er ikke opfunden af Grækerne, ej heller fra først af aldeles den samme som nu; den skal først være indført i Grækenland af Kadmus fra Fœnikien omtrent 1500 År för Jesu Fødsel. Den Bogstavrække, som han bragde med sig, bestod efter de gamles Beretning af 16 Bogstaver, men det er ikke vist om dem alle, hvilke de have været. Nogle have også af *Diodor* fra Sisilien og *Eusthatius* påstået, at Grækerne havde Bogstavskrift för, hvorvel ganske andre Tegn (se Simonis introductio S. 45), men dette modsiges af andre. Ligger det end ikke i hine Forfatteres Ord, er det dog ikke usandsynligt, at Kekrops fra Ægypten, omtrent 60 Aar för Kadmus, kan have ført Bogstavskrift med sig til Attika, eller at den andensteds fra, måskje længe för, kan være kommen til Grækenland, og at denne allerældste Bogstavrække har bestået af de 14 Tegn som også udgöre de allerældste Runer, nemlig: A B, Γ, Δ, F, H (o: h), I, Λ, M, N, O, R, Σ, T, men at deres Figurer have været noget anderledes, måskje ligere Runerne, og nærmere ved den allerførste råeste Opfindelse [1]). Det er rimeligt, at Fœ-

[1]) At H virkelig har betydt Hå, ikke ē i den ældste Bogstavrække, ses dels af dets Oprindelse, nemlig af

nikerne, hvad enten de selv eller Ægypterne ere de første Opfindere, have tilföjet K, Π, som ere så uundværlige i de østerlandske Sprog, i de flere Hundredår, som forløb frå deres Opfindelse til Kadmos, men at disse Forandringer og Tillæg ikke have været kjendte i Grækenland för Kadmos, hvis Række (γραμματα καδμεῖα), da forekommer mig at have været denne: A, B, Γ, Δ, F, H, I, K, Λ, M, N, O, Π, R, Σ, T. Siden have Grækerne i Tidsrummet fra Kadmos til den trojanske Krig tilföjet tvende, E og Υ, der ere så höjstfornødne i Græsken, men hvis Opfinder er forglemt (ligesom den der opfandt K og Π i Foenikien). Siden har man vel også derfor tillagt Kadmus disse to (E, Υ) og således bestod hele den gamle græske Bogstavrække af 18 Tegn, hvilke uden Tvivl ere de 18, hvorom *Plinius* (Hist. natural. 7, 57) beretter efter Aristoteles, at de udgjorde det ældre græske Alfabet A, B, Γ, Δ, E, F, H, I, K, Λ, M, N, O, Π, R, Σ, T, Υ. *Palamedes*, som levede på den trojanske Krigs Tider, tilföjede 4 Bogstaver, nemlig Ξ for γς, κς og χς, fordi alt dette havde én Lyd ell. κς, og de tre åndende Θ, Φ, X, da man tilforn havde skrevet TH, ΠH, KH. Endelig tilföjede *Simonides* 4 ny nemlig H (som langt ē), Ω, samt Z for σδ, og Ψ for βς, πς, φς, der alt udtaltes som πς. — Men imedens disse ny Bogssaver opfandtes og tilföjedes,

det foenik. og hebr. ח chet, og dels af det deraf atter tagne lat. H. Så og af Athenæus Vidnesbyrd L. 9, og af dets virkelige Brug på gamle Mynter og Indskrifter, samt af dets Talværd, som 100, hvorom siden.

forglemtes tvende gamle: 1) F, der læstes som *v*, (ligesom endnu i mange Sprog: Kymrisk og oftest i Islandsk og Svensk) betegnede en Lyd, som fattedes i almindelig Græsk og blot fandt Sted i den æoliske Sprogart, det beholdtes derfor blot her som Bogstav, og af de øvrige Græker blot som Taltegn; det latinske *f*, som er kommet heraf, antog siden en hårdere Lyd (ligesom *v* i Tysk og Hollandsk). 2) H (som Hå), da Simonides indførte at bruge dette Tegn til langt ē. For dog imidlertid ikke at lade Lyden af *h* ganske ubeteguet, opfandt man, at dele det gamle H i to Dele ⊢ og ⊣, som findes i Håndskrifter med store Bogstaver, men som siden ved at skrives hurtig bleve til ᒻ og ᒽ og endelig til ʽ og ʼ; af disse brugte man ʽ til at betegne det egentlige *h*, isteden for det gamle H, og ʼ derimod foran alle de andre Selvlyde i Begyndelsen af Ordene, hvilket dog synes overflødigt og unyttigt, da Selvlydene her have deres egentlige Lyd og Tegnet følgelig intet betegner, med mindre man vilde antage med *Veller*, at de gamle Græker havde haft en dobbelt Åndelyd, en hårdere som det nordiske *h*, og en blødere, som det franske, hvor det høres. Dette synes dog uvist, da det bestandig udelades i alle andre Sprog, hvor græske Navne eller Ord optages, f. Eks. *εὐαγγέλιον*, lat. *evangelium*; *ἄγγελος*, *angelus* o. s. v. Så og af Sproget selv, der isteden for et dobbelt Åndebogstav bestandig fordrer et ikke åndende og et åndende f. Eks. Βάκχος, lat. *Bacchus*

for Βακχος. Således skulde man da og vænte, at af det dobbelte ρρ, som udtrykkes på Latin rrh, måtte det første være ikke åndende uden Åndetegn, det andet åndende, såsom *arrha*, ἄῤῥα, og hvis ρρ virkelig havde lydt ῥῥ, så at det første havde været svagt åndende, og det sidste stærkt, da skulde man væntet Βαγχος, o. desl. hvilket er imod Sprogets Natur. Heraf synes da at følge, at ῤ er intet andet end ρ, ligesom ἀ intet andet end α, og at man måskje blot har sat dette Tegn til at betegne, at man i det Tilfælde ingen Åndelyd måtte bruge. Det synes og som de Gamle aldrig brugte ⊣ (det svage Åndetegn) før Sproglæreren *Aristofanes*, men vel ⊢, det hårde, hvilket Tegn findes i nogle doriske Indskrifter, svarende til æolisk F og attisk H.

Ῥ og Ὑ have i Begyndelsen af Ordene altid det stærkere Åndetegn.

Disse tvende således af det gamle H opkomne Mærker kaldes Åndetegn, πνευματα (lat. spiritus), det førstanførte, *det stærke*, πνευμα δασυ (spiritus asper), det sidste, *det svage* Åndetegn, πν. ψιλον (spiritus lenis).

Da disse to Bogstaver, F og H, bortfaldt af den gamle Række, som tilsidst bestod af 18, bleve tilbage 16 af de gamle Bogstaver; da hertil föjedes først fire og siden andre fire ny, opkom det nuværende Alfabet af 24 Bogstaver, der først skal være ordnet og fastsat af Sproggranskeren Calistratos fra Samos. Alle disse Bogstaver havde fra først af kun én Figur hvert, nemlig de såkaldte store Bogsta-

ver (unciales, capitales, majusculæ). Først meget sent, og som det synes rum Tid efter Jesu Fødsel, opkom de små eller Kursivbogstaverne (ligatæ, minusculæ) af de øvrige, da man skrev dem hurtig. Tilsidst beholdt man begge Slags ved Siden af hinanden, og brugte de små som bekvemmere i sædvanlig Sammenhæng, de store blot i Begyndelsen af Egennavne, og foran i Perioder. Man har også i trykte Poesier brugt dem foran i enhver Verslinie, undtagen i de pindariske Vers, men dette er hensigtsløst, hvor hvert Vers udgör en egen Linie, og det synes rettest at bruge dem i Poesi aldeles som i Prosa. Forkortelserne ere også naturligvis opkomne sent ved Hurtigskrivning; dog finde de ikke blót Sted ved de små Bogstaver, men man har også til de store haft visse Forkortelser, som forefindes på gamle Mindesmærker. Se *Bernard Montfaucons* Palæographia græca 5, 1. De allerældste Græker skreve ikke, som siden blev antaget, bestandig fra venstre til höjre, men skiftevis frem og tilbage; først fra venstre til höjre, derpå fra höjre til venstre og således videre (*βοςροφηδον*); dog ikke, som på adskillige Runestene, således at Bogstaverne i den anden Linie stode på Hovedet, da man for hver Linie måtte have vendt Papiret omkring, men vel så, at Bogstavernes Figurer i den ene Linie vendte til höjre, i den anden til venstre Side. Heraf kom det, at ligesom fœnikiske Bogstaver blive aldeles omvendte af Grækerne, da de antoge a skrive alle Linier bestan-

dig fra venstre til höjre, hvilket man vel må erindre, når man vil sammenligne disse Bogstavrækker, for at indse Overgangen. Den gamle Frem- og Tilbageskrift, som også var i Brug hos de ældste Etrusker og Latiner, findes imidlertid hos Grækerne blot på nogle få gamle Mindesmærker, såsom den sigaeiske Indskrift, aftegnet og udgivet med Forklaring 1722 af Engellænderen Edmund Chischull og siden er den aftrykt i den större marchiske Sproglære S. 145 hos *Schuckford* i Harmonia sacr. et profan. script. S. 174 og *Henselius* i Synopsis universæ Philologiæ S. 91. Så og i en anden gammel Indskrift hos *Bimard* i Thesaurus novus inscriptionum (Mediolani editus) og derefter hos *J. F. Fischer* i Anmærkningerne til Vellers græske Sproglære. Og endelig på en Del Mynter; se *Bianconius* de antiqvis litteris Hebræorum et Græcorum S. 52. så og hos de ældre. Pronapides skal først have indført den siden i Græsk og i alle andre evropæiske Sprog sædvanlige Skrivemåde.

Taltegn. (se S. 2).

Grækerne havde ingen egne Taltegn, hvis Opfindelse skyldes Araberne eller Indianerne, men de betjente sig isteden for disse af Bogstaver, som de anvendte dertil på en tredobbelt Måde: 1) enten gave de ethvert Talværd efter sin Plads i Bogstavrækken, hvortil blot regnedes de 24 egentlige Bogstaver (se S. 1.) Dette brugtes kun, hvor Tallet ikke oversteg 24, f. Eks. om Bøgerne i Ho-

mers Digte og andre Skrifter, og bruges endnu i Inddelinger, og når man nummererer visse Sætninger for at bestemme deres gjensidige Forhold, på hvilken Måde man også bruger Bogstaverne af det latinske Alfabet.

2) Den anden Måde at betegne Tallene er med store Bogstaver, og denne holdes for den ældste. Hertil bruges blot 6 Bogstaver af Alfabetet, nemlig I til at betegne 1, Π til 5, Δ til 10, H til 100, X til 1000 og M til 10000. Disse 6 ere Begyndelselsesbogstaverne af de Talord, hvortil de svare, nemlig 1 af det æol. ἴα for μία ɔ: en i Hunkönnet, Π af πεντε fem, Δ af δεκα ti, H af ἑκατον Hundrede, som i de ældste Tider skreves HEKATON, X af χιλιοι Tusend, M af μυριοι ti Tusend. Også disse Tal skrives ved Siden af hinanden, når de skulle lægges sammen, såsom: II ɔ: 2, III ɔ: 3, ΔΔ ɔ: 20, ΔΔΔ ɔ: 30, HH ɔ: 200 o. s. v. Men for ikke at skrive det samme Bogstav så ofte ved Siden af hinanden, sætter man, når Tallet er 50,500 eller 5000 et stort Π over Δ, H og X, som giver en Forflerelse (Multiplikatsion) tilkjende; har man over fem Tiere, Hundreder og Tusinder, da föjes de øvrige til bag efter som sædvanlig; f. Eks. |M|.

3) Den tredie Måde er, når ethvert tillægges den Talværd, som forrest er angivet, i hvilket Tilfælde man må lægge de tre Taltegn F eller ς, ϙ og ϡ til de 24, fordi man behøvede ni Tegn til hver af de tre Talklasser, Enere, Tiere og Hundreder, altså til dem alle 27,

men når man delte 24 i tre Dele fik man kun 8 til hver Klasse. Årsagen, hvorfor man lod F eller ς betyde 6 og ϙ 90, synes at være, at man har villet følge Ordenen i den østerlandske Bogstavrække så nöje som mulig. ϡ måtte da af sig selv komme til at betyde 900. Til denne Tællemåde bruger man de små græske Bogstaver og sætter for Tydeligheds Skyld en Streg over dem, når de stå som Tal, f. Eks. α' 1, β' 2, ι' 10, κ' 20, ρ' 100. For at udtrykke Enhederne over Tierne, sætter man deres Bogstaver efter disses, f. Eks. ια ɔ: 11, ιβ 12, ιγ 13, κ'α 21, κ'θ 29 o. s. v. Så og når noget er over Hundrederne, først Tierne, om de findes i Tallet, siden Enerne, såsom: ρ'α 101, ρ'β 102.

For at udtrykke Tusinderne begynder man atter for på Bogstavrækken, men sætter Stregen neden under, såsom: ͵α 1000. De mindre Tal föjes bagtil på ovenanførte Måde f. Eks. ͵αωιδ. 1814.

Myriader eller Titusinder betegnes ofte ved at sætte et stort M neden under Antallet, f. Eks. δβ ɔ: 42000. Potenser af Myriaderne udtrykkes ved at gjentage Mυ så ofte som behøves, f. Eks. λζ Mυ. Mυ. Mυ ɔ: 37000,000,000,000, og Stregen anvendes kun, hvor den er fornøden, altså ikkun i det höjeste på Enere, Tiere, når Hundreder og Tusinder gik foran, såsom ͵ατκς ɔ: 1326. σ'κβ 222. Men på Tusender og höjere må den behørige Betegnelse anvendes overalt, f. Eks. ζσκε ɔ: 70225;

ρπγηωιη ɔ: 1838818, eller således: τλημσνβ ɔ:
MMM' M
I
3,381,252.

Stå flere Tal af én Klasse ved Siden af hinanden, da kunne de ikke ligefrem udtales eller læses, men ere at betragte som uafhængige Talstörrelser, der først må lægges sammen, f Eks. πξδβδςυχνδ ɔ: 800000 + 640000 + 24000 + 6400 + 654. Dette brugte Grækerne (isteden for at have *in mente* og lægge til næste Tal i de delvise Produkter) når de multiplicerede, hvorved de tillige sædvanlig begyndte fra venstre Hånd; for Eksempel

σ'ξε	265
σξε	265
δα βα (MM'')	40000
	12000
	1000
αβγχτ (M'')	12000
	3600
	300
ατκς	1325
ζσκε (M)	70225

Brøk udtrykkes således, at Tælleren skrives som en sædvanlig Talstörrelse og Nævneren med mindre Bogstaver bagved den øverste Kant af Tælleren, f. Eks. λβτς ɔ: $\frac{32}{306}$, ζια ɔ: $\frac{7}{11}$. Var Tælleren én, skrives Nævneren med sædvanlige Talbog-

staver og en Streg over den, f. Eks. γ′ ɔ: $\frac{1}{3}$, ξδ′ ɔ: $\frac{1}{64}$, ρκα′ ɔ: $\frac{1}{121}$. Brøken $\frac{1}{2}$ forekom så ofte, at den blev skreven ∠′ C ∠′ eller ∠, forkortet uden Tvivl af β′ efter den simple Regel.

Dette er den almindelige Regnemåde, som Archimedes og de andre gamle Arithmetici brugte. Siden er også den arabiske Regnemåde bleven bekjendt hos Grækerne. *Maximus Planudes* (i 14de Hundredår) kalder den λογιςικη ινδικη eller ψηφορια κατ' Ινδυς.

Bogstavernes Inddeling. (se S. 4).

Bogstavernes Inddeling i Græsken er af Vigtighed til at kjende Ordenes Böjninger og indse Grunden dertil. De deles først i Selvlyde, τα φωνηεντα (γραμματα) og Medlyde, τα συμφωνα.

Selvlydene ere α, ε, η, ι, ο, υ, ω; af disse ere to altid *korte* (βραχυ): ε, ο, og to dertil svarende altid *lange* (μακρον) η, ω, de tre øvrige α, ι, υ *tvetonede* (διχρονον), i nogle Tilfælde korte, i andre lange. Fra først af, da man havde kun de 5: α, ε, ι, ο, υ, vare de alle tvetonede, ligesom de deraf komne i Latinen a, e, i, o, u, men da man siden fik ny Tegn til de to lange, bleve de tvende tilsvarende gamle Tegn blot brugte som korte; de øvrige tre derimod, hvor man lod sig nöje med de gamle Tegn, beholdt den gamle dobbelte Beskaffenhed. Man har også delt dem i *foranderlige* α, ε, ι, ο, υ og, *uforanderlige* η og ω; de første kunne nemlig forlænges, og blive til η, ί, ω, ὃ, de

sidste ikke; men udfordrer man til at kalde Forandring blot at Tegnet omskiftes, så ere η, ι, υ, ω, uforanderlige.

Foruden disse enkelte Selvlyde har man i Græsken også Sammensætninger eller *Tvelyde* (διφθογγοι), af hvilke nogle atter ere *egentlige*, andre *uegentlige*: de dannes derved at ι eller υ sættes bag efter de andre Selvlyde: αι, αυ, ει, ευ, οι og ου ere de egentlige, ᾳ, ῃ, ῳ, υι, ηυ, ωυ de uegentlige. Forskjellen er, at i de egentlige er Hoved-Selvlyden, som sættes foran kort, i de uegentlig derimod lang. Det ι som i ᾳ, ῃ, ῳ sættes nedenunder, kaldes det underskrevne Iota (ἰωτα ὑπογεγραμμενον). Ved de store Bogstaver skrives det ved Siden, enten: AI, HI, ΩI, eller som oftest med mindre Tegn således: Αι, Ηι, Ωι.

Grækerne kjendte ikke eller havde i det mindste som Østerlænderne i nyere Tider ikke egne Tegn til de Medlyde, der komme af Selvlyde (v og j af *u* og *i*), de satte derfor Selvlydstegnene (u og i) isteden; heri efterlignede Rommerne dem, og flere nyere Folk efterligne heri atter Rommerne, skönt de have v, og j, som Grækerne manglede. Således kom to Selvlydstegn (ikke to Selvlyde, hvilket vilde være en Modsigelse) til at udgöre ên Art Stavelse, der efter Betegnelsesmåden kaldes Tvelyd.

Medlydene deles i *Halvvokaler* (ἡμιφωνα), som atter ere a) *flydende* (ὑγρα) λ, μ, ν, ρ, σ, og b) *dobbelte* (διπλοα) eller sammensatte ζ, ξ, ψ, og i

(*αφωνα*), som atter ere a) *hårde*, b) *bløde*, c) *åndende* (ψιλα, μεσα, δασεα)

	hårde	bløde	åndende
Læbebogstaver	π	β	φ
Ganebogstaver	κ	γ	χ
Tungebogstaver	τ	δ	ϑ

Nogle inddele alle Medlydene efter Taleredskabet således;

Læbebogstaver	μ	π	β	φ	ψ	
Tandbogstaver	ρ	σ				
Tungebogstaver	ν	λ	τ	δ	ϑ	ζ
Ganebogstaver	κ	γ	χ	ξ		

hvilket dog er langt ubekvemmere.

Læsetegn.

Over Selvlydende finder man endnu brugte i Græsk tre Tonetegn eller Læsetegn (τονοι προσῳδιαι) nemlig: ῀ (περισπώμενος) circumflexus (accentus) lang
´ (ὀξυς) acutus, skarp
` (βαρυς) gravis, den dybe (tunge) Tone.

Det er uvist, når disse Tegn ere opfundne, dog ere de uden Tvivl [1]) de sildigste af alle græske Skrifttræk, og synes ikke opkomne för i 7de eller 8de Hundredår efter Jesu Fødsel, ti 1) tale de Gamle om Forvekslinger eller Tvetydigheder

[1]) Det er en Retskrivningsregel i Græsk, at såvel disse Tegn som Åndetegnene bestandig skrives over det sidste Bogstav i Tvelydene: οὑτος, οὑτη.

af visse Ord, som Tonetegnene vilde have adskilt med störste Bestemthed; 2) tale de ikke om *skrevne* Tonetegn, og 3) brugte de desuden ikke en Gang Skilletegn, som dog vare langt mere nødvendige; 4) forekomme de ikke på de gamle Mynter, Gemmer, Stene, eller skrevne Bøger för i det höjeste i 7de og 8de Hundredår. Man har også været tvivlsom om deres Bestemmelse, Tonen synes de nemlig ikke at have kunnet betegne, da de ofte forekomme over Stavelser, som af Digterne åbenbar ses at være korte eller toneløse, og som aldrig nogensinde bruges lange eller betonede; så at de stride imod Sprogets bevislige Natur og Indretning.

Man ser af de gamles tydelige Udsagn (hvorom se *Daves* miscell. S. 70, hvor der anføres af *Dionys. Halicarn.* περι συνθεσεως ονοματων), at Grækerne have talt efter Kvantitet og ej efter Aksenter.

En Stavelse kan være kort og dog betonet, når man ved kort forstår det samme som rap, skarp, hård, f. Eks. i Ordet: *Herre* kan man sige, at den første Stavelse er kort, (eller har en kort, rap Tone), men dette kaldes i Verslæren sædvanlig lang (rettere betonet) ligeså vel som den første i *mere*, der egentlig er lang eller lang betonet. Men når en Stavelse er kort i den Forstand, som den sidste i *Herre* og *mere* og den første i *formere*, det er uden Tone, så kaldes den kort i Vers (rettere toneløs, ubetonet), og kan ikke uden en åben-

bar Modsigelse antage noget Tonetegn eller nogen Tone, være sig skarp eller dyb eller lang, da dens korte Beskaffenhed netop består deri, at man uden at give den nogen Tone løber så let og hurtig som mulig over den i Udtalen, f. Eks. når man aksentuerer: *Παίγνίον ἐςὶ τύχης μερόπων βίος, οἰκτρὸς ἀλήτης*, så er dette åbenbar urigtigt; ti *ον* i *παιγνιον*, *ευ* i *τυχης* og *ρο* i *μεροπων* ere både efter Sprogets Natur og Versets Indretning aldeles toneløse, kunne altså intet Tonetegn modtage og intet behøve, og endelig gives det selvsamme Ord forskjellige Tegn efter deres forskjellige Bemærkelser eller Brug, f. Eks. *μύριοι 10000*, men *μυρίοι*, mangfoldige utallige, *ἀληθὲς sandt* (som Biord) *ἀληθες sandt* som Intetk. af Till. *πόνηρος*, *arbejdsom*, *πονηρὸς*, *ond*, *ἀγοραιος* o. fl. hvilket tydelig viser, at dette er aldeles fremmed for Sproget og blot at tilskrive pedantiske Sproggranskere.

Desuden stride Sproglærerne i mangfoldige Tilfælde om disse Tegns Anvendelse og Plads i Ordet, f. Eks. i Kaldef. af Navneordene på *ως* og *ω*.

Disse Tegns Anvendelse er da så hensigtsløs og Læren derom så forviklet, at det ikke vilde lönne Umagen at fremsætte den. Kun følgende kunde man mærke sig til at forstå de Sproglærere, som omtale den.

Et Ord, som har det tunge Tonetegn på den sidste Stavelse siges, at være *περισπώμενον*, men det som har den på næstsidste, *προπερισπώμενον*. På andre Stavelser i Ordet forekommer den ikke.

Det som har det skarpe Tonetegn på sidste, som θεός kaldes ὀξύτονον, det som har det på næstsidste λόγος παροξύτονον, på tredie Stavelse fra Enden, προπαροξύτονον såsom: φιλόσοφος.

Endelig kaldes de Ord, som have det dybe Tonetegn på sidste Stavelse βαρύτονα, hvilket Navn også undertiden gives dem, der intet Tonetegn have på sidste, eftersom Sproglærerne give den Regel, at den Stavelse, der ingen Tonetegn har, bör anses som den havde det dybe.

Det lange Tonetegn skrives i gamle Håndskrifter (͡) og er sammensat af de to andrè, (´`); deraf kommer det, at den efter de gamle Regler aldrig i usammensatte Ord kan komme længer fra Enden til den anden eller næstsidste Stavelse, efterdi den skarpe aldrig kan komme længer end til tredie fra Enden f. Eks. βοᾶτε for βοάετε.

Tegnet bliver bestandig, hvor og som det er, så længe den Selvlyd, hvortil det hører, ikke forandres, f. Eks. χείρ, har intet Tegn, altså ej heller χειρός.

De ny Læsetegn i Græsken.

Disse såkaldte Aksenter eller Læsetegn i Græsken kjendtes altså ikke af de gamle Græker, der talte og skrev det Sprog, vi nu så meget beundre, men de ere opfundne langt senere i Middelalderen, da Sproget var fordærvet og Udtalen ganske forandret, så at et nyt Sprogs Opkomst af det gamle var forberedet. Hensigten med denne Opfindelse har efter min Mening upåtvivlelig været,

at tilkjendegive den ny Udtale uden at forandre den gamle Retskrivning, som vilde afstedkommet en hel Forvirring i Sproget, og været til stor Ulejlighed for Tidsalderen. Men så nyttige, som de hertil måskje den Gang kunde være, så göre de dog nu for os, som det blot er om den gamle ægte Udtale at göre, således som de hidtil have været brugte, såre liden Nytte, men uendelig megen Forvirring og Skade, i det de lede til en åbenbar falsk og forstyrret Udtale af det gamle höjst velklingende græske Sprog. De bör derfor énten, som nogle Lærde for længe siden have begyndt med, *rent forkastes*, eller, om man vilde beholde dem, synes de at kunne anvendes med tifold Nytte og Lettelse til at lære Sproget, på følgende Måde efter et ganske nyt, yderst simpelt System.

1. *Sammentrækningstegn* (¯) sættes over alle sammentrukne Stavelser, hvor en Selvlyd er bortfalden, eller ved at antage en anden Lyd er bleven ukjendelig; uden Hensyn til Stavelsernes forrige Beskaffenhed, over alle Selvlyde eller Tvelyde, der ere udvidede til at erstatte Medlydsbortkastelse, eller formedelst Böjningen, og det, ligesom *overalt*, hvad enten de tilforn havde Læsetegn eller ikke, f. Eks. *τῑμᾱ* for *τῑμαε*, *αληϑεῖς* for *ᾱληϑεες*, *χρῆσϑαι* for *χραεσϑαι*, *χρυσοῦν* for *χρυσοειν*.

2. *Udvidelsestegn* (`), *ἱμὰς* for *ἱμαντς* *λεὃσι* for *λεοντσι* o. desl. *τῑμὰ* nom. dual.

3. *Længdetegn* (´), over alle af Naturen (oprindelig) lange (ancipites eller tvetonede) Selvlyde nemlig *α*, *ι*, *υ*, f. Eks. *ὕμεῖς*, *τύρος*, *τίμη*.

4. *Bortkastelsestegnet* (᾿) over alle Selvlydstegn og ν, når efter samme er bortfaldet en Medlyd såsom σωμὰ, γραψὰν, σωμᾶσι;

ἆ hvor der er Bortkastelse og Udvidelse;
ἇ hvor der er Bortkastelse og Sammentrækning;
ἦ hvor der er Bortkastelse efter en lang Selvlyd.

5. *Opløsningstegn* (¨) bruges som hidtil.

6. *Åndetegnet* (῾) er egentlig for Bogstavet *h* og hører ikke herhen.

Af disse Regler, der uden al Undtagelse gælde i ethvert Tilfælde, hvorledes end Ordet tilforn var betegnet og hvor mange Læsetegn, der end herved komme over et og samme Ord, følge de følgende, nöjere og enkelte Bestemmelser.

a) Når en lang Selvlyd (η, ω, så og ει, ου) er oprindelig i Ordet eller Endelsen, og ikke fremkommer ved Sammentrækning eller Udvidelse, hvilket bedst ses af Digterne og Sprogets indre Lighedsregler, så sættes ingen Læsetegn, ti man ser da af Bogstavet selv alt, f. Eks. ἡ eller, ἡδιςον behageligst, μεσα Sanggudinde. εἰ dersom.

Ej heller når en lang Selvlyd eller Tvelyd er fremkommet ved Afledelse, da Udledningen er så ofte uvis f. Eks. σωμα, πρεσβεια *Gjesandtskab*, men πρεσβεῖα (gömul); idet mindste ikke uden det ganske åbenbar og umiddelbart er kommet deraf: ἀσφαλῶς.

Dog kunde man, ifald man antog at sætte Udvidelsestegn i disse Tilfælde, adskille en stor Mængde lignende, men dog i Grunden forskjellige

Former, såsom 1) alle den bet. Mådes Endelser fra den frems., f. Eks, τιω, τιῶ (ɔ: den betingede Nut.), τιῶ (den att. Fremtid); τισω, τισῶ (den beting. Aorist) ἕως ἂν ἀναγκασῶ; τιῃ, τιῇ (den beting. Mådes Nut. 2 Pers.), τιῇ (den att. Fremt.) 2) de joniske Former med η for α som ἡμερῄ. Når Böjningen eller Sprogarten fordrede dens Forlængelse, såsom πολεῶς, Stats, πρεσβεῶς, en gammels, πληρες, πληρῆς, τετυφος, τετυφως; νεὼς attisk for ναος; ἡδεῶς er Ejef., men ἡδεως Biord.

Over Tvelydene αι, οι, ᾳ, ῃ, ῳ sættes intet Læsetegn, skönt de kunne være opkomne ved Sammentrækning eller Udvidelse for οϊ, αϊ, ηϊ, når intet foran eller i Mitten er bortfaldet, eftersom dette kan anses for at være den naturlige Udtale af αι, οι, ᾳ, ῃ, ῳ, og den modsatte har sit eget Tegn (¨) f. Eks. τῖμαις, θεοις, τῃ ηχοι, οἱ κυριοι, αἱ τίμαι, men derimod ὀστοῖς for ὀςεοις, τίμᾳ for τιμαει.

Når den bortkastede Medlyd ikke erstattes ved nogen Forlængelse i Selvlyden, så sættes heller intet Læsetegn, men (') over den, med mindre den allerede tilforn havde sligt; f. Eks. πὸσί for ποδσι af ποδι, τιοἰο for τιοισο i Nutiden, ὤσω af ὤθεω, κρειττὸσι af κρειττον, ων-ονι, så at Læsetegnene bestandig komme til at stå over lange Stavelser, og tjene til at udpege de forskjellige Årsager til Længden, πεισω af πειθω, men πείσομαι af πασχω.

Når der kommer Udvidelsestegn over en Selvlyd, fordi ντ eller desl. var bortkastet og den forlænget, så bortfalder den atter, når ντ kommer tilbage og Selvlyden får sin gamle Beskaffenhed,

nagtet *ντ* endnu gör den lang i Vers; ti Sprogets Lighedsregler vise os, at den her egentlig er kort når den betragtes for sig selv alene, såsom *τυψαν*, *τυψὰς*, *τυψᾶσα*, *τυψαντος*, *τυψάσης*, *συμπαν*, *συμπᾶς*, *συμπᾶσα*, *διδον*, *διδὰς*, *διδᾶσα*, *τυφθεν*, *τυφθεὶς*, *τυφθεῖσα*, *ἱμὰς*, *ἱμαντος* o. desl.

Når Medlydssammenstød (positio) gör en ubestemt Selvlyd lang i Vers, så at man ikke egentlig kan vide om den i og for sig selv (uden Hensyn til Sammenstødet) er lang eller kort, så sættes ingen Læsetegn, f. Eks. *ἥδιςον*, ikke *ἥδῖςον*, *μῦριζω*, efterdi det poetiske Stavelsemål er tydeligt nok af Sammenstødet alene; men ser man af andre Skikkelser eller Former af Ordet, at den virkelig er oprindelig lang, da får den sit behørige Længdetegn.

a) Et kort *α*, *ε*, *ι*, *ο*, *υ*, der af en Digter stundum måtte bruges lang, får derfor intet Tonetegn, og en virkelig betonet og med Læsetegn forsynet lang Selvlyd eller Tvelyd, der af en Digter måtte bruges kort, mister derfor ikke sit Læsetegn, så at Betegnelsen bliver ganske bestemt og fast, overalt den samme.

b) Hvor flere Læsetegn på én Gang passe til en Selvlyd, der beholdes altid det sidstfremkomne og på det Sted egentligste; ˜ foretrækkes for ˋ og ˋ for ˊ f. Eks. *φιλοῦσι* for *φιλέουσι*.

Sammentrækningstegn sættes 1) over alle Ejeformer på *ου* og *ους*, som *κυρίου*, *λήςου*, *πενθοῦς*, *ἐμοῦ*, 2) alle Ejef. i Flert. på *ῶν* af de tre første Böj-

ningsmåder κυρίων, τίμων, λῃςῶν. Så og over de af fjerde og femte, hvor en foregående Selvlyd (ε, α) er inddraget i ῶ som: ἐπῶν, κερῶν, ἡμῶν. 3) i alle Endelser af de sammentrukne Navneord i de tre første Böjningsmåder såsom οςῦν, νῦς, μνᾶ, βοῤῥᾶς, 4) i Ordene på ος, ας og Tillægsord på ες (ης) af fjerde Böjningsmåde sættes det over Hensynsformen og Ejeformen i Entallet, som: ἐπεῖ, κερᾷ, ἀληθεῖ, over alle Endelser i Totallet, når de sammentrækkes ἐπoῦς, κερῶς, ἀληθῦς, ἐπῆ, ειποῖν κερᾷ, κερῷν, αληθῆ, αληθοῖν; og over Nævneformen, Kaldef, Gjenstandsf. og Ejef. i Flertallet som: ἐπῆ, ἐπῶν, κερᾶ, κερῶν, αληθῆ, αληθῶν. 5) i femte Böjningsmåde (overalt i flerstavelsede Ord, med en lang Selvlyd i sidste, der beholdes i alle Böjninger og derved tilkjendegive, at en Sammentrækning har fundet Sted som: αιῶν, ἑλλῆν, ἑλλῆνος, ἑλλῆνιζῶ, hvilket dog ikke behøves, når man satte over de udvidede, der atter forkortes (βελτιὼν, βελτιονος, μητὴρ, μετερα) og dette er rigtigere; og over Endelsen selv af de øvrige Ord i alle Tilfælde, hvor de sammentrækkes, βασιλεῖς, αληθεῖς, ιχθῦς, πολει, βασιλει, men ikke over αιδοι, hverken i Hensynsformen, Udråbsformen eller Flertallet, derimod αἶδῶ i Gjenstandsformen, αιδὼ i Totallet. 6) overalt i Nutiden og Datiden i begge Former af de sammentrukne Gjerningsord på αω, εω, οω. 7) i Entallets anden Person overalt i den lidende Forms fremsættende og betingende Måde. 8) Biord af Tillægso på ες, ης, som εὐσεβῶς.

c) Udvidelsesmærket og Bortkastelsesmærket finder Sted 1) i Ent. i. Nævnef. og i Flertallets Hensynsform i alle Navneord, Tillægsord og Tillægsf., som få i Ejef. ντος, f. Eks. ἱμᾶς, ἱμᾶσι, διδȣ̃ς, διδȣ̃σί, ταξᾶς, ςᾶς, ταξᾶσι, ταξᾶσα, så og i Hunkönnet πᾶς, πᾶσα, διδȣ̃σα, κλύσα, κλύσα, κλῦσι. 2) i Flertallets Hensynsform af alle Ord på ων, οντος, som λεȣ̃σι, τυπτȣ̃σι, τυψάσι; dog undtages de sammentrukne Tilfælde, som få ȣ̃σι. 3) i Enstavelsesord, hvor en eneste udeladt Medlyd har foranlediget Selvlydens Forlængelse f. Eks. πȣ̃ς, ποδος, κτεῖς, κτένος; πᾶν (for παντ) παντος. 4) Ved alle Udvidelser, formedelst Böjningen: τίμῆτω, πληρῆς, πλημῶν, τυπ]ῶν, og i den betingede Nut. 5) Ved Gjerningsordenes Forøgelse, når de begynde med en Selvlyd, såsom: ἀκριβοω, ἠκριβῶκα, αὐξανω, ηὔξανον, ἰνεω tömmer ἶνεον. 6) Ved Udvidelser formedelst Sprogarten, som attisk νεῶς, jonisk ἑωυτȣ̃, ἡμερῆ, πενιῆ. 7) I Flertallets 3 Person i de oprindelige Tidsformer for ντσί, f. Eks. φᾶσί de sige, τετοχασι, τυπ]ȣ̃σι, διδȣ̃σι.

d) Længdemærkets Anvendelse må læres af Prosodien, og huskes af Øvelse. Imidlertid sættes det 1) over alle de doriske Former med α for η, f. Eks. ἄμερα, ἆδυ, μάτηρ, ἄγαγε. 2) — — —
3) — — —

Παιγνιον ἐςι τυχης μεροπων βιος, οικτρος αλῆτης
πλȣτȣ̃ και πενιῆς μεσσοθι ῥεμβομενος,
και τȣς μεν καταγȣ̃σα, παλιν σφαιρηδον ἀειρει
τȣς δ'ἀπο τῶν νεφελῶν εἰς ἀϊδην καταγει.

4) Opløsningstegn (῾διαίρεσις) sættes over ι og υ efter en anden Selvlyd, når de skulle udtales hver for sig, eller i to Stavelser f. Eks. αΐδιος, παῖς for παις. 2) Man kunde og bekvemt bruge dette Tegn over de samme Bogstaver, når de i fremmede Ord stå foran en Selvlyd, og skulle udtales som j, v, såat f. Eks. Κϋιντος læses som Kvintos, Κυϊντος som Ky-intos, og Κυιντος som Kyjntos.

Endelig må man endnu mærke sig de græske Skilletegn, som vel ere opkomne sent, men så nyttige til at lette Læsningen, at de uden Tvivl fortjene at beholdes, de ere følgende:

,	κομμα	;	σημειον ἐρωτήσεως
·	κωλον	‿	ὑφ-εν
;	στιγμη	'	ἀποστροφος

Hertil kunne tilföjes ( ) og — samt „ " og flere.

De tre første tjene i egentligst Forstand som Skilletegn til at afdele en skreven Sammenhæng i Sætninger, og tilkjendegive disses Forhold, hvorom se *Hederici* Manuduct. ad scientias Philologicas.

Spörgsmålstegnet bruges ligesom vort ?; Udråbstegnet (!) er vel brugt af nogle, dog først efter Bogtrykkerkunstens Opfindelse, og synes ikke at behøves i det græske Sprog, hvor Ordene og Formerne give det samme tydelig nok tilkjende. Spörgsmålstegnet er derimod i det mindste fra det 9de Hundredår. Bindetegnet, som egentlig kaldes ὑφεν havde tilforn denne Skikkelse ‿, og bruges imellem Ord, der vel ikke vare ganske sammensatte, men dog skulde høre sammen, og læ-

sen under et. Desuden havde man et eget Deletegn διαστολη eller ὑποδιαστολη (‚) i Mitten af et sammensat Ord, som ellers kunde blandes med et enkelt, men da dette ser ud som Komma, og således giver ligeså megen Anledning til Forvirring, som til Tydelighed, så synes det rettest at forkaste dette og bruge hint isteden, og skille f. Eks. *ὁ-τι, hvilket,* og ὁτι *at, ὁ-τε, som,* og fra ὁτε, *da, når, το-τε* fra τοτε ligesom og ved uegentlige Sammensætninger f. Eks. πᾶσι-μέλουσα, og når et Ord brydes ved Enden af Linien, som ομα-λος. Det samme Tegn kunde og meget bekvemt bruges til at forbinde Enklitika med Hovedordet, hvilket vilde være langt bedre og tydeligere end Toneteguets Flytning, der smager af jødisk Brug, f. Eks. κακόν-τι, ἤκουσα-σου. 'Apostrof eller Bortkastelsestegn bruges til at tilkjendegive, at en Selvlyd er bortfalden i Enden af et Ord, når det næste begyndte med en Selvlyd, som παντ' ἐλεγον for παντα ἐλεγον, eller og i Begyndelsen af et Ord, når det foregående endte med en lang Selvlyd (eller Tvelyd), som ἀρετὴ 'στι for ἀρετη ἐστι, eller på begge Steder som χρη' σται for χρεια ἐσται, og endelig, når to sådanne Ord ere forenede, især med Artiklen, og και τἀλλα, τἀρχοῦντα ταὐτα, κοὐ, κει, τουτ᾽ ἐστι, dog er det rettere at skrive τ'αλλα, τ'αρχουντα, κ'ου, κ'ει, τα 'ντευθην men ikke, hvor der er skjet. virkelig Semmentrækning: τοὔνομα, ὤνηρ, eller Sammensætning, som απαγω, διο, κᾆτα, κἄγω, κἄμοι. Dette Tegn kunde derimod meget bekvemt bruges i de Tilfælde, hvor Ordets Böjning viser, at Medlyd uden Erstatning er bortfaldet i Enden, f. Eks.

τυπτον', τυπ]ων', Ξενοφων', ἐρὶς, Λαμπας, πόσι, τερὰς, og da bestandig sættes over det Bogstav, efter hvilken Bortkastelsen er skjet, som σωμά, γυναί, μηλί, πλειȣ̃ς, φιλȣ̃ν'.

Af *Dionysius Thrax's* Τεχνη γραμματικη (kort för Jesu F.), som Fabricius først udgav i Biblioth. græca T. 7. p. 26. og af andre gamle Forfattere ses at de ældste Skilletegn vare trende, og bestode i en Prik, som sattes neden ved Linien (ὑποςιγμη), til at bruges som Komma ved Mitten af Linien (ςιγμη μεση), svarende til Kolon og Semikolon, samt oven ved Linien ςιγμα τελεια (distinctio perfecta) til at udtrykke Punktum.

På Stenskrift ved store Bogstaver bruges enten ingen Skilletegn eller blot en Punkt imellem hvert Ord.

Om Stavelser. (se S. 5.)

1) En Stavelse kaldes *enkelt*, når den ender på en Selvlyd, som Θε i Θεος, og *sammensat*, når den endes på en Medlyd, som τος i κλη-τος.

Åben (eller *ren*) kaldes den Stavelse, som selv begynder med en Selvlyd og har en Selvlyd foran sig, som ος i ἁγι-ος, ϑεος o. desl., *lukket* (eller *uren*) når den begynder med en Medlyd, som ϑος i ἀγαϑος.

I at dele et Ord i Stavelser må man vel mærke, at de Medlyde, som ikke kunne stå i Enden af et Ord, kunne ikke heller stå i Enden af en Stavelse, men regnes altid til Begyndelsen af

det følgende, f. Eks. ἔ-βδομος, fordi intet Ord endes på β eller δ, men vel begynder med βδ, som βδαλλω.

Denne Lighed følges og, skönt et sådant Sammenstød aldrig forekommer i Begyndelsen af græske Ord, f. Eks. βα-θμος, ἐ ϑλος, ἰ-σχνος o. desl.

I sammensatte Ord regnes Medlydene til samme Selvlyde, som de enkelte, hvoraf de bestå, som συν-εκ-δο-χη og ikke til de Selvlyde, hvortil de ikke för Sammensætningen henhørte, som: ikke παρ-εχω efterdi Forholdsordet ikke staves παρ-α men πα-ρα, altså πα-ρε-χω. Ligeså ved Bortkastelse i Enden af Ordene, som παντ' ἔλεγον læses παν-τελεγον, νυχϑ'ὅλην læses νυ-χϑολην, efter Sproglærernes Regler, der ere ganske overensstemmende med Sprogets Natur, der åbenbar søger at undgå Medlydssammenstød i Enden og heller tåler det i Begyndelsen. Men i Retskrivningen er det naturligt at man deler Ordene παντ' ἔλεγον, νυχϑ'-ὅλην, da her ingen egentlig Sammensætning finder Sted.

I Sammensætninger bruges ikke de dobbelte Bogstaver, når hver af Delene hører til sit Ord, såsom: εκσημαινω (ikke ἐξημαινω) εισδοχη (ikke ειζοχη), men når σδ, κγχ-σ, πβφ-σ komme sammen ved Afledning eller Böjning bruges bestandig ζ, ξ, ψ såsom Ἀϑηναζε, λεξω, τυψω.

I Sammensætninger, hvor den sidste Del begyndte med Åndetegn over en Selvlyd, bortfalder bestandig dette, som ἔδεις, ἔδεν, så at Åndetegnet

kun finder Sted foran i Ordene og på det sidste af to ῤῥ.

Dog havde de Gamle det og stundum i Mitten af Ordene, ligesom Latinerne sit *h* f. Eks. ταὼς.

Endnu udfordres til Læsningen at vide, på hvilken Stavelse Hovedtonen skal falde. Dette er vel i et uddødt Sprog ikke så let at bestemme. For at få et Begreb derom må man først mærke sig de Regler, hvorefter Stavelserne ere lange, betonede, eller korte, toneløse i Vers.

En Stavelse, som ender med en kort Selvlyd eller med en enkelt Medlyd efter en kort Selvlyd er kort f. Eks. θεος εςι.

1) En Selvlyd være sig lang eller kort foran Medlydssammenstød (positio) bliver lang i Vers, dersom den første af de sammenstødende Medlyde var et flydende Bogstav, f. Eks. γαζα (γασδα), κοςμον, ἐπερσε, ἐλθων; så og, dersom det var ξ eller ψ, som fulgde på, såsom αξιος, ὑψος, eller omvendt var en fordobblet Medlyd πολλα

2) Derimod dersom Selvlyden var kort, og Sammenstødet bestod af et stumt Bogstav foran λ, μ, ν, ρ, da bliver den ubestemt og kan bruges af Digterne både som lang og som kort f. Eks. ἀτεκνος, γενεθλη, δυςποτμος, μετρον.

Hos Attikerne er det især de bløde β, γ, δ, foran λ, μ, ν som altid göre Stavelsen lang, da de øvrige af disse Sammenstød for det allermeste göre den kort; men hvor intet andet Hvilested var for Tonen i Ordet, har dog den Stavelse, der sluttedes på denne Måde, uden Tvivl i daglig Tale

fået det meste Eftertryk. Dette kommer, som det synes, deraf, at disse Bogstaver forenes så let, at de kunne betragtes som et, og dette afgiver et nyt Bevis på den oven anførte Stavemådes Rigtighed.

Disse Regler for Medlydssammenstød gælde, hvad enten de sammenstødende høre begge til samme Ord og Stavelse som Selvlyden, eller begge til næste Ord, eller hver til sit, f. Eks. *αἶδῖ προΐαψε, ἐπὶ φρεσί, ἀπὸγλώσσης*; dog have de to sidste Tilfælde vel blot været Digterne egne, når Tonen ellers har haft noget bekvemmere Hvilested i Ordet selv.

3) En kort Stavelse kan i Vers også bruges betonet (ɔ: ubestemt), når der vel kun kommer en enkelt Medlyd efter Selvlyden i samme Ord eller i Begyndelsen af næste, men denne er en af de flydende λ, μ, ν, ρ, σ, som i Udtalen af sig selv letteligt ligesom fordobles, dog helst i sådanne Ord, hvor alle Stavelser, eller i det mindste tre i Rad ere egentlig korte, så at der egentlig intet bestemt Hvilested var for Stemmen, f. Eks. *βέλὸς ἐχεπευκὲς, ἐπῖμεγαν ὅρκον ὄμουμαι, ἐς πολεμον ἅμα — αὐτᾱρ οἱ Πριαμος.*

4) Således og med Tvelydene og de lange Selvlyde; dersom en Selvlyd følger efter, kan de bruges både korte og lange, da man nemlig kan tænke sig det j og v, som de indeholde i dette Tilfælde fordoblet; de lange Selvlyde ere nemlig i Grunden også et Slags Tvelyd; η et Slags svagt *ej* og ω et Slags sammensmæltet *ou ἄξω ἑλων ὧδε κεν*

κεχολωσεται ὅν κεν ἵκωμαι, ανδρα μοι ἐννεπε. Theokr. 7/12 καλαν πλεκεὶ ακρίδοθηραν σχοινῳ, ἐφαρμοσδων.

Men følger en Medlyd efter, da bruges de regelret lange, og det er kun Digterfrihed, når de ved enkelte Lejligheder, især i de Ord και og μοι bruges korte, f. Eks. ἥρως, μυσα.

5) En ved Udvidelse forlænget eller ved Sammentrækning fremkommen Stavelse med α, ι, υ er laug f. Eks. τυψᾶς, ἐβοᾶ, χρυσᾶ, ὀφῖς.

6) I Ord, som have mere end tre Stavelser, hvoraf i det mindste de tre første ere egentlig bestemt korte eller toneløse, kan den første også bruges betonet, især om den indeholdt υ eller ι, som απονεεσθαι – πριαμίδης.

Efter den gamle Aksentuatsion er enhver Stavelse med ˜ lang.

Hvilke af de ubestemte der ere lange uden for Medlydssammenstød, må læres af Verselæren og kan ses strags af den ny Aksentuatsion, hvor de alle få ´ over sig (eller ` eller ˜), om de ere forlængede eller sammentrukne.

Efterat man vel har indprætntet sig dette kan man mærke sig, omtrent overensstemmende med *Herminius* og *C. G. Hoffmann*, at Hovedtonen i Ordet kan aldrig falde på en kort eller toneløs Stavelse, men bestandig på en lang, som: ikke θᾱλεις men θαλεῖς, ikke καρπᾶς men κᾶρπος.

Forekommer i Ordet flere lange eller ubestemte Stavelser, da har den, som har de fleste Egenskaber til at göre den lang, Fortrinnet f. Eks. ἴσχυς, ἴσχυῳ, μωμυς, Λῆτω, μέτρον τυπτεσι.

Ere flere Stavelser aldeles lige lange eller lige ubestemte, da synes den næstsidste at have haft Hovedtonen som εἴδωλον, læs ídōlon, dernæst den fjerde fra Enden, om der vare så mange, προφητης.

I et Ord, som består af to eller tre nødvendig korte Stavelser, får vel ingen nogen egentlig Tone, men den sidste synes dog helst at få et Slags svagt Eftertryk, især om den efter Nr. 4 kunde være ubestemt, f. Eks. πολεμος.

Er dette ikke Tilfældet, men Ordet ender på en nødvendig kort Selvlyd, får den første Vægten, f. Eks. πόσι, påsi, hvilket sluttes af det digt. ποσσι.

Består Ordet af 4 korte, da kan den første også få en sådan halv Tone, som αϑανατος, ακαματος, hvilket ses deraf, at den i Vers stundum bruges lang.

I at læse den gamle Græsk følger man især tvende ganske forskjellige Systemer. Det ene nedstammer fra de Nygræker, som ved Konstantinopels Erobring flygtede til Italien og har Navn af det *Reuchlinske*, fordi Reuchlin forsvarede det, eller af *Itacismus*, fordi det udtaler mange Selvlyde og Tvelyde, men især η som ι. Det andet fortælles af Vossius i hans Aristarch at være opkommet ved et Puds af en vis Henricus Glareanus, som kom fra Paris til Erasmus Roterodamus, og da denne spurgte ham om Nyt, berettede at der til Paris vare nys ankomne nogle lærde Græker, som udtalte langt anderledes end hidtil, nemlig beta for vita, eta for ita, aj for æ, og oj for i o. s.

v., hvorpå Erasmus strags skrev sin Dialogus de, pronuntiatione Latini et Græci sermonis, hvori han antog denne Udtale, for selv at blive anset som dens første Opfinder, men fulgde den dog ikke selv mere, da han opdagede Bedrageriet. Den har fået Navn efter ham af *den erasmiske* eller *Etacismus* af Måden, hvorpå han vilde at η skulde udtales. Det er den, som i de nordiske Riger, Nordtyskland og Holland er antaget. Den kaldes også den *Ramæiske* eller *Ramistiske* af Peter Ramus, som indførte den.

Heraf opkom en stor Strid imellem de Lærde, i hvilken Anledning en uhyre Mængde *Pjeser* og Disputatser ere skrevne, men hvorved meget lidet er udrettet, da ethvert Parti har forsvaret sin Udtale med stor Hårdnakkenhed. Uden Tvivl har ingen af Parterne fuldkommen Ret, men den sande Udtale ligger imellem begge, dog langt nærmere den erasmiske, hvorledes den så er opkommen.

Velklangen.

Den græske Udtale fordrede såmegen Velklang, at den på mange Måder forandrede Ordene, når enten for mange Medlyde vilde göre dem for hårde eller for mange Selvlyde for bløde. Disse Velklangslove, som gælde overalt i Sproget, må man éngang for alle mærke sig, for siden at forstå Årsagerne til disse Særsyn i Formforandringen. De angå enten Selvlyde og Tvelyde, eller Medlyde.

I. Selvlydenes Velklangsregler.

Det Gab (χασμα), som fremkommer ved tvende Selvlyds Sammenstød, forebygges:

a) Ved at tilföje en Medlyd.

Hertil hører det såkaldte ν ἐφελκυστικον, som hæftes til ι eller Enden af Ordene, når det følgende begynder med en Selvlyd eller de selv slutte hele Sammenhængen. Dette skjer dog især i Hensynsformerne og i den tredie Person i begge Tal på ε, ι, σι f. Eks. πασιν ειπεν ἀυτος, εστιν, λεγουσιν så og εικοσιν (20) og ην (for ἠ. han var).

Af samme Grund have nogle Ord en dobbelt Endelse, eftersom det følgende Ord begynder med en Selvlyd eller Medlyd, f. Eks. αχρι, μεχρι, οὑτω, ὀ, ἐκ, αχρις, μεχρις οὑτως, ουκ, εξ forved en Selvlyd.

b) Ved at bortkaste en kort Selvlyd (αποστροφη).

Dette skjer især med det korte α, ο, ι, (dog aldrig υ), når det står i Enden af Småord og derefter følger en Selvlyd, f. Eks. παρ' αὐτου fra ham, δι' αὐτης, απ' ἐμου, så og αλλα, κατα, ἐπι, παντ' ελεγον, τι δ' ελεγε; men ikke gjerne skjer det med ι, når det er Hensynsformen eller αμφι, endnu mindre i περι og προ. -

α) Så og når det samme fremkom ved Sammensætning (elisio, εκθλιψια) såsom απαγω for αποαγω, bortdriver, επανεχω for επι-ανα-εχω, hvorved man aldrig bruger Bestemmelsesmærke.

β) Mange Småord sammenskrives derved ganske med det følgende, (hvilket kaldes κρασις) især

Artiklen, som διο for δι' ὁ, ταὐτο, τἀλλα, τἀγαθα, τὐτ'εςι. Var det Artiklen, så skrives bestandig Bortkastelsesmærket over; men det burde heller skrives i to Ord τ' αυτο, τ' αλλα o. desl. τ' for τε ανδρος, κ' εκ ανδρος for και εκ

Hos Digterne bortkastes endog Tvelyde, når de vare korte, f. Eks. βελομ' αγω for βελομαι, ερχομ' εχων for ερχομαι εχὼν, *jeg kommer med*, og undertiden Begyndelsesselvlyden af følgende Ord, når Slutningsselvlyden i foregående var lang, som ὠ 'γαθε for ω αγαθε, ἡ υσεβεια for ἡ ευσεβεια, ω 'ζυρε for ω οιζυρε.

Undertiden bortkastes en kort Selvlyd eller Stavelse inde i Ordet, ikke just formedelst Velklangen, men blot for den hurtige Udtale (συγκοπη) f. Eks. πατρι for πατερι; κυνα for κυονα; εςαι for εςεται; κεκληκα for κεκαληκα; ισμεν, ιςε for ισαμεν, ισατε.

c) ved at sammentrække dem til én, hvilket skjer efter følgende Regler.

1) Når α er den første Selvlyd, da sammentrækkes:

α-α til ᾶ-μνᾶ, κερᾶ.

α-ε til ᾶ τίμᾶ. γελᾶτε, ᾶκων, ᾶθλων.

(undtagen til ῆ i de Gjern. ζῆν, χρῆσθαι, πεινῆν, διψῆν.)

αες og αας i nogle Enstavelsesord af 5te Böjn. i Flertallet som γραῦς for γραες og γραας, ναῦς for ναες og -ας.

α-η til ᾶ τίματε for τίμαητε.

α-ο		ἐγέλων for ἐγέλαον, *jeg lo.*
α-ω	til ω̃	διψῶ for διψάω, *tørster.*
α-ȣ		γελῶσι, *de le;* τιμῶσι, *de ære,* for τιμαȣσι.

α-ι til ᾳ (med langt α) som: κέρᾳ,

α-αι til αι̃ μναι̃.

Er den sidste en Tvelyd med ι, da skrives dette ι under, såsom:

α-ᾳ		τίμᾳς f. τίμα-εις, γελᾷς
α-ει	til ᾳ	τίμᾳ f. τίμαῃ
α-ῃ		

α-οι til ῳ τιμῷην for τιμαοιην.

2) Var ε den første, da sammentrækkes sædvanlig:

ε- η til ῆ ἀληθῆ, τειχῆ, γῆ.

i 1ste Böjningsmåde og når en Selvlyd eller ρ gik foran:

ε-α til ᾶ ὀςᾶ for ὀςεᾶ, ἀργυρᾶ, ευφυᾶ, τον og τα ὑγιᾶ

ε-ες	til εῖς ἀληθεῖς, (i Fl. af 5. Böjn.), βασιλεῖς
ε-ας	

ε-ας til ῆς (i 3. Böjn.) Ἑρμῆς

ε-ε - εῖ (i Gjern.) φιλεῖ

ε-ε - ῆ (i Tot. af 4 og 5 Böjn.) τειχῆ for τειχεε, αληθη for αληθεε

ε-ι - εῖ τειχεῖ, αληθει

ε-ο - ȣ̃ ὀςȣν for ὀςεον, ἀργυρȣ̃ς, τειχοῦς

ε-αι - ῇ, αῖ

ε-ᾳ - ῇ

ε-ᾳ - ᾷ.

Følger en af de andre Tvelyde eller lange Selvlyde efter, da opsluges eller bortkastes *ε* uden nogen Forandring i den, såsom:

ε-αυ til *αῦ σαῦτον* for *σε-αυτον*.
ε-ει - *ει καλεις* (for *καλεεις*).
ε-οι - *οῖ ὀςοῖς, φιλοῖ* (for *φιλεοι*),
ε-ου - *ου* (*ὀςεου*) *ὀςου, καλουσι*.
ε-η - *ῆ ποιῆτε* for *ποιεητε*.
ε-ω - *ῶ ὀςῶν, φιλῶ, καλῶ*.
ε-ῃ, ῳ - *ῇ ῷ* (*ὀςεῳ*) *ὀςῷ, φιλῇ*.

3) Når *ο* er foran, bliver:

ο-α	til *ω*	*μειζῶ* af *μειζοα* (af *μειζονα*).
ο-η		*χρυσῶτον* af *χρυσοήτον*.
ο-ω		*χρυσῶ, δηλῶ*.
ο-ε	til *ου*	*χρυσοετον, χρυσουτον*; *μειζους* af *μειζονες*:
ο-ο		*αιδους, το χρυσουν*.
ο-ου		*δελουσι*; *ἀκριβοουσι, ακριβουσι*.
ο-ι	til *οι*	*αἰδοι*.
ο-ει		*δηλοιϛ* for *δηλοεις*.
ο-ῃ		*δηλοῃς* for *δηλοις*.
ο-οι		*δηλοοιην* til *δηλοιην*.

ο-ει til *ου*, når en Medlyd kommer efter, såsom. *πλακους, πλακουν, πλακουντα*; *χρυσουν, δηλοῦν* for *δηλοειν*.

ο-ας - *ους* i Fl. Gjenstf. af 5 Böjn. *βοῦς, μειζοῦς*.

ο-α - *ᾶ* og *ο-η* til *ῆ* i Ordene på *οος*, hvor *ο* i alle Endelser bortfalder og erstattes med ˜ *ἁπλῆ-ς ἁπλῆ, χρυσουν*, i Flert. *τα χρυσᾶ*.

4) Var ι eller υ den første, da bortfalder ε, ι og α ganske, som:
ἶρος for ἱερος; πολις for πολιες og πολιας.
πολι, jonisk for πολει.
ὗς for ὑες; βοτρῦς for βοτρυες og βοτρυας.

5) Var η eller ω den første, da inddrages ligeledes ganske α og ε, men af ι, αι eller ει skrives ι under såsom: τίμῆντος for τιμηεντος; ληςης for ληϊςης; τυπτῃ (for τυπτῆαι, τυπτῆσαι); ἐρωνη for ἐροΐνη. Med α, ε, ο, iagttages dette sjælden, når Ordet derved vilde blive enstavelset, med mindre det var to korte Selvlyde af samme Slags især εε eller οο, der stødte sammen; som: νοος νοῦς o. s. v. ligeså ῥοῦς, πνωῦς, men ikke ῥοη, πνοη, κρεας πλεω; κιε, κιι, θεος, δεομαι, αηδες.

Undertiden sammentrækkes således endog tvende Ord, hvilket især skjer med και, når et lille Ord der begynder med en Selvlyd følger på; så og med Kjendeordet. Herved må mærkes, at dersom det sidste Ords Selvlyd eller Tvelyd indeholdt ι, skrives dette under ellers ikke f. Eks. τανομα for τοονομα κἄγω for και εγω; κἄν for και ἐαν; καγενοντο, for και εγενοντο.

2. *Medlydenes Velklangsregler.*

A. De flydende Bogstaver fordobles stundum imellem to Selvlyde, hvoraf den føste er kort som: φυσσα eller φυσα *en Bælg, Puster;* βαλλω for βαλω.

Omsætning (*μετάθεσις*) finder ofte Sted med de flydende Bogstaver, især med ρ, f. Eks. *καρδία* digt. *κραδία*, *θρασος*, *θαρσος* og *θαρσα*.

Især fordobles ῥ, når det fra først af stod foran i Ordet, men siden ved Böjning eller Afledning eller Sammensætning kom til at stå i Mitten imellem tvende Selvlyde, i så Fald beholder altid det sidste ρ Åndetegnet (og det første får det svage Åndetegn) såsom: *ῥίπτω*, *jeg kaster*, *ἐῤῥίπτον*, *jeg kastede* (eller *ἐῤῥιπτον*) ligeså *ἀποῤῥητος*; kom derimod en Medlyd foran, mister det ganske sin Åndelyd, f. Eks. *ἐκριπτω* *udkaster*.

Når der på μ eller ν skulde følge ρ indskydes i første Tilfælde β, i sidste δ, for at lette Overgangen, som: *μεσημβρια* for *μεσημρια* (af *ἡμερα*), *Middag*; *γαμβρος* for *γαμρος*, *Svigersön*; *ἀνδρα* for *ἀνερα* (af *ἀνηρ*, *en Mand*).

Undertiden indskyder man et kort α imellem τρ og ς i Flert. i Hensynsf. som *πατρασι*, *μητρασι*, *ἀνδρασι*, *θυγατρασι*.

ν forandres foran Læbebogstaverne (π, β, φ samt ψ) til μ; f. Eks. *συμπαθεω*, *ἐμβλεπω*, *συμφερει*, *ἐμψυχος*.

Foran Ganebogstaverne (κ, γ, χ og ξ) til γ (der udtales som ng) f. Eks. *ἐγκεφαλος*, *Hjærne*; *ἐγγυη* *Borgen*; *συγχεω*, *forblander*, *συγξενιζω*.

Når det ved Sammensætning kommer foran de flydende (μ, λ, ρ, σ), til samme flydende Bogstaver, som kommer efter f. Eks. *ἐμμενω*, *συμμετρον*, *Ἐῤῥικος*, *Henricus*, *ἐλλειπω*, *Ὀρτησιος*, *Hortensius*, *πεδης*, *pudens*; *συλλεγω*, *jeg samler*; *συῤῥεω*,

flyder sammen; συσσωμως, παλιμμηκες, παλιλλογια, παλιρροος, παλισσυτος.

I Ordet εν beholdes dog ν forved ῥ som: ενσειω, εντσασις.

Men kommer ingen Selvlyd efter ς, eller Sammenstødet fremkommer ved Böjning i Enden af Ordet, da bortfalder ν ganske i Flerstavelsesord uden Erstatning, i Enstavelsesord derimod med Forlængelse af den foregående Selvlyd α, ι, υ til ᾱ, ῑ, ῡ, ε til ει, ο til ου, f. Eks. συσκιαζω, *beskygger*, for συν-σκιαζω; συζυγια for συν-σδυγια); κτεις for κτενς; εἱς, εἱς.

Ligeledes bortfalder ν af Flerstavelsesord foran κ såsom κρίνω κεκρίκα af κρινῶ, αγακλεες, ης.

Ethvert Tungebogstav (τ, δ, θ, ζ) bortfalder også foran σ (og κ) uden Erstatning i Flerstavelsesord, og med Udvidelse i Enstavelsesord (ligesom ν) f. Eks. πλησῶ for πληθσω; σωμασι for σωματσι, ποσι for ποδσι, ἐρις, πους for ποδς, τερας for τέρατς; πεπεικα af πειθω, πείσω (for πειθσω) σώσω; τετυφος for τετυφοτς; φῶς for φωτς; ορνίς for ορνιθς, αγῶσι for αγωνσι.

Når både ν og et Tungebogstav er bortfaldet foran σ, erstattes det bestandig med Udvidelse både i Flertsavelses- og Enstavelsesord, f. Eks. τυψᾶς for τυψαντς; πᾶς; ἱςᾶς, δεικνυς for δεικνυντς; ζευγνῦσι for ζευγνυντ-σι; τιθεὶς for τιθεντς; πλακοεις πλακους; διδους διδοντς; οδες for οδοντς; for πασχω; πείσομαι for πενθ-σομαι af πενθω, hvoraf og πεπονθα σπενδω, σπεισω.

Når ved Ordenes Böjninger tvende σ vilde komme sammen, bortfalder bestandig det ene f. Eks. τετεισμαι, τετεισαι, ikke τετεισσαι, dog kan dette også, og det rettere, forklares efter det foregående for τετειϑ-σαι.

Ofte bortfalder σ imellem to Selvlyde, stundum også ν og τ, når den første Selvlyd var kort. Efter denne Bortkastelse skjer Sammentrækning efter Reglerne, ifald Selvlydene ere af det Slags, at de lade sig sammentrække.

Heraf forklares de brugelige Endelser i anden Person i Lideformen, eller den tilbagevirkende Form af Gjern. således:

τυπτεσαι τυπτε-αι sammentr. τυπτῄ
ἐτυπτεσο ἐτυπτε-ο — ἐτυπτοῦ
og den anden Pers. i den byd. Måde ἐρχοῦ.

så og τυπτοισο τυπτοιο.

μειζονες-οες-οῦς; μειζονας, οας, οῦς; μειζονα-οα-ῶ.

κρεατος (κρεαος) κρεως.

προτατος, προατος, πρῶτος.

Ethvert Læbebogstav foran σ bliver til π hvilket skrives ψ, og ethvert Gangebogstav til κ, hvilket betegnes ξ.

B. Af de stumme Bogstaver kan intet stå i Enden af noget græsk Ord (undt. ἐκ, ἐκ); dersom de nu oprindeligvis skulde forekomme i Enden, så enten a) bortfalde de som: σωμα', τυπτον', παν', γαλά, for σωματ, τυπτοντ, παντ, γαλακτ, eller b) en kort Selvlyd tilföjes, f. Eks. i ἐςι lat. *est*; dor. λεγοντ-ι, lat. *legunt*; ειμι, *jeg er*, dor. εμμι isl. *em*; απο for ἀπ, lat. *ab*.

Når i Ordenes Böjninger eller Afledninger et af de åndende Bogstaver vilde komme foran μ, da forandres de til de bløde isteden, men af disse bløde (δ, γ, β,) bliver atter δ til σ og β til μ såsom: λεγω, λελεχα, λελεγμαι; af det gamle, ὀδω latinsk *odor* og græsk οσμη; af ᾀδω, ᾀσμα; τυπτω τετυφα, τετυμμαι (for τετυβμαι); ὀμμαι (for ὀφμαι, ὀβμαι); πειθω, πεπεισμαι (for πεπειδμαι). Men i Stammeord findes χ og ϑ foran μ, som: δραχμη, πυθμην; såog κ og τ: ακμη, ατμος.

Når flere end to Bogstaver vilde komme sammen, af hvilke hverken det første eller sidste er et flydende, bortfalder enten et af dem, eller det hele Ord omskrives, f. Eks. τετυφϑε, λελεχϑε for τετυφϑϑε, λελεχϑϑε, og således bestandig χϑ, φϑ for χϑϑ og φϑϑ; τετυμμενοι εἰσι for τετυφνται. Men πεμφϑεις, ακληρος o. desl. gå vel an formedelst μ, λ, σ, ασϑμα, εσϑλος.

Et åndende Bogstav fordobles aldrig, men i det Sted sættes på første Plads det tilsvarende hårde, såsom Σαπφω, Ματϑαιος, Βακχος; ligeså ῤῥ, hvorom tilforn.

Komme derimod forskjellige stumme Bogstaver sammen, så blive de bestandig begge hårde, eller bløde, efter hvad det sidste af dem var; for Eks. γραπτος af γραφω, βαπτω for βαφτω; καλυπτω for καλυβτω, ἐτυφϑην for ετυπϑην; επιγραβδην for επιγραφδην, ἑβδομον, ογδοον. Men dette gælder ikke om ῥ, efterdi det i disse Tilfælde er uden Åndelyd.

Derimod gælder det om Selvlydene med Åndetøgn, når der, formedelst Bortkastelse af en Endeselvlyd i forrige Ord, kom til at stå et hårdt eller blødt Bogstav foran; såsom: ἀφ' ἑ for ἀπ' ἑ; såog ἐχ ἱκανος; νυχθ' ὁλην (for νυκτα ὁλην); καθ' ἑ ἀφαιρῶ såog i Sammensætning ἐφιςημι for ἐπ' ἱςημι.

To åndende Bogstaver, være sig det samme eller forskjellige, begynde ikke gjerne to på hinanden følgende Stavelser, men i så Fald bliver almindelig det første til et hårdt eller ikke åndende såsom τριχες, *Hår*, (for θριχες); πεφιληκα for φεφιληκα; εχω for ἑχω; τρεφω for θρεφω; τιθημι for θιθημι.

Men var det første Åndebogstav væsentligt i Ordet eller Endelsen, da forandres det sidste til et hårdt; såsom: τυφθητι for τυφθηθι; ti det første θ er Kjendebogstavet i den hele Tidsform i alle Måder, og desuden nødvendigt formedelst det foregående φ. Således overalt i den egentlige Lideforms byd. M, hvor θ er Kjendebogstav; som: βουθητι, τεθητι (isteden for θεθηθι); ςαθητι, δοθητι; såog i Handlef. τιθετι.

Dog undtages sammensatte Ord, den egentlige Lideforms ubestemte T. og nogle få Tilfælde, hvor det dog ikke er samme Åndebogstav på begge Steder f. Eks ἀμφιχεω, ἐχυθην, ἀφη, ὀθεν, ὀθι, ορνιθοθηρας, *en Fuglefænger.*

Når Årsagen til en Forandring ophører, så ophører Forandringen selv; f. Eks. θριξ, *et Hår*, θριξι; εχω *har*, ἑξω, *jeg skal have*; θρεψω, *jeg skal*

opfødo. Hvilket viser, at ξ og ψ ikke er isteden for χσ, φσ, men blot for κς, πς.

Det samme gælder om andre Forandringer i Sproget, som: *ἐμβλεπω, ἐνεβλεπον.*

Af følgende Tabel ses, hvorledes de korte og lange Selvlyde i Sproget svare mod hinanden i Böjningerne:

korte		lange		
α	til	ᾶ	—	ἡ
ε	-	ἡ	—	ει.
ι	-	(εἰ)	—	ἰ.
ο	-	ὠ	—	ȣ.
υ	-	ὐ		

Bogstavovergange i Græsken ved Böjning og Afledning.

ε–ο: ψεγω, ψογος; λεγω, λογος; δεμω, δομος.

η–ω: αρηγω, αρωγος; φρην, παραφρων; ῥηγνυμι, ερρωγα.

(α–ω: θακος hos Homer θωκος.)

ω–αι: πημων, πημαινω; θεραπων, θεραπαινα.

ευ, η–ει: αληθης, αληθευω, αληθεια; dög er det for αληθε–εε.

η–ι: i Endelserne -της, -τις: προφητης, προφητις, *Profét, Profétinde.*

ει–ι: αει, αἰδιον; λειπω, ελιπον; εικως, αἰκως.

αι–ε: αιωρεμαι, μετ-εωρον.

ευ–υ: φευγω, εφυγον; τευχω, ετυχον.

Endelser med ι foran en Medlyd eller i Slutningen forandre dette sædvanlig til ε foran en Selv-

lyd, f. Eks. πολις, ω πόλι, πολιν, — πολει, πολεως o. desl. Det samme finder Sted i Latinen f. Eks. *eo, ivi; id, is, ea.*

Om Navneordene (τα ονοματα).

No. have i Græsk tre Talformer (αριθμοι), nemlig: *Entallet* (αριθμος ένικος), *Totallet* (αρ. δυϊκος) og *Flertallet* (αρ. πληθυντικός); dog forekommer Totallet mest hos de Attiker, og kun yderst sjælden i den almindelige Græsk hos de senere gode Forfattere. — Forholdsformerne (πτωσεῖς) ere i Ent. fem, nemlig efter den Orden, som både Begrebernes og Formernes Slægtskab synes at anvise dem:

1) *Nævneformen* (ονομαςτικη eller εὐθεια).
2) *Udråbsformen* (πλ. κλητικη);
3) *Gjenstandsformen* (πτ. αιτιατικη);
4) *Hensynsformen* (πτ. δοτικη);
5) *Ejeformen* (πτ. γενικη).

Men i Totallet er der kun to forskjellige Forholdsformer med Hensyn til Endelsen, da de tre første altid ere éns, ligesom og de to sidste ere éns; i Flertallet ere fire Forholdsf., da Udråbsformen er den samme som Nævneformen.

Könnene (τα γενη) ere de sædvanlige: *Intetkön* (γενος ουδετερον), *Hankön* (γ. αρσενικον), *Hunkön* (γ. θελυκον); hvortil endnu kan föjes *Fælleskön* (γ. κοινον), da nogle Ord bruges om begge de personlige Kön, hvorvel kun ét ad Gangen; hvilket det er, skjelnes af Kjendeordet, eller Til-

lægsordet, f. Eks. *ὁ αρκτος, en Hanbjörn*, *ἡ αρκτος en Hunbjörn*, *ὁ θεος, Guden*, *ἡ θεος, Gudinden*. Nogle Ord bruges med et og samme grammatikalske Kön om begge de personlige, disse kaldes *επικοινα* f. Eks. *ὁ μυς, Musen*; *ἡ αλωπηξ, Ræven*. Af de tre naturlige Kön er Intetk. det simpleste og letteste i sine Böjninger, og tillige det oprindeligste; Hank. har megen Lighed dermed, og er udviklet deraf; Hunk. er fjærnest: dette er Årsagen til dén Orden, hvori de her anføres. Overhovedet er Navneordenes Böjning meget let og regelret; den samme følges og af Tillægsordene og de fleste Stedord på enkelte Undtagelser nær. Imidlertid böjes dog ikke alle disse Ord på samme Måde, hvilket vilde have frembragt en så hyppig Gjentagelse af samme Endelser, som måtte have gjort Sproget utålelig énsformigt, men Ordene adskille sig i fem Böjningsmåder (*κλισεις*), nemlig først efter den indbyrdes Lighed og Overensstemmelse med Tillægsordene i to Hovedarter, hvilke allerede *Bischoff* i sin Kadmus angiver som de to rette Böjningsmåder af de græske Navneord; men de adskille sig dog atter efter Könnet: den første i tre Böjninger eller om man vil Klasser; den sidste kun i to, efterdi der göres ingen Forskjel på de personlige Kön i denne.

A. *Den første Hovedart:*

Intetk. 1 Böjn. har i Nf. *ον*, *i Tot.* *ὸ*, *i Ft.* *α*: *δωρον*,
Hank. 2 Böjn. — *ος*, — *ὸ*, — *οι*: *λογος*
Hunk. 3 Böjn. — *η, α* — *ὰ*, — *αι*: *νικη*.

B. *Den anden Hovedart:*

Intetk. 4 Böjn. har i Nf. ν, ι, ς, -᾽ i Tot. ε i Ft. α, ᾱ, ῆ: δακρυ
Fællesk. 5 Böjn. — ς, -᾽ — ε — ες: ϑως.

De regelrette Endelser af alle fem Böjningsmåder overses fuldstændig af følgende Tabel.

	1ste Hovedart.				*2den Hovedart.*	
Enkelt.	1 Böjn.	2.	3. a)	3. b)	4.	5.
Nf. . .	ον	ος	η	ης	᾽ –	ς, -᾽
Udr. .	ον	ε	η	α	–	– -υ
Gf. . .	ον	ον	ην	ην	–	α, ν,
Hf. . .	ῳ	ῳ	ῃ	ῃ	ι	ι
Ejef. . .	οῦ	οῦ	ης	οῦ	ος	ος
Tot.						
N. U. G.	ὼ	ὼ	ὰ		ε	ε
H. E.	οιν	οιν	αιν		οιν	οιν
Flert.						
N. U.	α	οι	αι		α	ες
Gf. . .	α	οὺς	ὰς		α	ᾶς
Hf. . .	οις	οις	αις		σι	σι
Ejef. .	ῶν	ῶν	ῶν		ων	ων

De græske Navneords Böjning har overhovedet megen Lighed med det latinske og Littaviske og med flere evropæiske Sprog; ellers er det mærkeligt, at det græske Total, som i Gjenstf. så ganske ligner det littaviske, derimod i Hensf. og Ejef. afviger meget derfra, og endes ganske ligesom det kaldæiske; det er måskje og virkelig af østerlandsk Oprindelse.

Forskjellen mellem de to Hovedarter er fornemmelig, at den første indeholder en Selvlyd i Endelsen, den anden en Medlyd eller υ og ι.

1) *Entallets* Gjenstandsform af de personlige Kön ender i første System bestandig på ν, og i andet på α (eller ν), heraf synes Fl.s Gjenstandsf. at dannes ved at föje ς til, hvorved i første Hovedart ν bortfalder og Selvlyden forlænges, hvilket dog efter Reglen ej egentlig skulde skje uden to Medlyde, såsom ντ eller desl., vare bortfaldne; man finder og i den doriske Sprogart Endelsen ος og ας for ὃς og ᾶς; i 5te Böjn. bliver ligefrem α til ας.

2) *Hensynsf. i Entallet* har overalt et ι ved sig, men når der som i første Hovedart går en Selvlyd foran, da forlænges den, hvis den ej allerede var lang tilforn, og Jota skrives under; i det andet System derimod, hvor en Medlyd går foran, tilföjes dette Jota ligefrem: ξυλῳ, ελπιδι.

3) *Ejef. i Entallet* skulde egentlig have Endelserne -ο, ς, ος, men da der i første Fald (nl. i 1 og 2 Böjn. samt i 2 Afdel. af den 3) vilde komme et ο eller ε foran, så blev det i sædvanlig Græsk sammentrukket til οῦ.

4) *Ejef. i Flertallet* endes overalt på ων, men i den første Hovedart, hvor en Selvlyd gik foran, er det sammentrukket af οων, εων, eller αων, i den anden forekommer det ofte i sin oprindelige Tilstand.

Iøvrigt kan man af den opstillede Tabel til Lettelse for Hukommelsen mærke sig, at Intetkönsordene have i alle Talformer Nf. Udräbsf. og Gf.

éns, hvilke 3 Forholdsformer endes i Fl. på α. — I de øvrige to, nemlig Hensynsf. og Ejef., er Intetkönnet beståndig ligt Hank. i alle Talformer.

Den første Böjningsmåde.

Denne Böjn. indbefatter lutter Ord af Intetkönnet, som endes på ον, hvilket når ε og ο går foran, sammentrækkes dermed til οῦν, og nogle få attiske Ord på εών (for αον). Til Eks. kunne tjene: ξυλον, *et Stykke Brænde*; οςεον, *et Ben*; ανωγεὼν, *en Spisesal*, hvilke böjes som følger.

Ent. N. U. G.	ξυλον	οςεον	str.	οςοῦν	ανωγεὼν
H.	ξυλῳ	οςεῳ	-	οςῷ	ανωγεῳ.
E.	ξυλοῦ	οςεοῦ	-	οςοῦ	αναγεὼ.
Tot. N. U. G.	ξυλὼ	οςεὼ	-	οςῶ	αναγεῶ.
H. E.	ξυλοιν	οςεοιν	-	οςοῖν	αναγεῳν.
Ft. N. U. G.	ξυλα	οςεα	-	οςᾶ	αναγεὼ.
H.	ξυλοις	οςεοις	-	οςοῖς	αναγεὼς.
E.	ξυλῶν	οςεῶν	-	οςῶν	αναγεῶν.

Sammentrækningen er her meget simpel; blot i N. U. G. bliver ε eller ο sammentrukket med ο i Endelsen til οῦ; i alle de øvrige Former inddrages det under den påfølgende Selvlyd eller Tvelyd, såsom ἁπλοὰ, ἁπλῶ; ἁπλοα, ἁπλᾶ o. s. v. Denne Sammentrækning finder ellers sjælden Sted i Navneordene.

Den attiske Endelse ὼν forekommer kun i nogle få Ord, der egentlig ere Tillægsord; dens Böjning har blot den Egenhed, at den beholder ω overalt

Dog bortkaste nogle Tillægsord ν i Nf. Udrf. og Gf. i Ent. f. Eks. αγηρω (for αγηρων) *uforkrænkeligt.*

Uregelrette (ανομαλα) ere το σαββατον, τοις σαββασι; δενδρον, δενδρεσι og fl.

Den anden Böjningsmåde.

Den indbefatter alle Hankönsog Hunkönsord på ος, og de fleste af begge disse Kön på den attiske Endelse ως, hvoraf de øvrige høre til 5te Böjningsm., enten overalt som Hankönsordene ἥρως, o. fl. eller blot i Ent. som Hunkönsordene. Til Eksempler på denne Böjningsmåde kan tjene: ὁ λιθος, *Stenen*; ὁ νοος: ἡ ἅλως, *en Lo*; hvilke böjes således:

Ent.	N.	λιθος	νοος	samtr.	νους	ἅλως
	U.	λιθε	νοε	–	νου	(ἅλως)
	G.	λιθου	νοου	–	νου	ἅλων
	H.	λιθῳ	νοῳ	–	νῷ	ἅλῳ
	E.	λιθον	νοον	–	νουν	ἅλων
Tot. N.	G.	λιθω	νοω	–	νω	ἅλω
H.	E.	λιθοιν	νοοιν	–	νοῖν	ἅλων
Fl.	N.	λιθοι	νοοι	–	νοῖ	ἅλῳ
	G.	λιθους	νοους	–	νοῦς	ἅλως
	H.	λιθοις	νοοις	–	νοις	ἅλῳς
	E.	λιθων	νοων	–	νῶν	ἅλων

1) Hunkönsordene ere kun få, og adskille sig slet ikke i Böjningen fra Hankönsordene. — Ordene på οος sammentrækkes alle regelret, men de på εος sammentrækkes ikke, når de derved vilde blive En-

stavelsesord. De på *εος* have desuden allesammen Udråbsf. lig Nf. De på *ώς* ere for det meste Tillægsord, eller så ram attiske, at de have en anden Form i det sædvanlige Sprog, f. Eks. *ὁ λαγώς, en Hare,* sædvanlig *λαγωος*; de have den Egenskab, at de beholde *ω* overalt, og have Uråbsf., som dog vel yderst sjælden forekomme, lig med Nævnef.

2) Uregelrette ere nogle, som i Entallet gå efter denne, men i Flert. efter første Böjningsm.

ὁ χαλίνος, Töjlen, τα χαλίνα

digt. *ἡ κελευθος, Vejen, τα κελευθα.*

ὁ νωτος, Ryggen, τα νωτα og fl.

De på *ως* få også undertiden i Gstf. *ω* for *ων*, som *τον λαγω* (for *τον λαγων*, Athen. 9, 14) *ἡ ἑως*, (*την ἑω* Kyrop. 1. I. 5.) *ὁ νεως, Templet.* (Lucian II. S. 221); af dette Ord forekommer og i Flert. Ejef. *νεῶν* (Luc. Dial. de mort. 3.); væntelig for at skille det fra Gf. i Ent. og fra Fl.s Ejeform af *νεος, ung* og *ναος, et Skib.* Denne Gf., som især finder Sted i Egennavne, som, *Αθως, Κως* og desl., synes at være fremkommen ved en Forblanding med 5te Böjn; ti man finder og usammentrukken *ἁλωα*, ligesom man omvendt i 5te Böjn. finder sammentrukken *Μινῶ* for *Μινωα*. — De på *εώς* ere isteden for den gamle doriske Form på *αος*, som *ναος, λαος, ἱλαος.*

ὁ υἱος, Sönnen, går regelret, men Attikerne brugte dog heller i Entallets Hensf. og Ejef, samt i hele Flert. disse Former; *υἱεϊ, υἱεος, — υἱεις, υἱεες, υἱεσι, υἱεων*, hvilke forudsætte en Nf. *υἱεος* efter 5te Böjn., der dog ikke findes.

Den tredie Böjningsmåde.

Den adskiller sig i Entallet i to Afdelinger, hvoraf den ene indbefatter alle Hunkönsord på α og η, den anden de fleste Hankönsord på ας og ης, de øvrige gå efter 5te. Til Eksempler på 1ste Afdeling kan tjene ἡ ῥίζα, *Roden;* ἡ ἕδρα, *Sædet;* ἡ τιμη, *Æren;* μναα, μνᾶ *Minen,* σύκεη σύκῆ, *Figentræ.*

Ent. N.	N.	ῥίζα	ἕδρα	τίμη	μνᾶ	σύκῆ
	G.	ῥίζαν	ἕδραν	τίμην	μνᾶν	σύκῆν.
	H.	ῥίζη	ἕδρᾳ	τίμῃ	μνᾷ	σύκῃ.
	E.	ῥίζης	ἕδρας	τίμης	μνᾶς	σύκῆς
Tot. N.	G.	ῥίζα	ἕδρα	τίμα	μνᾶ	σύκᾶ
H.	E.	ῥίζαιν	ἕδραιν	τίμαιν	μνᾶιν	σύκαῖν
Flert.	N.	ῥίζαι	ἕδραι	τίμαι	μναῖ	σύκαῖ
	G.	ῥίζας	ἕδρὰς	τίμὰς	μνας	συκᾶς
	H.	ῥίζαις	ἕδραις	τίμαις	μναῖς	σῦκαῖς
	E.	ῥίζῶν	ἕδρῶν	τίμῶν	μνῶν	συκῶν

Ordene på et kort α forlænge det i Ents. H. og E. til η. De på α med en Selvlyd (α, ι, ρ) foran beholde α overalt, såog nogle Egennavne, skönt δ eller θ går foran: Μαρθα, λῆδα, Ανδρομεδα, Φιλομηλα.

De på οη sammentrækkes aldeles ligesom de på εη, nemlig så at ο og ε opsluges af Endelserne, men Navneord på ρεα, som δωρεα, *Æresskænsk,* sammentrækkes vel aldrig; Hunk. af Tillægsordene på ρεα, blive til ρᾶ o. s. v. og α beholdes overalt i Ent. som αργυρα.

Ordet γυνη, *Kone*, går ganske efter 5te Böjn. som om Nævneformen var γυναιξ.

Her må man endnu vel mærke sig, at Tillægsordenes Hunkön modtager ikke, således som Navneordene, ᾶ, men ὼ i Tot.s N. G. ligesom de to andre Kön, men i H. E. er Endelsen αιν både i Tillægsord og Navneord. Til Eks. på anden Afdeling kan tjene νεανιᾶς, *en Yngling*, πολίτης, *en Borger*.

Ent.	N.	νεάνιας	πολίτης.
	U.	νεανια	πολίτα.
	G.	νεανιαν	πολίτην
	H.	νεανιᾳ	πολίτῃ
	E.	νεανιȣ	πολίτȣ
Tot. N.	G.	νεανιὰ	πολίτὰ
H.	E.	νεανιαιν	πολίταιν
Ft.	N.	νεανιαι	πολίται
	G.	νεανιας	πολίτὰς
	H.	νεανιαις	πολίταις
	E.	νεανιῶν	πολίτῶν

Undertiden finder man for ȣ Endelsen εὼ i Ejef. af Egennavne, f. Eks. Thuc. τηρης, τηρεω; Anakr. Τυγης, Τυγεω, hvilket måskje er en Joniskhed.

Uråbsf. dannes ved at bortkaste ς, men i dem på της o. desl., som komme af Gjerningsord og ere oprindelig græske, forandres η til α, hvilket virkelig har været en af de gamle N. og U. som sés af de gamle Digtere og af Latinen. Homer har ofte γερηνιος ιπποτα Νεςωρ og νεφεληγερετα

Ζευς, og i Latinen finder man: *poeta* af ποιητης, *athleta* af αθλητης, *Persa* af Περσης. — De på ςης have både ςα og ςη som λῃςης, *en Røver*, ω λῃςα (η), κτιςης, ω κτιςα (η).

I nogle Egennavne og Slægtnavne på ης bliver dog Udr. på η, som Ἡρακλειδης, Ἡρακλειδη.

Sammentrækningen skjer her som i første Afdeling, εας bliver til ῆς, med mindre ρ går foran, da til ρας, f. Eks. Ἑρμεας, Ἑρμῆς, Ἑρμεα, Ἑρμῆ o. s. v. Βορεας eller Βοῤῥας.

Fremmede Egennavne på ας, ης og ες beholde deres egen Selvlyd i alle Endelser:

N.	Συλλας	Φιλης	Ιησες
U.	ω Συλλα	ω Φιλη	ω Ιησε
G.	Συλλαν	Φιλην	Ιησεν
H.	Συλλᾳ	Φιλῃ	Ιησε
E.	Συλλᾶ	Φιλῆ	Ιησε.

Dog har Αννιβας, *Hannibal*, i Ejef. Αννιβε, hos Lukian. Nogle Ord, hvormed Börn kalde deres Fader, ere uforanderlige og ansés måskje med Rette for blotte Udråbsformer, såsom: παππα, αππα, αττα, τεττα, o. fl.

Til ovennævnte tre Böjningsmåder slutte sig Tillægsord med Endelserne ον, ος, η eller α; og hvert af dem böjes i alle tre Kön. f. Eks. σοφον, σοφος, σοφη *víst*; μακρον, μακρος, μακρα, *langt*; dernæst alle lidende Tillægf. på μενον, ος, η; alle To. i höjeste Grad på ιςον, ος, η; eller τατον, ος, η, alle To. i höjere Grad på τερον, ος, α.

Den fjerde Böjningsmåde.

Denne indeholder Intetkönsord af tre Arter:

1) de Ord på ά, ὸν, ἐν, ὰν, ἶν, efter hvilke et τ er bortfaldet, fordi det efter den græske Udtale ikke kunde slutte Ordet, men det kommer tilbage, når en Endelse, der begynder med en Selvlyd, tilföjes, f. Eks. σωμά, *Legeme*; τυπ]ον, *slående*; χαριέν, *yndigt*; πάν, *alt*; ποιέν.

2) de Ord på υ og ι, når disse forandres i Böjningen til ε, som: το αςυ, *Byen*; το σιναπι, *Sennop*.

3) såvel Tillægsf. på ὸς, som No. samt dem på ὰς, istedetfor ατς: τετυφος, *som har slået*; το τειχος, *Mur*; το κερας, *Horn*.

			1.		2.		3		
Ent.	N.	G.	σωμά	τυπτον	αστυ	δακρυ	τειχος	κερὰς	κερὰς
		H.	σωματι	τυπτοντι	αστει	δακρυι	τειχει	κερατι	κερᾳ
		E.	σωματος	τυπτοντος	αστεὼς	δακρυος	τειχους	κερατος	κερῶς
Tot.	N.	G.	σωματε	τυπτοντε	αστεε	δακρυε	τειχεε (ῆ)	κερατε	κερᾶ
	H.	E.	σωματοιν	τυπτοντοιν	αστεοιν	δακρυοιν	τειχεοιν	κερατοιν	κερῶν
Ft.	N.	G.	σωματα	τυπτοντα	αστεα	δακρυα	τειχή	κερατα	κερᾶ
		H.	σωμάσι	τυπτουσι	αστεσι	δακρυσι	τειχεσι	κερασι	
		E.	σωματων	τύπτοντων	αστεων	δακρυων	τειχεων	κερατων	κερῶν

Man ser, at de på υ beholde enten dette overalt, eller ombytte det med ε; de som beholde det ere kun få, og sammentrækkes aldrig. Således gå også Intetk. af nogle Tillægsord på εν, αν, som: τερεν, *tyndt, fint; μελαν sort; ταλαν elendigt, ynkeligt* Desuden böjes på samme Måde Tillægsordene.

höjere Grad på *ιων* og nogle på *ον*, nemlig de som have i Hank. *ὀν*, såsom *βελτιον*, bedre; *ἡδιον*, *sødere*; *χειρον*, *værre*; *ἡσσον*, *ringere*. Om disse på *ον* må man dog mærke sig, at de af Attikerne sammentrækkes i Nf. Udrf. og Gjendstf. i Fl., så at *ν* bortfalder og *οα* bliver til *ω*, som *βελτιονα*, *βελτιοα*, *βελτιῶ*.

Som *αϛυ* gå alle Tillægsord i Int. på *υ*, såsom: *γλυκυ*, *ἡδυ*.

Ordene på *ι* kunne både følge *δακρυ* og *αϛυ*, det er, både beholde deres *ι* og ombytte det med *ε*; dog er det første sædvanligere i No., der vel egentlig ere fremmede af Oprindelse.

De på *οϛ* bortkaste *ϛ* og forandre *ο* til *ε* i alle øvrige Former; således går og Intetk. af Tillægsord på *εϛ*, som *αληθεϛ*, *sandt*; *αϛθενεϛ*, *svagt*; *ὑγιεϛ*, *sundt*.

De på *αϛ* bortkaste efter Attikernes Måde *ϛ*, og sammentrække derpå *α* med Endelsens Selvlyd, ligesom de på *οϛ* og *εϛ*, men i sædvanlig Græsk forandre de enten *ϛ* til *τ*, eller og indskyde i de øvrige Former det *τ*, som er bortfaldet i N., ligesom de på *μα*. På denne sidste Måde går og Intetk. af alle Tillægsf.r af Handleformens Förnut. f. Eks. *τετυφὸϛ*, *τετυφοτε*, *τετυφοτεϛ*, o. s. v. Så og *το φωϛ*, *Lys*, *φωτοϛ*, samt nogle Ord på *αρ*: *ἡπαρ*, *Lever*, *ἡπατι*; *Φρεαρ*, *en Brönd*, *φρεατι*; *ϛεαρ*, *Talg*; *δελεαρ*, *Lokkemad*, og nogle digteriske Ord: *ημαρ*, *Dag*; *ειδαρ*, *Spise*; *αλειφαρ*, *Salve*. Den eneste Undtagelse er *το εαρ*, *Foråret*. Således gå endelig fire Ord, som blot i N. ere uregelmæssige:

το δορυ, Spyd; σκωρ, Dræk; ὕδατι, σκατι.
— *ὑδωρ, Vand; γονυ, Knæ;*
— *ους, et Øre,* H. *ωτι,* Fl. *ωτα* o. s. v.
— *γαλά* (for *γαλακτ*) får *γαλακτι.*

Uforanderlige (*ἄκλιτα*) ere Bogstavernes Navne, f. Eks. *το σιγμα, τα σιγμα,* og nogle på *α,* der ere fremmede, især af østerlandsk Oprindelse: *το πασχα, μαννα, ναφθα, τȣ πασχα* o. s. v.

Den femte Böjningsmåde.

Denne Böjning indbefatter Ord af begge de personlige Kön, og af mangehånde Beskaffenhed; de kunne dog henføres til fire Arter. Den *første,* hvis Nævnef. ingen egentlig Dannelse har, den *anden,* hvis Nævnef. dannes ved at udvide den sidste Stavelses Selvlyd, og den *tredie,* hvis Nævnef. dannes ved at tilföje *ς,* hvorved tillige en hel Mængde Forandringer foregå i Ordet efter de næstforegående Bogstavers Beskaffenhed, i Følge Velklangsreglerne; den *fjerde,* hvor man både har forlænget Selvlyden og tilföjet *ς.* Disse Arter overses af følgende:

1) Endes de på *ην, ων, ηρ, υρ, αν, υν, ιν, ἱν:* f. Eks. *Παιαν, ἑλλην, en Græker; ἀγων, Kamp; δελφιν, Marsvin; Φορκυν, μνηστηρ, en Bejler; μαρτυρ, Vidne.*

2) på *ήν, ήρ, ών, ώρ, ὼν* (for *εν, ερ, ον, ορ, οντ*) f. Eks. *λιμην, Havn; αηρ, Luft; δαιμων Gud; ῥητωρ, Taler; γερων, Olding.*

3) på (υς-ους) υς-εως, ις-ιος o. s. v.
som: (βοτρυς, *Drue;*) πηχυς, *en Albue;* πολις, *en Stad;* βασιλευς, *en Konge.*
Dernæst de på ψ (for βς, πς, φς)
på ξ (for γς, κς, χς)
på ς' (for δς, τς, θς)
på ς' (for νδς, ντς, νθς) neml. ᾶς, εῖς, ὂς, ῦς.

4) på ης, ως, ω som: τριηρης, *et treradåret Skib,* ἡρως, *en Helt;* θως, *Sjakal;* αιδως, *Undseelse;* ηχω, *Gjenlyd.*

Udråbsformen bliver i den første Klasse lig N. I den anden Klasse forkorter den Selvlyden, som blev forlænget i N. f. Eks. ω λιμεν, δαιμον, ῥητορ, ω λεον', γερον'. I den tredie Klasse a) bortkastes ς af de Ord, som derved vilde komme til at endes på en Selvlyd eller Tvelyd, såsom: ω βοτρυ, πηχυ, πολι, οφι, βασιλευ; såog b) i dem der ved at bortkaste ς komme til at endes på ν, som ω ταλαν; men ς beholdes og Udråbsf. bliver lig N. i dem, hvor et stumt Bogstav vilde komme til at slutte Ordet om ς bortfaldt, som: ω γρυψ, αραψ, νυξ, πλεταξ, λαμπας, πες, ελπις, ασπις, κνημις, χλαμυς (oxytona på ις og υς sige Sproglærerne) ω οδες (ikke ω γρυπ, αραβ, νυκτ, λαμπαδ, οδον). I den 4de forkortes ης til ς i Navne, men ως og ω forandres til οι, som ω Σωκρατες, ω αιδοι, og ης beholdes i Till. som: σοφε γηγενης φιλυμνε απαθης αναιμοσαρκε (Ανακρ. εις τεττιγα).

Gjenstf. dannes i 1ste Afd. ved at tilföje α, og indskyde igjen τ i de Tilfælde, hvor dette var bortfaldet af Ordets Slutning, som ἑλληνα; Ξενοφωντα;

i anden Klasse med de forkortede Selvlyde altså af Udr., hvortil föjes *α*, foran hvilket indskydes *τ* igjen, om det var bortfaldet i N. og Udr. som: *λιμενα, αερα, γεροντα*; i 3die Afdeling ved at föje *ν* til Udr. af alle Ordene på *υς* og *ις*, men forandre *ευ* til *εα* i dem på *ευς*, samt sætte *α* isteden for *ς*, og igjen ophæve de Forandringer, som *ς* forårsagede, såsom: *γρυπα, αραβα, νυκτα, ερωτα, ελπιδα, χλαμυδα, κρημιδα, τετιμηκοτα, ελεφαντα, οδοντα*; i 4de Afdeling ved at forandre *ὶς* og *οι* til *εα* og *οα*, hvilket som oftest sammentrækkes til *ῃ* og *ῶ*, dog bliver *εα* til *ᾶ*, når en Selvlyd eller *ρ* gik foran, som *ὑγιᾶ*.

Hensf. har kun én Endelse, neml. *ι*, som sættes isteden for *α* eller *ν* i Gj. i de to første Kl. og 3die Klasses 1ste Afd., som: *αγωνι, λιμενι, γρυπι, νυκτι* o. desl., men i 3die Kl.s anden Afd. forandre de fleste Ord på *υς* og alle på *ις* og *ευς* denne Selvlyd, *υ, ι, ευ* til blot *ε*, og det ikke blot i H. men og i alle de følgende Forholdsf., såsom *βοτρυι, πηχει, πολει, βασιλει*. I den fjerde Kl. föjes *ι* til den korte Selvlyd, som også i Gj. fandt Sted sammentrukken med *α*, f. Eks. *αληθει, ὑγιει, αιδοι*.

Ejef. har Endelsen *ος*, som i 1ste, 2den og 3die Kl.s *ς* sættes isteden for Hsf.s *ι*, såsom: *αγωνος, λιμενος, γεροντος, γρυπος, νυκτος, ελπιδος* o. desl. men i 3die Kl. b, hvor Selvlyden forandres til *ε*, udvides den for det meste til *ως* som: *βοτρυ-ος, πηχεως, πολεως, βασιλεως*. I 4de Kl. derimod sammentrækkes det korte *ε* og *ο* med Endelsen til *ες*, som: *αλεϑές, ὑγιες, αιδες*.

Tot. dannes i de 3 første Klasser ligefrem ved at sætte ε og οιν isteden for ος (ως) i Ent.s Ejef., uden nogen Sammentrækning, men i 4de Kl. sammentrækkes εε til ῄ og εοιν til οῖν, f. Eks. ἕλληνε, οιν; λιμενε, οιν; νυκτε, οιν; βοτρυε-οιν, πηχεε, πηχεοιν; men τριηρῆ, τριηροῖν; men Hunkönsordene på ὼς og ὼ gå i Tot. og Ft. overalt efter 5te Böjningsmåde.

Flert.s Nævnef. dannes overalt ved at sætte ες isteden for de andre Endelser; hvor υ gik foran, sammentrækkes det oftest til ῦς, hvor ε gik foran bestandig til εῖς, som: ἕλληνες, λίμενες, νυκτες, βοτρυες, βοτρῦς, πολεῖς, πηχεις, τριηρεῖς.

Gj. dannes ved at sætte ας isteden for ες, hvilket med Undtagelse af Ordene på ευς bestandig sammentrækkes ligesom ες med υ til ῦς, med ε til εῖς f. Eks. ἕλληνας, λιμενας, νυκτας, βοτρῦς, πηχεις, πολεις, τριηρεις, men βασιλεας.

Man kan også i 1ste og 2den Kl. samt 3die Kl. udlede det af Ent.s Gj. på α, hvortil föjes et ς, såog βασιλεας af βασιλεα, ja endog til (σ) βοτρυς (og πολεὶς) af βοτρυνς (πολινς) men ikke πηχεις, τριηρεὶς.

Hensf. dannes rigtigst af Ent.s Hf. ved at sætte σι for ι, og i 3die Kl. a iagttage de behørige Forandringer foran σ efter Velklangsreglerne, ligesom i Nævnef. i Ent. Kun Ordene med ευς komme her til at endes på εῦσι ligesom af Ent.s N., f. Eks. ἕλλησι, λιμέσι, νυξι, βοτρυσι, πηχεσι, πολεσι, βασιλευσι, τριηρεσι. Det er blot tilsyneladende, når denne Form synes at udspringe af Ent.s N., fordi den så ofte fordrer samme Bogstavforandringer; hvilket ses

deraf, at Ligheden finder blot Sted i Ordene på ς, ψ, ξ og ikke en Gang i alle disse, f. Eks. πὲς ποδι, πόσι; αλωπὴξ αλωπεκι, αλωπεξι; τριήρης τριήρει, τριηρεσι.

Ejef. endes overalt på ων, som kun stundum i 4de Kl. sammentrækkes med ε til ῶν; såsom: ἑλληνων, λιμενων, νύκτων, βοτρυων, πηχεων, πολεων, τριηρεων eller τριηρῶν.

Til fuldstændig Eks. på første Klasse kunne tjene μνηςηρ *en Bejler* og αγών *en Kamp.*

Ent.	N.	μνηςηρ	αγων	Ξενοφων
	G.	μνηςηρα	αγωνα	Ξενοφωντα
	H.	μνηςηρι	αγωνι	Ξενοφωντι
	E.	μνηςηρος	αγωνος	Ξενοφωντος
Tot.	N. G.	μνηςηρε	αγωνε	
	H. E.	μνηςηροιν	αγωνοιν	
Fl.	N.	μνηςηρες	αγωνες	
	G.	μνηςηρας	αγωνας	
	H.	μνηςηρσι	αγῶσι	
	E.	μνηςηρων	αγωνων	

Mærk. 1) σωτηρ har en egen U. ω; σωτερ så og Απωλλων, ω Απολλον, og Ποσειδῶν for Ποσειδαον har både ω Ποσειδων og ω Ποσειδον, men i de øvrige Endelser have de alle den lange Selvlyd igjen: τον σωτηρα, Απολλωνα, Ποσειδωνα.

2) De på υρ kunne også endes på υς i Nf. hvilket dog ingen videre Forskjel gör i de øvrige Endelser: μαρτυρες o. desl.

De på ἱν endes også på ἶς, hvilket heller ikke virker uden på N., som ω δελφιν, δελφινες.

Til Eksempler på den anden Klasse kan tjene ῥήτωρ, *en Taler*, λἵμὴν *en Havn*, λεὼν *en Løve*.

Ent.	N.	ὁ ῥητὼρ	ὁ λίμὴν	ὁ λεὼν
	U.	ῥητορ	λιμεν	λεον
	Gj.	ῥητορα	λιμενα	λεοντα
	H.	ῥητορι	λιμενι	λεοντι
	E.	ῥητορος	λιμενος	λεοντος
Tot.	N. G.	ῥητορε	λιμενε	λεοντε
	H. E.	ῥητοροιν	λιμενοιν	λεοντοιν
Fl.	N.	ῥητορες	λιμενες	λεοντες
	G.	ῥητορας	λιμενας	λεοντας
	H.	ῥητορσι	λιμεσι	λεῖσι
	E.	ῥητορων	λιμὲνων	λεοντων

I denne Klasse have Navneordene virkelig en egen Udråbsform; såsom: ὦ γερον Sof. El. 73; men Tilfr. på ὢν synes ikke at have den forskjellig fra N.

οινοβαρες, κυνος ομματ' εχὼν κραδιην δ'ελαφοις.

Ordet ὁ ποιμὴν *en Fårehyrde* har også i Udr. ω ποιμὴν, uagtet η i de øvrige Former forkortes; som: ποιμενα. ποιμενι o. s. v. Så og formodentlig ἡ φρην *Sind, Forstand*, eftersom det er enstavelset, men i Gj. φρενα o. s. v.

Slægtskabsordene πατηρ *Fader*, μητηρ *Moder*, θυγατηρ *Datter*, såog ανηρ *Mand* og γαστηρ afvige.

Ent.	N.	πατηρ	ανηρ	γαστηρ
	U.	πατερ	ανερ	γαστερ
	Gj.	πατερα	ανδρα	γαστερα

Ent.	H.	πατρι	ανδρι	γαςρι
	E.	πατρος	ανδρος	γαςρος
Tot.	N. G.	πατερε	ανδρε	γαςερε
	H. E.	πατεροιν	ανδροιν	γαςεροιν
Fl.	N.	πατερες	ανδρες	γαςερες
	Gj.	πατερες	ανδρας	γαςερας
	H.	πατρασι	ανδρασι	γαςερσι
	E.	πατερων	ανδρων	γαςερων.

Som πατηρ går og μητηρ, Δημητηρ og θυγατηρ, hvilke dog og sammentrækkes, så at ε bortkastes uden videre Erstatning.

αηρ, *Luften*, sammentrækkes ikke og findes ej i Fl.

ἡ χειρ, ω χειρ *Hånden*, får i Tot.s H. og E. χεροιν (hos Lukian) og i Fl.s H. χερσι; således og ὁ φθειρ, i det mindste Fl.s H. φθερσι, hvilket kommer af χερ-α o. s. v. i alle Tostavelsesformer i det gamle Sprog.

ὁ, ἡ κυων, ω κυον sammentrækkes, overalt i de øvrige Former, så at ο bortkastes som τον κυνα, τῳ κυνι o. s. v. Flt.s H. τοις κυσι.

På 3die Klasse a vil jeg opstille følgende Eks. ὁ γρυψ, *en Grip*.

[Her ender Håndskriftet om Navneordene.]

Tillægsordene

(επιθετα scil. ονοματα) og Tillægsformerne (αἱ μετοχαι) have få eller ingen Egenheder i Græsken men gå aldeles ligesom de tilsvarende Navneord, de adskille sig altså ligesom disse i to Hovedarter, den

første simplere, den anden kunstigere, begge have igjen sine Klasser eller Underafdelinger, svarende ganske nöje til Navneordene.

Den første Hovedart, som svarer til de 3 første Böjninger af No., indeholder følgende Klasser.

ον, ος, α	ἅγιον	ἅγιος	ἁγία,	*helligt.*
ȣν, ȣς, ᾶ	αργυρȣν	αργυρȣς	αργυρᾶ,	*af Sølv.*
ον, ος, η	καλον	καλος	καλη,	*smukt.*
ȣν, ȣς, ῆ	ἁπλȣν	ἁπλȣς	ἁπλῆ,	*enkelt.*
ον, ος, ος	κοσμιον	κοσμιος,		*anstændigt.*
ων, ως, ως	ευγεων	ευγεως,		*frugtbart.*

Den anden Hovedart, som svarer til Navneordenes to sidste Böjn., adskiller ikke de personlige Kön (jfr. 5te Böjn.); da dette dog alligevel i mange Ord ansås for vigtigt, så har man i disse Tilfælde dannet en ny Hunkönsform efter den første Hovedart på ια (læs ja), να eller σα, hvilket især er Tilfældet med alle handlende Tillægsformer. Denne Hovedart indeholder da følgende Klasser af To. og Tf.

A. -υ, υς, (εια) αδακρυ, αδακρυς, *uden Gråd.*
-ἰ, ις ευχαρι, ευχαρις, *yndet.*
-ȣν, ȣς διπȣν, διπȣς, *tobenet*
-ες, ης σαφες, σαφης, *tydeligt.*
-εν, ην αρρεν, αρρην, *mandligt.*
-ον, ων σωφρον, σωφρων.
-ορ, ωρ ακατορ, ακατωρ.

B. -εν', ἐις, εσσα χαριεν', χαριἐις, χαριεσσα *yndigt;*
-ῆν', ῆς, ησσα τιμῆν', τιμῆς, τιμῆσσα.

-οῦν, οῦς, οῦσσα — μελιτοῦν, μελιτοῦς, μελιτοῦσσα
-αν, ὰς, αινα — μελαν, μελὰς, μελαινα, sort.
-υ, υς, υια, — γλυκυ, γλυκυς, γλυκεια, sødt.

C. -ὸς, ὸς, υια
ον, ῶν, ὂσα
ᾶν ᾶν, ωσα
ϵν, ῶν ϵσα
-ᾶν ᾶς, ᾶσα
-εν, εὶς, εἶσα
-υν, ὺς, ῦσα
-ον ες, εσα

D. To. af en Endelse.

De på ο, υς have i det gamle doriske Sprog, og ofte hos Digterne, Hunk. ligt Hank., men i den senere og sædvanlige Græsk antoge Stammeordene en egen Hunk. på εια (ija ell. ia), så at blot de sammensatte eller afledte på υ bleve ved at være lige i Hank. og Hunkön.

Stedordene.

Stedordene inddeles i forskjellige Klasser, som her fremsættes og afhandles hver for sig.

1. *De personlige Stedord.*

		1. Person.	2. Person.	
Ental.	N.	εγω	συ	ὃς
	G.	με, εμε	σε	ἑ
	H.	μοι, εμοι	σοι	οἱ
	E.	μοῦ, εμοῦ	σοῦ	οὗ

		1. Person.	2. Person.		
Total.	N. G.	νῶϊ, νω	σφῶϊ, σφω	σφωϊ σφε	
	H. E.	νῶϊν, νῷν	σφῶϊν, σφῷν	σφῶϊν, σφιν	
				Intetk.	Fællesk.
Flertal.	N.	ἡμεῖς	ὑμεῖς	σφεα	σφεις
	G.	ἡμᾶς	ὑμᾶς	σφεα	σφᾶς
	H.	ἡμιν	ὑμιν	σφισι-ν,	σφι-ν
	E.	ἡμῶν	ὑμῶν	σφῶν	

Disse Ord ere i mange Endelser sammentrukne, således at ε er udeladt, f. Eks. ἡμᾶς, ὑμᾶς; σφᾶς.

Den 3die Persons gamle egentlige Stedord ὅς, som findes hyppig nok hos Homer og flere gamle Forfattere, tabte siden sin Nf. og brugdes i de øvrige Forholdsformer blot som et *tilbagevisende Stedord* for den 3 Person, som er Grundord i den hele Sammenhæng, skönt ikke just det nærmeste. Derimod blev: αὐτο, αὐτος, αὐτη, den tredie Person i senere Græsk. Dette sidste böjes som et regelret To., på det nær, at det som flere Stedord har ο for ον i Nf. og Gjenstf. af Intetkönnet.

2. *De tilbagevisende* Stedord dannes iøvrigt ved at forene de personlige med dette αὐτο, ος, η; Måde. Den første Person sættes i Nf., foran hvilket Kön der udfordres:

ἐγω αὐτο, ἐγω αὐτος, ἐγω αὐτη, *jeg selv.*

I Gjenstandsformen sammentrækkes det til et Ord, så at ε bortfalder;

ἐμαυτο, ἐμαυτον, ἐμαυτην.

Denne Sammentrækning beholdes nu i de øvrige Forholdsformer, så at blot den sidste Del forandres:

ἐμαυτῳ, ἐμαυτῃ,
ἐμαυτου, ἐμαυτης.

Totallet bruges ikke. I Flertallet sættes begge Ord i samme Endelse ved Siden af hinanden, ligesom i Ent.s Nf.: ἡμεῖς αὐτοι o. s. v. Den 2den Person danner sit tilbagevisende Stedord på samme Måde, kun at i Gjenstandsf. og de følgende sammensatte Former hyppigere findes: σεαυτο, ον, ην, end σαυτο, der dog forekommer. Den 3die Person dannes ligeså; kun at såvel Ent.s som Flt.s Nf. af Kjendeordet lånes istedenfor ὁς og σφεῖς, såsom:

το αὐτο, ὁ αὐτος, ἡ αυτη.
τα αὐτα sammentr. ταὐτα o. s. v.

I Gjenstandsformen og de øvrige sammensatte Former findes både αὑτο, ον, ην og hyppigst ἑαυτο o. s. v.; denne sammensatte Form findes og hyppigst i Flertallet istedenfor den sammenstillede, såsom ἑαυτων for σφων αὐτων.

3. *Ejestedordene* dannes af de personlige Stedords Ejeformer; de böjes som Tillægsord med Endelserne ον, ος, η og ere følgende:

	Af 1. Person.	2. Person.	3. Person.
Ent.	ἐμον, ος, η	σον, ος, η	ἑον, ος, η,
		ell. ὁν, ὁς, ἡ ell. σφεον,	ell. σφον.
Tot.	νωϊτερον, ος, α	σφωϊτερον, ος, α	σφετερον, ος, α.
Flt.	ἡμετερον, ος, α	ὑμετερον, ος, α	
	ἡμον, ος, η	ὑμον, ος, η	

4. De *bestemmende* Stedord ere følgende:

		Intetk.	Hank.	Hunk.	Intetk.	Hank.	Hunk.
Ent.	N.	το	ὁ	ἡ	τουτο	οὗτος	αὕτη
	G.	το	τον	την	τουτο	τουτον	ταυτην
	H.	τῳ		τῃ	τουτῳ		ταυτῃ
	E.	του		της	τουτου		ταυτης
Tot.							
	N. G.	τω		τα	τουτω		ταυτα
	H. E.	τοιν		ταιν	τουτοιν		ταυταιν
Flert.							
	N.	τα	οἱ	αἱ	ταυτα	οὗτοι	αὗται
	G.	τα	τους	τας	ταυτα	τουτους	ταυτας
	H.	τοις		ταις	τουτοις		ταυταις
	E.	των		των		τουτων	

Det først anførte το, ὁ, ἡ er det såkaldte *Kjendeord* (ἀρϑρον, articulus), men bruges også af de ældre, f. Eks. af Homer, isteden for 3die Persons Stedord ὁς, ligesom vort: *den*, *det*, både er personligt og bestemmende Stedord, ja tillige Kjendeord, aldeles ligesom det græske. I ældre Tider hed det i Flertallet mere regelret: τα, τοι, ται, så at det (så nær som ὁ, ἡ i Nævnef.) består blot af et τ, der sættes foran Endelsen af Navneordenes 1ste og 2den Forandringsmåde. Heraf opkommer ved Sammensætning:

τοδε, ὁδε, ἡδε, *dette; denne*
τογε, ὁγε, ἡγε, *dette her*, *denne her*, eller *dette i det mindste.*

I disse Ord böjes blot den første Del, som ovenfor er opstillet, og δε og γε hænges uforandret til alle Endelser.

τουτο, οὑτος, αὑτη, dette, denne

synes opkommen ved en Sammentrækning af το, ὁ, ἡ, med αὐτο, ος, η. Sammensætninger af dette Ord gå som Stamordet, kun at de sædvanlig endes på ον i Intetk, såsom:

τοιουτον, sligt, sådant
τοσουτον, så meget
τηλικουτον, så stort, så gammelt
ἐκεινο, ἐκεινος, η, hint, hin.

Anmærkn. Her kan man mærke sig, at ligesom alle disse bestemmende Stedord begynde med τ, således de henvisende med det stærke Åndetegn, de spörgende med π, de afhængig spörgende med ὁπ, f. Eks.

τοιον, sådan,	*οἱος, (sådan) som*	*ποιον, hvordan?*	*ὁποιον, hvordan*
τοσον, så stor	*ὁσον (så stor) som*	*ποσον, hvor stor*	*ὁποσον*
τηλικον, så gammelt	*ἡλικον.*	*πηλικον.*	*ὁπηλικον.*

Föjes til de afhængig spörgende endnu *ουν, δηποτε, δη,* udtrykke de vort *i hvor-end*, såsom: *ὁποιονουν, i hvor-end.* Disse Afledninger finde og Sted i Småordene.

5. *De henvisende Stedord* ere:

ὅ, ὅς, ἥ

Dette böjes som et regelret Tillægsord, kun at det ikke har ν i Intetk. Hos de ældre (som Homer) bruges og Kjendeordet το, ὁ, ἡ henvisende. Overalt var den 3die Persons Stedord, Kjendeordet og det henvisende Stedord ikke nöje adskilte i gammel Græsk. Det samme har været Tilfældet i mange gamle Sprog. og deraf ses tydelige Levninger i de nyere, som i Tysken *das, der, die.*

Endelig høre herhen de allerede omtalte, der dannes ved det stærke Åndetegn: οἷον, ὅσον, ἡλίκον; og på en vis Måde og de afhængig spörgende: ποιον, ὁποσον, ὁπηλικον.

6. *De spörgende Stedord:*

τι τις

τι τινα

τινι

τινος

τινε

τινοιν

τινα τινες

τινα τινας

τισι

τινων

Herhen høre og de allerede omtalte ved at sætte π foran, som: ποτερον, *hvilken af to,* ποιον, ποσον, πηλικον.

7. *De ubestemte Stedord* ere:

τι, τις *noget, nogen, en.*

Det er det samme Ord, som og er spörgende og böjes på samme Måde ὅτι, ὅςις, ἥτις, *hvilket, i hvilket end, hvad som helst.* Begge dets Dele böjes hver på sin Måde som ὅ-τι, ὅν-τινα, ἥν-τινα, ὅτιουν, ὅςισουν *i hvilketsomhelst.* Istedetfor Hensynsformen og Ejeformen af τι, τις bruge især Attikerne Kjendeordet τῳ, του. Ligeså i Sammensætningen, hvorved ὁ bliver uforandret: ὅτῳ, ὅτου, Ja endog i Flertallet findes hyppig ἅττα for ἅτινα og ἄττα for τινα alene. Το, ὁ, ἡ δεινα, *en vis en eller anden,* kan enten i alle 3 Kön, Tal og Forholdsformer blive uforandrede, eller, som især hos Digterne, få i Nf. og Gf. δεινα, i Hf. δεινι eller δεινατι, i Ejeform. δεινος eller δεινατος; i Fl. δεινες. Dog bruger man isteden for dette i Ft. heller τα τυχοντα, οἱ τυχοντες.

οὔτι, οὔτις
μητι, μητις
οὐδεν, οὐδεις, οὐδεμια
μηδ-εν, μηδ-εις, μηδε-μια } *intet.*

παν, πας, πασα, *alt.*
ἑκαςον, ος, η, *ethvert.*
ἄλλο, ἄλλος, ἄλλη, *et andet.*

ἕτερον (ἅτερον) *det andet af to.* Med dette sammentrækkes undertiden Kjendeordet i Intetk. til θατερον, θατερῳ, θατερου, θατερα. Man regner hertil Hankönsformen ἅτερος og Hunkönsf. ἡτερα og θητερα; dog findes og ὁ θατερος, τον θα-

τερον. En anden Sammensætning heraf er *οὐδέτερον, ος, α, ingen af to.*

ἑκατερον, ος, α, annattveggja, hvörttveggja, og *ἀμφοτερον, begge to,* såvelsom *ποτερον, hvilket af to* eller *et af to*, og *ὁποτερον* - *i hvilket som helst af to,* synes at komme af *ἑτερον*.

Gjerningsordene.

1ste *Afsnit. Almindelig Oversigt.*

I Græsken adskille sig tvende Arter eller Former, en *handlende* og en *lidende*, i hver af disse atter 6 Måder, på hvilken Gjerningen kan foregå, nemlig: *1) den fremsættende, 2) den betingende, 3) den önskende, 4) den bydende,* hvilke fire kaldes de *personlige* eller bestemte Måder; *5) den upersonlige* eller ubestemte Måde, hvortil endelig endnu kommer *6) Tillægsformerne,* eller, som nogle Tyskere efter Græsken og Latinen have kaldt dem, Middelordene. Måderne have 3 Hovedtider: *Nutid, Fortid, Fremtid,* hvoraf enhver har sin Bitidsform: *Datiden, Fördatiden, den ubestemte Tid.* Talformerne i de enkelte Tider ere tre: *Entallet, Totallet* og *Flertallet*, Personerne i enhver af disse ere den *første, anden* og *tredie.*

Lideformen har i Græsken, som i flere gamle, ublandede Sprog, f. Eks. Islandsk, såre ofte en *tilbagevirkende* Betydning; man har følt Trang til at adskille denne fra den *lidende*, og isteden for

at Islænderne som oftest bruge Omskrivning (med *vera*, *verða*) til det lidende Begreb, have Grækerne været på Veje til at danne sig en ny Lideform til den anden egentlig lidende Betydning. Imidlertid har man af denne tredie Form kun visse Tider, hvad enten så de øvrige ikke have nået deres Udvikling eller af Ælde ere tabte. Rimeligst synes dog det første, eftersom der i ingen af de gamle beslægtede Sprog, Latin, Littavisk eller Møsogotisk, findes Spor af disse Former. Sandsynligvis ere de altså fremkomne på græsk Bund, men hindrede i den naturlige Gang ved de små græske Stammers idelige Omvandringer og endelige Forblandelse med fremmede Folkefærd, hvorved Sproget, isteden for at udvikle ny Former, naturligvis måtte tabe en stor Del af de allerede forhåndenværende. Af denne egentlige eller ufuldstændige Lideform findes ikke nogen Nutid i den fremsættende Måde, men den deraf dannede *Datid*, såvel i den fremsættende som i alle de øvrige Måder, hvor den er lig sin Grundtidsform. Denne anden lidende Datid har Betydning og Brug af ubest. Tid, og således har enhver gammel Datidsform, som er fuldstændig i alle Måder, men fattes den behørige Nutid, af hvilke Former der gives mange i de uregelrette Gjerningsord. Desuden *Efternutiden*, eller Fremtiden, f. Eks. λεσαι *vaske*, λεσασθαι *vaske sig*, λεσθηναι *vaskes*. Disse ere de væsentlige Former, der grunde sig på en Forskjel i Betydningen, og høre til ethvert regelret Gjerningsords Indretning og Formforandring.

Det forstår sig, at der iblandt så mange Former stundum fattes nogle (således har den betingende og önskende Måde, aldrig og den bydende sjælden nogen Efternutid, men hjælpe sig, besynderlig nok med den afledte, ubestemte Tid isteden. Ligeså har den bydende Måde ingen første Personer, da man ikke egentlig kan byde sig selv). Stundum gives nogle hinanden lige, og omvendt i mange Gjerningsord findes dobbelte Former til flere enkelte Tider eller Personer, som dog kun betegne de selvsamme Begrebsforholde, eller med andre Ord ere aldeles enstidige, hvilke overflødige dobbelte Former vel egentlig have sin Grund i Sprogarternes Sammenblanding.

Var Forskjellen imellem den tilbagegående og egentlig lidende Form nöje iagttaget og fuldstændigt udviklet, skulde de græske Gjerningsord virkelig være blevne treformede, som de gamle Sproglærere, dog på en yderst fejlagtig Måde, have antaget. De have nemlig blandet handlende og lidende Tidsformer omkring iblandt hinanden, uden at tage Hensyn til deres sande Oprindelse og indbyrdes Forhold, eller til deres Formforandring, der så tydelig og bestemt adskiller dem i to Slags, og slet ikke vedkjender sig nogen 3die Måde at forandre dem på, undtagen i det eneste Tilfælde, Datiden i den egentlige Lideform, der har begyndt at udvikle sig, samt, hvad der endnu er en Hovedfejl, adskilt ganske enstydige Tider, for at få de tre Hovedformer fuldstændige. Således have de aldeles forstyrret Simpelheden og Regelrethe-

den af Tidernes Udledelse af, og Forhold til hinanden, ja endog fået mange fler end de ovennævnte 6 Tider ud, efterdi Græsken, foruden de nysanførte, ikke egentlig dobbelte Tidsformer, har mange andre ganske enstydige, i de uregelrette Gjerningsord, om hvilke siden. Urigtigheden deraf bliver især soleklar, når man lægger Mærke til, at efter den Synsmåde må en uhyre Mængde af de allerregelretteste Gjerningsord, nemlig den hele 1ste Böjn., der indbefatter dem på *αω*, *εω*, og især dem på *οω*, blive at anse som ufuldstændige, eftersom de savne de egentlig dobbelte Tider, der beløbe sig til 5 eller 6, og mangfoldige af de øvrige fattes enkelte deraf; men at de regelretteste Gjerningsord i Sproget skulde savne så mange Tidsformer, der vilde udgöre næsten Halvdelen af den hele Formforandring, synes iöjnefaldende urimeligt; man vilde vel og på den Måde have Möje med at udfinde noget eneste fuldstændigt og aldeles regelret græsk Gjerningsord, hvilke nogle af de gamle Sproglærere selv tilstå.

De øvrige dobbelte Former, som kun enkelte findes i visse Klasser eller Sprogarter, ere egentlig et Slags uregelret Overflødighed, så at man snarere skulde kalde de Ord, der have dem, *overfuldstændige* (abundantia) end de, der savne dem, *ufuldstændige* (defectiva). Grundene til deres Oprindelse skulle forklares siden tilligemed de andre Uregelretheder. Her ville vi blot mærke os, hvilke de ere, nemlig 1) en anden, ældre og næsten altid simplere Datid både i Handleformen, hvor de gamle

Sproglærere kalde den Aoristus 2. act., og i Lideform, hvor de kalde den Aoristus 2. medii.

2) en sammentrukken, attisk Efternutid, ligeledes både i Handleform (Futurum 2dum activi) og Lideform (Futurum 2. medii).

3) en anden ældre og simplere Förnutid med tilhørende Fördatid, dog blot i Handleformen, hos de gamle Perfectum og Plusquamperfectum medii.

4) en sjælden forekommende, som det synes af Förnutiden dannet Fremtidsform, dog blot i Lideformen; skulde den virkelig have den Betydning, man tillægger den, kunde den bekvemt kaldes *Förnårtiden*. De gamle have kaldt den Futur. tertium passivi eller paulo-post-futurum.

5) Endelig haves den ovenomtalte egentlige Lideforms tvende Tider stundum i den dobbelte Skikkelse. Den sædvanlige Datid kaldes af de gamle Aoristus 1mus passivi, den deraf kommende Efternutid Futurum 1mum passivi; den anden simplere Datid Aoristus 2dus passivi og den didhørende Efternutid Futurum 2dum passivi.

Såvel for den, der vil læse de gamle Sproglærdes Verker, som for den, der vil sammenligne og bedömme begge (den ny og gamle Fremgangsmåde), ja endog for blot at skaffe sig et Overblik af disse mange overfuldstændige Former, vil det ikke være overflødigt at opstille et af de allerfuldstændigste Ord med alle sine Tidsformèr efter såvel den gamle som den ny Orden, dog behøves kun her den fremsættende Måde og den første Person af hver Tidsform.

Efter den ny Synsmåde.

Handleformen.

Nutid	τυπτω
Datiden	ἐτυπτον
Efternutiden	τυψω
Den ubest. Tid / Efterdatiden	ἔτυψα
Förnutiden	τετυφα
Fördatiden	ἐτετυφειν
Den ældre Dat.	ἐτυπον
(af τυπῶ)	
- att. Fremt.	τύπῶ
- æld. Förnut.	τετυπα
- — Fördat.	ἐτετυπειν

Lideformen.

Nutiden	τυπτομαι
Datiden	ἐτυπτομην
Efternutiden	τυψομαι
Efterdatiden	ἐτυψαμην
Förnutiden	τετυμμαι
Fördatiden	ἐτετυμμην
Förnårtiden	τετυψομαι

Den 2den eg. lidende Dat. ἐτυφθην, af (τυφθημι)
- 2den eg. lidende Efternutid τυφθησομαι

— — — —

Den simplere Dat. ἐτυπομην
- sammentr. Efternutid τυπουμαι

Efter den gamle Synsmåde.

Activum.

τυπτω præsens
ἐτυπτον imperfect.
τετυφα perfect.
ἐτετυφειν plusquamperf.
ἐτυψα Aoristus 1mus
ἐτυπον, Aoristus 2dus
τυψω Futurum 1mum
τυπῶ Futurum 2dum

Passivum.

τυπτομαι præsens
ἐτυπτομην imperfectum
τετυμμαι perfect.
ἐτετυμμην plusquamperf.
ἐτυφθην Aoristus 1mus
ἐτυπην Aoristus 2dus
τυφθησομαι Fut. 1mum
τυπησομαι Fut. 2dum
τετυψομαι Paulopostfut.

Medium.

Præs. og Imperfect. som i Passivum
τετυπα perfect.
ἐτετυπειν plusquamperf.
ἐτυψαμην Aorist. 1mus
ἐτυπομην Aorist. 2dus
τυψομαι Fut. 1mum
τυπουμαι Fut. 2dum

Efter den ny Synsmåde
Lideformen.
Den simplere 2den Datid
ἐτυπην (τυπημι)
- simplere 2den Eftern.
τυπησομαι.

Jeg vil ikke opholde mig længer ved at vise Urigtigheden i det gamle System; den er uden Tvivl indlysende for enhver, som er vant til at opspore Naturen i sin Gang, eller blot til at følge den; derimod vil det göre de mange Former og deres Forhold klarere, når man nöjere indprenter sig Betydningen af enhver især.

1) De egentligst lidende Tidsformer bruges tilbagevirkende: f. E. Ξενοφ. απομν. 1, 2. 24. απαλλαγεντε.-Θεκυδ. β. π. επεραιώθησαν λαθοντες Φορμιωνα, se Schneider, som siger at περαιῶ i Med. betyder *at sætte over en Flod* (selv), *gå over*, Θεκ. β. πα. εκ ην ανευ ὅπλων κίνηθηναι. 2) De lideformede, neutra, (Deponentia) have også deres egne lidende Tider foruden de sædvanlige f. E. οιομαι, ῳηθην Θ, β', π'α.

Skönt man således ikke med Rette kan tillægge de græske Gjerningsord flere end to Hovedformer, adskiller enhver af disse sig dog i flere Betydninger, ligesom i andre evropæiske Sprog, ja måskje i flere end i noget andet.

Handleformen betegner 1) et a) *ligefrem indvirkende* Begreb, f. E. λεγω *jeg siger*, δεικνυμι

jeg viser; b) især når dette går ud på en Person, kan det ofte få den Vending i Begrebet, at bringe en anden til at göre eller lide, bringe ham til noget, f. E. πλαζω *bringer til at fare vild, vildleder,* ἱστημι *bringer til at stå* ɔ: *stiller, sætter,* φοβεω *bringer til at frygte, skrækker,* πειθω *jeg får til at tro, göre* ɔ: *overtaler;* c) eller endelig en Handling, som Personen ikke egentlig udfører, men enten vil udføre eller især lader en anden forrette, o. desl., f. E. Δαρειυ διδοντος μυρια ταλαντα, ἐλαβον ἀν, da Darius vilde give, tilbød o. s. v. συλλαμβανει Κυρον ὡς ἀποκτενων *lader K. gribe, for at lade ham henrette.* Περικλης τυς ὑιυς αυτυ ἱππεας ἐδιδαξεν ἰδενος χειρυς των ἀθηναιων και μυσικην ἐπαιδευσεν. 2) en *tilbagevirkende* Betydning, der i andre Sprog udtrykkes ved at tilföje Gjenstandsformen af det behørige Stedord, og i Græsken ligeledes kan forklares, ved at underforstå ἐμαυτον, σεαυτον, ἑαυτον (ikke i Hensynsformen ἑαυτῳ). Denne Betydning er ofte forbunden i samme Ord med den første, og de må da skjelnes af Sammenhængen, f. E. κλινω, 1) *böjer* 2) *böjer mig* ɔ: *helder;* περιαγω 1) *fører, bringer omkring,* 2) *bringer mig selv omkring* ɔ: *går omkring.* ἀναλαμβανω (nl. ἐμαυτον) ἐκ της νοσυ *kommer mig efter en Sygdom;* hyppig i Engelsk og Russisk. 3) en *gjenstandsløs* Bemærkelse, når Gjerningen ligesom bliver i Personen selv, og ikke går ud på noget uden for ham; såsom: ἀγρυπνεω *våger,* εἰμι *jeg går.* Disse have i det mindste i denne Betydning ingen Lideform.

4) et *lidende* Begreb, neutra passiva, f. E. θανεῖν ὑπο τινος, *dø* ɔ: *dræbes af en*, ἐκπιπτω της βουλης, eller της πολεως *udfalde* ɔ: *udstødes af Rådet*, ἀπεβαλε τοῦς σκευοφορους ἀπο των πολεμιων ɔ: *blev berøvet sine Trosknægte af Fjenden.*

Lideformen udtrykker 1) et *lidende* Begreb, enten a) ligefrem Gjenstand for et Indtryk, f. E. ἀναιρεομαι *jeg ryddes af Vejen*, δεικνυμαι *jeg vises*; eller b) Hensynsgjenstand, så at noget göres til Gavn eller Skade for mig, såsom ὠφελεω *jeg gavner*, ὠφελεομαι *mig gavnes*, εὐεργετεω *gör vel mod*, εὐεργετεομαι *modtager Velgjerninger*. I første Tilfælde er Nævnef. af Hovedordet kommen isteden for Gjenstandsf.; i det sidste isteden for Hensynsformen ved Gjerningsordet i den handlende Tilstand. Dette sidste er höjst usædvanlig, i andre Sprog, hvor blot Gjenst. kan blive til N. ved at göre Sætningen lidende. Heraf kommer det, at de græske Lideformer så ofte kan forbindes med en Gjenstand ligefrem i Gjenstandsformen, f. E. hos Plutarch Λυκουργος την της πολεως επιμελειαν επιστευθη for Λυκουργῳ ἡ της πολεως επιμελεια επιστευθη; 2) et *handlende* Begreb, som ofte er gjenstandsløst, disse ere især a) Lideformen af de i 2. anførte Handleformer, f. E. διδασκω, *underviser*, διδασκομαι *lærer* Trendel. 4. 195.; πλαζομαι *farer vild, flakker om*; ἱσταμαι *står*; πειθομαι τινι *lyder, tror, stoler på en*; ικμαζω *væder*; ικμαζομαι, βρεχομαι, φοβέομαι *frygter*. Gangen i Begrebet er: jeg bringes til, at fare vild, til at stå, til at lyde, til at frygte. b) Andre have, uden at no

gen sådan Overgang af Begrebet er kjendelig, som det synes oprindeligvis en handlende, ofte gjenstandsløs Bemærkelse f. Eks. δεχομαι *modtager, får;* βουλομαι *vil;* δυναμαι *kan, formår;* ερχομαι *kommer;* αιτουμαι *beder.* De mange af disse, der fattes Handleform, kaldes *lideformede* (deponentia). 3) et *tilbagevirkende* Begreb, der atter enten kan være a) ligefrem tilbagevirkende, hvilket kan opløses ved Handleformen og Gjenstandsformen af Stedordet, f. E. ςρεφομαι *vender, vender mig,* af ςρεφω *vender* (netop som isl. *snúast, hann snerist* af *snúa,* vende); λουομαι (κατα) την κεφαλην *vasker mig på Hovedet;* b) eller bemærke, at man gör noget til Gavn eller Skade på sig selv, overalt med Hensyn på sig selv, f. E. ἀγοραζομαι *køber mig noget* (αγοραζω *køber*); ἀθροιζομαι δυναμιν *samler mig en Magt;* 4) eller at man lader noget göre a) ved sig, eller dog b) for sig, såsom: a) διδασκομαι *jeg lader mig undervise,* af διδασκω *underviser;* κειρω *jeg rager,* κειρομαι *rages, rager mig, lader mig rage;* b) παρατιθεμαι την τραπεζαν *lader Bordet sætte for mig;* εκειραμην *jeg lod (mit Hår) mig Håret klippe.* Dette finder ofte Sted, hvor Gjenstanden, som tilföjes, tillige står i et Ejendomsforhold til Personen, såsom: Θεμιςοκλης Κλεοφαντον τον ὑιον ιππεα εδιδαξατο ἀγαθον *Th. lod sin Sön lære at blive en dygtig Rytter* eller *oplære til en dygtig Rytter,* og siden ἁ εκεινος αὐτον επαιδευσατο και εποιησε σοφον, *som han havde ladt sig ham undervise og oplære i.* Trendel 4, 197; se ovenfor Handleformen. 5)

et *gjenvirkende* Begreb, når flere göre noget ved hinanden, f. E. διαλεγομαι *tales ved*; ἀκροχειρίζομαι *slås med hinanden.*

Man ser heraf, at den handlende og lidende Hovedform ikke ere så strængt adskilte, men ofte løbe ind i hinandens Betydninger, og kun *have* Navn af Hovedbegrebet, som de hyppigst og egentligst udtrykke; man ser tillige, at da de begge have omtrent lige mange og næsten til hinanden svarende særskilte Begrebsforholde at udtrykke, og da disse omtrent ere de samme som i andre gamle Sprog, Latin, Islandsk o. desl., vilde det være en Urimelighed også herfor at forstyrre den öjensynlige naturlige Orden og Regelrethed for at udfylde en tredie Form, som skulde indbefatte alle de andre Betydninger, der ikke ere ligefrem handlende eller lidende.

Måderne i Græsken svare nöjere til deres Navne, dog kan mærkes, at *den fremsættende* Måde indbefatter også *det afhængige* Begreb, som i andre Sprog er forbundet med den betingende.

Den *önskende* udtrykker foruden sit egentlige önskende Begreb også et rådende, tilladende, et beskedent bydende, kort et Slags uegentlig *Betingelse*, eller ligesom Formodning, omtrent den som vi i Dansken tilkjendegive ved en Omskrivning med Datidsformer, da derimod den betingende Måde udtrykker den egentlige Betingelse, som vi omskrive med Nutidsformer af Hjælpeordene.

Denne Måde giver det græske Udtryk en Frihed, som savnes i Latinen.

Det øvrige om deres Brug og Forbindelse henhører til Ordföjningslæren.

Tidernes Betydning derimod har man indviklet og forvirret i det uendelige ved det bagvendte Begreb, man har gjort sig om deres Forhold og Oprindelse. For, om muligt, at finde Rede deri, må man vel mærke Forskjellen imellem Hovedtiderne og de afledte; de første bestemme at noget skjer, er skjet eller skal skje, de sidste fortælle, hvorledes det går til eller gik til da det skjede, eller rettere de første ligesom beskrive os Virkningen, de sidste derimod fortælle os Handlingen. De første kunde man kalde filosofiske, de sidste historiske, eller de første abstrakte, de sidste konkrete.

Nutidens Begreb er det samme som i andre Sprog, og som Navnet noksom betegner.

Förnutiden tilkjendegiver, at noget nu er skjet, er fuldendt, så at Virkningen vedvarer. Deraf kommer det, at denne Tid i Lidef. undertiden har handlende Betydning eller kan oversættes ved Nutiden i Handlef. på Dansk, f. Eks. *κτῶμαι, erhværver mig, κεκτημαι, har erhværvet mig,* ɔ: *besidder, ejer; μιμνησκω erindrer en om noget, μεμνημαι er bleven erindret om,* ɔ: *husker; ἕζω bringer til Sæde, ἧμαι er bragt til Sæde* ɔ: *sidder.*

Altså beskriver den et Slags Tilstand, hvori Personen har sat noget eller er sat, og som

endnu vedvarer. Altså bliver man, som Prof. *Nissen* udtrykker sig, med sine Tanker i den nærværende Tid, da man derimod i de historiske Tider hensætter sig i den forbigangne Tid og fortæller hvad der i denne er skjet.

Fremtidens Begreb er det samme som i andre Sprog.

Det er da disse få Tilfælde, der har forført de gamle Sproglærere.

De historiske Tider adskille sig således, at Datiden er den, hvormed man sædvanlig fortæller, at noget den Gang skjede; den går altså på en vis enkelt Punkt eller Öjeblik af Fortiden, hvorimod Förnutiden slet ikke sigter til noget fast Punkt, men blot bestemmer, at noget er skjet förend nu, eller er skjet, være sig for kort eller lang Tid siden, eller må skje, i et lille eller stort Tidsrum.

Den simplere Datid har foruden denne Betydning, som især var brugelig uden for den fortællende Måde, hvortil den egentlig ikke behøvedes, da der altid af den brugelige Nutid kan dannes en Datid, også meget ofte samme Bemærkelse, som den ubestemte Tid, og bruges især således i nogle Gjerningsord, hvor den rette ubestemte Tidsform enten fattedes eller dog var vel lang eller på andre Måder mindre bekvem, f. E. *λήψομαι, πείσομαι, ἔλαβον.*

Den sammentrukne Fremtid er aldeles ikke forskjellig fra den sædvanlige i Betydning, men hører til den attiske Sprogart.

Fördatiden fortæller, efter sit Navn, hvad der skjede eller var skjet förend Datidspunkten. Disse to svare altså temmelig nöje, til den danske Datid og Fördatid. Den ubestemte Tid fortæller, hvad der skjede eller skulde skje uden Hensyn til når det skjede, den svarer derfor snart til vor Nutid, snart til Förnutiden, og snart til Fremtiden, ja endog stundum til Fördatiden; som oftest kan den oversættes ved *har*. Se Trendelenburg i Manh. Selsk. Skr. 4, 204.

Denne Tid ligesom de to af den egentlige Lideform have blot ét lidende Begreb, undtagen hvor den sædvanlige ubestemte Tid fattes, dèr deler denne alle Lidef.s Betydninger.

Alle øvrige Tider i den sædvanlige Lideform kunne også have de tilbagevirkende med det øvrige, som man har givet Navn af Mediumsbegrebet. Nutid og Datid angive de gamle selv for at være de samme i Medium som i pass. Fremtid og den ubestemte Tidsform antage de alene for mediske, hvorvel de vistnok ofte ere lidende; ellers er det naturligt, at disse tvende (især den ubestemte T.) oftere end nogen anden Tidsform have den tilbagevirkende Betydning, da man her havde de to alene lidende Tidsformer at bruge isteden i denne Betydning, følgelig ikke egentlig behøvede andre dertil. Den simplere Datid bruges ligesom den i Handleformen, hvoraf den kommer, dels som Datid, især dels til at erstatte eller afvekslo med den sædvanlige ubestemte Tid, er altså ligesom den mest af tilbagevirkende Betydning.

De dobbelte Former af den egentlige Lideform ere ikke forskjellige, (se efter de uregelrette Gjerningsord om de dobbelte Tidsformers Udledning og Betydning.)

Egentlig henføres de græske Gjerningsord vel rigtigst til *to Forandringsmåder*, den ene med *α*, *ε* eller *ο* foran Endelsen *ω*, den anden med en anden Selvlyd eller Medlyd i 1ste Person, eller, om man vil benævne dem efter Nutiden af den upersonlige Måde, den ene på *ᾶν*, *εῖν*, *ὸν*, den anden på *ειν*. Den anden er måskje den ældste, dog indeholder den de fleste uregelrette Ord. Begge have omtrent de samme Endelser og Formforandringer, begge have sine Underklasser med enkelte Forskjelligheder og sine uregelrette.

For at få en Oversigt over alle disse Underklasser, såvel som for at begribe Grunden til deres Adskillelse og Formdannelsen i enhver især; må man mærke sig det Bogstav, som går nærmest foran Endelsen, og kaldes Kjendebogstavet. Ifølge dette inddeles da de græske Gjerningsord i dem, der have en Selvlyd, og dem der have en Medlyd foran Endelsen. De første kunne atter have enten 1) en åben (såvel kort som lang) Selvlyd *α*, *ε*, *ο*, *η*, *ω*, eller og 2) en lukt *ι*, *υ*, så og en med disse Bogstaver sammensat Tvelyd foran Endelsen; de sidste kunne have til Kjendebogstav enten 1) en af de flydende Medlyde *λ*, *μ*, *ν*, *ρ*, eller en af de stumme, og i så Fald enten 2) et Læbebogstav *β*, *π*, *φ*, eller 3) *δ*, *τ*, *θ*, *ζ* eller 4) et Ganebogstav *γ*, *κ*, *χ*. Dette vil blive tydeligere, ved at

opstille begge Forandringsmåders Klasser efter Endelsen og Kjendebogstavet i en Tabel således:

Den første Forandringsmåde

A. 1) αω 2) εω 3) οω

B. 4) ιω, υω, αιω, αυω, ειω, ευω, οιω, ουω.

5) λω, μω, νω, ρω.

6) βω, πω, φω.
δω, τω, θω, ζω (ττω).
γω, κω, χω, (σσω).

De *uregelrette* Ord er det ligeledes aldeles nødvendigt, at henføre til de Klasser, hvori de naturlig adskille sig, og at afhandle under de regelrette Klasser, hvortil de nærmest høre, da man ellers, ved at afhandle dem under et, overlæsser Hukommelsen alt for meget med så mange efter deres Oprindelse og Beskaffenhed höjst forskjellige Afvigelser. Allerurimeligst er det at opstille dem i Bogstavorden; ti dette bliver da en lille Ordbog over dem, som det ikke er muligt at erindre, da Forstanden slet ikke finder nogen Overgang eller nogen Tråd at holde sig til, som aldeles ingen Oversigt skaffer, ei heller på nogen Måde bör have Plads i en Sproglære. Ved at bestemme til hvad Klasse de høre, må man ligesom ved de regelrette se hen til Endelsen og Kjendebogstavet foran samme i den brugeligste Nutidsform. Ved igjen at ordne dem, der høre til én og samme Klasse bör man se hen til deres mindre eller større Uregelrethed, og til de øvrige gamle Ordformer eller selvstændige Ord, hvoraf de låne enkelte Tider. Også bör man nöje iagttage, at man

i at opregne deres Afvigelser ikke indblander de Forskjelligheder, som høre til en særskilt Sprogart, og ikke forekomme i sædvanlig Græsk, da disse have deres Plads i Sprogartlæren, og vilde, når de blevé anbragte her, kun aldeles forvirre det alligevel noksom indviklede. Forresten består Uregelretheden for det allermeste i Tidernes Dannelse, ikke i deres Formforandring i de enkelte Måder eller Personer. Man behøver derfor som oftest blot at mærke sig den første Person i hver Tidsform, især i Hovedtiderne, ti det er meget sjælden, at de afledte ikke dannes ligefrem af disse.

Uregelretheden i de græske, og man kunde måskje sige i ethvert Sprogs Gjerningsord, synes at komme af Ordenes Flerformethed, der igjen kan have sin Grund tildels i Sprogets naturlige Udvikling, da man, efterhånden som man fik flere Begreber, følte Trang til tydelig at adskille Ordene og lægge mere Eftertryk i de kortere og simplere, hvilket da måtte skje ved et Slags Udvidelse; men nu var det höjst naturligt, at slig Udvidelse kun blev antaget i de simplere Forholdsformer, især Nutiden, og at derimod den gamle Skikkelse beholdtes i de Tider, der dannes ved allehånde Afledsbogstaver eller Stavelser og derved fik Vægt og Længde nok. Således havde man strags Uregelrethed, som kom deraf, at de afledte Tider ikke svarede til den brugelige Nutidsform, men til en anden ældre og simplere. Det er nemlig mærkværdigt, at alle oprindelige Gjerningsord synes fra først af kun at have været yderst simple Tosta-

velsesord, der, foran Endelsen have haft enten 1) en blot Selvlyd eller Tvelyd, f. E. δω *befugter*, *regner*, 2) foran Hovedselvlyden én eller to Medlyd, som χεω *gyder*, πλεω *sejler*; 3) imellem Hovedselvlyden og Endelsen en Medlyd, som αγω *bringer*; 4) såvel foran som i Mitten en Medlyd og på det første Sted undertiden tvende, som: φερω, *fører*, βρεχω *væder*. Det er da de mange af disse man på allehånde Måder har forlænget og gjort fyldigere, og derved uregelrette, hvorimod de fleste af andre Ordklasser ere længere og mere regelrette i Græsken, som i andre Sprog, f. E. πειραω *forsøger* af πειρα, *Forsøg*, ερυθριαω *rødner*, πενθεω *sørger*, δελοω *gör til Træl* o. m. desl. ισχυροω *befæster*, *bestyrker*. Men endnu en Grund har Flerformetheden uden Tvivl i de gamle Folkefærds Adskillelse i mange små Stammer, og disses idelige Omtumlen og Omvandring iblandt hinanden, hvorved ligeså mange Sprogarter blive blandede og begynde først ret at ordne sig til et Sprog, når Stammerne sammensmælte til en Stat. Dette ny Sprog må naturligvis få et meget broget Udseende og befinde sig i et Slags Gæring, som fordrer lang Tid for at sætte sig, så de mange Uregelretheder ligesom kan afslibes og de mange ligegyldige dobbelte Former falde bort, eller adskille sig i Betydning. Men Grækernes Sprog og Videnskabelighed var på sin höjeste Punkt, da deres mange Småstammer, hvorvel i et Slags Forbindelse, dog næppe kunde antages at udgöre et Statssamfund. De bleve ikke egentlig

fåt forenede til et Statslegeme før de kom under rommersk Herredömme, hvorved deres Sprog begyndte at blandes og deres Videnskabelighed at forfalde. Således begribes let, at Ordene i én Sprogart har haft én Skikkelse, i en anden haft en anden, i det ene Tilfælde hørt til én Klasse, i det andet til en anden, af den ene ere nogle, af den anden andre Forholdsformer blevne tilbage som brugelige, alt eftersom Velklang eller Hændelsen bestemte det. Det er også meget begribeligt, at, hvorvel det samme må have fundet Sted ved alle Ordklasser i hele Sproget, må dog Virkningen især være kjendelig i Gjerningsordene, eftersom disse have langt flere Forholdsformer end nogen anden Ordklasse. Et regelret Gjerningsord har over 400 Fleksioner. Men at Gjerningsordene virkelig have haft forskjellige Skikkelser eller Ordformer, hvoraf nogle ere beholdte i nogle, andre i andre Tilfælde, bevises derved 1) at man ofte hos Diggtere, i gammel Græsk, i andre Sprogarter eller beslægtede Sprog virkelig forefinder de Tider og Former, som i den sædvanlige Græsk ere blevne ubrugelige i Nutidsformen, f. E. ἵστημι, *står*, lat. sta-re, 2) finder man allehånde Afledsord dannede af de gamle ubrugelige Former, f. E. χαίρω *jeg glæder mig*, ἔχαρον *glædede mig*, af Grundformen hertil χαρω, som ikke er brugelig, har man dog χάρα *Glæde*. Disse mangfoldige og forskjellige Spor eller Lævninger af de gamle ubrugelige Ordformer synes at sætte deres Virkelighed uden for al Tvivl, da de dog må være komne et Steds fra

og altså, når de ikke efter Sprogets Natur kan udledes af den brugelige Nutidsform, nødvendig forudsætte en anden, hvoraf de naturlig kunde udspringe. Man kan vel tænke sig enkelte afhugne Grene indpodede og sammenvoksne med fremmede Træer, men at tænke sig Grene, som hverken kunde være udsprungne af den Stamme, hvorpå de fandtes, formedelst den iøjnefaldende Ulighed, ej heller skulde have sin Oprindelse fra nogen anden Stamme eller Rod, er åbenbar umuligt og urimeligt. Det er så langt fra at disse Stammeformer besvære Hukommelsen, at de tværtimod understøtte den betydelig, da det er lettere at erindre tre Ting, som stå i Forhold og Forbindelse, end to, som ikke synes at have den mindste Sammenhæng; man behøver desuden blot at fæste Opmærksomheden på de virkelig forhåndenværende Tidsformer, da man ved nogen Øvelse let selv kan udfinde Stammeformen, hvoraf de alle ere udrundne. Men skal Læren om disse Grundformer yde den tilsigtede Nytte, at bringe Klarhed og Sammenhæng i de uregelrette Gjerningsord; må man ikke drive den videre, end der behøves nødvendig til at forklare de forskjellige Former i Gjerningsordet selv; ti de Stamformer, hvoraf man blot i Tillægsord og Navneord eller deslige finder Spor, kunne vel i Etymologien anvendes med Nytte, men synes at ligge uden for Sproglæren. Man må fremdeles også vel adskille de Tilfælde, hvor Bogstavsammenstød efter Sprogets Velklang måtte frembringe visse naturlige Forandringer, fra dem, hvor Forskjellig-

heden nødvendig forudsætter en anden Rodform, f. E. σπένδω *ofrer Drikoffer*, i Fr. σπείσω, forudsætter ingen anden Stamform (såsom σπείδω eller σπείω ell. desl.), ti Ordet kunde ikke hede anderledes, da σπένδσω efter Sprogets Velklangslove nødvendig måtte blive til σπείσω. Ligeså πάσχω *jeg lider*, i Fremtiden πείσομαι forudsætter ikke som nogle Sproglærde vil, et πείθω, ej heller er det efter Schneiders Mening (i den græske Ordbog) isteden for πήσομαι af et πήθω, men det er ligefrem isteden for πένθσω af Grundformen πένθω, hvoraf også Navneordet πένθος *Sorg, Lidelse, Ulykke*, og hvoraf endnu med forandret Selvlyd Fortiden πέπονθα. Årsagen, hvorfor det er blevet lideformet πείσομαι (ikke ligefrem πείσω), er vel blot, at man vilde skille det fra πείσω af πείθω *jeg overtaler*. Ligeså lidet behøver man til νήθω, *jeg spinder*, i Fr. νήσω at antage et νέω, νήω, hvorvel det af det latinske *neo* synes rimeligt, at den ældste Grundform har været νέω. Slige unødvendige Opløsninger af Ordene i deres simpleste Former leder let til Forvirring og Forblanding af aldeles grundforskjellige Ord; ti det er naturligt, at man, ved at antage simplere og ældre Former sålænge, kan hudflætte endog de mest ulige Ord til de blive aldeles lige, f. E. de ovenanførte πάσχω og πείθω. Dette kan endog indtræffe, skönt man ikke går længer end til de höjst rimelige Stamformer; man må i så Fald nöje vogte sig for at sammenblande dem, hvilket især Begyndere let ere udsatte for. Således anfører endog Schneider selv som ét Ord med

flere Betydninger 1) *νεω*, hvoraf *νεομαι*, *går*, *kommer*. 2) *νεω* ɔ: *νηχω* *svömmer*, hvilket han igjen siger at være det samme som *ναω*, *ναιω* ɔ: *flyder*; *bosætter*, *bor*. 3) *νεω* ɔ: *νηθω* *jeg spinder*. 4) *νεω* *jeg bærer sammen*, *stabler op*: uagtet det synes klart at de, med Undtagelse af *ναω* *flyder* og *νηχω* *svømmer*, ikke have med hinanden at göre. Ligeså *δαιω* *at dele*, *spise* — *brænde* — *lære*! o. m. fl. Endelig må man fremfor alt vogte sig for at blande de Ordformer, man slutter sig til, med de virkelig forhåndenværende, hvorved Begynderen aldeles forvirres, og ikke véd hvad der tilhører Sproget og hvad hans Lærer, eller hvilke af de mange Former han især skal indprænte sig De ubrugelige og blot formodede Stamformer må derfor altid understreges eller trykkes med udmærket Stil, hvilket og i det følgende skal iagttages.

Af Hovedformerne må man først lære at kjende den handlende, da enhver Tidsform i den lidende udledes af den tilsvarende i hin. Af Handleformens Måder er den fremsættende igjen den mærkeligste, fordi den er fuldstændigst, regelrettest, og den, hvoraf de øvrige må dannes; af den ere atter de tre Hovedtider, Nutid, Fremtid og Fortid de vigtigste, som Grundtidsformer, hvoraf de øvrige udledes. For at give et Begreb om disse Grunddele af Gjerningsordene, opstilles her den første Person af de regelrette i den fremsættende Måde:

Den første Böjningsm.	Den anden Böjningsm.
τιμῶ	φονευω
ε-τίμων	εφονευον
τιμήσω	φονευσω
ε-τιμησα	εφονευσα
τετίμηκα	πεφονευκα
ετε-τιμήκειν	επεφονευκειν

Det Bogstav, som går nærmest foran Endelsen, kalder man også her Kjendebogstav; man ser af Tabellen, at dette i alle Bitiderne er det samme som i tilsvarende Hovedtider, nemlig i Förnutiden ligesom i Nutiden det samme som det ovenomtalte Kjendebogstav for Gjerningsordene, i dette Tilfælde ι og η, i Förfremtiden ligesom i Fremtiden er det her σ, i Förfortiden ligesom i Fortiden er det κ, som er Kjendebogstav. Foruden *Kjendebogstavet*, som altså ikke kan skille Afledstiderne fra Grundtiderne, ser man at det er *Forögelsen*, som lægges for til Ordene, og *Endelsen*, hvori Forskjelligheden består; det er altså disse tre Ting man må lægge Mærke til, för man kan kjende eller danne de forskjellige Tidsformer af hele Gjerningsordet.

2det Afsnit. Gjerningsordenes Formdannelse.

Kjendebogstavet

adskiller, som nys bemærket, kun Hovedtiderne, der beholder det i alle Måder, Tal og Personer; de

afledte have samme Kjendebogstav som de tilsvarende Hovedtidsformer.

Nutidens Kjendebogstav er det samme som Gjerningsordenes, der ovenfor er fremsat og indelt, altså i den förste Böjningsmåde en åben Selvlyd *α*, *ε*, *ο*, der vilde frembringe et ildeklingende Gab med de Endelser, der begynde med en Selvlyd, og derfor sammentrækkes i Nutid og Förnutid; i den anden Böjningsmåde alle övrige Bogstaver, lukte Selvlyd, *ι*, *υ*, og deraf dannede egentlige Tvelyd, der intet Gab danne så og alle Medlydene. Dette er da så mangfoldigt og forskjelligt, at man egentlig ikke kan sige denne Tidsform har noget Kjendebogstav i den Forstand som de øvrige.

Nogle uregelrette af 2den Böjningsmådes 2den og 3die Klasse have vel efter Gjern.s Kjendebogstav indskudt et andet, der blot findes overalt i Nutid og Datid, såsom: *τεμνω skærer*, for *τεμω*, *καμνω laborerer* for *καμω*, *τύπ]ω slår*, for *τυπω*, *τικτω føder* for *τικω* eller *τεκω* o. fl. men da dette Indskud er så mangehånde forskjellige Bogstaver og hvert for sig findes kun i et ringe Antal Ord, kan ikke heller dette anses som noget eget Kjendebogstav for Nutiden overhoved.

Fremtidens Kjendebogstav er 1) *σ* som indskydes overalt foran Endelsen, uden at noget bortfalder; efterdi Nutiden, hvoraf Fremtiden dannes, intet Kjendebogstav, har uden hvad der er Gjerningsordets eget Kjendebogstav altså en væsentlig Del, som ikke kan bortfalde, derimod udvides ved denne Indskydelse regelret *α* til *η*, *ε* til *η*, *ο* til *ω*,

i første Böjningsmåde, f. E. γεννάω avler γεννήσω, λυπέω *bedrøver* λυπήσω, δηόω *hærjer* δηώσω. I anden Böjningsmådes første Klasse indskydes det ligefrem, såsom: λύω *löser* λύσω, i 3die Klasses første og anden Afdeling sammendrages det med ethvert Læbebogstav til ψ såsom τρίβω, τρίψω, τρέπω, τρέψω, γράφω, γράψω, med ethvert Ganebogstav til ξ, som: λέγω *siger, taler* λέξω, τεύχω, τεύξω, men i 3die Afdeling udstøder det ethvert Tungebogstav foran sig såsom: ᾄδω *synger* ᾄσω, πείθω πείσω, 2) i 2den Böjningsmådes 2den Klasse, hvor Nutidens eller Gjerningsordets Kjendebogstav er et flydende, antages ikke σ; som vilde give for hårdt Sammenstød, uden i den æoliske Sprogart og et Par deraf vedligeholdte uregelrette Ord, men regelret indskydes foran Endelsen ε, som siden sammentrækkes med Endelsen i sædvanlig Græsk, men beholdes i den ioniske Sprogart. Denne Klasses Fremtid får altå ganske de samme Endelser som Nutid i 2den Klasses Böjningsmåde på έω, ῶ, hvorved dog tillige den foregående Stavelse i Ordet forkortes, om muligt, f. Eks. νέμω, νεμῶ, φαίνω φανῶ, κρίνω, κρινῶ.

Mærk. 1) I uregelrette Ord, hvor Nutiden var udvidet, tages denne Fremtid af den ældste, korteste Form, som τέμνω, τεμῶ. 2) Nogle Ord af de andre Klaser have foruden den regelrette Fremtid også denne Form, som da kaldes den attiske, f. E. νομίζω *holder for,* νομίσω eller νομιῶ; καλῶ, Fremtiden καλέσω eller καλῶ, men disse dobbelte Former finde, som Dawes i sine Miscell. critica III rigtig bemærker, blot Sted, når den foregående

Stavelse i Ordet var kort. 3) Alt dette gælder også om Lideformen, som blot ved Endelserne skilles fra Handleformen i disse Tider.

Förnutiden har 1) et eget Kjendebogstav κ, som sættes isteden for Fremtidens σ i første Böjningsmåde, og 2den Böjningsmådes 1ste Klasse f. E. γεγήννηκα λέλυκα, så og i 2den Böjningsm. 2den Klasse enten istedenfor ε, som εψαλκα o. desl., eller, om Gjerningsordets Kjendebogstav var μ, efter dette ε, som da udvides til η, f. E. νεμῶ νενέμηκα; 2) i 2den Böjningsm. 3die Klasse sættes intet eget Kjendebogstav isteden for σ i Fremtiden, men dette σ bortfalder, og det gamle (Nutidens) Kjendebogstav forandres til et tilsvarende åndende, hvis det var af det hårde eller bløde, f. E. τυπτω τυψω τετυφα, γραφω γεγραφα. 3) I Lideformen bortkastes altid begge disse Slags Kjendebogstaver foran Endelsen μαι o. s. v., men den forlængede Selvlyd beholdes, f. E. γεγεννημαι, λελυμαι, εψαλμαι. 4) Desuden følger det af Velklangsreglerne, at et ν (i 2den Böjningm. 2den Klasse) foran μ tilligemed dette bliver til μμ, et Læbebogstav (i 2den Böjningsm. 3die Klasses 1ste Afdeling) foran μ bliver til μμ, foran σ til ψ, foran σθ til φθ, da σ her bortfalder, og foran τ til π, foran ντ fordrer en Omskrivning — et Ganebogstav (i 2den Afdeling), foran μ til γ, foran σ til ξ, foran σθ til χθ, hvor σ bortfalder, og foran τ til κ, foran ντ fordrer en Omskrivning — et Tungebogstav (i 3die Afdeling) foran μ og τ til σ, foran σ og σθ bortfalder, foran ντ fordrer en Omskrivning, hvilket alt vil blive

mere tydeligt ved Eksempler, når Endelserne selv fremsættes.

Mærk. I en Del uregelrette Ord af 2den Böjningsmåde især 2den og 3die Klasse har Förnutiden ikke engang i Handleformen noget eget Kjendebogstav andet end Nutidens, men forandrer derimod ofte Rodstavelsens Selvlyd fra ε til ο, ευ til ου, αι (Fremt. α) til η, såsom: λεγω λελογα, πειθω πεποιθα, φαινω, πεφηνα. Undertiden findes både denne ældre Förnutid og tillige den sædvanlige regelrette, men af den ældre med Selvlydsforandring dannes aldrig nogen Lideform.

Den lidende ubestemte Tid, som ikke har nogen tilsvarende Tid i Lideformen, synes rettest at dannes af den lidende Förnutid ved at sætte Kjendebogstavet ϑ med behørig Endelse istæden for μαι o. s. v. Det får altså foran sig en lang Selvlyd i første Böjningsmåde regelret, eller en kort med α i nogle, uregelrette af den første, og i 3die Klasses 3die Afdeling af den anden, eller et åndende Bogstav φ, χ i 1ste og 2den Afdeling, eller et flydende Bogstav (λ, ν, ρ aldrig μ, undertiden kommer μη istedеn, i 2den Klasse. En kort Selvlyd går vel aldrig umiddelbar foran, undtagen i de uregelrette, f. E. κεκριμαι εκριθην.

Mærk. En Del uregelrette Ord have ikke dette ϑ, men blot Gjerningsordets simple Kjendebogstav i dets ældste Skikkelse, f. E. εταγην, εσαλην. Dette finder dog kun Sted i 2den Böjningsmådes 2den Klasse og 3die Klasses første og anden Afdeling.

Den egentlig lidende Fremtid dannes af den lidende ubestemte Tid på θην (eller ην) ved det sædvanlige Kjendebogstav σ, som indskydes efter θη (eller η), så at man gjerne kunde sige at hele θης (eller ης) var denne Tids Kjendebogstav, f. E. (κριθησομαι) λυθησομαι.

Forgangenhedsmærket (αυξησις)

består i et Slags Forøgelse eller Udvidelse foran i Ordene i de Former, der betegne en forbigangen Tid, altså i Datiden, den ubestemte Tid, Förnutiden og Fördatiden. Denne Forøgelse skjer på en dobbelt Måde:

A) Når Gjerningsordet begynder med en Medlyd ved *Tillæg* (αυξησις συλλαβικη), hvilket foregår på følgende Måde. 1) I Förnutiden a) gjentages Gjern.s Begyndelsesmedlyd med ε, f. E. af ποιεω πε-ποιηκα, γελῶ γεγελακα, δελευω δεδελευκα. Men b) var Begyndelsesmedlyden et åndende Bogstav da gjentages det ikke selv, men det dertil svarende hårde Bogstav, f. E. φιλῶ, πεφιληκα; c) dersom Gjern. begyndte med ῥ, da sættes dette ikke foran ε, men fordobles bagefter samme isteden, f. E. ῥιπτω ερῥιφα. Med σ finder dette vel ikke Sted, undtagen den følgende første Stavelse i Ordet var kort, f. E. digt. εσσυμαι, men ikke εσσωκα for σεσωκα; d) var det første Bogstav ψ, ξ eller med en σ Medlyd efter, altså og ζ (ɔ: σδ), da sættes blot ε foran, f. E, ψαλλω, εψαλκα; ζηλοω εζηλῶκα;

e) men hvorledes denne Förnutids Forøgelse end var, så beholdes den dog i alle Måder og begge Former. 2) I alle de afledte Tider ɔ: Datiden, den ubestemte Tid og Fördatiden a) sættes et ε foran Hovedtiden, hvoraf den udledes, f. E.

ποιῶ ποιησω πεποιηκα

ε-ποιεῦν ε-ποιησα ε-πεποιηκειν

φιλῶ φιλησω πεφιληκα

ε-φιλεῦν ε-φιλησα ε-πεφιληκειν;

dette finder Sted i alle afledte Tider, altså og i Fördatiden, som man ser af Eksemplerne i de under Nr. 1 a) og b) nylig omtalte Tilfælde; men b) i de under c) og d) anførte sættes intet nyt ε foran Fördatiden, hvis Forøgelse altså bliver den samme som Förnutidens, og den bliver den samme i de øvrige afledte Tidsformer, f. E. ερριπτον, ερριψα, ερριφειν; εζηλεῦν, εζηλῶσα, εζηλώκειν; c) denne Forøgelse i de afledte Tider bortfalder bestandig udenfor den fremsættende Måde, hvorledes den end er beskaffen.

B) Når Gjern. begynder med en kort Selvlyd, modtager den en *Udvidelse* (αυξησις χρονικη,) som består i at α bliver til η, ε til ῃ, ι til ῑ, ο til ω υ til ῡ, αι til ῃ, αυ til ηυ, (ευ til ηυ hos Attikerne), οι til ῳ, men ει og ου bleve uforandrede, ligesom de oprindelig lange Selvlyde ῃ og ω; såog mange på ευ og οι, f. E.

αδικῶ	ἠδικοῦν	ἠδικησα	ἠδικηκα	ηδικηκειν
αιτεῶ	ῃτοῦν	ῃτησα	ῃτηκα	ῃτηκειν
αυδαῶ	ηυδῶν	ηυδησα	ηυδηκα	ηυδηκειν
ερεθιζω	ηρεθιζον	ηρεθισα	ηρεθικα	ηρεθικειν

συνάζω	ἠυνάζον	ἤϋνασα	ἠυνακα	ἠυνακειν
ὁρίζω	ὥριζον	ὥρισα	ὥρικα	ὡρικειν
οἰκῶ	ᾤκȣν	ᾤκησα	ᾤκηκα	ᾠκηκειν
ἱδρύω	ἵδρυον	ἵδρυσα	ἵδρυκα	ἱδρυκειν
ὑλίζω	ὕλιζον	ὕλισα	ὕλικα	ὑλικειν

Havde Begyndelsesselvlyden Åndetegn, da beholdes det også efter Udvidelsen.

Dette Fortidsmærke bliver, som man ser, det samme i alle Tider, men man må vel erindre sig, at det ligesom Tillægsforøgelsen bortfalder af alle de afledte Tider udenfor den fremsættende Måde og blot i Förnutiden beholdes overalt.

I de med Stamord, især Forholdsord, sammensatte Gjerningsord tilfalder Forøgelsen Gjerningsordet selv, ikke Forstavelsen, med mindre det var vanskeligt at göre den tydelig på Ordet selv, f. E. når det begyndte med *ευ*, *ι* eller desl., f. E. *παρακȣω, παρηκȣον; καθιζω, εκαθιζον, εκαθισα, καθήμαι, εκαθημην; καθευδω, εκαθευδον.*

Ender Forholdsordet på en Selvlyd, bortfalder den foran Forøgelsen, undtagen *περι* og *προ*, som *αναφερω, ανεφερον*; men *περιαγω, περιηγον.*

De med det nægtende *α* begyndende Gjern. forlænge dette, de med *ευ* og *δυς* forøges af Attikerne forfra, når en Medlyd eller uforanderlig Selvlyd følger på, såsom: *ευδοκιμῶ, ηὐδοκιμησα, δυστυχῶ, εδυστυχȣν*, ellers i Mitten, som: *ευεργετῶ ευηργετȣν, δυσαρεστῶ, δυσηρεστȣν.*

At det udvidende eller forlængende Fortidsmærke virkelig er et eget selvstændigt og ikke

fremkommet ved en Sammentrækning af Tillægsforøgelsen ε med Begyndelsesselvlyden, skönnes let; ti hvorledes kunde ἑόριζον, ἐοικȣν blive til ὥριζον og ᾠκȣν; dette vilde jo være lige imod Sprogets Natur i andre Tilfælde. En anden Sag er det, at disse tvende Slags Fortidsmærker i uregelrette Ord undertiden forbyttes.

Overhoved finder megen Uregelrethed Sted ved Fortidsmærkerne, f. E. Nogle Ord, som begynde med en Selvlyd som antage Tillægsforøgelsen ωνȣμαι, εωνημαι. Var Begyndelsesselvlyden da ε, så sammentrækkes dette εε til ει, såsom: εχω ειχον. Nogle antage begge Forøgelser tillige, som ὁρῶ ἑώρακα ἑωρῶν — Nogle sætte foran den sædvanlige Forøgelse endnu den hele første Stavelse uforøget i Förnutiden; således omtrent og i den anden Datid αγω ηγαγον; som ακȣω ακηκοα, ελαυνω εληλακα. Nogle sammensatte forøges både foran og i Mitten, såsom: ανορθῶ, ηνώρθωκα, hvilket alt fuldstændig kan ses på behørige Steder under de uregelrette Gjerningsord ved hver Klasse af de regelrette.

Endelserne

1) ere i Grunden de samme i begge Böjningsmåder; det er kun de foregående Kjendebogstavers Beskaffenhed, som forårsager nogen Forandring i Måden at hæfte dem til Ordene; hvilken bedst afhandles i det følgende under de enkelte Klasser, hvor den henhører.

2) Dog adskille Böjningsmåderne sig i Nutiden af den önskende Måde i Handleformen, hvor den første har egne Endelser, den anden samme Endelser som i Fremtiden, nemlig *οιμι*, *οις* o. s. v.

Den ubestemte Tid i Önskemåden skulde vel regelret endes således:

	1. Person	2. Person	3. Person
Ent.	-αιμι	-αις	αι
Tot.	-αιμεν	-αιτον	-αιτην
Fl.	-αιμεν	-αιτε	-αιεν,

hvilket og findes i den doriske Sprogart; men i den attiske og sædvanlige Græsk har man taget den 2den og 3die Person i Entallet, (måskje for at undgå Forveksling med den personløse Måde i Handleformen og med den bydendes 2den Person i Lideformen) og den 3die i Flertallet af den æoliske Sprogarts egne Endelser, der fuldstændigen ere følgende:

	1. Person	2. Person	3. Person
Ent.	-εια	-ειας	-ειε
(*Tot.*	-ειαμεν	-ειατον	-ειατην)
Fl.	-ειαμεν	-ειατε	-ειαν.

De uregelrette på *μι* synes at have egne Endelser, men det er blot i den fr.s Nutid, hvor den har:

Ent.	-μι	-ς	-σι
Tot.	-μεν	-τον	-τον
Fl.	-μεν	-τε	-σι (for ντσι)

I øvrigt have de samme Endelser, kun noget anderledes anbragte og vedhæftede, da de på *μι* i Nutiden og Datiden mangle Hjælpeselvlyden, som ellers tjener til at forbinde Endelsen med Ordet.

Også disse adskille sig i Önskemådens Nutid på samme Måde som de øvrige, de af første Böjningsmåde få *ιην*, *ιης* o. s. v., de af anden *οιμι οις*, f. E. *ἵστημι ἱσταίην*, men *δείκνυμι*, *δεικνύοιμι*.

For at göre sig disse Endelsers Beskaffenhed tydeligere, kan man opløse dem i 1) den egentlige Endelse, 2) den foregående Selvlyd, som man kunde kalde Bindeselvlyden, efterdi den tjener til at forbinde Endelsen med Ordet, og 3) Endetillæg eller Bihæng, som i de forskjellige Sprogarter og beslægtede Sprog ere underkastede de fleste Forandringer.

Hjælpeselvlyden er i den fremsættende Mådes Nutid, Datid og Fremtid *ο* foran *μ* og *ν*, *ε* foran *σ* og *τ*, i den ubestemte Tid og Förnutiden overalt *α*, i Fördatiden *ει*, i den betingende *ῶ* og *ῇ* forlængede af *ο* og *ε*, i den önskende en Tvélyd med *ι*, i den bydende den samme, som i den fremsættende, nemlig *ο* og *ε*, i den personløse *ε*, i Tillægsformen *ο*, kun at den ubestemte Tid har *α* i alle Måderne, hvad Medlyd der end følger på.

Heraf ser man, at den betingende Mådes Endelser ere ganske de samme, som den fremsættendes i Nutiden, blot med forlænget Bindeselvlyd, at man for *εις* og *ει* i 2den og 3die Person skriver *ῃς* og *ῃ*, er blot en Retskrivningssærhed, den første

Person kunde ikke blive længere end den var, om den tredie skal strags tales.

Det sædvanligste af alle Bihæng er a) ν ἐφελκυστικόν, hvilket man föjer til alle Endelser, der slutte med enkelt ι, eller ε, når en Selvlyd følger på, og når Ordet står sidst i Perioden, men desuden b) er ν ofte vedhæftet Endelsen, hvor det oprindeligvis ikke burde, f. E. 1ste Person i Datiden synes efter Overenstemmelse med Nutiden og med den ubetingende ikke at burde have dette ν, men endes på ο. c) Ofte hænge Grækerne også ι til Endelsen for at beholde en Medlyd, der ikke umiddelbar kunde slutte Ordet, således fik man οιμι for οιμ, αιμι for αιμ, og således ere alle Former på μι isteden for μ; d) θα hænges ofte til den anden Person i Entallet af Æolerne, i sædvanlig Græsk er dette beholdt i nogle få uregelrette Ord, ησθα, οἶσθα; e) i Totalsformen kan εν, ον, ην anses som Bihæng, ligeså f) i Flertallets første Person εν, som derfor og afveksler med ες i det doriske og us i Latinen, som λεγομεν, λεγομες legimus; g) i 2den Person ε, som er bleven til is i Latinen, som λεγετε, legetis; h) σι hænges ved 3dje Person i Enkelttallet af dem på μι, så og ved 3die Person i Flertallet af alle Gjerningsord i Handleformens Grundtider, hvor det afstedkommer en betydelig Forandring i Endelsens Udseende. Den var nemlig oprindeligvis οντ, αντ, betingende ωντ, hvilket sès af den doriske Sprogart, hvor den bestandig var οντι, αντι, ὠντι, og af Latinen, hvor den som oftest er unt, int eller desl.

men da nu σι hængtes ved, så bortfaldt ντ og den foregående Selvlyd forlængedes, således fremkom ῖσι, ᾶσι, ᾶσι, og i Nutiden af de uregelrette på μι, hvor Hjælpeselvlyden manglede, forandres Ordets egen Selvlyd, som kan være af forskjellig Slags, og derved frembringes endnu flere Afændringer; af ἵστημι bliver ἱστᾶσι, af τίθημι τιθεῖσι, af δίδωμι διδοῖσι, af δείκνυμι δεικνῦσι (eller sædvanligere δεικνύουσι; for at undgå Forveksling med Entallet δείκνυσι); isteden for ἱστα ντ-σι, τιθεντ-σι, διδοντ-σι, δεικνυντ-σι.

De handlende Tiders Tillægsformer have fået deres Skikkelse efter lignende Velklangsregler, ον' ων' ῦσα; ὸς, ῶς, υια; αν', ᾶς, ᾶσα for οντ, ὼντ, οντσα; οτς, ωτς, υια samt αντ, αντς; og εν' εῖς, εῖσα for εντ, εντς, εντσα, og således videre med andre Selvlyde i dem på μι.

Lideformens Endelser, i fremsættende Måde ere egentlig tvende Slags, det ene for Grundtiderne, det andet for de afledte; det første er egentlig overalt μαι, σαι, ται, det andet μην, σο, το, men når Hjælpeselvlyden kommer foran i Nutiden og Datiden, samt Fremtiden og den ubestemte Tid, så bortfalder σ af den 2den Person, der fremkommer altså εαι for εσαι, εο for εσο, αο for ασο, hvilket og findes hos de ioniske Digtere således, men siden i sædvanlig Græsk blev sammentrukket έαι til ῇ, έο til ου, άο til ῶ. Således er og i den betingende Måde ησαι bleven til ηαι, ῃ; i den önskende οισο, αισο til οιο, αιο; og i den bydende εσο til εο, brugelig ου. I Önskemåden skjer ingen Sammentrækning; ti ι i οι og αι er at betragt

som Medlyd ojo, ajo; her finder altså ingen Sammenstød af Selvlyde Sted.

I øvrigt kan man, for at lette sig Erindringen af de mange Endelser, endnu mærke:

Den 3die Person i Nutidsformens Flertal er lig Hensynsformen i Flertallet af Nutidens Totalsform.

Alle Totalsformer endes i alle Personer på ν, men de forekomme kun sjælden i sædvanlig Græsk.

Overalt i Handleformen er den første Person i Flertallet lig den første i Totallet og endes på μεν.

Den bydende Måde mangler overalt den 1ste Person, eftersom man egentlig ikke kan befale sig selv noget.

Grundtiderne have overalt en vis Overenstemmelse indbyrdes, og de afledte ligeså. I Handleformens fremsættende Måde slutte Grundtiderne således altid 3die Person i Flertallet med σι, foran hvilket går en lang Selvlyd eller Tvelyd, om hvis Oprindelse se ovenfor, i Lideformens altid på νται, hvorimod de afledte Tider i Handleformen altid have ν (ventelig for ντ), i Lideformen altid ντο. Så ere og i alle Grundtider den 2den og 3die i Totallet bestandig lige, og endes i Handleformen og den lidende ubestemte Tid på τὸν, i de øvrige Tilfælde i Lideformen på σθον; i alle Afledstider derimod bestandig ulige, da den 3die endes på την, σθην.

De afledte Tider udskille sig egentlig blot i fremsættende Måde fra deres Grundtider,

hvorimod de i de øvrige Måder skulde falde ganske sammen. Kun den ubestemte Tid gör her en Undtagelse, da den foruden nogle få andre Afvigelser har en egen Hjælpeselvlyd, nemlig *α*, foran Endelserne. Den ubestemte Tid er også mere fuldstændig end Fremtiden, som den i betingende og *bydende* Måde for det allermeste må erstatte.

Den betingende Måde har i alle Tidsformer samme Egenheder som Grundtiderne, og den önskende som Afledstiderne, hvorfor det synes urimeligt når nogle Sproglærere adskille dem fra hverandre ved at skyde den bydende ind imellem.

Tredie Afsnit. Om Gjerningsordenes Böjning.

Den første Böjningsmåde

indbefatter de fleste Trestavelsesord, og deler sig i 3 Klasser af regelrette Gjerningsord, nemlig de på *αω*, *εω*, *οω* og foruden nogle lidt afvigende med samme Endelser endnu nogle få med Endelser *μι*, nemlig de på *ημι* for *ᾶμι*, *ημι* for *εμι*, og *ὼμι* for *ομι*; disse, tilligemed nogle på *υμι*, have vel andre villet göre til en egen Böjningsmåde, men de ere kun meget få og ikke to af dem böjes ganske ens, de findes også ofte med Endelser af deres simple Form på *αω*, *εω*, *οω*, *υω*, så at jeg ikke har taget i Betænkning at fordele dem under de behørige Klasser ligesom andre uregelrette. Man har i denne Böjningsmåde især at lægge Mærke til Kjendeselvlydens (*α*, *ε*, *ο*) Sam-

mentrækning med de Endelser, der begynde med en Selvlyd, og til dens mindre regelrette Udvidelse (ῃ, ῃ, ω,) foran dem, der begynde med en Medlyd. Af Endelsernes Beskaffenhed vil man erindre sig, at Sammentrækninger må finde Sted i Nutiden og Datiden, Udvidelsen derimod i de øvrige Tider. De tre regelrette Klasser ere hinanden meget lige, det er blot den forskjellige Sammentrækning og Udvidelse af de forskjellige Selvlyde, der adskille dem fra hinanden indbyrdes; fra den anden Böjningsmåde adskilles de ved særegne Endelser i den önskende Mådes Nutid.

Regelret forlænges Kjendeselvlyden, dersom den foregående Stavelse i Ordet var betonet, eller dersom tvende korte Stavelser gik foran, f. E. τίμαω, τίμησω *ærer*, λύπεω, λύπησω *bedrøver*, χρυσοω, χρυσωσω *forgylder*.

Dog gives der en Del andre især på εω, der også forlænge Selvlyden, som: *ευδοκεω, ησω jeg er i Anseelse, ευλογεω ησω jeg priser.*

Alle disse gå regelret og forlænge Selvlyden overalt. Til et fuldstændigt Eksempel på *første Klasse* kan tjene τίμαω.

Den anden Klasse kommer blot i Nutiden og Datiden til at synes afvigende, da ε sammentrækkes med Endelserne anderledes end α, til Eksempel kan tjene ποιεω, *gör*.

Alle de øvrige Former ere aldeles lige den første Klasse, da Selvlydsforlængelsen også her er den samme, nemlig til η, ποιησω εποιησα o. s. v.

Den tredie Klasse er blot deri forskjellig fra de andre, at *ο* har sin egen Sammentrækning og Udvidelse til *ω*.

Den anden Böjningsmåde

indbefatter de fleste Tostavelsesord, og deler sig i tre Klasser. Den første med en lukt Selvlyd (*ι*, *υ*) eller Tvelyd til Kjendebogstav, den anden med et flydende Bogstav, den tredie med et stumt, hvilken dog igjen opløser sig i tre Underklasser, eftersom Kjendebogstavet er et Læbe- Tunge- eller Ganebogstav. Alle disse Klasser have mange uregelrette, tildels flerformede Gjerningsord, men kun første Klasse have nogle på *μι* eller *υμι*. Den hele Böjningsmåde er deri forskjellig fra den forrige, at den ingen Sammentrækning har, og ingen Udvidelse, da den bestandig har Medlyde til Kjendebogstav; ti selv *ι*, *υ* i Tvelydene ere at anse som *j* og *v*. Den har i Nutidens önskende Måder sine egne Endelser, *οιμι*, *οις* o. s. v.

1) Som fuldstændige regelrette Mønstre på første Klasse kunne tjene:

φονευω, φονευσω, πεφονευκα, πεφονευμαι, εφονευθην.

λυω, λυσω, λελυκα, λελυμαι, ελυθην.

Nogle indskyde *σ* eller have andre Uregelretheder, såsom:

κλειω, κεκλεισμαι, εκλεισθην.

σειω, εσεισθην.

ακεω, ακηκοα, ηκεσμαι.

ἑλκυω, εἱλκυσα.

2) *Den anden Klasse* indbefatter Gjerningsordene med flydende Kjendebogstav. Ofte har den modtaget i Nutiden og Datiden en Udvidelse ved indskudte Medlyde, og indeholder derfor mange uregelrette Ord. I Fremtiden har den en egen Dannelsesmåde, nemlig istedenfor σω, Endelsen εω, der bestandig kan sammentrækkes; desuden forkortes den første Stavelses Selvlyd, så at den berøves al Tonefald: αι til α, ει til ε. Den ubestemte Tid dannes også på en egen Måde, ved at de sædvanlige Endelser föjes lige til Stammen uden Kjendebogstav; hvorved Fremtidens forkortede Selvlyd på ny forlænges: α til η, om det var i et Tostavelsesord; til ᾱ om det var et Flerstavelsesord; ε til ει, ι, υ til ῑ, ῡ.

ψαλλω, ψαλω, εψηλα.

αγγελλω, αγγελω, ηγγειλα.

Anmærkn. 1. Det er en i mangfoldige Sproglærer og Udgaver vedtaget, skönt åbenbar Fejl at skrive f. E. εψηλα med η, ti det kommer af Futurum ψαλω. Måskje ι også i Förnutiden kunde bortkastes.

De fleste Tre- eller Flerstavelsesord på αινω, υνω, λλω ere vel regelrette, dog må mærkes, at de på αινω og υνω, i Perfectum passivum enten antage μμ eller σμ og omskrive Fremt.s 3die Person.

μιαινω, μιανω, εμιανα, μεμιαγκα, μεμιαμμαι.
att. εμιηνα, el. μεμιασμαι

Hertil høre:

ὑγιαινω αλλω.
ξηραινω θαλλω.

περαινω	σφαλλω.
κοιλαινω	θελω, μελλω.
λευκαινω	ςελλω.
δυσχεραινω	οφειλω
κερδαινω	νεμω.
μωραινω	καμνω.
μολυνω	τεμνω.
αποςπερμαινω	δακνω.
θερμαινω.	
φθανω	χαιρω.
βαινω	δερω.
φαινω	πειρω.
χαινω	φθειρω.
τεινω	πειρω.
κτεινω	σπειρω.
κλινω	ειρω.
κρινω.	
τινω	ερρω.
εκτινω	φερω.

γινομαι og mange flere.

3) *Den tredie Klasse* har det ejendommelige, at Fremt. ikke har Kjendebogstavet κ, men Gjerningsordets Kjendebogstav forandret til et åndende, ifald det ikke var åndende tilforn: altså kommer det til at ende på φα, χα, θα. Denne Klasse deler sig vel og egentlig i 3 Underafdelinger, men de to af disse, hvis Kjendebogstav er et Læbebogstav eller Ganebogstav, have såmeget tilfælles, at de kunne betragtes under et. Man må da ved denne erindre sig, at ethvert Læbebogstav foran σ bliver til ψ, foran τ til π, foran θ til φ,

samt ethvert Ganebogstav i samme Tilfælde ξ, κ, χ. Hvor φσθ, χσθ vilde støde sammen, der udelades σ og blot φθ, χθ, beholdes, φμ bliver til μμ, og χμ til γμ; og endelig må man mærke, at den 3die Person i Flertallet i Lideformens Fremt. ligesom i forrige Klasse omskrives med εισι, ησαν, da Endelserne φνται og χνται, samt φντο og χντο vilde være altfor hårde at udtale.

Hertil høre f. E.

γραφω	λειπω	αγω	τηκω
αλειφω	τρεπω	πνιγω	τικτω
	σηπω	φευγω	εχω
τρεφω	θαπτω	τρωγω	πασχω
στρεφω			

Ordene på σσω forblandes ofte med dem på ττω, fordi de senere Attikere gave dem alle ττω, men rettest endes de på σσω, der i Futurum få ξω, og de på ττω, som få σω.

πρασσω, πραξω, πεπραχα, πεπραγμαι, επραχθην.

Således gå: φυλασσω, τινασσω, τασσω, αλασσω, πλησσω, φρισσω, ορυσσω.

Her kan man og mærke sig Ordene på σκω; de have blot denne Form i Nutiden og Datiden, iøvrigt gå de for det meste som rene Gjerningsord af første Böjningsmåde:

γηρασκω, γηρασω, γεγηρακα.

Således omtrent:

διδασκω, πιπρασκω, αρεσκω, μιμνησκω, τιτρωσκω o. m. fl.

Den tredie Afdeling, nemlig de, hvis Kjendebogstav er et Tungebogstav, have ingen af de md-

viklede Bestemmelser, som finde Sted ved de sidst omtalte, efterdi δ, τ, θ, rent bortfalder foran σ og κ.

πειθω, πεισω, | πεποιθα, πεπεισμαι, επειθην.
| πεπεικα.

Hertil høre f. E.:

ᾄδω, δειδω, πληθω, αληθω,.

Ordene på ζ ere blot i Nutiden og Datiden forskjellige fra dem på δ derved, at de have indskudt et ς eller, som i den doriske Sprogart, have fordoblet δδ; og de på ττω derved, at de have i samme Tider fordoblet τ; i de øvrige Former ere de fleste af disse meget regelrette:

πλαττω, πλατω, πεπλασμαι, επλασθην.

Hertil høre:

ἁρπαζω, ὑβριζω, ὁριζω, νομιζω, φροντιζω.

Uregelret er overhovedet ethvert Gjerningsord, der har:

1) dobbelte Former til samme Tider.

2) en gammel Datid isteden for den ubestemte Tid, eller en gammel Förnutid istedenfor den regelret dannede.

3) en lideformet Fremtid.

4) Selvlydsforandring, det er at sige væsentlig Omlyd ε–ο, ει–οι o. s. v.

5) fordoblet eller på nogen Måde usædvanlig Forøgelse, såsom Tillægsforøgelsen, isteden for udvidende: εαξα.

6) Fordobling i Nutiden: τιτρωσκω, τετραινω

Hvor der foruden den på sædvanlig Måde af Fremtiden dannede ubestemte Tid er en anden gammel Datid med ubestemt Fremtids Betydning, og begge disse Former er handleformede, dèr er sjælden nogen Forskjel i Betydningen, men den *ene* er mere brugt, den anden sjældnere, dialektisk eller digterisk, f. E. *κτενῶ*, *εκτενα* og *εκτάνον*, begge Dele hos Æschylus, men det sidste er mere digt. og sjældent; af *λανθανω* er den sædvanlige ubestemte Tid den gamle Datid *ελαθον*, men Isokr. Νικοκλ. 29. forekommer *διαλησῃ* som enten er 3die Person af den betingende Mådes ubestemte Tid af *διελησα*, eller et Slags Fremtid, der *ellers* yderst sjælden findes i den betingende Måde, af *διαλησω*. Stedet er: *Και τοι τις αν ουκ ευξαιτο των ευφρονουντων τοιαυτης πολιτειας μετεχειν εν ῃ μη διαλησῃ χρηςος ων μαλλον φερεσθαι μετα τε πληθος μη γινωσκομενος όποιος τις εςιν.*

Hvor der foruden den sædvanlige Förnutid er en anden ældre med Omlyd, der har denne gjerne tilbagevisende eller gjenstandsløs Betydning, f. E. *κεκραικα*, *πεποιθα*, forskjellig fra *πεπεισμαι*. Dette har givet de gamle Anledning til at kalde den perfectum medii, men urigtig; ti den regelrette Förnutid på *κα*, har stundum samme Betydning, f. E. *πεφυκα*. Undertiden har også den gamle Förnutid slet intet eget Begreb, men er blot en attisk mere brugelig Dialekt, f. E. *λελογα*, *κεκλοφα* for *λελεχα*, *κεκλεφα*.

Hjælpeordene

ere især:

εἶναι *være*, der bruges og hvor Dansken fordrer *have*; Thuk. 2. 28. Πλαταιεις δε παιδας κ. τ. λ. προτερον εκκεκομισμενοι ησαν.

γινεσθαι *blive (verða), skje, være* (på et Sted); γεγονα *er bleven*.

ὑπαρχω, *er til, er virkelig* (i min Besiddelse), *findes*; ὑβρισαι ὑπῆρχον, *de bleve overmodige*; ὑπαρχει μοι *est mihi*, (*jeg ejer*);

φυω, *frembringer* (af Naturen); πεφυκα, *er* (af Naturen).

τυγχανω, *er af en Hændelse, træffer til, hændes (happen)*; λεξας τυχη ɔ: λεξη.

καθιστημι *sætter i en vis Tilstand*, κ. ες αποριαν *sætter i Forlegenhed*.

καθισαμαι *bliver sat i en Forfatning, kommer i, bliver*; ες φοβος καταςαντων, *da de bleve forfærdede*.

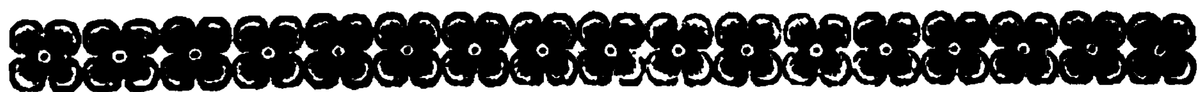
ὑφισαμαι, *består*.

συνισαμαι; ουκ αν συςαιη *kan ikke blive, være* f. E. τελειον se Long. π. ὑ. Weiske II, 2 Anm.

διατελω, *blive, forblive*, (*bleiben*).

μελλω, *skal, vil til at*.

διακειμαι, *er (beskaffen)* med Biord.

Samlinger til en latinsk Sproglære.

Om Bogstaverne.

1. Det latinske Sprog skrives med 25 Bogstaver. *De gamle* anså ikke *j* som forskjellig fra *i*, *ej heller v* fra *u*; men de betragtede dem som samme Bogstaver med forskjelligt Anvendelse. Derfor er Bogstavrækken egentlig kun 23 Tegn, af hvilke desuden *k* bruges yderlig sjælden, da *c* træder isteden for det; *y* og *z* forekomme kun i græske Ord. Disse to bleve og sidst optagne, nemlig henimod Slutningen af Fristatens Tid, da Rommerne kom i så megen Forbindelse med Grækerne.

2. Af disse Bogstaver ere: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *y* *Selvlyde*; de øvrige *Medlyde*. Disse sidste deles igjen i:

a) klangløse (eller stumme) Medlyde:

p	f	t	c (k)	q
b	(v)	d	g	(j)

b) flydende: m, n, l, r, hvilke sidste tilligemed *s*, *x*, *z* også kaldes Halvselvlyde.

3. Selvlydene i Latinen have alle en dobbelt Udtale, nemlig en lang og en kort, sædvanligvis tillige en dobbelt Lyd, så at den korte Udtale et åben og skarp, den lange derimod lukt og dunkel. Om *a* kan det vel dog ikke bevises, at det har haft den dunkle Udtale, når det var langt, men om de andre Selvlyde er det temmelig klart og uimodsigeligt: *e*, når det er kort, har været det græske *ε*, det islandske *e*, der lyder som det danske i: *ret*, *Hest*, *det bedres*, fransk *è* ouvert *i après*, *manière* o. desl., med andre Ord vort nuværende *æ*; det lange *e* har været det græske *η*, det danske *e* i *Sne*; *tre*, *Sten*, *mér*, *en Snés*, *dele*, det franske *é* fermé, som *amitié*, *année*. Islænderne bruge her *ei*, troligvis har det i ældste Tider hos dem været lidt bredere, men efter den nuværende Udtale skulde det dog meget vel kunne betegnes med *é*, og således findes det også undertiden i ældre Skrifter.

4. *O* kan være kort og svarer da til det græske *o*, det islandske *o*, der lyder som det danske *o* i *for*, *Folk*, *om*, *og*, *forebygge* o. desl. med andre Ord vort *å*, f. E. *os*, *ossis*. Det lange *o* derimod som det græske *ω* og det danske *o* i *Mod*, *stor*, *Baron*, *Skole*, fransk *o* fermé i *repos*, engelsk *o* i *more*. Islændernes er vel atter lidt bredere end Latinernes og de andre Folks, men nöje at bestemme, hvor bredt det latinske har været, er dog vel umuligt og vilde lede til Pedanteri. Det er nok, når man kan vise, hvilken af de to Hovedlyde den på ethvert Sted har haft.

5) Det korte *i* har været smalt og nærved *e*, ligesom Grækernes *ι* i τις, isl. *i*, vort *i* i: *Kid*, *vi*, *til*, fransk *i* i *il*, *chronique*; det lange har derimod været bredt, næsten som *ij*, det græske *ει*, f. E. Νειλος, det islandske *í*, det danske *ii* eller *i* i *hvid*, *ti*, *en Fil*, det franske *i* *dire*, *île*.

6. Ligeledes har *u* været dels smalt som i vort: *Gud*, *Bud*, *Uld*, *hurtig*; engelsk *u* i *full*, *pull*; det græske *υ* og islandske *u* have vistnok haft samme Lyd oprindeligen; men da de tidlig have ombyttet den med Lyden *y* kunne de ikke jævnføres; ligesålidet det franske *u* af samme Grund; dels har *u* haft en bred og tvelydagtig Udtale som i Græsken *ου*, islandsk *ú*, dansk *ú* i *gul*, *ud*, *Hus*, *Ur*, *Fure*; fransk *ou* i *jouer*, *foule*.

7. Endelig *y* overensstemmende med *i*: smalt som *υ* i Πυλος, πυρ, dansk *y* i *tryg*, *tyg*, såog bredt som i *Fyr*, *ryge*, græsk *υι*, fransk *u* i *pur*, *mûr*.

8. Således opstår et bestemt Lydsystem, der bekvemt kan betegnes ved et Tonehold over de lange og dybe, brede og tvelydagtige Selvlyde:

a - á.

e - é.

i - í.

o - ó.

u - ú.

y - ý.

For at tilkjendegive at de foransatte korte smalle eller åbne og skarpe få Tonen i Ordet, kunde man meget bekvemt betegne dem med det

omvendte Tonetegn således: à, è, ì, ò, ỳ. At disse Lyde forblandes, f. E. i det man udtaler: *viri* som *vires*, *odium* som *ódi*, *solum* som *sólus*, *os* som *ós*, *suis* som *suis*, *vellus* som *tellús*, det kan ikke andet end frembringe den urimeligste Misklang og Fordrejelse af Sprogets Lyd, som om man i Dansken vilde ombytte Lydene i *Ven*, *Stén*, *gòdt*, *gód*, *mit*, *min*.

9. Til at forstå Ordenes Afledning og Formernes Dannelse, ikke at tale om den rigtige Udtale, der kunde anses ligegyldig i et dødt Sprog, er det af stor Vigtighed at vide, hvilke Selvlyde ere lange og dybe, og hvilke der ere korte og höje: dette angives også omhyggelig af *A. Adam* ved prosodiske Tegn (˘ ¯), det skal her tilkjendegives ved Tonetegn, nemlig (´) over de lange, (`) over de forlængede, og (^) over de sammentrukne, hvilke alle ere lange, de korte lades ubetegnede. Stundum er det dog vanskeligt at sige, om Selvlydene have haft den dybe eller höje Lyd, om de have været naturlig lange eller blot tilfældigvis formedelst et påfølgende Sammenstød, f. E. om *e* i *cervix*, *Nakke*, har været udtalt κερ-βιξ eller κηρβιξ, som i *Herlighed* eller som i *Helhed*. Det sidste er vel det rimeligste. Dette kan ikke afgöres nu, med mindre de findes uden påfølgende Sammenstød, eller man finder dem skrevne med græske Bogstaver; f. E. *rego* har kort *e*, men at det er forlænget i *rèx Konge*, ses både af Flertallet *règes* og af græske Mindesmærker, hvor det skrives ῥηξ.

i Latinen ere så mange tvetonede (ancipites), at det måskje var godt at anvende (') udelukkende til at betegne dem.

---

10. Navneordene og Tillægsordene inddeles i Latinen ligesom i Græsken i tvende Hovedarter, den *første* eller åbne (nomina pura), har en åben Selvlyd i Endelsen, og har en forskjellig Böjningsmåde for hvert af de tre Kön, dens regelrette Former overses af følgende tre Böjningsmönstre: Lignum *Træ*, dominus *Herre*, mensa *Bord*, der gå således:

Ent.	N.	lignum	dominus	mensa
	U.	lignum	domine	mensa
	G.	lignum	dominum	mensam
	R.	ligno	domino	mensā
	H.	ligno	domino	mensæ
	E.	ligni	domini	mensæ
Fl.	N. U.	ligna	domini	mensæ
	G.	ligna	dominos	mensas
	R. H.	lignis	dominis	mensis
	E.	lignorum.	dominorum.	mensarum.

Fremdeles böjes en stor Mængde Tillægsord og Tillægsformer på samme Måde:

Ent.	N.	longum	longus	longa
	U.	longum	longe	longa
	G.	longum	longum	longam
	R.	longo	longo	longā
	H.	longo	longo	longæ
	E.	longi	longi	longæ

Fl. N. V.	longa	longi	longæ
G.	longa	longos	longas
R. H.	longis	longis	longis
E.	longorum	longorum	longarum.

Således böjes: amaturum, amatum, amandum; optimum.

Nogle Ord bruges blot i Flertallet, men böjes for øvrigt aldeles regelret. Sådanne ere:

Intetk.	Hank.	Hunk.
castra *en Lejr*	fasti *Kalender*	divitiæ *Rigdom*
arma *Våben*	liberi *Börn*	literæ *Brev*
mœnia *Mure*	posteri *Efterkommere*	nuptiæ *Bryllup*
comitia *Folkeforsamling*	cancelli *Sprinkelverk*	tricæ *Vilderede*
incunabula *Vuggeklæder*	foruli *Boghylde*	cunæ *Vugge*
Bactra	Delphi	Athenæ

Ligesom i Græsken gives også i Latinen en Del Hunkönsord, der se ud som de vare af Hankön, og gå regelret ligesom *dominus*; f. E.:

alvus *Livet*	fagus *Bøg*
humus *Jorden*	pinus *Gran*
vannus *Kasteskovl*	pirus *Pæretræ*
corylus *Hassel*	pomus *Æbletræ*;

og mange flere Træers Navne, endvidere:

Ægyptus	Exodus (ἔξοδος)
Rhodus	periodus
colus *en Rok*	methodus
	dialectus
	antidotus
	diphthongus (litera)

11. Adskillige Hankönsord med Kjendebogstavet *r* bortkaste *us* uden videre Afvigelse i de øvrige Forholdsformer, f. E. vir *en Mand*, virum, viri o. s. v., puer *en Dreng*.

Så og To. saturum satur satura
saturum saturum saturam o. s v.

Nogle Hankönsord antage *er* for *rus* efter en Medlyd, f. E. ager for agrus (αγρος), liber *en Bog* for librus.

Så og To. pulchrum pulcher pulchra
pulchrum pulchrum pulchram o. s. v.

Endel Hankönsord have Endelsen *a*, og böjes som *mensa* i alle Forholdsformer, disse svare til de græske Hankönsord på ας og ης; f. E.

collega *Embedsbroder*	poëta *en Digter*
advena *Fremmed*	planeta *Planet*
auriga *Kudsk*	monarcha *Eneherseker*
incola *Indbygger*	Persa *en Perser*.
Scytha *en Skyther*	

Nogle få især Mands-Navne beholde de græske Endelser i N. U. og G. men gå forøvrigt regelret efter mensa, både i Ent. og Flert. såsom:

Ent.	N.	Andreas	Anchises
	U.	Andrea!	Anchise!
	G.	Andream, an.	Anchisen
	R.	Andreä	Anchise
	H.	Andreæ	Anchisæ
	E.	Andreæ	Anchisæ

Således og:

Æneas	dynastes
Boreas	Philippedes
Messias	Priamides
Satanas	anagnóstes

12. De græske Ord af denne Hovedart beholde nogle af deres oprindelig græske Endelser i Entallet; men i Flertallet gå de aldeles ligesom de latinske. Til Eksempler må tjene, Lexicon *en Ordbog*, arctos *Norden*, epitome *Udtog*, der gå således:

		Intetk.	Hank.	Hunk.
Ent.	N.	lexicon	arctos	epitome
	U.		arcte	
	G.	lexicon	arcton	epitomen
	R.	lexico	arcto	epitome
	H.	lexico	arcto	epitomæ
	E.	lexici	arcti	epitomes

De fleste antage dog heller de latinske Endelser, såsom: Evangelium, Cyprus, Grammatica, og gå da aldeles regelret. Man vil bemærke, at de på *os* ere alle af Hunkönnet og mest Egennavne på Øer.

13. De på *u* og *us*, der svare til de græske på *υ* og *υς*, som beholde *u* overalt i Böjningen, må ikke blandes med dem på *us* af første Hovedart, der svare til de græske Hankönsord på *ος*. Disse gå således:

	Intetk.	Fællesk.	Hank.	Hunk.
Ent. N.	cornu *Horn*	sus *Svin*	fructus *Frugt*	quercus *Eg*
G.	cornu	su-em	fructum	quercum

	Intetk.	Fælleск.	Hank.	Hunk.
Ent. R.	cornu	sue	fructû	quercû
D.	cornu	sui	fructu-i	quercui
E.	cornu	su-is	fructûs	quercûs
Fl. N.G.	cornua	su-es	fructûs	quercûs
R.H.	cornibus	su-ibus	fructibus	quercubus
E.	cornu-um	su-um	fructu-um	quercu-um

Aldeles uregelret er:

Ent.	N.	bos
	G.	bovem
	R.	bove
	H.	bovi
	E.	bovis
Fl. N.	G.	boves
R.	H.	bobus (bubus)
	E	boum.

De græske på *o* forekomme kun i Entallet:

echo Sapho
echo
echo
echo
echus.

---

14. *Ent.* N. genus *Slægt* later *Teglsten* mulier *Kvinde*

Ent.	N. genus *Slægt*	later *Teglsten*	mulier *Kvinde*
	G. genus	latĕrem	mulierem
	R. genĕre	latere	muliere
	H. genĕri	lateri	mulieri
	E. genĕris	lateris	mulieris
Fl.	N.G. genĕra	lateres	mulieres
	R.H. genĕribus	lateribus	mulieribus
	E. genĕrum	laterum	mulierum.

Af denne Klasse findes næppe flere Tillægsord end: vetus (gl. veter) *gammel*, puber (eller pubes) *fremvækst*, impuber, pauper *fattigt*, degener *vanslægtet*, congener, af hvilke vetus har i R. vetere og veteri; de øvrige *e;* nemlig pubere, impubere, paupere.

15. De fire No. pater *Fader*, frater *Broder*, accipiter *Høg* af Hank. og mater *Moder*, af Hunk. sammentrækkes i G. og alle de øvrige Forholdsformer så at *e* bortfalder, f. E. patrem, fratre, accipitri, matris.

16. Uregelrette ere af Intetk. iter *en Rejse*, der får itinere og danner heraf de øvrige Forholdsformer; af Hank. Jupiter, som får i R. *Jove*, hvoraf igjen de øvrige Former.

Vér *Forår* beholder langt e: vēre o. s. v.; cratér af det græske κρατηρ beholder også langt e, η.

			Intetk.	Hank.	Hunk.
16.	*Ent.*	N.	corpus	honór	soror
		G.	corpus	honōrem	sororem
		R.	corpŏre	honore	sorore
		H.	corpŏri	honori	sorori
		E.	corpŏris	honoris	sororis
	Flert.	N. G.	corpŏra	honores	sorores
		R. H.	corpor-ibus	honor-ibus	soror-ibus
		E.	corpŏr-um	honor-um	soror-um

Således böjes *den höjere Grad:*

		Intetk.	Fællesk.
Ent.	N.	longius	longior
	G.	longius	longiōr-em
	R.		longióre, i

		Intetk.	Fællesk.
Ent.	H.	longióri	
	E.	longióris	
Flert.	N. G.	longióra	longióres
	R. H.	longióribus	
	E.	longiórum	

Af de personlige Kön haves kun få med kort ŏ, f. E. lepus *en Hare*, lepŏrem; arbos eller arbor *et Træ*, arbŏrem; og To. memŏr *erindrende, mindsom*, immemor *glemsom*.

Jecur *Lever*, Intetk. har jecor-e (eller jecinor-e).

Af Intetk. afvige følgende: thus thúre *Røgelse*, jus júre *Ret*, crus crúre *Skinneben*, rus rúre *Landet*, så og ós óre *Mund*, æs ære *Ærts*,

Af Hank. mås, marem, *en Han*, flós flórem, *en Blomst*, glís glírem *en Rotte*.

Af Hunk. mus murem *en Mus*, Fl. E murium til Adskillelse fra murum, af murus *en Mur*; glós glórem *en Svigerinde*.

Tellus tellurem *Jorden* findes næppe i Flert.

Nogle Enstavelsesord på *r*, *s*, *l* med kort Medlyd foran, antage dobbelt *rr*, *ss*, *ll* i Böjningen, nemlig:

far *Korn*.
as *en As*, os *et Ben*, bes;
mel *Honning*, fel *Galde*.

		Intetk.	Hank.	Hunk.
17. *Ent.*	N.	nomen	homo	leo
	G.	nomen	hominem	leonem

		Intetk.	Hank.	Hunk.
Ent.	R.	nomine	homine	leone
	H.	nomini	homini	leoni
	E.	nominis	hominis	leonis
Flert. N.	G.	nomina	homines	leones
R.	H.	nominibus	hominibus	leonibus
	E.	nominum	hominum	leonum

Uregelrette ere: caro, Hunk. *Kød*, carnem, carne, Flert. carnes *Kødstykker*, E. carnium.

Man kan her mærke sig de øvrige, der have flydende Kjendebogstaver:

Tităn-is, Phorcyn-ynis, Helicon-ōnis, dæmon -ŏnem, canon -ŏnem.

(Ops) Flert. opes *Midler*, E. opum er regelret, da det har et enkelt Kjendebogstav; nix *Sne*, får nivem og i Flert. nives, nivium.

18. De som have et stumt Bogstav foran Formendelsen eller til Kjendebogstav, deles atter i tre Slags, eftersom denne stumme Medlyd er et Læbebogstav, et Tungebogstav eller et Ganebogstav. Fælles for alle tre Slags, skönt med enkelte Undtagelser, er den Regel, at hvis de have et Sammenstød af flere Medlyde til Kjendebogstav, antage de *ium* for *um* i Flertallets E.

a) De hvis Kjendebogstav er et Læbebogstav eller *m* have ingen særdeles Egenheder, men danne N. i Hank. og Hunk., ved at föje *s* til Roden, og de øvrige Former ved at ombytte dette *s* med de behørige Endelser; f. E. scrōbs *en Grøft*, scrŏb-ĕme, plebs, pleb-em, e, urbs, urb-ĕm, e,

stirps *en Stamme*, stirp-em, e, hyems *Vinter*, hyem-em, e. Den hele Böjningsmåde er følgende:

urbs	princeps	hyems
urbem	princip-em	hiem-em
urbe	princip-e	hiem-e
urbi	princip-i	hiem-i
urbis	princip-is	hiem-is
urbes	princip-es	hiem-es
urbibus	princip-ibus	hiem-ibus
urbium	princip-um	hiem-um.

Ligeså de græske Ord; kun at *ps*, ψ, i disse også kan være isteden for φς, og at i så Fald *p* ombyttes med *ph* i Böjningen, f. E. chalybs *Stål*, chalyb-em, e, hydróps *Vattersot*, hydrop-em, e. gryps *en Grif*, gryph-em, e, Flert.s E. gryphum.

Latinernes Flerstavelsesord forandre dog Selvlyden *e* i den sidste Stavelse, når de forlænges til *i*; f. E. cœlebs *ugift*, cœlibem; forceps *en Tang*, forcipem, princeps *en Fyrste*, principem (af capio) particeps, adeps; mere uregelret er: auceps, *Fuglefænger*, aucupem, e. Der gives næppe noget egentligt Intetkönsord af dette Slags.

b) De hvis Kjendebogstav er et Tungebogstav, blive temmelig ukjendelige derved, at *t* og *d* ikke udtales efter en Medlyd i Enden af Ordene, ikke heller foran *s*; men når de ikke længer stå sidst i Ordene, og når *s* er ombyttet med en Endelse, der begynder med en Selvlyd, så indtage de sin oprindelige Plads. Således bliver Grundformerne lact, milet-s, ætat-s, impot-s, virtut-s, part-s, mont-s, ancept-s, noct-s, til lac

Melk, miles *en Soldat*, ætas *Alder*, impos, virtus *Dyd*, pars *en Del*, mons *et Bjærg*, anceps *tveegget*, nox *Nat*; cord, ped-s, lampad-s, incud-s concord-s, frond-s, til cor *Hjærte*, pes *Fod*, lampas, *Lampe*, incus *Ambolt*, concors *samdrægtig*, frons *Løv*. Men i Böjningen kommer den oprindelige Form overalt tilbage; efterdi alle Endelser undtagen Nævneformens, begynde med en Selvlyd, altså: lact-e, milit-em, e, ætat-em, e, o. s. v. cord-e, ped-e, lampad-e, incud-e, concord-e. frond-e, Nogle Eksempler ville göre dette tydeligere:

		Intetk.	Hank.	Hunk.
Ent.	N.	cor	mons	ætas
	G.	cor	mont-em	ætat-em
	R.	corde	mont-e	ætat-e
	H.	cordi	mont-i	ætat-i
	E.	cordis	mont-is	ætat-is
Flert.	N. G.	cord-a	mont-es	ætat-es
	R. G.	cordibus	mont-ibus	ætat-ibus
	E.	cord-i-um	mont-i-um	ætat-um

Mærk. 1. De der have tvende Medlyde til Kjendebogstav danne Flert.s E. på *ium* for *um*, som sædvanlig; derimod pes *Fod*, pedum, laus *Ros*, laudum, fraus *Svig*, fraudum (også laudium, fraudium).

2. Flerstavelsesord på *es* med kort *e* forandre dette i Böjningen til *i*, f. E. miles *en Soldat*, milit-em, milit-e o. s. v. Ligeså Intetk. caput, *Hoved*, capite.

Til Eksempler på To. af denne Klasse må tjene:

Ent.	N.	amans	amans	dives	dives
	G.	amans	amantem	dives	divit-em
	R.	amante, i		divit-e	
	H.	amant-i		divit-i	
	E.	amant-is		divit-is	
Flert.	N. G.	amantia	amantes	divit-a	divit-es
	R. H.	amant-ibus		divit-ibus	
	E.	amant-ium		divit-um	

c. Hvor Kjendebogstavet er et Gansbogstav sammentrækkes eller rettere sammenskrives dette med et påfølgende *s* til *x*. Det kommer altså her an på at vide, om dette *x* står isteden for *gs*, eller for *cs*, eller i de græske Ord for *chs*, da det skjulte *g*, *c* eller *ch* igjen skal fremtræde, såsnart en Selvlyd kommer isteden for Nævneformens *s*; f. E. rex *Konge*, er isteden for *reg-s* af *rego*, *jeg styrer*; phalanx *en masedonisk Slagorden*, for *phalang-s*; dux *en Anfører* for *duc-s* af *duco*, *jeg fører*, onyx et *Slags Ædelsten* for *onych-s*, og de böjes følgelig således:

Ent.	N.	réx	dux	onyx
	G.	régem	duc-em	onych-em
	R.	rég-e	duc-e	onych-e
	H.	rég-i	duc-i	onych-i
	E.	rég-is	duc-is	onych-is (-os)
Flert.	N. G.	rég-es	duc-es	onych-es
	R. H.	rég-ibus	duc-ibus	onych-ibus
	E.	rég-um	duc-um	onych-um

Flerstavelsesord, som have et kort *e* foran *x*, forandre det i Böjningen overalt til *i*; f. E. re-

mex (for rem-ĕg-s af remus og ago) *en Rorkarl*, remig-em remig-e o. s. v., artifex (for arti-fĕc-s af ars *Kunst* og facio *gör*) *en Kunstner*, artific-em, artific-e o. s. v. Således og judex *en Dommer*, judicem, index *en Angiver*, *Viser*, vindex *Hævner*, codex *en Bog (håndskreven)*, supplex *bönfaldende* (-icum).

De, der have en Medlyd foran Kjendelsesgstavet *c*, antage i Flts E. ium, f. E. arx -arcium, falx, calx, merx, mercium, lanx; så og fornáx *en Ovn*, fornácium, faux *Svælg*, fauces, faucium, samt Hunkönsordene på trix.

Som Eksempler på Tillægsord af denne Art kunne tjene verax *sanddru* og felix *løgnagtig*.

		Intetk.	Fællesk.	Intetk.	Fællesk.
Ent.	N.	veráx	veráx	felíx	felíx
	G.	veráx	verác-em	felíx	felíc-em
	R.	verác-e, i		felíc-e, i	
	H.	veráci		felíc-i	
	E.	verác-is		felíc-is	
Flert. N.	G.	verácia	veráces	felícia	felíces
R.	H.	verácibus		felícibus	
	E.	verácium		felícium.	

Uregelret er senex, *en Olding*, senem, sene, Hunk. supellex *Husgeråd*, R. supellectile, i Fl. supellectilia, Intetk.

19. Den anden (lukte) Hovedart (nomina impura) har her ligesom i Græsken den Egenhed at den ikke adskiller de personlige Kön, men böjer Hankönsord og Hunkönsord på samme Måde: den skulde følgelig deles i to Böjningsmåder; den ene for Intetkönnet, den an-

den for Fælleskönnet; men de mange Ord den indeholder adskille sig dog først i flere Klasser efter deres Endelsers forskjellige Beskaffenhed, da nogle have en lukt Selvlyd, andre en Medlyd til Kjendebogstav og disse lukte Selvlyde såvelsom Medlyde atter kunne være af ulige Natur. Disse Klasser inddeles atter:

1. De der have en lukt Selvlyd til Kjendebogstav ere:

a) De på *e* i Intetk. samt på *is* i Hank. og Hunk., b) En Underklasse af Hunkönsord på *ies*, c) De på *u* i Intetk. samt på *us* i Hank. og Hunk. De skulle her afhandles hver for sig.

A. De på *e* og *is* svare såvel til de græske på *ι* og *ις*, som til dem på *υ* og *υς*, der forandre *υ* til *ε* i Böjningen: de gå således:

		Intetk.	Hank.	Hunk.	
Ent.	N.	mare *Hav*	piscis *Fisk*	imber	avis *Fugl*
	G.	mare	piscem	imbrem	avem
	R.	mari	pisce	imbre	ave
	H.	mari	pisci	imbri	avi
	E.	maris	piscis	imbris	avis
Fl.	N. G.	maria	pisces	imbres	aves
	R. H.	maribus	piscibus	imbribus	avibus
	E.	marium	piscium	imbrium	avium

Som Eksempel på Tillægsord af denne Klasse må tjene: forte *stærkt*, acre *skarpt*.

		Intetk.	Fællesk.	Intetk.	Hank.	Fællesk.
Ent.	N.	forte	fortis	acre	(acer)	acris

		Intetk.	Fællesk.	Intetk.	Fællesk.
Ent.	G.	forte	fortem	acre	acrem
	R. D.	forti		acri	
	E.	fortis		acris	
Flert.	N. G.	fortia	fortes	acria	acres
	R. H.	fortibus		acribus	
	E.	fortium		acrium	

Nogle Intetkönsord, især de af flere end to Stavelser, have bortkastet *e*, og endes på *ar* og *al*, for *are* og *ale*, men gå ikke desmindre forøvrigt regelret aldeles ligesom *mare;* f. E.

exemplar *et Mönster* — cervical *en Hovedpude*
cochlear *en Skje* — vectigal *Told*
calcar *en Spore*, ium — tribunal *en Domstol.*
pulvinar *et Hynde.*

Så og To. par *lige*, Fællesk. også par, R. pari, Flert.s E. parium. (Ikke parum, som betyder *lidet*), så og Lar *en Husgud*, lares larium.

Nogle af Hankön og Hunkön gives der også med *es* og *is* i Nævneformen, uden nogen anden Uregelrethed i de øvrige Former; såsom:

vulpes *en Ræv* — nubes *en Sky* — clades *Nederlag*
felis ell. feles *Kat* — rupes *en Klippe* — fames *Hunger*
sedes *et Sæde;*

men af disse trende Slags gives der ingen Tillægsord.

Adskillige Tillægsord på *re* efter en Medlyd antage stundum, skönt ikke nødvendig eller bestandig, *er* for *ris* i Hank.s N. uden videre Afvi-

gelser i den øvrige Böjning. Der gives også nogle få lignende regelrette No. af Hank. på *er*, der gå som *imber*.

Adskillige Navneord på *is*, samt Tp. på *e er*, (er) *is* afvige derved, at de erholde *um* for *ium* i Flertallets E. canis *en Hund* canum, panis *et Brød*, strigilis *en Strigle*, strigilum; juvene, is *ungt*, juvenum; volucris som Navneord *en Fugl*, volucrum; ligeså vates *en Spåmand*, vatum.

Apis *en Bi*, får apum for at skille det fra apium *en Plante*.

Aldeles uregelret er *vis*, Kraft, der går således:

vis
vim
vi
— — —
(vis)
vires (vis)
viribus
virium

B. Ordene på *ies* og nogle få på *es* antage en egen afvigende Böjningsmåde af følgende Beskaffenhed:

Ent	N.	dies *en Dag*	res *en Ting*
	G.	diem	rem
	R.	die	re
	H.	diēi	rĕi
	E.	diēi	rĕi
Flert.	N. G.	diēs	res
	R. H.	diēbus	rebus
	E.	diērum	rerum

Således gå og:

species *Skikkelse, Slags*
acies *en Æg*
facies *Ansigt*
superficies *Overflade*
spes *Håb.*

Mærk. Entallets H. og E. have ēi, når en Selvlyd går foran, som er det sædvanlige; men ĕi når en Medlyd går foran; såsom: series *en Række*, seriĕi; fidēs *Tro* fidĕi.

De fleste Ord af denne Klasse bruges kun i Entallet, såsom; glacies *Is;* pauperies *Fattigdom.* Ja egentlig regner man kun de syv først anførte for at være fuldstændige. De ere alle af Hunkönnet, undtagen dies *Dag*, og meridies *Middag*, der ere af Hankönnet; dies kan dog i Entallet også bruges som et Hankönsord. Da der ingen hertilsvarende Böjning findes for Intetkönnet, så gives der heller ingen Tillægsord af denne Beskaffenhed.

[De på *u* i Intetk. og *us* i Hank. findes ikke afhandlede i Håndskriftet.]

Gjerningsordene.

A. *Böjningsordningen.*

21. Gjerningsordene i Latinen adskille ved Endelsen tvende Hovedformer (*voces, formæ*): en handlende (*forma activa* eller *verbum activum*) og en lidende (*f. passiva* eller *v. passivum*). I begge disse adskilles atter det egentlige Gjerningsord

(*verbum finitum*) og de afledte Former (*verbum infinitum*), der ligesom gå over til andre Ordklasser. Det egentlige Gjerningord deles i visse Måder (*modi*), hvorpå Handlingen eller Lidelsen foregår, eller 1) den fremsættende (*indicativus*) 2) den betingende (*conjunctivus*), 3) den bydende (*imperativus*). Afledsformerne ere: 1) Navneformen (*infinitivus modus*), hvortil også hører Bindeformen (*gerundium*) og Biformen (*supinum*), samt 2) Tillægsformen (*participium*). Hvis man endelig også vilde henregne disse Afledsformer til Måderne, kunde man kalde dem Navnemåden og Tillægsmåden.

22. I Måderne adskilles igjen visse Tidsformer (*tempora*), der med Hensyn til deres Oprindelse og Betydning kunne henføres til to Klasser, hvoraf den ene tilkjendegiver, at noget skjer i en vis given Tid, den anden, at noget skjer, förend en sådan Tid indtræffer. Den ene beskriver noget varigt, den anden fortæller noget tilendebragt. Hver af dem indeholder tre enkelte Tider, nemlig:

1) Nutiden	Förnutiden
2) Datiden	Fördatiden
3) Fremtiden	Förfremtiden;

den første Klasse drejer sig om det nærværende, den anden om det forbigangne; men det nærværende kan enten være nærværende nu, d. e. Nutiden (*præsens tempus*), eller have været nærværende da en anden Ting skjede, Datiden (*præteritum imperfectum*), eller skulle blive nærværende, Fremtiden (*futurum*); ligeledes kan det

forbigangne være forbigangen med Hensyn til nærværende Öjeblik, ubestemt om længe eller kort för samme, dette er Förnutiden (*t. præteritum perfectum*) eller med Hensyn til en anden også forløben Tidspunkt, Fördatiden (*plusqvamperfectum*) eller endelig blot tænkes forbigangen förend en tilkommende Ting indtræffer (*futurum exactum* eller *perfectum*).

Man ser af de hosföjede latinske Navne på disse Tider, at de gamle latinske sproglærde have inddelt og benævnt dem efter en anden Synsmåde, nemlig Datiden i Klasse med Förnutiden og Fördatiden og stillet Fremtiden sidst. Den her fremsatte Inddeling er upåtvivlelig rettere, da den bedre stemmer overens med Begrebernes indbyrdes Forholde og med Formernes öjensynlige Dannelse af hverandre, hvilken altid plejer at svare til Begrebernes Forholde. De uregelrette Gjerningsord göre dette indlysende, såsom:

fero, ferebam, feram, tuli, tuleram, tulero.

Nødvendigheden af at antage de to Klasser af Tider indses også af de ufuldstændige Gjerningsord, da de, som have Nutid, også have Datid, skönt de fattes de forbigangne Tider, og omvendt, de der fattes Nutid fattes også Datiden, skönt de have Förnutid, hvilket ellers måtte synes urimeligt, f. E. *cæpi* jeg har begyndt, *cæperam*, *cæpero*, ligeså *memini*, jeg erindrer, *odi* hader. Man kunde rette de latinske Benævnelser efter Grocinus på følgende Måde:

præsens	præsens perfectum
præteritum	præteritum perfectum
futurum	futurum perfectum

W. Grocinus föjer imperfectum til de tre første, nemlig præsens imperfectum, præteritum imperfectum, futurum imperfectum, men det synes ikke nødigt, da det følger af sig selv, at når f. E. den Futurum, man omtaler, ikke er futurum perfectum, så er det futurum imperfectum, og ligeså ved de øvrige to. Jeg undrer at Scaliger ikke har kunnet fatte denne Tidsordning, men, skönt han bifalder alle de øvrige Benævnelser, dog siger: at præsens perfectum quis hoc dicat, (de caussis ling. lat. cap. 113. Se Hermes 1, 7. jf. Clarkes Ilias, Anm. til 1,37). Denne Tidsordning er forskjellig fra den græske og nærmer sig mere til den østerlandske, så og til den gotiske, da de to Klasser af Tider i Latinen svare til de to enkelte Tider i alle disse Sprog.

Disse 6 Tider adskilles kun i fremsættende Måde nöjagtig; i betingende fattes egne Former til Fremtiden og Förfremtiden, så at der kun gives 4 Tidsformer, nemlig Nutid og Datid, samt Förnutid og Fördatid, men Fremtiden erstattes ved Nutiden, Förfremtiden ved Fördatiden eller og ved Omskrivning med Hjælpeord.

Bydende Måde har kun to Tidsformer, Nutiden og Fremtiden, og disse ere oprindeligvis

kun én, nemlig Nutiden, der ved dobbelte Endelser til anden Person har opløst sig i to.

Navneformerne adskille to Tider, en Nutid, der tillige er Datid, og en Förnutid, der tillige er Fördatid; de øvrige, nemlig Fremtid og Förfremtid udtrykkes ved Omskrivning. *Bindeformen* er egentlig ingen egen Form, men kun Intetk. i Entallet af lidende Tillægsform i Fremtiden, der bruges istedenfor den handlende Navneform, når denne skulde udtrykke Forholdsendelser. Biformen derimod er egentlig et gammelt Navneord, hvoraf G. og R. bruges som Dele af Gjerningsord, stundum findes hele Ordet fuldstændig.

Navneformerne ere uböjelige og forekomme ikke lettelig uden i N. eller G., da man i de øvrige Tilfælde sætter Bindeformen isteden. Denne bruges som sådan kun i Entallet, hvor den böjes som et Navneord eller To. af Intetkönnet i alle Forholdsformer. Biformen er som sagt egentlig et gammelt Navneord, hvoraf kun Forholdsformerne høre hid, nemlig G. og R., om endog flere findes. Tillægsformerne böjes ganske som To.; have samme Endelse i alle Kön, Tal og Forholdsformer.

5. *Tillægsformerne* ere to handlende, nemlig Nutid og Fremtid, og to lidende, nemlig Nutid og Förnutid; den lidende Tf. for Nutiden gælder tillige for Fremtiden, og plejer sædvanlig at benævnes futurum participii passivi, men at dette ikke er dens rette Hovedbetydning skönnes deraf, at den ikke bruges i Omskrivninger af Frem-

tiden i de andre lidende Måder, således som den handlende Tf. i Fremtiden bruges i betingende Fremtid og Navneform.

23. Til lettere Oversigt af denne Böjningsordning må tjene følgende Fremstilling af laudo, *jeg roser*, i 1ste Person eller N. af alle dets enkelte Tider:

A. *I handlende Form.*

	fremsættende	betingende	bydende	Nf.	Tf.
Nut.	laudó	laudém	2. lauda	laudare (Bf. laudandum)	laudaus
Dat.	lauda-bam	lauda-rem			laudaturum, us, a
Fremt.	lauda-bo		2. lauda-to		
Förnut.	lauda-vi	lauda-verim		laudavisse	
Fördat.	lauda-veram	lauda-vissem			
Förfremt.	lauda-vero			(Bf. laudatum, u)	

B. *I lidende Form.*

	fremsættende	betingende	bydende	Nf.	Tf.
Nut.	laudór	lauder	lauda-re	lauda-ri	lauda-ndum, us, a.
Dat.	lauda-bar	lauda-rer			
Fremt.	lauda-bor		lauda-tor	(lauda-tum iri)	
Förnut.	(lauda-tus sum)	(lauda-tus sim)		(lauda-tum, us, a, esse)	(lauda-tum, us, a).

24. Tillægsformerne ere egentlig hverken handlende eller lidende, hvilket ses deraf, at Ord, som mangle Lideformen, som facio (*jeg gör*), dog have alle Tillægsformer, og omvendt Ord, der mangle Handleformen, ligeledes have dem alle, f. E. hortor, (*opmuntrer*), æmulor (*kappes med*) o. m. a. Imidlertid have dog nogle af disse Tf. en handlende Bemærkelse, andre i forskjellige Tilfælde både en handlende og en lidende, atter andre næsten alene en lidende, og derefter er det man sædvanlig plejer at fordele dem. Den lidende Tf. for Nut. har ikke såmeget Begreb af Tid, som mere af Mulighed eller Pligtmæssighed, f. E. faciendum, *som kan eller bör göres.*

25. Iøvrigt har enhver Tidsform i de tre første (personlige) Måder tvende Talformer (*numeri*) Entallet (*numerus singularis*) og Flertallet (*n. pluralis*) og i hver af disse de tre Personer (*personæ*) den første (prima persona) den anden (secunda p.) og den tredie (tertia p.), undtagen i den bydende Måde, hvor den første Person fattes i begge Tal, efterdi man ikke egentlig kan befale sig selv noget, og i bydende Nutid, hvor desuden fattes 3die Person i begge Tal, da man ikke kan befale en fraværende at göre noget nu.

26. Efter Böjningen deles Gjerningsordene i 1) *fuldstændige*, som have alle Tidsformer, 2) *mangelagtige* eller *ufuldstændige* (v. defectiva), som fattes visse Tidsformer og 3) *udfyldte*, som erstatte det manglende ved at låne af andre Gjerningsord; nogle ere også 4) *overfuldstændige*, d.

e. have to eller flere Former til et og samme Tidsforhold, som parco (*jeg sparer*) peperci eller parsi (*jeg har sparet*); 5) *personlige* (v. personalia) som bruges i alle Personer i begge Tal, og 6) *upersonlige* (impersonalia) der blot have den 3die i Entallet; 7) *regelrette* (v. regularia) eller 8) *uregelrette* (irregularia eller anomala) eftersom de følge eller afvige fra de sædvanlige Böjningsmåder.

27. Alle oprindelige Rodformer til latinske Gjerningsord kunne bekvemt deles i 2 Hovedarter, af hvilke den ene endes på en Selvlyd, den anden på en Medlyd; af hine komme *åbne* (pura) af disse *lukte Gjerningsord* (impura), når Endelserne tilföjes. Disse kan man bekvemt henføre til to Böjningsmåder, skönt alle Gjerningsord i Latinen i Grunden følge en eneste Böjningsmåde, hvoraf hine tvende ere Underarter, der igjen have mindre Klasser under sig. Hovedtiderne dannes nemlig næsten ens i alle latinske Gjerningsord; således föjes til Rodformen i Nutiden *o*, i Förnutiden *i*, i Biformen *tum*, eller rettere i den lidende Tilf. *tum*, *tus*, *ta*, da Biformen kun egentlig er en Lævning af et gammelt Navneord på *us*, *ùs*, der ofte findes fuldstændigt. Desuden böjes også Tidsformerne i de enkelte Tal og Personer næsten aldeles ens, f. E. amavi (*jeg har elsket*) monui (*jeg har påmindet*), audivi (*har hørt*) legi (*har læst*) gå aldeles på samme Måde; ligeså amatus, monitus, auditus, lectus, hvilket alt tydelig tilkjendegiver, at der i det hele hersker en eneste Hovedregel, hvorvel den forskjellige Beskaf-

fenhed af det sidste Bogstav i de tvende Klasser af Rodformer gör en Del Forskjelligheder i nogle Tidsformers Dannelse og Böjning. Således indskyde de åbne Gjerningsord i Förnuf. et *v* foran *i*, forat opfylde Gabet imellem Rodens og Endelsens Selvlyd, de lukte indskyde derimod i Navneformen et kort *e* foran *re*, for at hindre et alt for hårdt Sammenstød af Medlyde. Hertil kommer Fremtidsformen, der egentlig blot er en Afart af Nutidsformen, og dannes i de åbne Gjerningsord, ved at indskyde et *b* mellem de sammenstødende Selvlyde af Rodformen og Endelsen; såsom: moneo (*påminder*) mone-bo; men derimod i lukte Gjerningsord, hvor sådan Udvidelse ikke vel kunde skje, tages den af en af den gamle Nutidsform. på *am*, svårende til den græske på ημι, som lego (*lærer*) leg-am. Og endelig Nf. i den lidende Form, der egentlig skulde dannes ved at forandre *re* til *ri*, men blot i de åbne Gjerningsord beholder denne regelrette Form, såsom: *monére*, *monéri*, da man derimod i de lukte først ved en Omsætning har sagt *ier* (for *ĕri*) men siden bortkastet *er* og blot beholdt *i*, såsom *dĕdere* (gl. *dedier* for *dedĕri*) sædvanlig *dedi*. Alt dette gör da en så betydelig Forskjel i de latinske Gjerningsords Böjning, der egentlig var en eneste, at den dog bekvemt kan deles i to (ligesom den græske). Særkjenderne på den første bliver en lang Selvlyd foran *re* i Nf. Nutid og *bo* i den fremsættende Fremtid; på den anden derimod et kort *ĕ* foran *re* i Nf. og *am* i Fremtiden

28. Når man nöjere betragter begge disse Hovedarter af Gjerningsord, de åbne og de lukte, bliver man snart vàr, at de begge afdele sig i visse Underklasser. Då der have en Selvlyd foran Endelsen kunne nemlig deles efter denne Selvlyd i dem på *ao*, *eo*, *io*, og *uo*. Dog må herved mærkes, a) at de på *ao* sammentrække dette til *ô*, såat man let kunde antage dem for lukte Gjerningsord, dersom man ikke af de andre Endelser så det væsentlige *a* tydelig nok. b) De på *io* göre egentlig Overgangen til de lukte, såsom *i* indeslutter et *j*, og *io* altså egentlig skulde være *ijo*; men dette Jod synes dog her, som i andre Tilfælde og andre Sprog, at have været den svageste af alle Medlyde, hvorfor og disse i Nf., såvel den handlende som lidende, ganske følge de åbnes Dannelse; i Förnutiden, såvel de åbnes (på *ivi*), som de luktes (på *ii*, for *ij-i*); i Fremtiden alene de luktes (på *iam*); c) på *oo* haves intet fuldstændigt regelret Gjerningsord i Latinen, men de på *uo* betragtes i deres hele Böjning ganske som lukte Gjerningsord, fordi *u* indeslutter et *v*, og *uo* altså i Grunden er det samme som *uvo*, og dette *v* er en stærkere eller hårdere Medlyd end *j*, skönt det ligesålidet i Skrivningen plejede at udtrykkes efter *u*, som *j* efter *i*.

29. De lukte ere foruden dem på *uo* (for *uvo*) alle de, der have en Medlyd foran Endelsen. Af disse sidste gives en Del, der istedenfor *i* tilföje *s* i Förnutiden, såsom duco (*förer*) duxi, ductum, rego (*styrer*) rexi, rectum, o. ll. Atter andre,

især de på *bo* og *do* få i Förnutiden *si* og i Biformen *sum*, foran hvilke Endelser *b* forandres til *p*, men *d* bortfalder, i Følge Velklangsreglerne og Retskrivningen (ligesom rexi, rectum for *regsi*, regtum) og bör ikke på nogen Måde anses for Regelløshed.

Til Eksempler på alle disse Hovedarter og Underklasser i de förnemste Tider kunne tjene amô, *elsker*; impleo *opfylder*; audio *hører*; tribuo *tildeler*; sumo *tager*; ludo *leger*. De fremstilles her først skrevne således, at deres oprindelige Beskaffenhed og Årsagen til deres Egenheder bliver kjendelig:

åbne	amă-o	amā-bō	amā-vi	ama-tum	ama-re,	ari
	implĕ o	implē-bo	implē-vi	implē-tum	implē-re,	ēri
	audĭj-o	audĭj-am	audī-vi audĭ-ji	audī-tum	audīre,	īri
lukte	tribŭv-o	tribŭv-am	tribŭv-i	tribuv-tum	tribŭv-ĕre,	i
	em-o	em-am	em-ī	em-tum	em-ĕre,	i
	sum-o	sum-am	sum-si	sum-tum	sum-ĕre,	i
	lud-o	lud-am	lud-si	ludsum	ludĕ-re,	i

Men sædvanlig skrives de således at *j* udelades bestandig efter *i*; *v* bestandig efter *u*, og *d* foran *s*, altså:

1 Böjn.	amô	amabo	amavi	amatum	amarc	amari
	impleo	implebo	implevi	impletum	implere	impleri
	audio	audiam	audivi audii	auditum	audire	audiri
2 Böjn.	tribuo	tribuam	tribui	tribútum	tribuere	tribui
	emo	emam	ēmi	emtum	emere	emi
	sumo	sumam	sumsi	sumtum	sumere	sumi
	ludo	ludam	lusi	lusum	ludere	ludi

I hver Böjningsmåde kunde altså antages tre Klasser, ti *emo* er aldeles ikke forskjelligt fra *tribuo*, undtagen ved Selvlydsforlængelsen i Förnutiden og Fördatiden. De på en eller anden Måde afvigende afhandles under den Klasse, hvortil deres Nutid henhører.

Den første Böjningsmåde.

30. Om Tidernes Dannelse, især i de første Klasser, er allerede sagt en Del, efterdi det især er heraf Böjningsmådernes Lighed eller Ulighed kan ses, især herpå deres Flerhed eller Enhed beror. Iøvrigt kan mærkes, at Rodformen udfindes i denne Böjningsmåde allersikrest, når man fra den personløse Mådes Nutid bortkaster *re*, den findes ellers og i den bydende Mådes Nutid, såsom af *amare* ama, af *implere* imple, af *audire* audi; hvilke Rodformer: *ama, imple,* (*audi*) tillige ere 2. pers. i bydende Mådes *elsk! opfyld! hør!* der ellers og kan forstærkes ved at tilföje -to, impleto, amato.

31. Af denne Rodform eller 2den Person i Bydemåden dannes umiddelbar: 1) *Nutiden* i fremsættende Måde ved at tilföje *ó*; dog om der går *a* foran (altså i første Klasse) sammentrækkes dette *ao* til *o*, hvilken Sammentrækning endog stundum finder Sted, skönt det korte *a* står sidst, såsom: côgo (for coago) *driver sammen, tvinger.* Således bliver altså af ama amó, af imple impleo.

Heraf igjen a) *Datiden* ved at forandre o til *bam* såsom ama-bam, imple-bam. b) Så og Fremtidsformen ved at forandre *o* til *bo*, såsom: imple-bo. Det sammentrukne *ô* (for *ao*) bliver til *abo,* amabo; c) fremdeles den betingende Mådes Nutid, ved at sætte *am* isteden for *o*, dog hvis et *a* gik foran, sammentrækkes dette *aam* altid til *em*, f. E. imple-am, amém (for amaam); såog au-

diam, tribuam; d) videre Nutiden af Tillægsformerne ved at sætte *-ns* isteden for *o*; f. E. implens, amans.

Heraf kommer igjen den lidende Fremtid af Tillægsformerne ved at forandre *ns* til *ndum*, *us*, *a*, *såsom*: implendum, amandum.

2) Dannes af Rodformen den betingende Mådes Datid; ved at tilföje *-rem*, som implé-rem, amá-rem (audírem). Og heraf den personløse Mådes Nutid på *-re*, som: imple-re, ama-re (ligeså audire.) Det er, for at lette Hukommelsen, værd at bemærke, at de to sidst anførte Tf. i alle latinske Gjerningsord stemme overens, være sig regelrette eller uregelrette.

3) Den fremsættende Mådes Förnutid ved at föje *vi* til Grundformen (eller 2den Person i Bydemåden), såsom: implē-vi, ama-vi (ligeså audivi).

Heraf dannes atter a) Fördatiden ved at forandre *i* til *eram*, f. E. imple-veram, amaveram, (ligeså audiveram). b) Förfremtiden ved at forandre *i* til *ero*, f. E. implevero, amavero, (også audivero); c) den betingende Mådes Förnutid ved at forandre *i* til *ĕrim*, såsom: amaverim, implēvĕrim (også audiverim); d) sammes Fördatid ved at göre *i* til *issem*, f. E. implevissem, amavissem (så og audivissem).

Heraf videre den personløse Mådes forbigangne Tid ved at göre *i* til *isse*, såsom: implevisse, amavisse (ligeledes audivisse).

Mærk. De to sidst anførte Tider sammentrækkes undertiden, så at Stavelsen *vi* udelådes; såsom: implèssem, amâssem, implêsse, amàsse, (audîsse, vagísse). Dette kan overhovedet skje i alle de Tilfælde hvor *ss* eller *st* følger efter *vi*. Altså og i 2den Person i Entallet og *Flertallet* af Förnutiden: implêsti, implestis, amâsti, amâstis, for impleviati o. s. v. (audisti). Disse tvende Tider, den betingede Fördatids og den personløse Förnutid stemme altid overens i Latinen, og forholde sig indbyrdes ligesom den betingede Datid og den personløse Nutid, hvorom tilforn.

4) Biformen ved at tiföje *tum*, såsom: *imple-tum*, amatum (så og auditum); og den anden eller lidende Biform ved at tilföje *tu:* impletu, amatu (auditu); de synes begge klarligen at være Gjenstands- og Redskabsformer af et gammelt Navneord på *us*, der ofte endnu forefindes brugeligt i de øvrige Endelser, såsom: auditus *Hørelse*.

Heraf a) Tillægsformernes Förnutid ved at forandre *tum* som 'Fo. på *tum, tus, ta*; såsom: impletum, amatum (og auditum), b) Tillægsformernes handlende Fremtid ved at forandre *tum* til *turum* (*turus, tura*) som: impleturum, amaturum (auditurum). Flere enkelte Tider have Gjerningsordene ikke i den handlende Form. Iøvrigt er det naturligt, at Tillægsf., især de handlende, oftest forekomme i de personlige Kön, eftersom det der handler enten er en Person eller dog tænkes således.

32. Lideformen af de latinske Gjerningsord fattes alle de forbigangne Tider, der skulde svare til de handlende med Kjendebogstavet *v*. Disse må her omskrives med Hjælpeord. Den har heller ingen flere Biformer eller Tillægsformer, end de alt anførte, der også tildels have lidende Bemærkelse.

De øvrige lidende Tidsformer i fremsættende og betingende Måde dannes af de tilsvarende handlende, således at de af disse, der endes på *o*, forandre dette til *or*; såsom: impleor, amor (audior), impletor, amator (auditor), implebor, amabor; men de der endes på *m* forandre dette til *r*; såsom: implear, amer (for amaar), (audiar) implerer, amarer (audirer).

Den bydende Måde, der endes på *a*, *e*, (*i*), tager ikke blot *r* men *re* til, og bliver således i dennes 2den Person lig den personløse i Handleformen, implere, amare (audire).

Den personløse Måde forandrer *re* til *ri*, som impleri, amari (audiri).

Mærk. De Gjerningsord, der mangle en af Grundtiderne, mangle og de, som deraf skulde udledes:

33. Tidsformernes hele Dannelse overses af følgende Tabel:

imple

impleo — implere — imple-vi — impletum

impleo: imple-bam, imple-bo, imple-am

implere: implens, implerem, implendus

imple-vi: impleveram, implevero, implevérim, implevissem

impletum: impletus, impleturus

34. Ved *de personlige Endelsers Dannelse* må man vel mærke sig Endelsen selv og Bindeselvlyden. Endelsen består i Almindelighed i en eller flere Medlyde, der tilföjes, eller dog i en Stavelse, der begynder med en Medlyd; dersom nu også en Medlyd gik foran, så indskydes en Selvlyd for at lette Udtalen; denne hører altså ikke *egentlig* til Endelsen, men tjener blot til at lette dens Forbindelse med Ordet, og bortfalder, hvor Årsagen forsvinder, uden at man derfor kan sige Endelsen er forandret.

Denne Hjælpeselvlyd er foran *r* og i Enden af Ordene *e*, foran *nt* og *ns* er den *u*; i de øvrige Tilfælde, altså fornemmelig foran *t* og *s*, er den *i*.

Personalendelserne ere i de Tidsformer, der efter ovenstående Dannelsesregler endes på *o* eller *m*, følgende: (ɔ: i den fremsættende Mådes Nutid og Datid, den betingende Mådes Nutid, Datid, Förnutid og Fördatid).

	handlende			lidende	
	Ent.	Flert.		Ent.	Flert.
1 Person	-o, m	mus	1 Person	-or, r	mur
2 —	-s	tis	2 —	-ris	mini
3 —	-t	-nt	3 —	-tur	-ntur

f. E. imple-o, imple-s, imple-t, imple-mus, o. s. v. imple-bam, imple-bas, impleveram, impleam, impleas o. s. v.; implerem, impleres o. s. v.; impleverim, impliveris, impliverit o. s. v.; implevissem, implevisses, implevisset o. s. fr.; samt lidende: imple-or, imple-ris, imple-tur, imple-mur,

m. v. og implebar, implebaris o. s. fr. Derimod i Fremtiden:

handlende	lidende
-o	or
-is	ĕ-ris
-int	ĭ-tur
-ĭ-mus	ĭ-mur
-ĭ-tis	ĭ-mini
-u-nt	u-ntur;

efter Reglen om Hjælpeselvlyden, der her træder i Kraft, efterdi en Medlyd *b* går foran Endelsen f. E. implebo, implĕbis (for implebs), implebĭt (for implebt) o. s. v., implebor, implebĕris (for implebris) o. s. v.

Förnutiden, som efter det ovenanførte om Tidernes Dannelse endes på *i*, har derimod følgende Endelser i Handleformen:

	Ent.	Flert.
1 Person	-i	-imus
2 —	-isti	-istis
3 —	-it	-ērunt.

f. E, implevi, implevisti, implevit; amavi, amavisti, amavit; amavimus, amavistis, amaverunt. I Lideformen dannes Förnutiden, som allerede anmærket, ved Omskrivning.

Förfremtiden er blot en Afændring af den betingende Mådes Förnutid, der formedelst den første Persons Endelse, på *vero* for *verim*, har fået fremsættende Betydning. I alle de øvrige Personer i begge Tal er den lig den betingede Förnutid, såsom implevero, impleveris; amavero, amaveris, amaverit, amaverimus, amaveritis,

	Den fremsættende Måde Ent.	Flert.	Den betingende Måde Ent.	Flert.	Den bydende Måde Ent. Flert.	D.personl.M.	Tillægsform
Förnutiden	1. implevi	-vimus	impleverim	-verimus	(fattes)	implevisse	impletus
	2. implevisti	-vistis	impleveris	-veritis			
	3. implevit	-verunt	impleverit	-verint			
Fördatiden	1. impleveram	-veramus	implevissem	-vissemus	(fattes)	(som Förnutiden)	(som Förnutiden)
	2. impleveras	-veratis	implevisses	-vissetis			
	3. impleverat	-verant	implevisset	-vissent			
Förfremtiden	1. implevero	-verimus	(fattes)		(fattes)	(fattes)	(fattes)
	2. impleveris	-veritis					
	3. impleverit	-verint					

Lideformen.

<table>
<tr><th rowspan="2"></th><th colspan="2">Den fremsættende Måde</th><th colspan="2">Den betingende Måde</th><th colspan="2">Den bydende Måde</th><th rowspan="2">D. personl.M.</th><th rowspan="2">Tillægsform</th></tr>
<tr><th>Ent.</th><th>Flert.</th><th>Ent.</th><th>Flert.</th><th>Ent.</th><th>Flert.</th></tr>
<tr><td>Nutiden</td><td>1 impleor
2. impleris
3. impletur</td><td>implemur
implemini
implentur</td><td>implear
implearis
impleatur</td><td>impleamur
impleamini
impleantur</td><td>2. implere ell. impletor
3. impletor</td><td>implemini ell. empliminor
implentor</td><td>impleri</td><td>(fattes)</td></tr>
<tr><td>Datiden</td><td>1. implebar
2. implebaris
3. implebatur</td><td>-bamur
-bamini
-bantur</td><td>implerer
implereris
impleretur</td><td>-remur
-remini
-rentur</td><td colspan="2">(fattes)</td><td>(som Nut).</td><td>(fattes)</td></tr>
<tr><td>Fremtiden</td><td>1. implebor
2. impleberis
3. implebitur</td><td>-bimur
-bimini
-buntur</td><td colspan="2">(omskrives)</td><td colspan="2">(fattes)</td><td>Biform impletu</td><td>implendum.</td></tr>
</table>

Således gå og alle Tostavelsesord på *eo* og de deraf dannede sammensatte, såsom: fleo *jeg græder*, neo *spinder*, defleo *begræder*, deleo *udslætter*, oleo *lugter*, *stinker*, vieo *fletter* (Riskviste sammen): såog compleo, expleo, oppleo, suppleo o. desl.

Fremdeles alle regelrette på ô for *ao*, blot med Iagttagelse af den ovenomtalte Sammentrækning i den fremsættende og betingende Mådes Nutid; såsom af amò, *jeg elsker*.

Den fremsættende Nutid			Den betingende Nutid		
	Ent.	Flert.		Ent.	Flert.
1 P.	amò	amamus	1 P.	amem	amemus
2 —	amas	amatis	2 —	ames	ametis
3 —	amat	amant	3 —	amet	ament

Flere Eksempler ere:

creò *skuber* beô *lyksaliggör* illaqueò *beskærer*
cogitò *tænker* clamò *råber* certò *kappes*
pugnô *strider* celò *dølger* cantò *synger*

og mange flere.

De lideformede på *ôr* (for aor) *ari* ere alle regelrette: til Eksempler kunne tjene:

mirôr *forundrer mig* hortôr *tilskynder*
conspicòr *bliver vâr* venôr *jager*
suspicòr *mistænker* testòr *bevidner*
dignôr *værdiger* scrutòr *undersøger*
minòr *truer* moròr *opholder mig*

og flere.

86. Foruden de regelrette gives der og en Del afvigende Gjerningsord, som dog efter Nutiden på *eo* eller *ô* (ao) kunne henregnes til denne Böj-

ningsmåde. Således ere alle oprindelige Flerstavelsesord på *eo* (undtagen *vieo*) flerformede; ti denne Form på *eo* finder blot Sted i Nutiden og den personløse Måde, med de deraf nedstammende Tider. 1) De regelretteste af dem danne deres *Fördatid* med de afledte Tider af en anden Form på *uo*, og deres Biform, med deraf dannede, af en tredie, gammel Jukt Rodform med Hjælpeselvlyd, altså på *itum*, f. E. moneo *påminder*.

mone		monu	mon
moneo	mone-re	monui	monitum
mone-bam	mone-rem	monu-eram	*monitus*
mone-bo		monu-ero	moniturus
mone-am		monu-erim	
mone-ns		monu-issem	
mone-ndus		monu-isse	

Således dannes også:

diribeo *uddeler*	debeo *skylder*	habeo *jeg har*
coaleo *vokser sammen*	taceo *tier*	careo *mangler*
	terreo *forskrækker*	placeo *behager*
liceo *er fal*		valeo *formår*
pareo *ses*	præbeo *fremby-der*	noceo *skader*
coerceo *tvinger*		

og mange flere.

Således og følgende på *ô are:*

cubò *ligger*	cubere	cubui	cubitum
crepò *knarker*	crepare	crepui	crepitum
discrepò *er forskjellig*	discrepare	discrepui / discrepavi	

increpō *skjænder på*	increpāre	increpui	increpitum
		increpavi	increpatum
domō *tæmmer*	domāre	domui	domĭtum
sonō *lyder*	sonāre	sonui	sonĭtum
tonō *tordner*	tonāre	tonui	tonĭtum
vetō *forbyder*	vetāre	vetui (avi)	vetĭtum
sorbeō	sorbēre	sorbui	sorbĭtum
		sorpsi	sorptum
recenseō	recensēre	recensui	recensitum
			recensum
censeo	censēre	censui	censum

Til denne Klasse høre og en Del lideformede:

mereor	mereri	meritus sum
vereor	vereri	veritus sum

37. Nogle modtage ingen Hjælpeselvlyd i Biformen:

doceo *underviser*	docēre	docui	doctum
arceo *holder borte*	arcēre	arcui	arctum
teneo *holder*	tenēre	tenui	tentum

attineo og pertineo have ingen Biform.

fricō *gnider*	fricāre	fricui	frictum
secō *dræber*	secāre	secui	sectum
plicō *folder*	plicāre	plicui	plicitum
		plicavi	plicatum

med de deraf sammensatte, men supplicō, duplicō og de øvrige af Tillægsordene på plex ere regelrette: supplicavi, supplicatum o. s. v.

enecō *dræber rent*	enecare	enecavi	enecatum
		enecui	enectum

så og internecô, men necô selv er regelret.

torreo	*törrer*	torrēre	torrui	tostum
misceo	*blander*	miscēre	miscui	mistum mixtum
	ἔμιγον,	μίξω		
misereor	*ynkes*	miscēreri	misertus sum	

38. Nogle ufuldstændige have foruden Formen på *eo, ô* (*are*) blot en ubrugl. på *uô*, hvoraf Förnutiden og dertil hørende dannes, men fattes Biformen og de deraf nedstammende.

albeo	*er hvid*	albēre	albui	(albidus)
areo	*er tör*	arēre	arui	(aridus)
calleo	*forstår*	callēre	callui	(callidus)
candeo	*er hvid*	candēre	candui	(candidus)
clareo	*er berömt*	clarēre	clarui	(clarus)
egeo	*trænger til*	egēre	egui	(egens)
floreo	*blomstrer*	florēre	florui	(floridus)
frondeo	*står grön*	frondēre	frondui	
fœteo	*stinker*	fœtēre	fœtui	(fœtidus)
langveo	*er mat*	langvēre	langui	(langvidus
pingveo	*er fed*	pingvēre	pingui	(pingvis)
liqueo	*er klar*	liquēre	licui	(liquidus)
maceo	*er mager*	macēre	macui	(macer)
marceo	*visner*	marcēre	marcui	(marcidus)
immineo	*forestår*	imminēre	imminui	(imminens)
putreo	*er råden*	putrēre	putrui	(putridus)
polleo	*formår*	pollēre		(pollens)
studeo	*lægge Vind på*	studēre	studui	(studens)

stupeo *forbavses*	stupēre	stupui	(stupidus)
sileo *tier*	silēre	silui	(silens)
rauceo *er hæs*	raucēre	raucui	(raucus)
splendeo *glimrer*	splendēre	splendui	(splendidus)
tumeo *svulmer*	tumēre	tumui	(tumidus).
micô *glimter*	micāre	micui	(micans)
dimicô *strider*	dimicare	dimicui / dimicavi	dimicatum
ferveo *syder*	fervēre	ferbui	
(fervo digt.)		fervi	(fervidus)
strideo *knarker*	stridēre	stridui	(stridens)
strido	stridĕre	stridi	

39. Andre have foruden Formen på *ēre, āre,* blot en lukt Form, hvoraf a) Förnutiden *på í og* Biformen på tum, disse ere:

cieo	ciēre	civi	citum
caveo	cavēre	cavi	cautum
faveo	favēre	favi	fautum
foveo	fovēre	fovi	fotum (for fovtum)
moveo	movēre	movi	motum
voveo	vovēre	vovi	votum
juvô	juvāre	juvi	jutum
lavô	lavāre	lavi	lautum (lotum) / lavatum

ufuldstændigt:

paveo	pavēre	pavi	(pavidus)

b) eller med Biformen på *sum:*

prandeo (*spiser Frokost*)	prandēre	prandi pransum / pransus sum
frendeo / frendo *skærer Tænder*	frendēre / frendere	frendi, fressum af freto (angs. *frete*, sv. *fräter*) / frendui, fresum af fredo

sedeo *sidder*		sedēre	sedi	sessum,
(af seto, isl. sit.)				
obsideo *belejrer*		obsidēre	obsedi	obsessum
video *ser*		vidēre	vidi	visum
respondeo *svarer*		respondēre	respondi	responsum

c) ell. Förnut. med Forøgelse og Bif. på *sum:*

mordeo	*bider*	mordēre	momordi	morsum
spondeo	*lover for*	spondēre	spopondi	sponsum
tondeo	*klipper*	tondēre	totondi	tonsum
pendeo	*hænger*	pendēre	pependi	pensum

Uregelrette ere:

dô	*giver*	dăre	dedi	datum
stô	*står*	stăre	steti	statum

d) eller Förnutiden på *si* og Biform på *sum.*

rideo	*ler*	ridere	risi	risum
svadeo	*overtaler*	svadere	svasi	svasum
ardeo	*brænder*	ardēre	arsi	arsum
tergeo	*törrer af*	tergēre	tersi	tersum
mulceo	*formilder*	mulcēre	mulsi	mulsum
permulceo		permulcēre	permulsi	permulsum / permulctum
hæreo	*hænger*	hærēre	hæsi	hæsum
maneo	*bliver*	manēre	mansi	mansum
jubeo	*byder*	jubēre	jussi	jussum

(af juto, jvfr. bjóða, bieten.)

e) eller Förnutiden på *si,* og Biform. på *tum.*

mulgeo *malker*	mulgēre	mulsi- *el.* mulxi	mulsum mulctum
indulgeo *föjer*	indulgēre	indulsi	indultum
torqueo *vrider*	torquere	torsi	tortum
augeo *forøger*	augēre	auxi	auctum
lugeo *sørger*	lugēre	luxi	luctum
frigeo *fryser*	frigēre	frixi	frictum

f) eller på *si*, uden Biform, f. E.:

urgeo *driver på* urgēre ursi

g) nogle mangle både Förnutid og Biform f. E. aveo *er grådig* avēre; clueo; flaveo.

40. Den tredie Klasse består af Gjerningsord på ĭo, hvilke de gamle Sproglærere uden al Grund have gjort til en egen Böjningsmåde (den fjerde), da de dog slet intet ejendommeligt have; men blot noget af begge Böjningsmåder, hvilket let forklares af Beskaffenheden af Kjendebogstavet *i*, der allerede er udviklet. Denne Klasse beholder sin ene Rodform helt igjennem, men følger ikke samme Böjningsmåde overalt; den kan altså anses for uregelret, og afhandles rigtigst under anden Böjningsmåde, hvortil dens Nutid, Datid og Fremtid henhøre.

Den anden Böjningsmåde.

41. Tidernes Dannelse er her noget anderledes og vanskeligere end i første Böjningsmåde. Adskilligt herom er allerede fremsat, forat vise Forskjellen imellem begge Böjningsmåder, det øvrige udføres her i det enkelte. Rodformen findes her ved at bortkaste ĕre af den personløse Nutid eller

o af den fremsættende, f. E. af tribu-ere eller tribu-o er den *tribu*, af em-ere, em-o er den *em*, af sum-ere, sum-o er den *sum*, af lud-ere, lud-o, *lud*. Denne Rodform er her for det allermeste indbildt, og har sjælden som i den første Böjningsmåde nogen virkelig Betydning i Sproget, men forudsættes blot, for at kunne bekvemmere danne de særskilte Tidsformer.

Af Rodformen dannes umiddelbar:

1) den fremsættende Nutid ved at tilföje det -*o*, som borttoges, forat opdage Rodformen, f. E. tribu-o, em-o, sum-o, lud-o.

Heraf dannes igjen: a) Datiden, ved at forandre *o* til *ebam*, såsom tribuebam, emebam, sumebam, ludebam.

b) Så og Fremtiden ved at forandre *o* til *am*, såsom tribuam, emam, sumam, ludam; denne Endelses *a* ombyttes dog i alle øvrige Personer med *e*, f. E. tribues, emes o. s. v.

c) Fremdeles den betingende Nutid ligeledes ved at forandre *o* til *am*, f. E. tribuam, emam, sumam, ludam; men dette *a* beholdes i alle øvrige Personer, f. E. tribuas, emas, o. s. v.

d) Videre Tillægsformens Nutid ved at sætte *ens* istedenfor *o*, f. E. tribuens, emens, sumens, ludens.

Heraf igjen den lidende Fremtid af Tillægsformen ved at forandre *ens* til *endum*, *us*, *a*, såsom tribuendum, emendum, sumendum, ludendum.

2) Af Rodformen dannes dernæst: den betingende Datid ved at tilföje *ĕrem*, det er at sige *rem*, ligesom i første Böjningsmåde med indskudt

Bindeselvlyd, f. E. tribu-ĕrem, (for tribuv-rem, em-ĕrem (for em-rem), sumĕrem, ludĕrem.

Og heraf igjen a) den bydende Måde ved at bortkaste *rem* og blot beholde Bindeselvllyden, forat lette Udtalen af Kjendebogstavet, som her kan være allehånde hårde Medlyde, f. E. tribuĕ (for tribuv), emĕ (for em) sumĕ, ludĕ. Kun i fire Ord bortkastes dette ĕ, nemlig i dico (*siger*), duco (*fører*), facio (*gör*), fero (*bærer*), hvilke få: dic, duc, fac, fer, aldeles ligelydende med Rodformen.

b) Den personløse Mådes Nutid, ved blot at bortkaste *m* eller forandre ĕrem til ĕ*re*, f. E. tribu-ĕ-re (for tribuv-ere), em-ĕ-re, sumere, ludere.

Man skulde endnu kunne henføre Tillægsformernes Nutid og lidende Fremtid til denne Klasse af Tiden, da de også indskyde *e*; men da man ikke kan vide, om dette *e* for sig selv betragtet har været langt eller kort (τριβεηνς ell. τριβεενς), så synes det for Overensstemmelsen med første Böjningsmåde rettere at henføre dem til Nutiden, hvoraf man har Datiden på ēbam, (ηβαμ), så og ifølge de på *io*, som antage langt ē, men ikke kort ĕ, de have nemlig audiēns ligesåvelsom audiēbam.

3) Den fremsættende Förnutid a) ved at föje *i* til Rodformen f. E. tribu-i, ēm-i, eller b) ved tilföje, hvilket finder Sted i 2den Klasse, *-si* f. E. sum-si, lu-si (for lud-si). Desuden udfordrer denne Tidsform en Forøgelse i Begyndelsen af Ordene, (se Side 211, c.) hvorom siden.

Heraf dannes atter a) den fremsættende Fördatid ved at forandre *i* til *ĕ-ram* (altså *-si* til *-sĕram;* b) Förfremtiden ved at forandre *i* til *ĕro*, (*-si* til *-sero*), samt c) den betingede Förnutid ved at sætte *ĕrim* istedenfor *i*, og d) den betingede Fördatid ved at sætte *issem* isteden, aldeles ligesom i første Böjningsmåde (3. a-d) er beskrevet, f. E.:

tribui	tribu-eram	tribu-ero	tribu-erim	tribu-issem
emi	emeram	emero	emerim	emissem
sumsi	sumseram	sumsero	sumserim	sumsissem
(lusi	luseram	lusero	luserim	lussissem).

At den sidstanførte, nemlig den betingende Fördatid kommer igjen den personløse Förnutid ved at bortkaste *m*, f. E. tribuisse, emisse, sumsisse, (så og lusisse).

4) Biformen ved at tilföje *-tum*, f. tribu-tum, audītum, emtum, sumtum. Og den anden eller lidende Biform ved at forandre *-tum* til *-tu*, som: tributu, emtu, sumtu. Er Kjendebogstavet *ll*, *rr*, *d* eller *t*, da bliver Endelsen regelret *sum*, *su*, foran hvilken det ene *l*, *r*, og *d* bortfalder, men *t* forenes til *ss*.

Af Biformen dannes igjen a) Tillægsformernes lidende Förnutid ved at forandre *um* til *um*, *us*, *a*, der böjes som et sædvanligt To., f. E. tributum, us, a; emtum, sumtum.

b) Tillægsformens (handlende) Fremtid ved at forandre *um* til *urum*, *us*, *a*, f. E. tributurum, emturum, sumturum.

Også her fattes Lideformen den fremsættende Förnutid med alle deraf dannede Tider (3. a-d) hvilke erstattes ved Omskrivning; den har heller ingen flere Biformer eller Tillægsformer end de alt anførte (4. a-c), der også tildels have lidende Bemærkelse.

De øvrige lidende Tidsformer i den fremsættende og betingende Måde dannes af den handlende Måde, som i foregående Böjningsmåde f. E.:

tribuo	tribuor	emo-r	sumo-r
tribuēbam	tribuēbar	emebam,-bar	sumebam,-bar
tribuam (es)	tribuar (eris)	emam, ar	sumam, ar
tribuam, (as)	tribuar (aris)	emam, ar	sumam, ar

Den bydende Måde föjer også her ikke blot *-r* men *-rĕ* til den bydende i Handleformen på ĕ, og bliver således i denne (2) Person aldeles lig den personløse Måde i Handleformen, såsom: tribuĕ-re, emĕ-re, sumĕ-re (så og ludĕre o. andre uregelrette) aldeles ligesom i 1ste Böjningsmåde.

Blot den personløse Måde dannes her på en ganske egen Måde, nemlig ved at forandre *ĕre* til *i* (aldrig *ĕri*). Hvorledes dette er opkommet *se* foran.

42. Personböjningen i 2den Böjningsmåde adskiller sig blot deri fra 1ste Böjningsmåde, at den i Nutiden antager Hjælpeselvlyd, ligesom den 1ste i Fremtiden, eftersom Roden her slutter, og Endelsen begynder med en Medlyd f. E.

tribuŏ, tribu-i-s (for tribuv-s), tribu-i-t (for tribuv-t) o. s. v. emo, emĭs (for ems), emĕris (for emris) o. s. v. De Tidsformer, hvis første Per-

son sluttes på *m*, have altid en Selvlyd foran samme *am*, *em*, *im*, hvilken da beholdes i alle Personer, såat her intet Hjælpebogstav behøves, men alt bliver ligelydende med 1ste Böjningsmåde, f. E.

impleam	tribu-am	em-am	sum-am
impleas	tribu-as	em-as	sum-as
impleat	tribu-at	em-at	sum-at

o. s. v.

Denne fuldkomne Overensstemmelse i Personböjningen med 1ste Böjningsmåde uden Hjælpeselvlyd, finder Sted i den fremsættende Datid, Fördatid og Förfremtid, samt i den betingende Nutid, Datid, Förnutid og Fördatid. Den fremsættende Fremtid hører og hid, da den går ligesom den betingende Nutid uden Hjælpeselvlyd, blot med *e* for *a* i anden og alle følgende Personer således:

Ent.	Flert.
-am	-emus
-es	-etis
-et	-ent

Förnutidens Personendelser begynde alle med en Selvlyd, de udfordre derfor intet Hjælpebogstav, men blive her fuldkommen overenstemmende med 1ste Böjningsmåde f. E. tribui, tribuisti o. s. v.

Den bydende Mådes Personendelser udfordre Hjælpeselvlyd, og ere følgende:

handlende		lidende	
Ent.	Flert.	Ent.	Flert.
-e (ĭ-to)	-ĭ-te (-ĭ-tote	ĕre (ĭ-tor)	-ĭ-mini(i-minor)
-ĭto	-u-nto	-ĭtor	-u-ntor

f. E. tribu-e. (tribuito), tribu-ĕre, (tribuitor) o. s. v.

43. Foruden den nu beskrevne Indretning af Endelser og Hjælpebogstaver udfordrer den anden Klasse, der består af lutter Tostavelsesord, endnu stundum en Forøgelse (augmentum) i Begyndelsen af Ordene i Dannelsen af Förnutiden og alle deraf nedstammende Tidsformer. Denne Forøgelse består deri, at a) Begyndelsesselvlyden fordobles: *aa* sammendrages her som sædvanlig til ē, *ee* også til ē, hvilket endog stundum skjer, skjönt en Medlyd går foran, f. E.:

ăgo, ăgēbam o. s. v. êgi, ègĕram, êgĕro o, s. v.
ĕmo ĕmēbam — êmi, êmĕram, êmĕro —
lĕgo lĕgēbam — lègi, lĕgèram, légĕrim, lègisse o. s. v.

b) Den første Stavelse fordobles med kort Selvlyd; dog er dette forbunden med så mangehånde Forandringer af Ordet selv, for også at göre den første Stavelse kort, at man kan anse alle de Ord, hvor det finder Sted, for uregelrette. De fleste, om ikke alle, have desuden andre Afvigelser, f. E. fattes Biformen eller danne den på *sum*, o. desl. såsom: pango, pepigi, pactum; cado, cecidi, casum o. fl.

44. I Almindelighed kan mærkes at Tostavelsesord, som have en kort Selvlyd i første Stavelse, enten danne Förnutiden på *si*, hvorved et Sammenstød frembringes, som forlænger Stavelsen, og følge da sidste, eller forøge den i Förnutiden og følge denne Klasse. Hvor derimod Forøgelsen

består i at tilföje en ny, kort Stavelse, der forkortes også sædvanlig den første Rodstavelse, såat de to korte tilsammentagne svare imod en lang, og Ordet følger ligeledes anden Klasse.

Til et fuldstændigt regelret Mönster opstilles her emo:

Handleformen.

Emo emimus	emĭs emĭtis	emĭt emunt	emam emamus	-as -atis	-at -ant	emĕ emite	(emito) (emitote)	emito emunto	emere	emens
emēbam emebamus	-bas -batis	-bat -bant	emerem emeremus	-res -retis	-ret -rent		(fattes)		emtum	emturum
emam ememus	emes emetis	emet ement		(omskrives)						
ėmi êmimus	êmisti êmistis	émit êmerunt	êmerim êmerimus	-ris -ritis	-rit -rint		(fattes)		emisse	emtum
êmeram êmeramus	-ras -ratis	-rat -rant	émissem emissemus	-ses -setis	-set -sent					
èmero êmerimus	-ris -ritis	-rit -rint.		(fattes)			(fattes)		emtu	emendum.

Lideformen.

emor emimur	emeris emimini	emitur emuntur	emar emamur	emaris emamini	ematur emantur	emĕrĕ emimini	(emitor) (-minor)	emitor -untor	emi
emēbar emēba-mur	-baris -amini	-batur -antur	emĕrer emere-mur	-reris -mini	-retur -ntur	(fattes).			
emar ememur	emeris -emini	emetur -entur.	(omskrives)						

Således gå og 1) de regelrette på *uo*.

acuo *skærper* acuĕre acui acutum
minuo *formindsker* minuere minui minutum
arguo *beskylder* arguere argui argutum
sternuo *nyser* sternuere sternui sternutum
statuo *fastsætter*
suo *syer*
tribuo *tildeler*
imbuo *dypper* græsk βαπτω, βαφω)
spuo *spyer*, *spytter*; dog har respuo *forsmår*, *forskyder*, ingen Biform.
in-duo *iføre*r, (græsk δυω)
ruo *styrter* ruere rui ruitum (rutum?)

De sammensatte ere regelrette.

exuo *afføre*r,
ab-nuo *afslår*, (νευω)
abluo *afskyller* o. s. v.
solvo *løser* solvere solvi solutum
volvo *ruller* volvere volvi volutum
loquor *taler* loqui locutus sum
sequor *følger* sequi secutus sum
s. v.

Uregelrette:

luo *renser* luere lui luitum
fruor *nyder* frui { fruitus sum / fructus sum }

Ufuldstændige ere følgende:

batuo *slår* batere batui
metuo *frygter* metuere metui

congruo *stemmer overens* congruere congrui
pluit *det regner* pluere pluit
ingruo
cluo cluere, se 1ste Böjningsmåde.

45. En Del Stammeord, som modtage Forøgelse, hvorved dog må mærkes a) at de, hvis Kjendebogstav er *d*, *t*, *rr*, *ll*, ikke danne Biformen på *tum*, men på *sum*, foran hvilket *d*, det ene *r* eller *n* bortfalder, men *s* forenes med *s* til *ss*. b) Nogle af dem, der have to Medlyde til Kjendebogstav, såsom *mb*, *ng*, *nd* o. desl. bortkaste det første, og antage en ældre, simplere Form i Förnutiden. c) De, hvis Kjendebogstav er en blød Medlyd: *b*, *g* forandre det til en hård *p*, *c* foran *s* og *t*, men *cs* skrives *x*, dette gælder også for den sidste Klasse og er en almindelig Velklangsregel i Sproget, såat man ingenlunde bör anse disse Ord som afvigende.

ago agĕre êgi actum; så og perago, prætergo, satago.
cògo cogĕre coëgi coactum (for coago); ligeså abigo, adigo, exigo, redigo, men prodigo har sjælden, og ambigo (*tvivler*) aldrig Förnutid eller Biform

Ufuldstændige ere:
dego degere degi (uden Biform)
apage! (græsk *ἄπαγε*)
lego legere legi lectum; så og colligo, alligo, o. s. v., men diligo, negligo, intelligo høre til 3die Klasse.

ico	icere	ici	ictum
eme	emere	ėmi	emtum; så og adimo o. s. v.
texo	texere	xui	textum
bibo	bibere	bibi	bibitum (for biptum)
verro	verrere	verri	versum o. s. v.
verto	vertere	verti	versum (for vertsum);

nogle Sammensætninger af verto ere lideformede.

cudo	cudere	cudi	cusum (for cudsum).

46. De på *io* ere langt talrigere. De dele sig i to Underklasser, hvoraf den *første* er énformet, den anden flerformet, altså uregelret. De *som* overalt beholde Kjendebogstavet *i* gå regelret som de på *uo*, og som emo, blot at de ikke antage Hjælpeselvlydene ĕ og ĭ, men forlænge sit Kjendebogstav *(i)* isteden, ej heller have de nogen Forøgelse; de synes derfor i de Tilfælde, hvor emo indskyder ĕ eller ĭ at følge 1ste Böjningsmåde, hvilket dog ikke behøver at antages, da det lange ī, som udfordres isteden, kan anses for en Sammentrækning af Kjendebogstavet ĭ og Hjælpebogstavet ĭ eller ĕ f. E. i Nutiden.

audĭ-o — audīmus (for audĭĭmus audĭjĭmus)
audī-s (for audĭĭs ell. audĭjis) audītis (for audĭĭtis, audĭjimus)
audīt (for audĭit ell. audĭjit) audiunt.

Den personløse Måde i Lideformen er det eneste Tilfælde, hvor disse bestemt askille sig fra

dem på *uo* og følge 1ste Böjningsmåde, formodentlig for at undgå Forveksling, og fordi den i Lideformen var overensstemmende med 1ste Böjningsmåde.

I Förnutiden kunne de både antage *-i*, ligesom de på *uo* og *-vi* ligesom de af 1ste Böjningsmåde; hvorved også Kjendebogstavet *i* forlænges. Deres hele Böjning overses af følgende:

handlende	audĭo -dīs -dī-unt	audī-rem	audĭ-i	eller	audīvi	audī-tum -tu
	audĭ-ēbam	audīre	audi-eram	—	audī-veram	audī-tum -tus -ta
	audĭ-am -ēs	audī dīto (dī-unto)	audi-ero	—	audī-vero	audī-turum -rus
	audĭ-am -as		audi-erim	—	audī-verim	-ra
	audĭ-ēns		audi-issem	—	audī-vissem	
	audĭ-ēndus		audi-isse	—	audī-visse	
lidende	audi-or -dīris -dī-untur	audī-rer				
		audī-ri				
	audi-ēbar	audīro dītor dī-untur				
	audī-ar -ēris					
	audi-ar -aris					

Man kunde indbefatte disse Ords Egenheder i følgende Udsigt: de gå a) efter 1ste Böjningsmåde i Tider, som dannes af den betingende Datid; b) de kunne gå efter begge Böjningsmåder, i dem, som komme af den fremsættende Förnutid; men c) efter 2den i Biformen og den fremsættende Nutid med sine Afledstider, dog så, at ĭī og ĭĕ overalt sammendrages til ī.

Flere Eksempler ere:

punio *straffer*	condio *krydrer*
custodio *vogter*	ambio *omgiver*
obedio *adlyder*	dormio *sover*
servio *tjener*	sopio (svensk *söfver*)
scio *ved*	nescio *ved ikke*
nutrio *nærer*	esurio *er hungrig*

Uregelrette ere:

sepelio	sepelire	sepelivi (ii)	sepultum (gl. sepelitum).
potior	potiri		potitus sum potiundum
salio *springer*	salire	salivi, ii / salui	saltum
assilio	assilire	assilui, ivi	assultum
aperio *åbner*	aperire	aperui	apertum
operio *bedækker*			
opperior *vænter*			
experior *erfarer*	experiri		expertus sum
comperio *erfarer*	comperire	compĕri	compertum
reperio *finder*	reperire	repĕri	repertum

venio *kommer*	venire	veni	ventum
amicio *beklæder*	amicire	amixi amicui	amictum
sancio *helliger*	sancire	sanxi sancivi	sanctum sancitum
vincio *binder*	vincire	vinxi	vinctum
sepio *omgærder*	sepire	sepsi sepivi	septum
haurio *øser*	haurire	hausi	haustum
farcio *stopper*	farcire	farsi	fartum
confercio	confercire	confersi	confertum
fio *bliver*	fieri	fierem	factus *sum* (jvfr. *sum*)
fulcio *støtter*	fulcire	fulsi	fultum
sarcio *flikker*	sarcire	sarsi	sartum
raucio *er hæs*	raucire	rausi	rausum (jvfr. rauceo).
sentio *føler*	sentire	sensi	sensum
assentio og assentior			
ordior *begynder*	ordiri	orsus sum	
metior *måler*	metiri	(metitus)	mensus sum

(af mentor, ogsȧ metor, hvoraf meta og metôr regelret.)

Ufuldstændige:

ferocio *er vild*	ferōcire	ferocivi
gestio (af gero)	gestire	gestivi
glocio *klukker*	glocire	glocivi

(af gloco, hvoraf vort *klukker*, og det latinske gloctorare)

singultio *hulker*	singultire	singultivi

lascivio (*er kåd*)	lascire	lascivi
cambio (*bytter*)	cambire	campsi (*καμπτω*)
ferio (*slår*)	ferire	(Islandsk ber-ja)

47. Den anden Art Gjerningsord på *io* have blot *denne* Form, hvor *o* og *u*, *a* og ē følge efter *i*, hvor de på væsentligt *io* synes at følge første Böjningsmåde, hvorimod de antage en anden lukt Form uden *i*, på blot *o* i alle de Tilfælde, hvor Hjelpeselvlyden er ĕ eller i, samt hvor emo ingen Hjælpeselvlyd indskyder. Stundum have de endnu en tredie Form på *uo*, hvoraf Förnutiden tages, f. E.

capio, -ĭs, -iunt	cap-ĕrem	cêpī	cap-tum, -tu
capiēbam	cap-ĕre	cêp-ĕram	cap-tum, -us, -a
capiam, -es	cap-ĕ, -ĭto (-iunto)	cêp-ĕro	captu-rum, us, -a
capiam, -as		cêp- rim	
capiens		cêp-issem	
capiendum		cêp-isse	

Så og de sammensatte decipio, deciperem, *decêpi*, deceptum o. s. v., samt

jacio (*kaster*)	jacerem	jeci	jactum
facio (*gör*)	facerem	feci	factum

Dette har dog i bydende Måde fac! og *fattes* Lideformen, isteden for hvilken fio, fierem, factus sum bruges; så og de med Tostavelsesord, sammensatte arefacio, lidende arefio; labefacio labefio; calefacio, calefio; men de med Enstavelsesord sammensatte forandre *a* til *i* og danne en regelret Lideform, f. E.

afficio *tilföjer*	afficerem	affêci	effectum
afficior	afficerer	affectus sum	

Mærk. For fecero og fecerim findes en gammel Form faxo, faxim, der undertiden betyder faciam.

48. fugio *flygter* (*φευγω, εφευγον*)	fugerem	fugi	fugĭtum
fodio *graver*	foderem	fodi	fossum
pario *føder*	parerem	peperi	partum (parĭtum)
quatio *ryster*	quaterem	quassi	quassum
patior *lider*	paterer	passus sum	
gradior *går*	graderer	gressus sum	
aggredior o. s. v.			
(specio *ser*	specerem	spexi	spectum)
aspicio	aspicerem	aspexi	aspectum
lacio *lokker*	lacerem	laxi / lacui	
allicio	allicerem	allexi	allectum
prolicio, illicio			
elicio	elicerem	elicui / elixi	elicĭtum
rapio *river*	raperem	rapui	raptum, så og
arripio *river til mig*	arriperem	arripui	arreptum &c.
sapio *smager*	saperem	sapui	–
consipio *er klog*	consiperem	consipui	–
cupio *önsker*	cuperem	cupii / cupīvi	cupītum
rabio *raser* (ell. rabo)	raberem		

morior *dør*	mori		mortuus sum
orior -ĕris -īris	orīri		ortus sum
opstår, rejser sig.			
edo (isl. og d: *æder*)	edĕre	êdi	esum (f. edsum)

Foruden denne Böjning kan edo også antage en uregelret, nemlig formes aldeles ligesom sum i alle de Tilfælde, hvor dette begynder med *es.*, *t.* E. i 2den Person *es*, 3die *est*, 2den i Flert. *estis*, o. s. v. I Lideformen siges editur eller estur. Ligeså de sammensatte comedo o. desl.

fido *stoler på* fidĕre fisus sum o. s. v.; men confido har både confīdi og confisus sum.

sido *synker*	sidere	sidi (sedi)	(sessum) af sedo, seto.

De sammensatte have sêdi, sessum af sedeo, som: consido, considĕre, consêdi, consessum.

scando *stiger*	scandĕre	scandi	scansum (for scandsum).
mando *tygger*	mandĕre	mandi	mansum
prehendo *griber* (også prêndo)	prehendĕre	prehendi	prehensum,
defendo *forsvarer*	defendĕre	defendi	defensum

offendo, accendo o. s. v.

pando *udbreder*	pandĕre	pandi	pansum og endnu brugeligere passum af en forældet Form (pato) hvoraf også pateo
frendo *skærer Tænder*; jvfr. frendeo	frendĕre	frendi	fressum

fundo *gyder*	fundere	fūdi	fusum (af fudo)
findo *kløver*	findere	fĭdi	fissum (af fito)
scindo *splitter*	scindere	scĭdi	scissum

(scido, scito, jvfr. t. *scheiden, das Scheit,* isl. eg skil, skiði)

vinco *overvinder*	vincere	vīci	victum
linquo *efterlader*	linquere	līqui	lictum o s.v.

(af liquo, litt. likn, liekmi, gr. λείπω, ἔλιπον, isl. eg lifi, eg leifi)

frango *bryder*	frangere	fregi	fractum

(af frago, hvoraf fragilis, angels. brece, bræc, t. breche, brach, jvfr. isl. braka, d. brage)

rumpo, *bryder*	rumpere	rupi	ruptum
fallo *bedrager*	fallĕre	fefelli	falsum
refello			
curro *løber*	currĕre	cucurri	cursum

Nogle sammensatte kunne både modtage og undvære Forøgelsen, som: accurro, de-, dis-, ex-, in-, per-, præ-, procurro, procucurri og procurri, procursum. Andre fattes den aldeles, som: occurro, circum-, re-, super-, trans-, suc-curro blot succurri, succursum.

pello *driver*	pellĕre	pepuli	pulsum
percello *ryster, slår*	percellĕre	perculi	perculsum
pungo *stikker*	pungĕre	pupugi	punctum

(af pugo, hvoraf pugio, *en Dolk*)

cano *synger*	canĕre	cecini	cantum

De sammensatte ere uregelrette og danne Förnutiden på *ui*, f. E.

recĭno recinere recinui recentum
tango *rører* tangĕre tetigi tactum
(af tago, hvoraf og taxo, d. sv. *tager*)
attingo *berører* attingĕre attigi attactum
pango *befæster* pangĕre {pepigi pactum
pêgi (af pago)
panxi

De Sammensætninger, som beholde *a* have -panxi, som: depango, repango; de, der forandre det til *i* have pegi, som: compingo, impingo.

49. parco *skåner* parcere {peperci parcitum (for parctum)
parsi parsum
cado *falder* cadĕre cecĭdi casum, så og
incido incidĕre incidi incasum, samt occido og recido; i de øvrige sammensatte findes Biformen ikke gjerne
cædo *fælder* cædĕre cecīdi cæsum; o. s. v., Sammens. uden Fordobling.
pendo pendĕre pependi pensum
(heraf pendeo)
tendo *udstrækker* tendĕre tetendi {tensum
(af teno, gr. τείνω) tentum

Så og uden Forøgelse extendo, intendo, obtendo, prætendo, protendo, men ostendo har helst ostensum i Biformen. Nogle have alene *tum*, som: attendo, distendo, contendo, pertendo, retendo.

tundo *støder*	tundere	tutudi	tusum / tunsum
lino *smörer,* (vort *kliner*)	linere	lēvi (leo)	lītum (lio)
allino	allinere	allēvi	allitum
circumlino, illino, interlino, perlino.			
collino	collinere	collini / collivi / collevi	collitum
relino	relinere	relini / relevi	relitum
sino *tillader*	sinere	sivi	situm
desino *ophører*	desinere	desii	desitum
cerno *dömmer*	cernere	crevi	cretum
(af creo, græsk κρινω)			
sperno *foragter*	spernere	sprevi	spretum
(af spreo)			
sterno *udbreder*	sternere	stravi	stratum
(af strao, isl. strái)			
sero *sår*	serere	sevi	satum
(af seo, sao, isl. sái t. säo, isl. Dat. seri)			
tero *gnider*	terere	trivi	tritum
(af trio)			
fero *bærer*	ferre	tuli	latum
(bydende: fer!)			(af lao;)
tollo *løfter, hæver*	tollere	sustuli	sublatum
sisto *stiller, sætter;*	sistere	(stiti	statum)
(jvfr. stò, græsk ἵστημι)			
subsisto	subsistere	substiti	substitum

50 Ufuldstændige:

scabo *skraber*	scabere	scabi
lambo *slikker*	lambere	lambi
rudo *skryder*	rudere	rudi
pedo	pedere	pepēdi
incesso	incessere	incessi
posco *fordrer*	poscere	poposci
psallo *synger*	psallere	
vescor *nyder*		vesci
ajo *siger*		ait
inquam *siger*		inquisti
		cœpi *begynder* cœptum
		odi *hader*
		perodi perosus
		memini *erindrer*

Ufuldstændige ere i Grunden og de på *-sco*, der blot have Nutiden og den betingende Datid med dertil hørende Afledstider, f. E.

labasco *vakler*	labascerem (også labascor)
hebesco *sløves*	hebescerem
glisco *er fed, glindser*	gliscerem
hisco *gaber* o. s. v.	

Men når de udtrykke en Begyndelse og de tilsvarende åbne Tilstandsord have Förnutid og Biform, kunne de også udfyldes med samme tvende Former f. E.:

frigeo *fryser* frigēre } frigui
frigesco frigescere }

51. I nogle uregelrette Ord er den gamle (åbne) Nutidsform aldeles forældet og blot den deraf dannede Förnutid og Biform beholdt for at udfylde Formen på *sco*, såsom:

cresco *vokser* crescerem crevi cretum
(af creo isl. græ, greri) *formodentlig* beslægtet med glisco.

quiesco *hviler* quiescerem quievi quietum
(af quieo, isl. hvíla, heraf quies, quietis, isl. hvíld.)

nosco *kjender* noscerem novi notum
(af noo, gnoo, isl. kná;) så og dignosco, ignosco, prænosco, men:

agnosco agnoscerem agnovi agnĭtum
samt cognosco, præ- re-cognosco

pasco *vogter Kvæg* pascerem pavi(pao) pastum for pasctum

nascor *føder* nascerer natus sum
irascor *vredes* irascerer iratus sum
disco *lærer* discerem didici (ud. Bif.)
(af dico, δακω, angels. tæce, eng. teach)

compesco *indskrænker, tvinger* compescerem compescui (compescitum?)

dipesco o. s. v. (af pasco)

apiscor *får* apiscerer aptus sum

pasciscor *slutter Forlig* pasciscerer pactum sum
(af paco, pax)

nansiscor *får* nansciscerer nactus sum
(naco, nanco, isl. nái)
proficiscor *rejser* proficiscerer profectus sum
(af facio)
fatiscor *bliver træt* fatiscerer fessum sum
(jfr. fatigô)
comminiscor *erindrer* comminiscerer commentus sum
(af mano, isl. man), hvoraf memini, som cano, cecini o. desl. (så og reminiscor)
expergiscor *vågner* expergiscerer experrectus sum
(af pergo)
ulsiscor *hævner* ulsciscerer ultus sum
obliviscor *glemmer* obliviscerer oblitus sum
(af lino)

---

52. dico *siger* dicere dixi dictum
(byd. dic!)
duco *fører* ducere duxi ductum
(byd. duc!)
coquo *koger* coquere coxi coctum
rego *styrer* regere rexi rectum
tego *bedækker*
sugo *suger*
corrigo corrigere correxi correctum
pergo *vedbliver* pergere perrexi perrectum
surgo *rejser mig*
diligo *elsker* diligere dilexi dilectum
intelligo *indser*
neglego *forsömmer*

frigo	*törrer, steger*	frigere	frixi frigui	frictum frixum
fligo	*slår*	fligere	flixi	flictum
traho	*trækker*	trahere	traxi	tractum
veho	*fører*	vehere	vexi	vectum
invehor	*angriber*	inveherer	invectus sum	
vivo	*lever*	vivere	vixi	victum
struo	*sammenföjer, forfærdiger*	struere	struxi	structum
scribo	*skriver*	scribere	scripsi	scriptum
nubo	*tilslører, gifter sig,* [*om Fruentimmer*]	nubere	nupsi	nuptum
deglubo				
labor	*falder*	laberer	lapsus sum	
carpo	*plukker*	carpere	carpsi	carptum
decerpo		decerpere	decerpsi	decerptum
repo		repere	repsi	reptum
serpo, clepo				
sumo	*tager*	sumere	sumsi	sumtum
como, demo				
temno	*foragter*	temnere	temsi	temtum
cingo	*omgiver*	cingere	cinxi	cinctum
lingo, jungo, emungo, plango				
tingo tinguo	*dypper* (ungo ell. unguo)	tingere	tinxi	tinctum
distinguo	*adskiller*	distinguere	distinxi	distinctum
fungor	*bestyrer*	fungerer	functus sum	
fingo	*danner*	fingere	finxi	fictum
pingo, stringo, mingo				
uro	*brænder*	urere	ussi	ustum

gero *fører*	gerere	gessi	gestum
queror *klager*	quereter	questus sum	

Ufuldstændige:

liquor	liqui	
glubo *afskræller*	glubere	
ango *gör snæver, kvæler*	angere	anxi
ningit	ningere	ninxit
clango *klinger*	clangere	
ringo	ringere	
ringor	ringi	
furo *raser*	furere	

---

53. rado *skraber*	raderem	rasi	rasum
evado o. s. v.			
trudo *støder*	truderem	trusi	trusum
rodo, divido, ludo,			
claudo *lukker*	clauderem	clausi	clausum
concludo o. s. v, plaudo, complodo,			
lædo *støder imod, skader*	læderem	læsi	læsum
collīdo o. s. v.			
utor *bruger*	uterer	usus sum	
nitor *stytter mig* (af nigor, isl. hníg sv. niger)	niterer	nisus sum / nixus sum	
viso *sér, besøger*	viserem	visi	visum
fluo *flyder*	fluerem	fluxi	fluxum
figo *befæster*	figerem	fixi	fixum
spargo *adspreder*	spargerem	sparsi	sparsum

aspergo, mergo, tergo o. s. v.

flecto	*böjer*	flecterem	flexi	flexum
pecto	*kæmmer*	pecterem	pexi	pexum
			pexui	pectĭtum
plecto	*fletter*	plecterem	plexi	plexum
			plexui	
complector		complecterer	complexus sum	
necto	*knytter*	necterem	nexui	nexum
			nexi	
vello	*oprykker*	vellerem	vulsi	vulsum
			velli	
premo	*trykker*	premerem	pressi	pressum

exprimo o. s. v.

mitto	*sender*	mitterem	missi	missum
cedo	*viger*	cederem	cessi	cessum

(af ceto, jfr. isl. hætta) en gammel Bydemåde heraf, nemlig cedo, i Flertallet cedite eller cette! bruges som Biord eller Udråbsord.

Ufuldstændige ere:

vado *går* vaderem; og
vergo *vender mig imod* vergerem

---

54. sero	*sammenföjer*	sererem	serui	sertum

consero, o. s. v.

alo	*nærer*	alerem	alui	altum
				alĭtum
colo	*dyrker,*	colerem	colui	cultum
consulo	*rådspörger*	consulerem	consului	consultum

concino *synger*		concinerem	concinui	concentum
(af cano) o. s. v.				
molo *maler (Korn)*		molerem	molui	molĭtum
fremo *bruser*		fremerem	fremui	fremĭtum
vomo *spyer*		vomerem	vomui	vomĭtum
strepo *larmer*		streperem	strepui	strepĭtum
pinso *stamper, stø-der*		pinserem	pinsui	pinsĭtum, pinsum
piso				pistum

Uregelrette:

meto *høster*		meterem	messui	messum
gigno *avler*		gignerem	genui	genĭtum
(af geno, genero; gigĕno, genuo; heraf genus)				
pono *sætter*		ponerem	posui	positum
accumbo *lægger mig*		accumberem	accubui	accubĭtum
o. s. v. jfr. cubo				

Ufuldstændige:

tremo *skælver*		tremerem	tremui	
sterto *snorker*		stertérem	stertui	
depso *ælter*		depserem	depsui	
antecello *overgår*		antecellerem	antecellui	
præcello, excello				
volo	*Flt.* volumus	vellem	volui	
		(Biformen fattes)		
vis	*Fl,* vultis	velle	volueram	
vult	volunt	(byd. fattes)	voluero	
volēbam			voluerim	
volam			voluissem	

velim, is o. s. v. voluisse
volens
(Tillægsf. Fremtid fattes.)

malo malumus mallem malui
mavis mavultis malle malueram
mavult malunt (byd. fattes) maluero
malebam maluerim
(malam o. s. v.) maluissem
malim, is o. s. v. maluisse
(Tillægsformen fattes.)

nolo nollem nolui
non vis nolle nolueram
non vult noli (-to) noluero
Fl. nolumus noluerim
non vultis noluissem
nolunt noluisse
nolebam
nolam
nolim
nollens
(Tillægsf. Fremtid fattes.)

peto *forlanger* peterem petii, īvi petītum
facesso *gör* facesserem facessīvi facessītum
lacesso *udæsker* lacesserem lacessīvi lacessītum
arcesso og capesso gå ligeså
quæro *søger*, quærerem, quæsīvi quæsītum
af quæso, som også forekommer i Nutidens 1ste Person af Entallet og Flertallet: quæso! *jeg beder!* quæsumus *vi bede! kære!*

55. De upersonlige Gjerningsord

ere sådanne, som af enhver Tidsform kun have 3die Person i Entallet, der sættes alene uden noget Personord foran, og sædvanlig mangler Biformen. I Dansken udtrykkes de ved at sætte de ubestemte Personord foran: *man* eller *det* eller *der*, f. E. oportet *det bör*, oportēre, oportuit; decet, *det sömmer sig*, decēre, decuit.

I Lideformen kunne de sædvanlige Gjerningsord uden videre bruges upersonlig, f. E. dicitur *der siges*; scribitur *man skriver*; men desuden gives der og en Del personlige gjenstandsløse Gjerningsord, der i Følge denne Beskaffenhed (Gjenstandsløshed) ikke egentlig kunne modtage nogen Lideform, men erholde dog således en upersonlig, f. E. statur *der stås, man står* af stô; sedetur, *der siddes*, *man sidder*, af sedeo; venitur, *man kommer*, af venio; itur, *man går*, af eo; vivitur, *man lever*, af vivo.

Slige upersonlige Gjerningsord have, på den nu beskrevne Mangelagtighed nær, ingen Egenheder, men gå regelret efter den Böjning og Klasse, hvortil de høre.

56. Lideformede Gjerningsord

kaldes de, som have handlende Betydning, men lidende Form. Mange af disse ere gjenstandsløse, hvilke efter deres Natur ingen lidende Betydning kunne modtage, f. E. vagari *vanke*, labi, *synke*. De af disse Gjerningsord, som ere indvirkende,

modtage begge Biformer og alle fire Tillægsformer, hvoraf den på *-ndus* får lidende Betydning, f. E. imitôr, *efterligner*; sequôr, *følger*; utor, *bruger*. De øvrige, som ere aldeles gjenstandsløse, mangle den sidste af disse Tillægsformer, såsom labi; luxuriari, *være yppig*. Iøvrigt gå alle disse Ord ligefrem som Lideformen af den Böjningsmåde og Klasse, hvortil de henhøre.

Hjælpeord og den omskrevne Böjningsmåde.

57. Adskillige af de Tider, som efter den *latinske* Sprogbygning burde væntes betegnede i Gjerningsordene, mangle dog egne Böjninger og omskrives ved en Sammenstilling af flere Ord. Men foruden disse omskrevne Tidsformer, der ere nødvendige til at udfylde den regelrette Böjningsmåde, ere der endnu mange andre Tidsbestemmelser, som mangle egne Tidsformer i Böjningen, og derfor ligeledes udtrykkes ved Omskrivning.

Til deslige Omskrivninger bruges fornemmelig Hjælpeordet sum (*jeg er*), hvilket på én Gang er et uregelret, ufuldstændigt og udfyldt Gjerningsord, hvorfor det her opstilles afdelt i de forskjellige Ord, hvormed det er udfyldt. Disse ere: sum, *jeg er*, og fio, *jeg bliver*.

fremsættende	betinget	bydende	personløst	Tillægsform
Nut. 1. sum (for ĕsum)	sim (for ĕsim)			
2. es	sis (for esis)	2. es, esto	esse (f. es-re)	ens (ĕsens)
3. est	sit (for esit)	3. esto		(sens)
Flert. 1. sumus (for ĕsumus)	simus (for esimus)			
2. estis	sitis (for esitis)	2. este, estote		
3. sunt (for ĕsunt)	sint (for esint)	3. sunto (for esunto)		
Dat. 1. eram, as, o.s.v.	essem o. s. v. (f. esrem)			
Frt. 1. 3. ero, is, it, o.s.v.	(futurum, us, a, sim)			
Fl. 3. erunt				

	fremsættende	betinget	bydende	personløst	Tillægsform
Nut.	fio, fis, fit fimus, fitis, fiunt	fiam, -as, -at (fuam) fiamus, fiatis, fiant	fi, fito, fito fite, fitote; fiunto	fieri	
Dat.	fiebam, o. s. v.	fierem o. s. v.		fore (f. fuĕre)	futurum, -us, -a.
Frt.	fiam, fies, fiet fiemus, fietis, fient	forem o.s.v.(f. fuerem)			
Förnut.	fui, -isti, o. s. v.	fuerim			
Fördat.	fueram o. s. v.	fuissem		fuisse	
Förfrt.	fuero, -is, -it fuerimus, -itis, -int				

Lideform har dette Ord i Følge sit Begreb ikke. Tillægsformen *ens* bruges kun som Navneord af Intetkönnet og betyder da *Væsen, Ting*.

Af fio bruges alle Former med *i* til at udfylde Lideformen af facio, eller som et eget selvstændigt Ord, *jeg bliver;* de med *u* derimod til at udfylde sum, med Betydning af *at være* (ikke *at blive*). Fuam forekommer kun som en forældet Form hos Digterne. Forem og fore derimod ere brugelige ved Siden af fierem og fieri, men med forskjellig Betydning, nemlig *jeg skulde være, at skulle være, skje,* hvad man ellers kunde omskrive med futurum esse, essem; det forekommer dog ikke gjerne i Sammensætning.

Sammensætningerne, som dannes af sum, böjes og udfyldes på samme Måde, nemlig med fui og dets Afledstider, f. E. absum, *er borte*; adsum, *er tilstede*; desum, *fattes, (er borte);* insum, *er i*, præsum, *er nærværende*; prosum, *gavner* o. fl. Dog have absum og præsum i Nutidens Tillægsform absens, præsens, men de øvrige mangle denne Form. Prosum indskyder et *d*, når en Selvlyd kommer efter, som prodes, prodest, prodestis o. s. v.

Possum, *jeg kan, er i Stand til,* (for pot-sum) er sammendraget af potis eller pote og sum, der også kunne stilles ved Siden af hinanden uden at sammendrages. Det beholder *t* overalt, hvor sum begynder med en Selvlyd, undtagen i betingende Datid possem, ikke potessem, og *ss* finder Sted, overalt hvor sum begynder med *t*. Lideformen samt den bydende Måde fattes. Potens bruges kun som

Tillægsord. Dette Ord udfyldes ikke med fui, men antager en egen Förnutid: potui med Afledstider regelret, som om Nutiden var potuo, hvilket alt overses af følgende:

Nut.	possum	possim		
	potes	possis		
	potest	possit		
	possumus	possimus	posse	potens
	potestis	possitis		
	possunt	possint		
Dat.	poteram	possem o. s. v.		
Fremt.	potero			
Förnut.	potui	potuerim		
Fördat.	potueram	potuissem	potuisse	
Förfremt.	potuero			

Flere Former har Ordet ikke.

Orddannelse.

Stamordene i ethvert Sprog ere kun få, og det er et stort Fortrin ved alle mindre blandede Sprog, at disse ere i Stand til at forøge den oprindelige Masse af Ord ved en Mængde Afledninger og Sammensætninger. Det vil altså blive Lærlingen til stor Nytte, når han skal samle det umådelige Antal af Ord, hvoraf et Sprog består, at lægge Mærke til den Måde, på hvilken Massen dannes af de oprindelige Stamord. I denne Hensigt ville vi kortelig betragte *Afledningen* og *Sammensætningen* af latinske Ord.

Forstavelser.

in- (*nægtende*): in-felix, *ulykkeligt;* in-certum, *uvist;* in-juria, *Uret;* in-imicus, *Uven.*

in- (*forstærkende*): immutare, *forandre.*

n-, ne- (*ni-*) (*benægtende*): n-ullum, *intet;* n-usquam, *ingensteds;* ne-fas, *Uret;* nolo, nihil.

dis- (δυς) (*Afsondring fra hverandre*): dis-jicio, *kaster fra hverandre;* dis-seco, dis-par, dis-placet; di-gero; difficile, *vanskeligt;* dif-fero, *afviger fra.*

re- (*tilbage*): re-jicio, *kaster tilbage;* revertor, reduco, remitto; re-d-do; re-d-igo.

amb-, am-, an- (αμφι) (*omkring*): amb-io, am-plector: an-quiro.

per- (περι) (*meget, overordentlig*): per-facile, *meget let;* per-jucundum, *meget behageligt*

qu- (*spörgende, henvisende*): quando; quale; quantum; quum.

semi- (ἡμι): semi-mortuus, *halvdød;* semi-doctus.

Afledsendelser.

1. *Som betegner den handlende Person.*

-a, (gr. ης): agricola, *Agerdyrker;* homicida, *Morder;* auriga, advena, conviva.

-ta, (gr. της): poeta, *Digter;* planeta, *Planet;* Epirotes; nauta, *Sømand.*

-o, io, (gr. ων): latro, *Røver;* prædo; lanio, *Slagter;* equiso, *Staldkarl;* agaso, *Æseldriver* (isl. -si, angs. sa).

-rius: sagitta-rius (sagitta), *Bueskytte*; sica-rius (sica) *Snigmorder.*

-onus, a: patronus, *Beskytter;* matrona.

-eus, æus: Pythagorēus, Epicurēus; Dictæus.

-tor gr. τωρ, (*t* tilhører måskje den lidende Tillægsform): imperator; competitor; lector, victor; ton-sor; defens-or, *Forsvarer.*

-as (*atis*)*:* nostras; vestras; cujas.

-es (*itis*)*:* (et Tungebogstav til Kjendebogstav:) miles, *Soldat;* gurges; hospes; interpres; eques; pedes.

-s, (et Læbebogstav til Kjendebogstav): particeps, *Deltager*; princeps.

-s, som forenes med et Ganebogstav *c*, *g*, *til x:* lex (leg-o); rex (reg-o); judex (judic-o), dux (duc-o) *Anfører*; index (indico) *Angiver.*

-ex: vortex, vertex.

-astrum, aster, a: pullaster, *Hanekylling*, pullastra; apiastrum (apium), sardastrum.

-æna, (gr. αινα): leæna, lacæna, balæna.

-trix: nutrix, vitrix, indagatrix, expultrix. (jf. *tor*).

Latinen har ingen egne, men blot græske patronymica: Æneades, Pelides, Dardanidæ, og meget få Forstörrelsesord. Nogle Familienavne på *ius, ejus, æus:* Cornelius, Tullius, Pompejus, Vellejus, Annæus.

2. *Formindskelsesord*

beholde for det meste Stamordets Kön: particula (pars), libellus (liber), filiolus (filius).

-ulum, ulus, ula: specu-lum (specio), diluculum (diluceo), pullulus, incredulus, rimula, formula (forma).

-olum, olus, ola: filiolus, filiola.

-culum: taberna-culum, *Telt;* guberna-culum, *Ror;* propugna-culum, *Bolverk;* specta-culum; Tillægsord: ridi-culum; homun-culus, nubecula, mulier-cula.

-ellum, us, a: flabellum, scabellum, rostellum, libellus, puella.

-illum, us, a: specillum, lapillus, vexillum (velum), paxillus (palus), axilla (ala).

-bulum: mendicabulum, prosti-bulum, voca-bulum, pabulum, thuribulum, infundibulum.

3. *Ord som betegne en Gjerning.*

-a: fuga, fama (fari), alea, cura, flamma.

-io, Hunk. (iōnis) föjes til den lidende Tillægsform: relat-io, *Beretning;* imitat-io, commendat-io, conjurat-io, festinat-io, contemt-io, edit-io, lect-io, divis-io, defens-io, *Forsvar;* alienat-io, *Bortfjærnelse;* profect-io, *Afrejse.*

-us, Hank. (Ejef. ûs) lægges og ofte til den lidende Tillægsform: ornat-us, *Prydelse;* conat-us, *Forsøg;* vestit-us, *Klædning;* equitat-us, *Rytteri;* sonit-us, transit-us, ict-us, contemt-us, spirit-us, *Ånd;* strepit-us, *Larm.*

-atus (*betegner et Embede*): consul-atus, magistr-atus.

-or (*ŏris*): amor, error, timor, mœror, pudor, splendor, dolor, color, honor.
-ura: jact-ura, tonsura, figura.
-men: flumen, *Flod*; lumen, *Lys*; discrimen, *Forskjel*; foramen, *Hul*; volumen, *Bind*.
-mentum: monu-mentum, alimentum, argumentum, testamentum, munimentum, unguentum.
tum: repertum, furtum, *Tyveri*.
-num: reg-num, *Rige*; imper-ium, *Herredömme*.
-ina: ru-ina, rapina, medicina, disciplina, doctrina, officina, fortuna.
-trina: sutrina, *Skomagerverksted*; tonstrina, latrina.
-erna: taberna, lucerna, laterna.
-ela: querela, medela, candela, tutela.

---

as: decas, lampas.
-sis: poësis, crisis.
-ismus: græcismus.
-ma: poëma.

-us: (*Træers Navne*): pomus, malus, *Æbletræ*; cerasus, *Kirsebærtræ*; pinus, *Gran*; populus, *Poppel*; fagus, *Bøg*; pirus, *Pæretræ*.
-um (*Frugters Navne*): malum, *Æble*; cerasum, *Kirsebær*; morum, persicum.
-etum: quercetum, *Egelund*; arundinetum, dumetum, populetum.
-brum: candela-brum, cerebrum, membrum.
-bra: latebra, palpebra.
-crum: simulacrum, lavacrum, sepulcrum, ludicrum.

-trum: spectrum, theatrum, aratrum.

-rium: æra-rium, *Skatkammer;* æstua-rium, *Brændingsted.*

-ale: manuale.

-al: tribunal, *Domstol;* animal, *Dyr.*

-ile: cubile, *Leje;* ovile, suile.

-are: collare, *Halsbånd.*

-ar: exemplar, subligar, calcar.

-lum: cingulum, *Bælte;* jaculum, *Kastespyd.*

-rum: scalp-rum, *Huggejærn;* sepulcrum, *Gravsted.*

-ica: lectica, *Bærestol;* manica, *Handske;* pedica, *Fodstrikke;* lorīca, *Panser.*

4. En *Egenskab* eller *Tilstand* betegnes ved følgende Endelser:

-tas: sanī-tas, *Sundhed;* humani-tas, *Dannelse;* levi-tas, *Letsind;* pie-tas, *Fromhed;* varie-tas, *Afveksling;* volun-tas, *Villie;* mobili-tas, *Vægelsind;* civi-tas, *Stad;* potes-tas, *Magt;* veri-tas, *Sandhed.*

-tus: juventus, *Ungdom;* senec-tus, *Alderdom;* vir-tus, *Dyd;* servi-tus, *Trældom.*

-tudo: magnitudō, *Storhed;* consvetudo, *Sædvane;* fortitudo, *Tapperhed;* turpitudo, *Skændsel;* solitudo, *Ensomhed;* pulcritudo, *Skönhed;* valetudo, *Sundhed.*

-edo: dulcedo, *Sødhed;* mulcedo (sermonis), *Behagelighed.*

-ido: libido, cupido, *Begjærlighed.*

-ago: plumbago, *Blyærts.*

-ium: exil-ium, *Landflygtighed;* novilunium, *Ny-*

måne; supplicium, *Straf*; judicium, *Dom*; incendium, *Ildebrand*; mendacium, *Løgn*; ædificium, *Bygning*; pomœrium; navigium, *Fartöj*; promontorium, *et Forbjærg*.

-itium: servitium, *Trældom*; famulitium, *Tjenerskab*.

-cinium: patrocinium, *Beskyttelse*; latrocinium, *Røvertog*; tirocinium; vaticinium, *Spådom*;

-ia: memoria, *Hukommelse*; concordia, *Samdrægtighed*; audacia, *Dristighed*; violentia, *Voldsomhed*; astutia, *Snedighed*; petulantia, *Kådhed*; prudentia, *Klogskab*; sapientia, *Visdom*; stultitia, *Dårskab*; amicitia, *Venskab*; pecu-n-ia, *Penge*.

-ies: pauperies, *Fattigdom*; macies, *Magerhed*; species, *Art*.

-ities: durities, *Hårdhed*; planities, *en Slette*; canities.

-monium: patrimonium, *Fædrenearv*; matrimonium, *Ægteskab*; testimonium, *Vidnesbyrd*.

-monia: parsimonia, *Sparsomhed*; acrimonia, *Bitterhed*; sanctimonia, *Hellighed*; querimonia, *Klage*.

-ura: mens-ura, *Mål*; tinctura; sepultura, *Begravelse*; præfectura; natura, *Natur*; mercatura, *Handel*; agricultura, *Agerdyrkning*.

Tillægsords Dannelse.

1) *-um, us, a*: bonum, *godt*; malum, *ondt*; honestum, *dydigt*; alie-n-um, *fremmed*; —

numero-sum, *talrigt*; onero-sum, *besværligt*; genero-sum, *ædelmodigt*; cali d-um, *varmt*; frigi-d-um, *koldt*.

-timum, us, a: maritimum; legitimum, *lovligt*.

-tivum, us, a: captivum; furtivum, *tyvagtigt*; æstivum; festivum, *festligt*.

-eum, eus, ea (*en Tings Oprindelse eller Materie*)*:* argenteum, *af Sølv;* aureum, *af Guld*; arbor-eum, *af Træ*.

-rius: Janua-rius, lignarius; sagittarius, *Bueskytte*; saltuarius, *Skovfoged*; adversarius, *Modstander*.

2) *-ale, alis:* mortale, *dødeligt;* liberale.

-ele, elis: fidele, *tro*; crudele, *grusomt*.

-tile, tilis: fertile, *frugtbart*.

-bile, bilis: ama-b-ile, *elskværdigt*, laudabile, *rosværdigt;* probabile, *bifaldsværdigt*.

-are, aris (er vel blot en Afændring af *ale* for Vellydens Skyld)*:* consulare, talare, molare, familiare.

-bre, bris: funebre, *sørgeligt;* lugebre, *bedrøveligt*; muliebre, *kvindeligt*; salubre, *gavnligt*.

stre (*ster*)*, stris:* campestre, sylvestre, palustre, equestre.

-ste, stis: cœle-ste, agreste.

-ense, ensis: Atheniensis, castrense, forense.

3) *-ax:* fugax; rapax, *rovgjerrig;* loquax, *snaksom*; mendax, *lögnagtig*; tenax, *fastholdende*; audax, *dristig*; mordax, *bi-*

dende; minax, *truende*; verax, *sanddru*; salax, *vrinsk*.

-*ix*: felix, *lykkeligt*, supplex, *ydmygbedende*.

-*ox* (ōcĕm): ferox, *vildt*; atrox, *grusomt*; velox, *hurtigt*; (ŏcem), præcox, *utidigt*.

Biordenes Endelser.

1) -*e* (af Till. på *us*): longe, *langt*; vere, *sandt*; promiscue, *iflæng*; pudice, *kysk*; furiose, *rasende*.

-*o*: perpetuo, *bestandig*; raro, *sjælden*; sero, *sildig*; paulo, *lidt*; primo; continuo, *uafbrudt*.

2) -*ter* (af Till. på *is*): fortiter, *tappert*; breviter, *kort*; feliciter, *lykkelig*; sapienter, *viselig*; diligenter, *flittig*; crudeliter, *grusomt*.

-*im*, *tim*: sensim, *lidt efter lidt*; vicissim, *vekselvis*; pass-im, *hist og her*; olim, *fordum*; interim, *imidlertid*; viritim, *Mand for Mand*; gradatim; separatim, *særskilt*; statim, *strags*; (dannes ofte af Stammen i Förnutidens lid. Tillægsf.)

-*am*: clam, palam, multifariam.

-*itus*: cœl-itus, antiqu-itus, fund-itus; radic-itus *med Rode*; divini-tus.

-*ies*: quinquies, sexies

-*orsum* (*versum*): deorsum, quorsum?

-cule: föjes til Biord i den höjere Grad, for at udtrykke *vel meget* eller *lidt mere:* longiuscule, meliuscule.

Gjerningsord.

-ô, (for *ao*): ægroto, *er syg*; libero, *befrier*; amo, *elsker*; hortor, *opmuntrer*; dignor, gravor.

-igo: lævigo, *glatter*; mitigo, *formilder*; litigo *trættes med.*

-sco, gr. σκω (betegner en *Bliven til noget*): veterasco, *ældes*; viresco, *grönnes*; calesco, *varmes*; hebesco, *sløves*; frigesco, pallesco, humesco, *vædes.*

-eo (betegner *en Tilstand*): caleo, *er hvid*; hebeo, *er sløv*; emineo, eluceo, humeo, *er våd.*

-tô, (betegner *en Handling*): hebeto, *sløver*; canto, *synger*; jacto, dicto, dictito, lectito, cursito, equito. Disse Ord betegne en Gjentagelse af Stamordenes Betydning.

-cto: humecto, *væder.*

-sso: quasso, *ryster*; facesso, lacesso.

-isso: patrisso, græcisso, atticisso.

-zo, gr. ζω: platonizo, judaizo.

-illo: cantillo, sorbillo, scribillo.

-urio (betegner *en Attrå efter noget*): esurio, *hungrer*; cœnaturio, petiturio, parturio.

Sammensætning.

Sammensatte Ord ere ikke hyppige i Latinen; 1) i latinske Ord endes næsten altid den første Del på *i*, f. E. ædi-ficium, ***Bygning***, ædi-fico, ***bygger***; certifico, ***bevidner***; novi-lunium, ***Nymåne***; homi-cida, ***Manddraber***. 2) Nogle dannes og ved at sætte første Del i Redskabsformen, manu-scriptum, ***Håndskrift***; 3) De, hvis første Del endes på *o*, ere græske: philo-sophus, lexico-graphus,

Isteden for vore Sammensætninger, der tilkjendegive *en Tings Oprindelse* eller ***Materie***, bruge Latinerne beskrivende Tillægsord: manubrium osseum, carpineum, argenteum, ***Ben-, Valbirk-, Sølvskaft***; adeps suillus, ***Svinefedt***; ovum anserinum, ***Gåseæg***; opus figulinum, ***Pottemagerarbejde***; aqua marina, ***Søvand***; pellis caprina, ***Bukkeskind***. Undertiden udelades Navneordet: bubula (caro), ***Okseköd***; sebaceus (Lychnos), ***et Tællelys***; carpentarius, ***en Tømmermand***.

Ingen Slags Sammensætning er hyppigere i Latinen end Forholdsord foran Gjerningsord. Forholdsord undergå allehånde Forandringer, dels fordi gamle Former i disse Forbindelser have vedligeholdt sig længst, dels også åbenbar for Vellydens Skyld; også i Gjerningsordene foregår der hyppig Forandring af *a* og *e* til *i*. Herved forekommer mangfoldige Afændringer i det samme Grundbegreb, f. E. duco, ***fører***; adduco, ***fører til, bevæger***; induco, ***fører ind i, forleder***; abduco, ***fører bortfra, afleder***; educo, ***fører udaf***.

befrier; reduco, *fører tilbage*, *gjenopretter*; perduco, *fører igjennem*; subduco, *fører ud* (*fra en overhængende Fare*), *unddrager*; conduco, *fører med*, *ledsager*; produco, *fører frem*, *bevirker*; deduco, *fører nedfra*, *afleder*. De almindeligste Sammensætninger af dette Slags ere følgende: (jævnf. Side 1).

in-: incolo, *bebor*; infero, *påfører*; irrideo, *beler*; illido, *støder imod*.

cum-, gr. συν, (*en Forbindelse med*), som i Sammensætning forandres til *con*, der igjen forandres på mange Måder: con-jungo, *forener*; converto, *forandrer*; compello, combibo, col-ligo, cor-ruo, corripeo, co-hortor.

sub, gr. ὑπο, (*lidet*, *noget*): sub-amarum, *noget bittert*; sub-rideo, *smiler*; subduco, *fører bort*; sub-dolus, sus-stineo, sus-cipio, suffero, sug-gero.

præ- (*forstærkende*): præclarum, *meget berömt*; præacutum, *meget spids*; (2. *forud*, *foran*): prædico, *siger forud*; præ-curro, *løber forud*; præscribo, *foreskriver*; præparo, præcipio, præsto, præcello, præfero.

pro- (*frem*): pro-duco, *fører frem*; profero, *bringer frem*; pro-gredior, *går videre*.

a- ab- (*bort fra*): a-volo, *flyver bort*; ab-jicio, *kaster bort*; abs-traho, au-fero, *fører bort*.

de- (*ned fra et höjere Sted*): deduco, *bringer ned*; de-scendo, *stiger ned*; de-pingo, *afmaler*; de-spero, *mistvivler*; de-pravo, *for-*

vansker; de-jicio, *nedkaster*; de-genero *vanslægter*.

e-, ex- (*udaf, frem*): educo, *fører ud*; ex-eo, *går ud*; ex-cuso, *undskylder*; eluceo, *skinner udaf, frem af* (*Mörket*); emineo, emico.

per- (*betegner en Vedvarenhed*): perlego, *gjennemlæser*; perduco, perficio, *fuldfører* pel-licio, *forleder*.

dis, (*en Afsondring, Bortfjærnelse*): dis-jicio, *kaster fra hinanden*; di-mitto, *sender fra hinanden*; dif-fero, di-gero, di-ligo.

Foruden disse almindelige Forsatser gives der endnu mange andre.

Bagsatser.

-facio: labe-facio, are-facio, calefacio; disse få i Lideformen fio; derimod: con-ficio, in-ficio o. s. v.; i Lideformen -ficior.

-fico: certi-fico, ædi-fico, *bygger*; ampli-fico.

-fex: arti-fex, *Kunstner*; opi-fex, auri-fex. ponti-fex.

-ficium: bene-ficium, *Velgjerning*; male-ficium, *Ondskab*; ædi-ficium, *Bygning*.

-ficum, us, a: beneficum, *velgörende*; maleficum, *ondskabsfuld*; pacificum, *fredsommelig*; munificum, *gavmild*.

-fer, -ger: signi-fer, *Fanebærer*; lauri-fer, lari-fer, clavi-ger, *Kammerherre*.

Brev til P. E. Müller, Petersb. d. 29. Jan. 1819:

„At Deres sidste gode Skrivelse var mig i höj Grad opmuntrende, behøver jeg vel næppe at forsikre Dem; jeg takker Dem ret inderlig for Deres ufortrødne Möje med mine Sager; hvis det virkelig måtte lykkes at få dem i Stand på den Måde, De har indrettet det, skulde Sagen muligvis lade sig göre og intet fattes fra min Side, at forsøge det, men med det jeg nu har, er det mig umuligt, om jeg ikke vil nødes til at gå i Dagleje i Astrachan eller Tiflis. Havde jeg nu haft den Understøttelse, De vilde skaffe mig, for 1819, så var jeg i disse Dage afrejst. Men at vove sig ind i en anden Verdensdel på et blot Håb, vilde være at sætte alle Frugter af min hidtil hafte ikke ringe Möje på Spil. Imidlertid har jeg søgt at anvende Tiden så samvittighedsfuldt som muligt overensstemmende med den Plan og Hensigt, De har billiget, nemlig tilsidesat min Sanskrit-Sproglære og i det Sted givet mig i Færd med Persisk, Arabisk og andre asiatiske Sprog, samt begyndt at samle til Fortsættelsen af min Prisafhandling. Disse Sprog ere mig nemlig nødvendige til denne Rejseplan, skönt Sanskrit og Pali, Græsk o. s. v. ellers havde ulige mere Interesse. Jeg har gjort Bekjendtskab med en indfødt Perser, som er Muhammedaner og Statsråd her; han giver mig Undervisning i sit Modersmål tre Gange om Ugen på Russisk og Arabisk; ti han kan ikke noget andet evropæisk Sprog end Russisk, som undertiden ikke slår til for os. Hos indfødte Armeniere har jeg

også Undervisning i deres Sprog, ligeledes på Russisk. Begge Partier have overtydet mig, at de herværende franske Professorer (Langlés og de Sacys Disipler) ikke stikke farlig dybt i disse Sprog. Ved disse Foretagender, som jeg har anset for nundgålige, begynder ellers min Kasse at komme på Hælding, og jeg har nu længe intet hørt fra min Kommissionær. Jeg længes meget efter at erholde Universitetets Kommission til Bogkøb i Indien, og önsker at det måtte bestemmes til engelske Penge; ti hvem kan vide der i Landet, hvad en Dansk Spesie eller Rdlr. gælder. Det vilde være önskeligt, om Universitetet *tillod* mig at købe for 2 til 300 Rubler russiske Bøger og Kort til lingvistisk Literatur, Ethnografi og Historie henhørende, f. E. den russiske Ποδποτας-μα Kapma (ποδροαναια καρτα) findes vist ikke i Danmark, og er dog uundværlig til rigtig Kundskab om Rusland (iberegnet Kavkasus, Mellemasien o. s. v.); men det måtte skje snart, om det skulde hjælpe. Hvad Hans Majestæt har ytret, at det var Skade, jeg reiste ene, har jeg selv længe følt, *men hvem skulde jeg få til Rejsefælle?* Jeg har fra Stokholm skriftlig foreslået Dr. Bredsdorf at göre Turen over Karpaterne og møde mig i Assov eller dèr på Egnen for at göre Selskab til Indien, men hans Svar viste ikke fuldt så megen Iver; var det muligt at få ham dertil, så önskede jeg ingen Ting höjere. En Dreng, som intet forstår, er jeg ikke tjent med, uden det skulde være som Afskriver o. s. v. At antage nogen

slig Amanuensis er umuligt, da han må underholdes og betales. Dette er omtrent hvad der falder mig ind at skrive om mig selv og min Syssel-sættelse. Nu til nogle Idéer, som ere faldne mig ind i senere Tider og som jeg nødig vilde skulde tabes. 1) Det danske og svenske Vokalsystem har altid forekommet mig forstyrret og manglende den skönne Harmoni, som det græske, islandske og angelsaksiske besidder; ved at betragte Finsken og de dermed beslægtede Sprog, er der ligesom opgået mig et Lys over denne Materie, og det naturlige System i de nyere skandinaviske Sprog forekommer mig at være følgende:

a æ: *en Hær.*
å ö: *Dör, göre, bör.*
o ø: *høre, jeg dør, hør!*
u y
e i.

hvor en blød Selvlyd bestandig svarer imod en hård. Disse ti Lyde forekomme mig tydelig og bestemt adskilte i begge Sprog; *ö* er nærmere det Tyske, *ø* er ejendommeligt i Norden og udtales af Tyskerne som *é*, f. E. *Bréd* for *Brød*. I Overensstemmelse med *ö* skulde det måskje være rettest at antage *å*. Foran alle bløde Vokaler behøves ikke *kj*, *gj*, men blot *k*, *g*, såsom: *kær*, *skön*, *køre*, *gyde*, *gide*; men foran alle hårde behøves *kj*, *gj*, efterdi ka, kå o. s. v. er en ganske anden Lyd; *ke* og *ge* (*Silke*, *drikke*, *hugge*, *tage*, *Stegerset*) ere også overalt (såvelsom i den første Stavelse af Ordene) ganske forskjellige fra *kje-*

gje (*ganske*, *kanskje*, *regjere*) o. s. v., (omtrent Grundtvigs System, og om jeg mindes ret Badens.) Adskillelsen imellem *ö* og *ø* (samt *å*) kunde indføres med Antagelsen af det latinske Alfabet, ved hvilken Lejlighed Tyskerne også have forandret deres Retskrivning betydelig. Vår Retskrivning skulde herved vinde en på Sprogets indre Natur grundet systematisk Regelmæssighed og Korthed, samt en Fasthed, der ikke i det hele för med Folkets og Sprogets Opløsning skulde kunne rokkes; så og blive ligere Svensken og Islandsken. Den eneste Vanskelighed af Betydenhed skulde da blive Brugen af *e* for kort *æ* og af *o* for *å*, hvilken umulig lader sig hæve, fordi den ligger i Sprogenes Oprindelse af Islandsk og Tysk, men det skulde kunne hjælpes ved Antagelsen af de franske Aksenter (´) og (`) i nogle få Tilfælde, f. E. *derfòre*, det svenske *hònom*. Det er ellers mærkværdigt, at Islandsken har blot *ö* (ikke *ø*) og at *ö* der hører til de hårde, så at *kör* og *kjör*, *görn* og *gjörn* ere ganske forskjellige Ord og Lyde. For *ø* have de allehånde andre Tvelyde: hey, *Hø* dauðr, *død*, fæða, *føde*, det sidste (*æ*) hyppigst, dette er måskje først ved Omgang med Angelsakserne (som udtalte det *é*) i de nyere Sprog gået over til *ø*. Sed hæc hactenus.

2) Tror jeg ikke jeg har erindret at berette Hr. Professoren mit ny System til Inddeling af alle Sprogene på Jorden, hvilket jeg anser for ligeså nødvendigt i denne Videnskab (Lingvistik), som det linæiske i Botanikken, hvis man ikke skal

forvilde sig aldeles i den uendelige Mængde af Sprog og Sprogarter, som Tilfældet for största Delen har været hos Adelung i Mitridat og hos hans Forgængere. Dette Skema består af følgende Grader: Rase, Klasse, Stamme, Gren, Sprog, Sprogart, f. E. den (kaukasiske, rettere) sarmatiske Sprograse strækker sig fra Indien til Island. Den gotiske Sprogklasse består af to Stammer: den skandinaviske og den gjermaniske; den gjermaniske Stamme deler sig i to Grene, den øvre og den nedre, til den nedre Gren af den gjermaniske Stamme høre tre Sprog: Plattysk, Hollandsk, Engelsk; af det Plattyske (Folke-) Sprog tales en Sprogart i Holsten, en anden i Pröjsen o. s. v. Den skandinaviske Stamme indeholder tre Sprog, det gamle Islandske, de nyere Svensk og Dansk, med adskillige Sprogarter; uden at antage en sådan bestemt Inddelingsmåde bliver Striden om vore Sprogs Slægtskab med den neder-germaniske Sproggren næsten blot Ordstrid, men herved synes Sagen at blive klar og bestemt. Da jeg skrev min Afhandling, var slet intet bestemt Klassifikatsionssystem indfaldet mig; Adelungs i Mitridat efter de fem Verdensdele duer ligeså lidt, som det gamle botaniske efter de fire Årstider. Men at komme tilbage til mit System, så antager jeg følgende Raser.

1. *Den sarmatiske* (kavkasiske) med tre Kön, og derpå grundet Deklinatsion ved Endelser hvoraf hver to og to høre tilsammen, den ene subjektiv, den anden objektiv.

2. *Den østerlandske* (semitiske) med to Kön uden Deklinatsion, samt med en ejendommelig og kunstig Konjugatsion med Könsböjning. Den er vel forholdsmæssig lille, men måskje en stor Del af den er begravet i det (røde) indiske Verdenshav. (Måskje og en bedre Inddeling skal udfindes).
3. *Den skytiske* (Polarrasen) uden Kön og uden Sammenstød (positio) i Begyndelsen af Ordene, Deklinatsion med tre og tre sammenhørende Kasus, den første blivende (begyndende) den anden værende, den tredie ophørende, *samt* med en overvættes kunstig Kon*jugatsion*, Böjning blot i Enden af Ordene.
4. *Den seriske* (Enstavelsessprogene) uden Kön og Böjning, med mangfoldige Lyde og Toner, som i andre Sprog ere ubekjendte.
5. *Den sydlandske* (avstraliske) uden Kön og Böjning, med Flerstavelsesord og sædvanlige Lyd, der ere fordelte på en velklingende Måde. Hertil bör (noget nær) regnes den kafriske, hottentottiske, malaiske og måskje niponske (Japan, Kurilerne o. s. v.) Sprogklasse.
6. *Den ætiopiske* (negriske), hvortil formodentlig høre de sorte Beboeres i det indre af Sydlandene.
7. *Den afrikanske* (nordafrikanske). I det mindste synes Koptisk ikke at kunne regnes til den østerlandske eller sarmatiske eller skytiske, udgør altså troligvis et Led af en

stor Kæde, hvortil Libyer, Mavretanier, Grætuler også have hørt. Måskje denne Rase tildels er begravet under Middelhavets Vande, tildels i de afrikanske Sandørkener.

8. *Den amerikanske* synes mest at ligne den skytiske.

Alle åtte ere væsentlig forskjellige såvel i Grundstoffet af Betegnelser for de første Gjenstænder og Gjerninger, som i Grundformen, hvori Stammeordene forbindes og anvendes. Men jeg tilstår gjerne at Karaktererne kunne angives (med Tiden) langt skarpere. De bör tages af begge Sproglærens første Afsnit, Formlæren og Orddannelseslæren, men begge ere endnu knap adskilte, end sige i de forskjellige Sprog tilstrækkelig skildrede: Adelung (i sin tyske Sprogl.) har forfejlet begges Underinddeling. Dobrowsky (Lehrgebäude der Böhm. Spr. 1809) har forblandet Orddannelsen med Formdannelsen, som naturligvis hører Formlæren til, og begået mange andre Fejl i Udførelsen af begge. Buttmann (Griechische Grammatik 1818), som i et slet System fremsætter meget godt, siger „Die Wortbildung im vollen Verstande des Wortes liegt ausserhalb der Grenzen der gewöhnlichen Sprachlehre," og disse ere tre Hovedforfattere over tre af de vigtigste Grundsprog i Evropa. Sålænge derfor Sproglærerne ikke ere udførte efter bedre Systemer, ja i en stor Del af Sprogene slet ikke ere til, er det overmåde vanskeligt at fastsætte bestemte Kjendetegn, så at jeg har mere grundet dette System på en

dunkel Opfatning af Sprogenes Væsen end på tydelige og strængt videnskabelige Kundskaber; imidlertid er jeg overtydet, at det i det hele skal udholde Prøven. Underafdelingerne af Raserne forestiller jeg mig som så:

1. Den sarmatiske Rase.

a) Den hindostanske (sanskritske) Sprogklasse;

b) den dekanske (tamuliske).

c) den mediske: Zend, Pehlvi, Parsi, Persisk, Afganisk, Kurdisk, Ossetisk, Armenisk.

Disse to (b og c) ere uden Kön, måskje formedelst Blanding, ligesom Engelsk og Kreolsk.

d) den trakiske:

α) den Græske — Jonisk, Dorisk.

β) den italiske — Latinsk, Etrurisk.

γ) den illyriske Stamme — Albanisk.

e) den lettiske: α) den gjermaniske, β) den egentlige lettiske Stamme (Gren?);

f) den slaviske;

g) den gotiske: α) den gjermaniske, β) den skandinaviske Stamme;

h) den keltiske: α) den britiske, β) den gæliske Stamme.

Denne har blot to Kön.

2. Den østerlandske: α) den arabiske, β) den aramæiske Stamme.

3. Den skytiske.

a) den kantabriske (jfr. Arndt über den Ursprung der europäischen Sprachen; (overvættes kunstig).

b) den finniske: α) den finske, β) den lappiske Stamme; (middelmådig kunstig.)

c) den uralske (verkoturiske): Permisk, (Syriänisk), Vogulisk, Ungersk (Mansier, Tybecker (ɔ: Ostiaker), Votjaker, Tjeremisser, Morduiner).

d) den siberiske: Objondirer (Samoj.) Moraser (Ostjak.), Kamascher, Iukagirer.

d) den kamskatkiske Klasse: Korjæker, Rensdyr - Tchuktscher, Kamskadaler, Tigilsker, Aleuter.

e) den beringske: Tschuktscher, St. Laurentier, Nortoner, Kadjaker.

f) den eskimoiske: — — — Labradorsk, Grönlandsk.

g) den kavkasiske Klasse: Zirkasser, Abaser, Kistier, Lesgier, Georgier.

h) den tatariske: α) den sydlige Hovedstamme:

Turkestaner, Bucharer, Turkmaner, Usbeker, Osmaner, Karamaner.

β) den nordlige Hovedstamme: Tschuvascher, Teleuter &c., Jakuter, Kirgiser, Baskirer, Nogajer.

i) den mongoliske Klasse: Kalmukker, Burjæter, Mongoler.

k) den manzjuriske Klasse: Tunguser, Lamuter, Manzjurer.

I alt elleve store Sprogklasser af höjst ulige Folkefærd både i Udseende og Levemåde, og måskje endnu flere i Bagindien og Amerika burde regnes hertil. Denne Inddeling er overhovedet ikke så bestemt som den sarmatiske Rases, dog håber jeg, den i det hele er rigtig; at de tartariske Sprog høre til Polarrasen er måskje det usandsynligste, altså her et Par Beviser: a) den finske Samlyd imellem Endelser og Ord, som udgör et Hovedtræk i disse Sprog, findes og i de tartariske, endog tyrkisk. b) det finske *Hjælpeord* (minä olen) *jeg er*, er også tatarisk, og klarest i Tyrkisken. c) Böjningen i de tatariske Sprog kommer den uralske Klasse nærmest. Overensstemmelsen imellem Tyrkisk og Ungersk er bemærket af G j ä r m a t h i, så og ofte af M e n i n s k i (Institut. lingvæ turcicæ, især i Syntaxis). d) Nogle enkelte Ordligheder ere:

tatarisk	اتا	(ata)	***Fader***	grönlandsk	ataták (af *ata*) indkommet i Møsogotisken fra Skyterne.
—	انا	(ana)	***Moder***	—	anának (af *ana*)
—	اغا	(aga)	***Farbroder***	—	aka
—	آت	(åt)	*Navn*	—	attek
—	من	(min)	*jeg*	finsk	minä
—	سن	(sin)	*du*	—	sinä

— اول (ol) *han* i cas. obliqv. }
— آنی (ân-i)o.s.v. *ham* } — hän, indkommet i Skandinav. (han)fraFinn.

— كم (kim) *hvo?* i cas. obliqv. ken-nen o. s. v. grönl. kína? kia?

(Dette jævnført med min Prisafhandling 117-118, kan altid passere for et Par Vink om det grönlandske Sprogs Oprindelse.)

Infinit. slutter i Tatarisk på مق (mak) eller مك (mek) efter Samlydsreglerne i Estlandsk på *ma*, grönlandsk på *-nek*, ungersk på *-ni*. At Manzjurisk er nærbeslægtet med den mongoliske og tatariske Klasse antages og bevises nogenledes i Mitridat 4 Del S. 509 og 410, uagtet man sammesteds S. 196 undrer sig over L a n g l é s, som kalder sit Værk Dictionnaire Tatare-Mantchou cfr. Mitridat I, 497, hvor Abulgasi, som havde samme Mening, uden videre erklæres for *irrig*. Om de andre Rasers Inddeling har jeg endnu ingen på egen Undersøgelse grundet Idé, undtagen den sydlandske, vid. *supra*.

3) W i l k e n s institutiones Linguæ Persicæ er höjst elendig og fuld af Fejl, ikke blot i Læsebog, Ordregister og Oversættelse, men også i Sproglæren især i Verbalsystemet, hvor han har overgået sig selv i at forfejle Sprogets simple Indretning. Jeg har efter lang Grublen udfundet føl-

gende ny System (især efter enkelte Vink fra Hallenberg og Sammenligning med Finsk; ti min Perser har ikke Begreb om noget grammatikalsk System, undtagen det gamle arabiske). Verbum finitum indeholder to modi, indicat. & conjunctiv, og Verbum infinitum tre, nemlig: modus substantivus (infinit.), adjectivus (particip.) & conjunctionalis (gerundium), svarende til fransk etant venu & voyant &c. Tempora cardinalia, hvoraf alle øvrige dannes, ere den historisk fremsættende Nutid og Datid. Alle verba bör anføres i Nutiden. Verbum finitum har 3 Former, forma historica continuata, determinata, således:

Det egentlige Gjerningsord.	Den fremsættende M.	Den bydende M.
Den hist. Nut.	پرسم	پرس
Dat.	پرسیدم	(fattes)
Den forts. Nut.	میپرسم	—
Dat.	میپرسیدم	—
Den best. Nut.	بپرسم	بپرس
Dat.	بپرسیدم	(fattes)

Det uegentlige Gjerningsord.

Navnemåden (infinit.).

پرسیدن

Tillægsmåden (partic.).

Nut. پرسنده

Dat. پرسیده

Bindemåden (gerundium).

پرسان eller پرسا (en démandant).

Det uegentlige Gjerningsord er intet andet end Ord af andre Ordklasser, der have sit regelmæssige Udspring af Gjerningsord og derefter burde Navnene dannes, de her valgte ere overensstemmende med Navneord, Tillægsord og Bindeord, man kunde også sige Navneform, Tillægsform Bindeform meget bekvemt. De har vist bemærket, at Supinum og Gerundium aldeles ikke stemme overens i de forskjellige Sprog, f. E. det angelsaksiske Gerundium er en Navneform (Dativ af Infin.); det persiske stemmer overens med det franske og italiænske på *-endo*); det latinske, hvortil Navnet nogenledes kunde passe, er igjen noget ganske forskjelligt. Det latinske Supinum er også Navneformer og aldeles forskjelligt fra det svenske, som er en Art modus adverbialis (Bimåde eller Biform). Men at komme tilbage til det persiske System, så er det urimeligt at göre بپرسم til Futurum, da alle persiske Nutider (ligesom de angelsaksiske) indeholde en futurisk Bemærkelse. Urimeligheden falder i Öjne, når man ser at denne Form også har præteritum, hvilken Tidsform (بپرسیدم) Wilken rent har glemt, uagtet den er så hyppig, at den f. E. i Sangen S. 7 og 8 forekommer to Gange i 6 Linier, og kunde have tjent ham bekvemt til at udfylde sit opdigtede verbum infin. og infectum. Meninski har vel været hundrede Gange klogere, men dog forfejlet den rette Bestemmelse af de to Former med forsat می og ب, hvilke han henfører til Lighed med de latinske Tider, hvorfor han har været nød

til at tilföje: Non raro tamen accidit, ut una pro altera particula ponatur, et sic س præfigatur futuro, ut secus ب præsenti. Sed, tu ab his abstine! (pag. 189 i 4to Udgaven). Men Sagen er, at det går ligeså lidt an at göre dem til Futura, Imperfect. Perfect., som til conjug. optat. o. s. v. med Wilken, da alle tre Nutider konstrueres sammen med و (og), ligesom alle tre Formers Datider, f. E. pag. 7 to Gange i det 3 og 6 Vers, hvilket er et stærkt Bevis for mit System.

En anden lille Fejl begår Meninski pag. 93 i Adskillelsen af اين og آن; det første kalder han demonstrativum propinqui, det andet demonstrativum remoti, men det sidste bruges tværtimod, når man peger eller sætter Fingeren, lige på det, man vil bestemme. Sagen er, at det sidste svarer til vort *det, den*, det første til vort *dette, denne* (og *hint, hin*), det sidste (ån) adskiller sig fra او (u) 3die pers. derved, at det bruges især om Ting, det første (în) er vel vort *hin*. Deklinatsion har Sproget ligeså lidt som Dansk og Engelsk, så at ovenanførte kan passere for en hel Grammatik in nuce.

Jeg erindrer vel at jeg har skrevet en Gang forhen om den anden af de tre her omhandlede Materier, men håber dog at Hr. Professoren ikke tager denne Repetitsion ilde op, da det forige vist ikke var så udførligt, bestemt og med Grunde understøttet. Den første Punkt om Vokalsystemet beder jeg at meddele Professor Nyerup; ti jeg erindrer at han interesserede sig for et lignende

System, som én Normand hävde med å. Måskje den anden også vil interresse ham. Men jeg kan ikke skrive så udførlig til flere, da Tiden er mig knap og Postpengene fordoblede. For øvrigt beder jeg at hilse alle Velyndere og Venner, önsker Prof. at leve vel og anbefaler på det bedste deres forbundne og hengivne

R. Rask.

Stokholm den 21 Mars 1817.

— — Hvorledes går det med Trykningen af Saga-bibl.? Min Edda går vel fra Hånden; jeg har lagt hos et Blad af 7de Ark, hvoraf Hr. Prof. kan se, hvor langt det er rykket frem. Den anden Edda går det meget langsommere med; jeg tror ikke der er trykt mer end første Ark endnu af den, hvilket indeholder Völuspá og et Stykke af Havamál; så og Begyndelsen af mine specimina Literaturæ Islandicæ antiqvæ & hodiernæ, som jeg lægger til Grund for et Slags Forelæsninger, jeg holder på Svensk. Men da disse vel ikke kunne interessere meget, allermindst för hele Bogen bliver færdig, skal jeg bede at de leveres til Prof. Magnusen, som jeg véd er nysgjerrig efter at se dem. Jeg har også strags fået Forlægger til min angels. Sproglære, efter Professorens Vink i sidste gode Skrivelse. — — Ellers lever jeg fortræffelig, og er så at sige begravet rent i Islandsk, Svensk, Russisk og Persisk; dog for Öjeblikket især i Islandsk; hvori jeg håber at have vundet en Del under mit Op-

hold her, efter den gamle Regel docendo discimus. Jeg håber at høre Hr. Prof. Bemærkninger såvel om Læsebogen, som om Edda, hvoraf jeg sendte et Ark til Sekr. Deichman tilligemed nogle Subskriptionsplaner for kort siden. Ved Lejlighed skulde det og interessere mig meget at høre nogle literære Efterretninger fra Fædrenelandet. Her går alting sin jævne Gang i Literaturen, hvorvel Striden imellem den gamle og ny Skole, der beskylde hinanden for Kjetteri, eller Atheisme &c., stundum bliver lidt heftig. Oldgranskningen har mange Venner, og her fattes intet uden en dulig Islænder i Spidsen for at afgöre Æmulatsionen med os i dette Fag til Svenskernes Fordel. Det forekommer mig som den svenske Natsion, når den én Gang er vakt arbejder med langt mere Iver end vi. Ti at denne Sag uagtet alle Indretninger og Ansporelser har gået med en utålelig og ubegribelig Langsomhed i Danmark lige siden Arne Magnussens Tid, er dog unægteligt. Et af de mærkeligste Fænomener her forekommer mig at være et Digt *Asarne* af *Ling*; det er et stort Epos, som skal omfatte hele Norden og i det hele det mytiske Tidsrum, og har mange Fortjenester af Originalitet og interessante Anskuelser af de gamle Myter. Jeg har gjort fortroligt Bekjendtskab med Forfatteren, såvel som med en anden usigelig interessant Person, *Lidman*, der har berejst Grækenland, Palæstina, Ægypten og Nubien og har givet mig mange interessante Efterretninger om Orienten. Men det kan vel ikke interessere Hr. Prof. at høre det uden selv at tage Del deri.

Stokholm den 23 Jan. 1818.

Tak, Hr. Professor! ret inderlig Tak for Deres kære Skrivelse, og alt det Besvær den hele Sag må have kostet dem. Gid nu blot Udfaldet for såvidt beror på mig, måtte svare til Deres Forvæntning blive Videnskaberne til Fremme og Fædrenelandet til Ære! Jeg erkjender tilfulde hvad jeg skylder Hr. Prof. og jeg var aldeles overbevist om Deres Tænkemåde og Godhed for mig, men hvad jeg forbavsedes over var, at De havde udrettet så store Ting. Dette kan ikke forundre Dem. — — Jeg skal nu berette Dem adskilligt herfra, som jeg ellers ikke havde tænkt at skrive *til nogen* og som jeg endnu önskede De vilde gjemme som en dyb Hemmelighed. Her er Rigsdag i denne Tid, på denne har en ikke ubetydelig Mand foreslået at indkalde en Islænder med årlig Lön af 3000 Rdlr. svensk Banko, til at udgive de gamle Sagaer o. s. v. Han kom først til mig tillige med en anden Ven og Velynder og forhørte om jeg aldeles ikke skulde være at overtale, når jeg havde fuldendt min Rejse, hvorpå jeg svarede bestemt *nej*; men önskede ellers til Lykke med Forslaget, og bidrog alt hvad der stod i min Magt til at fremme Sagen, ligesom jeg allerede tilforn havde erholdt Svar fra den påtænkte Person i Island, at han ikke skulde være uvillig. Personen er Helgesen. Sagen er for noget siden debatteret og indleveret til det såkaldte *Statsutskott*, som skal afgöre den. — Takket være Professoren! nu behøver jeg ikke spilde den Tid på at arbejde med

Hænderne for det første, som så höjt kan behøves til Studeringer; i hvordan det end går med de andre Penge, — — nu for det første tilsidesætter jeg alle andre Hensyn, og forjager alle andre Følelser end Glæde, Iver for Sagen, og Erkjendtlighed mod Hr. Prof. Dog jeg vil ikke bebyrde Dem mere med tomme Taksigelser, (tomme ere de skönt de komme fra Hjærtet) men slutte med at bede om min ærbødige og taknemmelige Hilsen til Vedkommende og med at anbefale Hr. Prof. på det bedste Deres evig hengivne R. *Rask.*

Petersborg den 11 Juni 1818.

Endelig har jeg temmelig orienteret mig her i Byen og i Landet, samt fattet et nogenlunde klart Begreb om min Rejse, som kan udføres efter en dobbelt Plan; jeg vil derfor ikke længer opsætte at meddele Hr. Prof. den, i det Håb at høre Deres Tanker derom, og, hvad der er mig såre vigtigt, erholde Deres gode Råd og Bistand til Udførelsen. Dog vil jeg allerførst kortelig fremsætte Resultatet af mine hidtil på Rejsen anstillede Granskninger og möjsommelige Undersøgelser. Det kan vel ikke have megen Interesse i sin nøgne Skikkelse uden Udførlighed og Beviser; men da det har kostet både Fædrenelandet og mig så meget, vilde jeg uendelig nødig, at det, i Tilfælde af min Død, skulde gå aldeles tabt. Det består da i følgende, såvidt jeg véd, aldeles ny Opdagelse. 1) Den islandske Poesi, især Fornyrðalag har sin Grund i Henseende til Stavelsemålet (se min Angels. Sprogl.)

fra de trakiske Sprog (Hexametret); — men *Bogstavrimet* (Allit.) *fra de finniske Sprog* (Runerne). I de sædvanlige finske Runer (Rimaet, Viser) stemmer det *ikke overens* med det isl.; men efter en egen gammel Indretning, at på en hel Verslinie (2 Vers efter isl. Regning) følger ½ med samme Alliteration, stemmer det ganske overens med den Isl. i en gammel Art af seksliniet Fornyrðalag, hvor hver 3 og 3 Linier ere forbundne ved Bogstavrim, og derfra er det sandsynligvis udbredt til de øvrige Arter. Dette har Olafsen ikke kjendt.

2) Den finniske Folkestamme er ikke blot (se min Prisafhandling) beslægtet med Grönlændere *og* Eskimoer — men alle Tatariske Stammer *høre* åbenbar til samme Rase, således kan man forklare Slægtskabet imellem Lappisk, Ungersk og Tyrkisk! Hører Mongolisk og Mandshurisk til samme Klasse som Tatarisk (se Adel, Mitr. 4 S. 509, 510. Scherets Bemærkning), hvilket jeg og finder rimeligt, så smælte den mongol. og polariske Menneskerase sammen til ën, der er ligeså stor som den kavkasiske, og ligeså forskjellig i sine enkelte Dele; de Gamle have altså fuldkommen Ret i at give den et fælles Navn *Skytterne*.

3) Alle Beboerne af Kavkasus (undtag. Osseter og Dugorer) høre til den *skytiske* (ikke til den *kavkasiske* Stamme), så og Gjeorgier, Zirkassier o. s. v., hvilket deres Sprog tydelig beviser; men Armenierne høre til den persiske eller, som jeg heller vil kalde den *Irâniske* Klasse af den kavkasiske (vor) Rase, ere også nærbeslægtede med Græ-

kerne. At Beboerne af Kavkasus ere så yderlig ulige i Sprog nu omstunder, kan ikke forundre os, når man f. E. betænker, hvorledes det skulde se ud i Norge, om det aldrig havde blevet forenet, den nordlige Del havde hørt til Lapperne, den østlige til Sverrig, den vestlige til Skotland, den sydlige til Danmark, Bjergfolkene i Mitten været uafhængige, hver Del skreven med sit Alfabet o. s. v., så skulde man set det selv samme Fænomen nemlig over 50 Stammer, i evig Krig, forskjellig i Sprog, Religion, Sæder o: s. v.; men de Skytiske Natsioner på Kavkasus ere også virkelig komne af ganske forskjellige skytiske Stammer. Mange ere *Tatarer*, nogle (Chunsay) *Hunner*, Gjeorgierne ere vel den ældste skytiske Stamme i disse Egne o. s. v., men alle ere de skytiske, og komme ikke os ved i mindste Måde. — Ganges, Amn (Oxus), Kur, Don, Dyna synes at have været vor Rases ældste Grændser. Denne (vor) Rase inddeler jeg således: *den indiske* (den dekanske, hindostanske), *irâniske* (pers. armen. osset.), *trakiske* (græske og latinske), *sarmatiske* (lettiske og slaviske), *gotiske* (gjerman. og skandinav.) og *keltiske* (brittaniske og gæliske) Stamme eller Folke og Sprogklasse. Den østerlandske hører aldeles ikke hid, men snarere til den skytiske Rase; ti Sanskrit og Islandsk ere hverandre ligere end Arab. og Persisk, når man abstraheres fra öjensynlig Blanding. Ej heller hører Vaskisk og Albanisk (eller Arnavtisk) hid. — De Menneskeraser, hvorom jeg efter Sprogene således trorat have et tydeligt Begreb, ere: a) den *kavka-*

siske (vor); b) den *skytiske* (grönlandske); c) den *malaiske* (avstralske); d) den *kinesiske* (seriske). Hertil kan med temmelig Sikkerhed föjes: e) den *nigritiske*; f) den *amerikanske*; men det er meget muligt at der kan være flere, som dels ere forstyrrede og ødelagte af Naturrevolutsioner eller Krige, dels forblandede og blevne ukjendelige; således måskje den Vaskiske er en liden Lævning af en stor Menneskerase, som er begravet i det atlantiske Hav eller forblandet og ligesom en Hedeflod forsvunden i de nordafrikanske Ørkner.

4) I Græsken (såvelsom i Armenisk, Persisk, og de Indiske Sprog) er indkommet en Del *Tatarisk* (eller skytisk), f. E. Endelsen *θεν* (*ουρανοθεν*) er en sædvanlig Postpositsion *den, fra* i Tyrkisk, Tatarisk o. s. v.; *θί*, *δε*, ligeså den sædvanlige postpos. på *i*, f. E. på mit tatar. Ny Testament står på Titelen قرسده (Karas-de) ɔ: trykt i Karas, jfr. *Αθηναζδε* o. desl. Så og *χειρ* eller gl. *χερ*, i de tatariske og finn. Sprog, ker, khel, käsi, käde o. desl. Heri ligger en Del af Forskjellen imellem Græsk og Latin. At der i de sarmatiske og gotiske Sprog er indkommet meget skytisk er bekjendt, men om Græsken véd jeg ikke at nogen har bemærket det, dog har jeg set i en svensk Disput. af Ihre at det tyrk. *den* var det gr. *θεν*, men uden videre Grund eller Resultat.

5) *Vanerne*, som Snorre og Eddaerne omtale, vare Slåverne (på Finsk *Vennelaiset*) og *Bjelbog*

(den hvide Gud), som *Anton* omtaler; Morgenrødens Gud synes at være vor *Heimdalr* (*hvitastr ása*, vissi hann vel fram, sem *Vanir aðrir*; hans 9 Mødre måskje Nattens 9 Timer; hans Bolig var ved Bifröst (*Morgenrøden?*). — *Roxolanerne* vare vore (Nordboerne) Forfædre i deres sydlige Boliger, (på Finsk hedder en Svensker endnu *Ruitsalainen*). Varægerne, (Rurik o.s. v.) vare Svenske og beholdt det Navn, som de finske estiske Stammer gave dem (el. Ruotsi, ruossi) hos Slåverne, der lærte at kjende dem af Finnerne; med dem udbredtes Navnet *ruossi* (Russer) til Slåverne som de behershede, og forplantedes således tilbage til de gamle Roxolaners Egne. Navnet *Svíar* er ikke oprindeligt, men tilhører egentl. de gl. finniske Indbyggere, som vare Skyter, komne fra Skytien (Sviþjóð in mikla) og blev siden tillagt de nykomne efter Landet, som de indtoge. *Danir* har måskje også været et finnisk Navn, eftersom de gl. hedenske Poeter nævne *bergdanir* isteden for Berg-risar, og efterdi *Hálfdan* var et almindeligt Navn i Norge og Sverrig, altså det samme som *Hálf-tröll*, på den ene Side af jötnisk, på den anden af gotisk Æt. Den temmelig stærke Blanding för Odins Tid har gjort at *Danr*, *Finnr* o. s. v, ikke fik nogen ond Betydning, som efter Thors Krige forbandtes med alt hvad jötnisk eller finsk var. — Danmarks rette ældste (asiske) Navn synes at have været Gotland, som tilsidst blev indskrænkct til Jylland, heraf også Sinus *Codanus* ɔ: Gothicus, ingenlunde co-danus (hos det danske),

som er en Absurditet hos Suedorff. *Danir*, *Danmark*, er vist ikke förend Kong Dans Tid brugt som noget almindeligt Navn på Natsion eller Land, altså ikke heller indført i Norden med Folket, men ligesom Sviar og Norömenn, hændelsevis efter Indvandringen tillagt dem, isteden for det gl. alm. Navn Roxolaner, af hvilke Asarne måskje have udgjort en egen Stamme. Noget om dette har jeg ytret i min Prisafh., men, skönt Hovedideerne ere ældre, har jeg dog først under mit sidste Ophold i Sverrig bragt dem til Klarhed. Jeg har set her et lidet tysk Skrift, som udleder Rosserne, Varægerne, fra Rüstringen, men det er elendigt og grundfalsk. Navnene på alle Fyrster, *Gesandter* o. s. v., beviser Schlözers Mening til uimodsigelig Vished. Jeg beder Hr. Prof. at forlade dette Ripsraps, det er endnu, ligesom et utidigt Foster, men om jeg lever at udføre det, kan det dog muligvis passere for en liden Erobring i Videnskabernes Rige. — Hvad nu min Rejse angår, da går den formodentlig allerførst, og meget snart til Astrakan i Tatariet; men derfra kan den enten a) gå langs med det kasp. Hav, Kavkasus, *Krim*, igjennem Ungern og Tyskland, eller b) igjennem Persien eller Chiva til Indien, og navnlig til Ava på hin Side Ganges, hvor Buddhas Religion og Palisproget er herskende! Den første Rejse kan blive interessant, men tillige farlig og dyr og lede til lidet Resultat, mere end hvad jeg allerede har indset; den anden må ufejlbarligen lede til Kilden til vor gamle hedenske Religion, og Sprog (*Sanskrit* og *Pali*), hvilke

begge ingen i Evropa kan [1]) såvidt jeg formoder. *Buddhas Religionsbøger* og *Vedaerne* ere ikke heller bekjendte i Evropa, her er et Mål at rejse efter og det er skönt og stort, nyttigt for Videnskaberne og ærefuldt for Fædrenelandet! Jeg føler også hos mig selv Kraft og Mod til at foretage den og Kundskab til at håbe et lykkeligt Udfald. — For dette År 1818 bliver jeg inden Ruslands Grændser; 1819—21 incls. håber jeg at være i Ava (Birman) og tilbage. Dog vilde jeg endnu udbede mig et Anbefalingsbrev fra Kongen selv (eller med hans Underskrift) til hvilken som helst dansk Konsul eller Handelsmand, for at bruges i Tilfælde af Plyndring, Fangenskab, Sygdom, Sørejse tilbage, eller Hjemsendelse af vigtige Bøger eller Papirer, o. s. v. eller desl. uforudsete Ulykkeshændelser, samt et almindeligt udenlandsk Pas på Latin. Disse to sidste önsker jeg i alle Fald. Jeg overlader Sagen til Professorens gode Bedömmelse og Forsorg, dog önskede jeg at dette Brev meddeltes Prof.

---

1) Her er indkaldt en fransk Professor De Mange, som udgaves for kyndig i Sanskrit: jeg gik til ham og begjerte Lektioner; han viste mig strags et Mskr. med en gammel Kommentar Ord for Ord; men da jeg bemærkede at det ikke var Sanskrit, men Bengalsk i det mindste Bogstaverne, blev han forbavset og forlegen; kom derpå frem med en rigtig (trykt) Sanskritgrammatik, men han kunde ikke selv læse i den, uden at stave og stamme og sige hver andet Ord fejl, så at jeg ofte rettede ham; ti jeg har selv Josva, Dommerne &c. trykt i Serampore på rigtig Sanskrit 1811.

Nyerup. Kanskje jeg også skriver til Bülow om denne udvidede Plan, som behager mig mest. De har begge vel optaget mine 3 hidtil udgivne videnskabelige Forsøg, begge víst mig så uendelig meget Venskab, og befordret min Virksomhed på så mange Måder; De kjender også begge bedre end nogen anden, hvad Grad af Dulighed jeg besidder, og hvad Iver for Sagen, der besjæler mig. Jeg har nu engang opofret mit Liv til denne Undersøgelse og vilde gjærne göre det så nyttigt og ærefuldt som muligt.

Petersborg den 27 Nov. 1818.

Jeg har med inderlig Fornöjelse imodtaget Deres Skrivelse af 30 Okt.; den var tydelig, grundig og lærerig, og altså yderlig vigtig for mig, som her ikke har nogen Ven eller Velynder at rådføre mig med om nogen Sag. Imidlertid vil De af et senere Brev fra mig, som jeg håber, have set, at det ingenlunde var nogen Vaklen i selve Planen, men Uvished om den beste Måde at udføre den. Forskjellen imellem begge Måder er: til Søs *kan* man komme til Ostindien, til Lands véd jeg ikke om det har lykkets nogen. Til Kalkutta eller Madras og derfra til Søs til Burman kan man føre hvad man behager, men fra Petersborg did er det samme som fra Labrador til Buenos Aires. Med sine Bøger hos sig er den Lærde overalt i sit Studerekammer, uden dem er han som en Smed uden

Hammer og Ambolt. Efterat have gjennemløbet de indiske Sager på Univers. Bibliot. vilde jeg være indviet i hele den Ind. Literatur, og vide hvad som fattes Oplysning og hvad der er udfundet; nu må jeg begynde dermed, når jeg kommer til Indien. Men vel muligt at Sørejsen vilde koste fuldt så meget og at dens *Mulighed for min Person* eller nogen duligere kunde være höjst tvivlagtig; altså som De önsker, og Omstændighederne i København tilråde! jeg skal ikke fattes, og fordrer kun Erkjendelsen af ultra posse nemo obligatur. De har höjligen Ret at man ikke bör skrive Bøger på en Rejse; men De vil undskylde mig, når de betænker at min Rejse er lingvistisk, og at min Rejsebeskrivelse vil blive en Sproglære (eller dog i den Art). Jeg har ellers samlet mangehånde Småforbedringer til den naturlige og systematiske Fremstillelse af de fleste evropæiske Sprog og nogle asiatiske, hvorved deres sande Væsen og indbyrdes Overensstemmelse bliver langt tydeligere end hidtil; men jeg forudser at det vil blive til liden Nytte, hvis det ikke lykkes mig selv at lægge den sidste Hånd derpå. Værst er det om jeg ikke kan føre mit arab. og pers. Lexicon (Golius og Hopkins) med. Mit tatar., finske, ung., lappiske Apparat og de fleste af mine skrevne Hæfter vilde også være yderlig vigtige. — Men jeg tvivler höjlig at det bliver mig muligt at rejse med det jeg har, når jeg skal udrette noget. Denne Sag vælter jeg på Hr. Professoren; min yderste Omhu skal være hverken at beskæmme eller bedrøve Dem eller mine andre

Velyndere. Når jeg kan rejse herfra, er mig umuligt at sige; (Dagen til Afrejsen var bestemt i Sommer og jeg var færdig, men mit Rejseselskab svigtede), især da jeg nu har noget at afgöre med Grev Rumänzov, som umulig *kan* afbrydes uden at kompromittere mig selv og Fædrenelandet, som jeg på en vis Måde her repræsenterer; det torde desuden blive yderlig vigtigt for hele Rejsen, Men at jeg agter at rejse, håber jeg De ikke vil kunne betvivle. Jeg er næsten hver Mandag hos ham i Selskab med Adelung og Krug, og jeg har benyttet min Indflydelse på ham til at få ham til at lade udarbejde og trykke et nyt fuldstændigt Lexicon Fennico-latino-germanicum, hvilket allerede *er under* Arbejde i Åbo, og flere Bogstaver udarbejdede. Forfatteren Gustaf Renvall har jeg privatim foreslået et nyt System af Kasus og Deklinerings Indretning med ny Benævnelser, hvilket han har antaget i en Sproglære som forudskikkes, endskönt det var tværtimod hans om denne Sag udgivne Arbejder (Dissertationer). Jeg håber at dette alt skal anses uegennyttigt, gavnligt for Videnskaberne og værdigt Fædrenelandet. Mit Arbejde for dansk Literatur har tildels været uvilkårligt, da jeg ikke kunde undgå det som dansk Lærd og som Professor, men jeg kan ikke nægte at jeg har med Glæde og Kraft benyttet Lejligheden. Virkningen vilde dog blevet to Gange större, hvis Boghandel og Brevvexling havde svaret til min Iver og nogle herværende Lærdes Lyst og inderlige Attrå; de ere vel ikke mange eller höjmægtige, men man skal begynde

med noget. Ingen er vigtigere end Lobojko (Titulærråd) og ingen ivrigere end Pastor Hipping, Religionslærer ved det kejserlige Gymnasium, Finne af Fødsel og en fortræffelig Mand af Karakter. Han har arbejdet meget på at oprette et nordisk Selskab, hvori han dog vel næppe bliver lykkelig, da Arbejderne ere for få. Han har mærket det og just idag været hos mig, for at ytre en ny Idé i den Anledning. Man må dog endelig få en Kommunikatsion tilvejebragt, sagde han, med Danmark og Sverrig, en Art Brevveksling, at vi kan vide hvad der skjer og give Underretning igjen om hvad som skjer her og i Finland, også i den Henseende kunde et lidet Selskab være önskeligt, om det og intet udgav, kunde det skriftlig holde en Bog over alt i Literaturen, som forekom Medlemmerne interessant for Udlænderne, af denne Bog kunde sendes korte Uddrag, og, om noget begjertes videre, det hele extensum af et eller andet Stykke, som kunde trykkes i et bekvemt Blad; og vi på samme Måde erholde Efterretninger at trykke her på Svensk eller Russisk. Dette forekom mig som en Filial til Skandinavisk Selskab; — jeg tænkte og på skandin. Katalog, som endelig bör indbefatte den finske Literatur med, det er at sige alt Svensk og Finsk, som trykkes i Finland, Petersborg iberegnet; ti her mødes den nordiske og gjermaniske Literatur, og her ere mange Svenskere og Finner, som ere aldeles forsvenskede. Deres Arbejder i Literaturen blive ubekjendte for den øvrige Verden; det skulde forøge Katalogets Interesse og Fuldstændighed at med-

tage dette; jeg har og derom skreven til Nyerup og Deichmann, men ikke fået Svar på den Punkt. Man kunde og tænke på at benytte dette til et Blad for udenlandsk Literatur. Det er en Skam for Norden at der ikke gives nogen eneste lærd Tidning af den Art, den bör unægtelig udkomme i Danmark, som nærmest ved Udlandet og som *det* Rige, hvis Sprog tilhører helt de to og halvt det tredie og fjerde; jeg regner Finland med, som nu strækker sig til et Par Mil fra Petersborg, med sin egen Forfatning, sit eget Universitet og flere Gymnasier og Skoler, hvor Svensk er det herskende Sprog overalt, og Dansk ikke ubekjendt. Dersom jeg var fast i København kunde jeg have *inderlig* Lyst til at forsøge noget sligt i Forening med flere unge Lærde. Imidlertid anbefaler jeg Pastorens Idé til Deres Betænkning, hvorledes den kunde benyttes og udføres: jeg bad ham opsætte den skriftlig på Svensk, og skal måskje tage mig den Frihed at sende dem den senere. Både han og Råd Lobøjko burde være correspondérende Medlemmer af skandin. Selskab, da jeg tvivler på at Selskabet har fortrinligere og vigtigere Korrespondenter.

Petersborg den 1. Maj 1819.

Jeg benytter dette Blad til at give en Udsigt over det ny System i den Russiske Sproglære, hvorved alle slåv. Sprog bringes til Overensstemmelse med de trakiske (gamle) og øvrige Sprog af den kavkasiske Rase, eller som jeg heller vilde kalde

den, af den *sarmatiske Æt*; denne kan nemlig ganske bekvemt modsættes *den skytiske Æt*, hvortil Finner Tatarer, Ungarer o. s. v. henhøre; måskje også Vasker (ifølge *Arndt* über die Verwandtschaft der europ. Sprachen); men *kavkasisk* synes upassende, da næsten alle Stammer på Kavkasus høre til den skytiske Æt, af hvilken de kunne antages at danne en egen Klasse, altså ere ganske fremmede for den såkaldte kavkasiske Rase. I min *Undersøgelse om det gamle Sprog*, har jeg vel omtrent udkastet et sådant System; men det er hverken fuldstændigt eller overalt rigtigt. Nu tror jeg at jeg efter megen möjsommelig Grublen derpå, ja efter at have opgivet Håbet om at finde nogensinde et tilfredsstillende System i denne Vilderede, endelig dog har opdaget den rette Sammenhæng. Dog skal jeg for ikke at blive vidtløftig her intet Böjningsmönster opstille, men kun anføre en Form (Nf.) af de Ord, som kunne tjene til Böjningsmönstre, hvilke let kunne udfyldes efter Vater, Tappe, o. a. Allerførst må jeg bemærke, at den i mit Prisskrift S. 126. antagne Orden af casus ikke er så rigtig som følgende, der også stemmer mere overens med Braminernes i Sanskrit.

subjektiv	Nævnef. (Udråbsformen fattes i Russiken, men findes i Slavonsk, Polsk og andre Sprogarter.
objektiv	Gjenstandsf.
subjektiv	Redskabsf.
objektiv	Hensynsf.

subjektiv	Stedsform (Præpositionalis, Narrativus kaldet).
objektiv	Ejeform.

I denne Orden bör derfor de nu anførende Böjningsm. udfyldes.

Böjningsordningen bliver i det hele som det i Prisskr. S. 121 sidste Gang er opstillet, men nogle af Exemplerne ere der urigtig anbragte.

A. Den første Hovedart (*de åbne*, nomina pura)

1. *Böjningsmådé* Intek. *djlo* (Verk); *cjslo* (Tal); *lece* (Ansigt) (Afvigende Klasser: *oslã*, *ziàmã*.

2. *Böjn.* *czlovẽk* (Menneske); *voín* Kriger); *slon* (Elefant); *dub* (Egetræ); *slodẽi* (Misdæder).

3. *Böjn.* Alle Hank. og Hunkönsord på a og ã.

B. Den anden Hovedart (*de lukte*, nomina impura)

4. *Böjn.* *mjranie* (Måling, Udmåling); *pòle* (Mark); *mòre* (Hav); *domúszize* (et stort Hus).

5. *Böjn.* Alle Hankönsord på ς, f. E. *carς*.

6. *Böjn.* Alle Hunkönsord, på ς, f. E. *drobς*.

Af Tillægsordene stilles den korte Form, som den oprindelige, først, dernæst den forlængede, begge med Intekönnet foran, dernæst Hank. og tilsidst Hunk, samt med casus i den ovenangivne Orden. I Russisken synes det vel fuldt så bekvemt at stille dem i den Orden som i mĩt Prisskr. S. 126 er antaget, men af Slavonisken såes, at den Grund, som bestemte mig til at sætte Gen. næst efter Accus., er senere opkommen eller i det mindste senere udstrakt til en alm. Grundregel i Sproget, da den gamle

Slavonisk derimod i de allerfleste Tilfælde adskiller Gjenstandsf. fra Ejef. også i de Ord, som betegne levende Væsner ligesom Sanskrit, Græsk og Islandsk, at denne Grund følgelig langt overvejes; af a) de gamle Sprogs fuldkomne Overensstemmelse, og b) af Forholdsformernes Betydningers harmoniske Forhold til hverandre, som på denne Måde bliver langt klarere. Til Eks. hvorledes denne Orden passer i Latinen vil jeg opstille *aliud* i Entallet.

domus, Hafnia,	Nom.	aliud	alius	alia.
domum, Hafniam,	acc.	aliud	alium	aliam
domo, Hafniâ,	instrum.	alio		aliâ
domui, Hafniæ,	dat.		alii	
domî, Hafniæ,	local.		alibi	
domûs, Hafniæ,	genit.		alíus	

Mærk. Braminerne have sat de to sidste Kasus i omvendt Orden, hvilket kommer deraf, at Sanskrit har endnu en casus neml. Ablativus (Fratageformen), hvilken stundum er lig Dat., stundum Gen. altså bekvemmest kunde synes at få Plads imellem disse; det skönne Forhold af hver to og to Kasus, at den ene er subjektiv den anden objektiv, synes de ikke at have mærket men blot at have valgt denne Orden efter Endelsernes naturlige Lighed med hverandre; de have således heller ikke mærket, at dette Forhold ved deres Anordning af Ablat. Gen. Loc. blev forstyrret. Ved nöje Eftertænkning er det faldet mig ind, at denne Fratagef. uden Tvivl er uægte, og som så meget andet indkommet

i Sanskrit fra de gamle Skyters Tungemål, dette slutter jeg: a) deraf at den ikke findes i de andre gamle Sprog Græsk, Latin, Littavisk, Slavonisk (ti den lat. Abl. er Redskabsf. og ikke Fratagef. og den gr. Form på θεν er forskjellig, og findes i Sanskrit foruden Fratageformen,.er desuden også selv åbenbar lånt af den tatar. og tyrkiske Ablat. eller præpos. دن (den, dan); b) at den synes at stemme overens med den finske Abl på- *ta*, den endes el. på *t* (*ät*), eller og er lig en anden Casus uden egen Endelse; men i Finsk er den på sit rette Sted; ti der deles Casus ikke i subjektive og objektive, men efter *Stedet* i de som betyde: a) en *Nærmelse*, b) en Bliven, c) en Fjærnelse. Man synes da ved Skyternes Tilkomst at have givet Dat. et Stedsbegreb, nemlig gjort den til *Ablativus* ligesom i Finsk, og da man nu havde en egen Locat., så var det naturligt at man også optog en Ablativus, uagtet det gamle System herved en Smule forandredes. c) Denne Fratagef. findes i Sanskrit selv aldrig i Totallet eller Flertallet, men er der overalt indsluttet i Hensynsformen, og synes således ikke at være væsentlig i Sproget. Det vilde til den fuldkomnere Afgörelse heraf være vigtigt at kjende Indretningen i Zendsproget og Pali såvelsom i de mongoliske Sprog; sålænge bliver det en Hypotes. Men i ethvert Fald synes det rigtigst at give den sin Plads efter Hensynsf., hvortil den er at betragte som et Appendix og dernæst Stedsf., for at have alle Lokalbegreberne samlede, og tilsidst Ejeformen, så at den rigtigste Orden i Sanskrit dog vel bli-

ver den samme som i Lat. Slav. Angels. o. s. v., for såvidt som alle kasus findes i disse Sprog; ti hvor noget fattes må det naturligvis udelades.

Men at komme tilbage til Tillægsordene så deles de ligesom No. i to Hovedarter den første med *o*, den anden med *e* i Intetk. af den korte Form, til den første hører *svamo* (helligt), *veliko* (stort). Til den anden Superlativerne og mange Positiver med Kjendebogst. *n*, *szcz*, o. desl. Den første svarer til de lat, på *um*, *us*, *a*, den anden til dem på *e*, *is*, *is*.

Til Stedordene henregnes *veë* (alt); og Talordene. *odno* (ét) böjes også i Fl. og det dobbelt den ene Form for Hank. den anden for Intetk. Hunk. (quasi uni, una), hvilke Selvlyd e beholdes i alle casus, men denne dobbelte Plural, er hverken i det russ. Akademies eller Tappes eller Vaters Sproglære anmærket.

Gjerningsordene deles i 2 Hovedarter, åbne og lukte, at sige efter deres oprindelige Beskaffenhed. Til den 1. henhøre følgende Klasser hos Vater Tab. VIII—IX, hvilke alle egentlig ere de på *io*. Af disse ere dog ikke alle lige regelrette, men Opstillingen er såre fuldstændig og i denne Orden overmåde let at sammenligne med Græsk, Latin og andre gamle Sarmatiske Sprog.

Petersborg den 4 Juni 1819.

—·— Nyerup havde önsket nogle Bemærkninger fra mig for sit Magasin og jeg havde ikke andet at

sende; ti nogle Betænkninger over *de Sacys* og *Lumsdens* arab. samt *Gesenii* udførlige hebraiske Sproglære o. desl. Hjælpemidler til de østerlandske Sprog kunne Prof. Rasmussen, Dr. Lemming, o. a. bedre give, og en Udsigt over Hjælpemidlerne til de slåv. Sprog muligen også andre udføre, men over de nordøstevropæiske eller såkaldte finniske Sprogs indbyrdes Forhold er jeg sikker på at ingen nu levende Lærd er i Stand til at give nogen pålidelig og grundig Oplysning. Dog må jeg anmærke om Gesenius, at han i sit Ræsonnement om den gamle hebr. Bogstavrække (S. 6—8.) uden Tvivl begår flere betydelige Fejltagelser f. E. „*Die schwankende Sagen von einem Uralphabet von 16, 17 oder 18 Buchstaben wiederlegen sich durch Vergleichung des hebräischen Alphabets mit dem griechischen vollkommen,*" Hvorledes kan den græske Bogstavrække, som bekjendt er yngre og lånt af den fojnikiske, bevise noget om dennes oprindelige Beskaffenhed? Kunde man optage de ældste Bogstaver, så kunde man vel og optage de yngre, som vare ligeså nødvendige, og beholdt man den oprindelige Orden i det første Lån, hvorledes kunde man da siden forstyrre den, og derved forvirre Regningen med Taltegn, som disse Bogstaver også udtrykte? Endelig er det ikke blot *vaklende Sagn*, vi have om en oprindelig Bogstavrække af 16 enkelte Tegn, men en virkelig Skrift med 16 Bogstaver nemlig Runerne på utallige uforgænge-Mindesmærker i Norden fra den grå Hedenold. Fremdeles: „*Das Alphabet der Münzschrift ist auf*

der vorhandenen Denkmälern gar nicht vollständig erhalten." Hvor kan man sige det? hvem har sagt os, hvor mange Bogstaver det skal indeholde for at være fuldstændigt? hvorfor kunde man ikke ligesåvel i Jødeland, som i Norden beholde den gamle ufuldstændige Bogstavskrift i offentlige Mindesmærker og Indskrifter som den bekvemmeste hertil, længe efter at man i skrevne Bøger havde antaget en anden til denne Hensigt bekvemmere? Men hvad der næsten beviser, at Myntbogstaverne aldrig have været så mange som de samaritanske eller firkantede hebraiske, er at de 4 Bogstaver som Gesen. anmærker, der fattes aldeles, (el. ז, ט, ס, צ) også fattes aldeles iblandt Runerne, at ב som er usikkert, heller ikke i Runerne adskilles fra ח eller ה. Föjes hertil at צ på Mynterne synes at være samme Figur som ש og ש, hvorfra det i Runerne heller ikke adskilles, så erholder man, ved at bortkaste disse 6 Bogstaver af de 22 hebraiske, just 16 som kunne anses for Grundbogstaverne med stor Sandsynlighed, og disse stemme på to nær (ח og ק for fè og ýr) fuldkommen overens med de ældste Runer; så at man vel umulig kan tvivle om den virkelige Tilværelse af en oprindelig Bogstavrække med 16, eller måskje allerførst blot 12 Tegn, höjt 14. Dersom man vil antage ח og ה for senere Afændringer af et og samme Grundbogstav, nemlig Runen hagl, og derimod צ for et af de ældste Bogstaver nemlig det samme som Runen fè; så bliver blot i et eneste Bogstav el. ק for ýr en For-

skjel, i de øvrige 15 den fuldkomneste Overensstemmelse imellem det ældste fojnikiske Alfabet og Runebogstaverne, hvilket vist ikke kan tilskrives en *Hændelse*, eller forkastes som et vaklende Sagn.

Om de finniske Sprog eller rettere den nordøstevropæiske Sprogfamilie har jeg lidet at tilföje til det, som jeg allerede *har* skrevet til Nyerup. De vil se at min Inddeling i det mindste hjælper til at forklare adskillige hidtil uopløselige Modsigelser, f. E. hvorledes nogle så grundige Kjendere og Lærde som *Sainowicz*, Gyarmathi og Schlözer have kunnet erklære Ungersken for en *finnisk* Sprogart, andre nægtet det aldeles og udgivet den for tatarisk; ti Sagen er: 1) at den virkelig *hører til* samme naturlige Familie som Finsk og Lappisk, men til en anden såre forskjellig Sprogklasse, som virkelig ligger de tatariske eller måskje bekvemmere *de turâniske* Tungemål nærmere; 2) at det slet ingen Modsigelse indeholder, at Ungersken på den ene Side ligner den finniske Klasse på den anden den turâniske Familie, eftersom disse to også stå i et tydeligt Grundslægtskab til hverandre som begge hørende til en og samme Menneskeæt el. den skytiske. Dette har ikke været bekjendt för, såvidt jeg véd, ja endogså *William Jones* i sin *Discours sur les Tartares* i 2. Bind af *Recherches Asiatiques* (jeg har den franske Oversættelse for mig) udelukker omhyggelig den hele finniske Familie fra sine Tatarer, hvormed han ellers omtrent forstår, hvad jeg kalder den skytiske Menneskeæt. Overhoved er det en stor Mangel ved alle Lærde,

som have bearbejdet de mellemasiatiske Sprog at ingen af dem har haft nogen grundig Kundskab i Finsk eller Finlappisk, de have derfor ikke mærket Overensstemmelsen, såsnart Formen eller Betydningen af Ordene var en Smule forandret, hvilket naturligvis er det hyppigste i så fjærne Folkeslægters Tungemål, at der med Hensyn hertil findes påfaldende og uimodsigelige Ligheder imellem Finsk og Tatarisk hos Jakuterne i det yderste Siberien vil jeg anføre nogle Eksempler på: såsom:

Finnisk.		*Turânisk.*	
finsk	orja (*en Træl*)	*jakut.*	orjakh (*en Tyv*)
—	sorto (*Undertrykkelse*).	—	sorri (*Krig*)
—	sorron (*i Ejef.*)		
—	minä (*jeg*)	—	min' (*jeg*); *tat.* min (مين)
—	itku (*Gråd*)	—	ityr' (*græder*)
—	tuuli (*Vind*); *perm.* tyl, tel	—	tel (*Vind*), *tatar.* þàvul (طاول) *Vejr.*
lapl.	attje (*Fader*)	*tat.*	ata (اتا)
—	edne (*Moder*)	—	ana (انا)

Endnu blot et Par Eksempler på Overensstemmelse imellem Finsk og Mandshuisk: finsk emä (*Moder*), mandsh. eme; finsk pun (*et Træ*) mandsh. mao. Jævnfør Schlözers Nord. Gesch. S. 308. „*Zwar deucht mir, einige Aehnlichkeit zwischen dem Finnischen und Mongolischen oder heutigen Kalmückischen entdeckt zu haben: der Satz, wenn er sich erweissen liesse, würde von ausgebreitetem Nutzen in der Völkerkunde seyn*" *o. s. v.* Nogle Vink dertil vil De finde i mit Brev til Prof. Nyerup, og den naturlige Grund dertil i alle disse Folkeslægters Henhørende til en og samme Menneskeæt, den skytiske. Jeg må her anmærke at dette Navn forekommer mig langt bekvemmere end det tatariske, som W. Jones og Langlès har brugt; ti ved Tatarisk plejer man dog at tænke sig et temmelig bestemt Folk, og lad være at man kan kalde Tyrker og til Nød Mongoler og Mandshuer med det tatariske Navn, så vilde det være uhørt at anvende det på Finner, Estlændere, Lapper, Samojeder, Eskimoer o. s. v.; ja da Tatarer pleje at skilles fra Tshuvasher, Jakuter, Kirgiser o. s. v. og er det eneste mulige Navn for et bestemt Folk og Sprog, så skulde jeg endog heller ville antage *turânisk* som Navn på den hele Familie eller Folkeklasse og indskrænke *tatarisk* til en vis enkelt Stamme efter den almindelige Talebrug. De gamle Navne, såsom *Skytisk*, *Turânisk*, *Ingrisk* o. s. v. forekomme mig nemlig altid langt bedre til almindelige Benævnelser end de nyere, da man ved

disse altid forbinder et mere tydeligt og indskrænket Begreb.

Dersom Hr. Professoren vil tilföje min omtrentlige Udsigt over de forskjellige Sprograser eller Sprogætter af et af mine allersidste Breve, samt det om Runerne og om Sammenhængen imellem den finniske og turániske Familie af dette som Fragmenter, der kunne udgöre et Slags Tillæg til det udførlige Brev, jeg har tilskrevet Nyerup, så har jeg intet imod at disse Brudstykker trykkes tilligemed Nyerups Brev, når de ikke udgives for noget fuldendt System, men for løse Ideer dertil.

Sarepta den 6 Avgust 1819.

Jeg befinder mig nu omtrent 150 Mile (over 1000 Verst.) på hin Side Moskov, Rejsen har kostet mig mange Ubehageligheder og Fortrædeligheder, men ikke just egentlig mange Penge; dog jeg vil ikke gjentage, hvad De ser af hoslagte Seddel til Prof. Nyerup, som jeg til den Ende lader være åben. Jeg er nu i temmelig egentlig Forstand i Asien, i det mindste ser man ikke blot her Tatarer, men Kalmukkerne vandre allerede her om på Hederne med deres kalmukkiske Får og Kameler. Denne lange og besværlige Tur har især været mig kjedsommelig, fordi her er ingen Ting at se eller lære af nogen Art, for altså ikke at have lidt sámeget og tilsat sámange Penge forgæves, står min ganske Hu til Indien, især hvis det er muligt at komme til Søs over det kaspiske Hav eller norden om samme;

ti Kavkasus har vist utrolige Besværligheder, som endda ikke skulde afskrække mig, hvis ikke jeg frygtede for Bekosteligheden, som uden Tvivl langt overgår mine Rejsepenge, og måskje tillige Værdien af Udbyttet;

ti, ak! jeg har nu mått' med største Sorg fornemme
at her er ej det Land, hvor Aser have hjemme.

Nogle få Bemærkninger har jeg dog moret mig ved at göre, f. E., at Fruentimrenes Hoveddragt i det Tambovske og overhoved sydlige Rusland ligner den isl. (faldr) meget, hvilket bekræfter, at Vanerne vare Russer (Lillerusser), ti Frey og Freya vare Vaner, og at Freya formodentlig indførte denne Dragt i Norden skönnes af þrymskviða (*hagliga á höfuð typpom!*). Denne Påstand at Vanérne vare Slåver grunder jeg ellers endnu på to eller tre Omstændigheder, nemlig at Russerne endnu af alle Finner kaldes *Venä*-läiset, at de sættes af Snorre imellem Grenene af Don, og at Hejmdall, som var en Vaner (vissi hann vel fram sem Vanir aðrir) tillige kaldes den hvide Ase (þá kvað þat Heimdallr, hvítastr ása), og temmelig tydelig svarer til den slåviske Gud *Bæl-bog* (d. e. den hvide Gud). Men jeg vil såmeget mindre opholde Dem her med lærde Undersøgelser derover, som det forekommer mig at jeg har yttret denne Idé tilforn i et Brev til Dem eller Nyerup, og desuden på Prent i en svensk Resension over Liljegrens Gange-Rolfs-Saga, indført under mit Navn i Upsala Literaturtidning, som De vist allerede har set, da jeg bestilte, at to Eksemplarer deraf skulde skikkes Nye-

rup, det ene for Helgesen i Reykevig (egentlig på Breidholt). Ved Lejlighed skulde det interessere mig at høre Deres og Nyerups Tanker derom, såvelsom om mit lille Stykke i Wiener Jahrbücher der Literatur. — —

Jeg har et Par Dage förend min Afrejse fra Petersborg haft den Glæde, at erholde Fortegnelsen over den Wallichske Foræring, for hvilken jeg takker på det forbindtligste. De fleste af mine andre Sager, hvori jeg har haft Del og hvorfor jeg har næret noget Önske, har jeg også set i Skik eller udførte lykkelig, förend min Afrejse; så at jeg ikke uden god Grund kan sige: Herre! lad din Tjener fare i Fred o. s. v. En lille Bog Forstandsøvelser af Translatør (Skolelærer) Jørgensen i Fyn, som Lobojko erholdt, skaffede vor Literatur stor Ære og Anseelse i Petersb.; han forelagde den for en Skolekommission, der arbejder på at indføre den lankasterske Læremåde, og det blev erklæret, at den langt overgik en yngre tysk Hoved-Bog i samme Art, samt at den danske Kultur og Literatur fuldkommen burde sættes ved Siden af den engelske og tyske, han fik Anmodning at oversætte den på Russisk, og Taksigelse for sin Ombyggelighed i at opsøge de bedste Hjælpemidler til Udførelsen af Kommissionens Öjemed, hvilket var ham en usigelig stor Opmuntring; hans Stilling er ellers ikke den betydeligste. Han er ikke egentlig Professor men blot Lærer ved en Militærskole (eller Seminarium), Oversætter o. s. v. Han var i lang Tid meget sygelig og lagde næsten Dansken rent på Hylden, da

denne Omstændighed på ny satte ham i Fyr og Flamme. Det vil have gode Virkninger for Nordens Literatur, endog i Moskov blev jeg rådspurgt om de beste Hjælpemidler til at lære Dansk og Svensk. Der var en tysk Embedsmand som forstod Engelsk og Plattysk, og i den fulde Forsikring at Dansk og Svensk intet andet kunde være, havde påtaget sig at göre Fortegnelse over en Del svenske Sager i et Bibliotek som tilhører Kollegiet for de udenlandske Sager, men da han skulde til at forfatte det, befandtes det at han forstod knap noget eneste Ord, og ikke var i Stand at udrede nogen Titel. Dette fejlslagne Håb vakte Opmærksomhed; jeg hjalp ham dermed i flere Dage, uagtet det *kjedede* mig forskrækkelig, ti det var lutter ubetydelige satiriske Flyvepjeser, Rigsdagsblade, Brudstykker o. desl., det vil måskje dog tilvende os en eller to Venner i Moskov, hvorvel ikke denne Mand, som var en kjedsommelig, dum og ægte Tysker. Det er stor Skade at den danske og svenske Retskrivning ere så forskjellige, og at vi bestandig misanbefale hverandre, hvilket gör at begge ringeagtes.

I dette Öjeblik erholder jeg et uventet Besøg af en Kalmuk, som så min Dør stå åben og stillede sig midt i Dören for at betragte mig og mine Sager. Han havde en fin blå Frakke med Sølvstads på, Sabel og Gehæng; jeg tiltalte ham på Russisk, men han svarte på Kalmukkisk, og blev stående; jeg tog derpå frem og viste ham Matthæi Evangelium på Kalmukkisk, hvori han begyndte at læse; men da han ikke kunde et eneste russisk Ord og

desuden var ganske fnattet, blev der naturligvis ingen Samtale af, og jeg satte mig til at skrive igjen. Jeg har haft et såre interessant Besøg i Formiddag af Biskop Reichel, som taler fortræffelig Dansk, og derpå af Stedets Prest; de have overtalt mig til at blive her i Morgen endnu, for at bese Stedet noget nöjere. I Kirken findes et skönt lille Bibliotek, overalt hersker Renlighed, Orden og Driftighed, samt Velvillie mod ubekjendte i höjeste Grad, så at jeg her nyder en sand Lise og Vederkvægelse oven på mine lange Lidelser. Förend jeg slutter dette Brev, som ofte er blevet afbrudt, har jeg fået kalmukkiske Besøg i Mængde. Den forommeldte Person hørte til en kalmukkisk Fyrstes Svite, som har taget ind i samme Vertshus som jeg; den består af 60 Personer. En af dem talte temmelig godt Tysk, har også et skönt og værdigt Ansigt; jeg gav mig i Tale med ham og bød ham op til mig, hvorpå en hel Sværm gjorde Selskab; jeg tiltalte de andre på Russisk, men da ingen af dem kunde et Ord og da de så, at jeg vilde tale med denne, vare de dog forstandige nok til at bortfjærne sig, uagtet jeg modtog dem alle med al mulig Artighed og Venlighed. Denne Person er Hedning af den lamaiske Religion, ligesom Fyrsten selv og alle hans Undersåtter. De bo eller vanke om her i flere og store Horder; han angav sin Horde for over 5000 Mand. Min Vej herfra til Astrakan går igjennem lutter Steder, hvor de drive deres Væsen. Kristendommen gör iblandt dem slet ingen Lykke; ikke en eneste har ladet sig døbe, uag-

tet adskillige ere opdragne fra Barnsben af i Sareptas Brødremenighed selv. Jeg bemærker en yderst påfaldende Lighed i Ansigtstrækkene imellem Kalmukkerne og de Aleuter, som jeg gjorde Bekjendtskab med i Petersborg. Også hører jeg de samme Lyde i Udtalen, el. (formodentlig) det grönlandske ṙ, et ġ o. s. v. I Vokalerne er dog Forskjel, ti Kalm. har ø og y, hvilke fattes i Aleutisk og Grönlandsk, i det mindste er y der sjældent, men da jeg har sendt alle mine aleutiske Optegnelser til Kbhavn, kan jeg ikke dömme, om der er Lighed i Ordene; fra Finsk og Grönlandsk er det yderst fjærnt, hvorvel det udentvivl hører til samme Rase; med Tatarisk har det mere Lighed, hvoraf vel dog en Del må *tilskrives* senere Blanding.

Ispahan den 24 Maj 1820.

Uagtet jeg ikke her har den bedste Lejlighed, ej heller den betydeligste Materie at skrive om, må jeg dog sende Dem et Par Linier, for at forsøge en ny Vej til Kommunikatsion med Fædrenelandet. Hvis nemlig Prof. Nyerup har fået et Brev, som jeg skrev ham til fra Teherån, så er det over Konstantinopel tilsendt den danske Gesandt i Vien og af ham videre befordret. Kommer også dette den samme Vej lykkelig og vel, så mener jeg man kan nogenledes forlade sig på denne Måde at skrive, og jeg önsker i så Fald höjligen at se et Par Linier fra Hr. Professoren, eller nogen anden Velynder med det første; siden jeg forlod Tiflis har

jeg intet hørt eller set fra Evropa. Om et eller andet Brev fra Dem eller mig skulde gå forloret og altså blive ubesvaret, beder jeg Dem höjligen ikke at tabe Modet, hvilket jeg på min Side heller ikke vil göre. — — Rejsen medtager frygtelige Bekostninger her i Landet, uagtet al mulig Indskrænkning; jeg kan f. E. ikke bese nogen offentlig Bygning eller nogen Ting her i Staden uden at en Dreng eller to byder mig en Urtekost ved Indgangen, hvilket betyder, at man må give dem hver sin Sølvmynt, foruden hvad der betales den, som viser Herlighederne, og stundum modtages jeg ved Udgangen igjen af Drenge, som række mig Blomster, hvilket ikke uden största Forargelse kan afslås. Levnetsmidler ere også her overmåde dyre, da der har været Misvækst et Par År i den störste Del af Landet; på nogle Steder har vel været god Høst, men da der ingen Vogne og ingen sejlbare Floder er i Landet, ej heller nogen anden betydelig indenrigs Forbindelse, så bliver det blot gode Tider på den Plet, hvor Høsten er god, på andre Steder dør man af Hunger; jeg har set på Vejen imellem Tavris og Teherân en ti til tolv friske og dygtige Karle beskæftigede med at opsøge Rødder af vilde Urter på Marken til at underholde sig selv og sine Familier med; og det var blot på ét Sted og af én By, Professoren kan heraf slutte til det øvrige. Ethvert ordentligt Måltid Mad af ên aller to Retter, som min Tjener eller og den persiske Ledsager, jeg har, selv tillaver, kommer mig på ½ Dukat i det ringeste, foruden Vin eller nogen anden Drik end

Vand; dog gör Klimatet og Vandets Beskaffenhed Vinen her til en næsten uundvigelig Fornødenheds-vare, den drikkes også i utrolig Mængde af Indvånerne såvelsom Brændevin. De vil let indse, at Leje for Heste og Mulæsler samt alle slige Fornødenheder må stige med Levnetsmidlerne, og da jeg véd at andre danske, som have rejst til Italien og andre kristne Lande i Evropa, have haft det tredobbelte at rejse for, så tör jeg vel håbe, at en betydelig Forhöjelse vil tilstås mig, som er udsat for enhver Ubekvemmelighed og Fare, som en Rejsende nogenside kan møde. Jeg kommer nu i den allerhedeste Årstid til det sydlige Persien, som, formedelst sine store Sandørkner, skildres mig af alle så hedt som en gloende Ovn, nogle ligne det med Helvede, men Omstændighederne have gjort mig det umuligt at indrette Rejsen anderledes; havde jeg opholdt mig længer i de nordlige Egne, som jeg vel havde kunnet, da vare mine Rejsepenge imidlertid fortærede og jeg havde aldrig kommet igjennem dette Land. Der er altså ingen anden Udvej tilbage. Jeg er temmelig vel forsynet med Breve til Shiraz, Bender-Búshehr, Bombay og Madras, men hvis jeg ikke får Penge hjemme fra, så vil Brevene kun lidet hjælpe. Jeg kunde vel fortjene mit Brød i Persien såvelsom i Indien, når jeg vilde tage Tjeneste, men da det berøver mig Tidens Brug og tilintetgör Hensigten med min Rejse, så griber jeg ikke förend i yderste Nød til dette Middel. Min Sundhed har hidindtil aldeles intet lidt, jeg er langt raskere end min tyske Tjener,

hvorvel han er 5 eller 6 År yngre. Ikke heller har jeg hidtil været mishandlet eller overfaldet; ti en Gang da en Person holdt mig et Gevær for Brystet og spurgde: kjender du denne? havde jeg just Hånden på min Pistol, som jeg i Öjeblikket spændte op og svarede: kom an! kjender du den? så at det kom ikke til nogen Batalje. Hidindtil har jeg ingen Bøger købt, men blot nogle sassanidiske (pehlviske) af det Slags som De Sacy har forklaret i sine Memoires sur diverses Antiquités de la Perse, og kufiske Mynter, som ere temmelig dyre her i Landet. — — Ligeså beder jeg meget om min ærbødige Hilsen til alle Velyndere i Fædrenelandet; jeg skriver denne Gang ikke flere Breve, tilforn fra andre Steder i Persien har jeg tilskreven min Kommissionær i Petersborg Pastor Hipping, min Kommiss.. i København Hr. Larsen, Gehejmeråd Bülow og Prof. Nyerup. Jeg håber De vil undskylde den slette Skrift, når de betænker, at jeg har hverken Bord eller Stol, eller sædvanligt Papir eller Blæk at skrive med. Blækket törres bestandig op, Pennen også, når den ligger et Öjeblik böjes den tilbage af Heden i Spidsen ligesom et Stykke Papir, der kommer nær til Ilden, men med de persiske Rørpenne er det ikke vel muligt at skrive de evropæiske Bogstaver. Jeg loserer i et kongeligt Lystslot; hvis det var forsynet med Bord og Stole, så kunde det temmelig vel lignes med et Gæstgiversted i Slagelse eller Korsør. Det Værelse jeg har, som er det fornemste i denne Flöj af Slottet, er møbleret med et gammelt skident og forslidt Tæppe på Gulvet,

men Dörrene have hverken Lås eller Klinke; den ene Side, som vender ud til Gården, er lutter Vindue med malede Glasruder af forskjellig Störrelse, anbragte i allehånde kunstige Figurer, dog ikke alt for symmetriske; en 30 Stykker af disse Ruder ere udslagne. Bag dette Værelse er et Køkken uden Vinduer, men med et dygtigt Hul midt på Taget. Det bedste er at Værelserne her ere höje, så at jeg har frisk Luft, i Gården er et muret Vandstade, hvilket anses for en stor Herlighed, men da Vandet er smudsigt og fuldt af Insekter, så fornöjer jeg mig mere ved et Par Træer og nogle Blomster, som ere plantede der, samt en lille Vandledning, som løber derigjennem. Overmorgen eller *i Morgen Nat* rejser jeg fort til Persepolis og Shiraz; fra dette Sted agter jeg igjen at skrive til en eller anden Ven i Fædrenelandet.

Bombay den 16 Novbr. 1820.

Jeg står nu på Springet at forlade Bombay, for at gå over Land igjennem den nordlige Del af Indien til Benares og Kalkutta. Her i Byen har jeg udgivet den sidste Skilling af mine Rejsepenge for dette År. Jeg lader Dem selv slutte sig til min Stillings Behagelighed. Det engelske Statholderskab har forstrakt mig med Penge og vist mig den yderste Artighed og Opmærksomhed, som kunde tænkes. Statholderen er den samme Person, som rejste i Kabul, el. Mountstuart Elphinstone, en Mand som måskje har få Ligemænd i Lærdom og enhver Art

af Kultur. Jeg har samlet en sjælden Skat af zend. og pehlevi Håndskrifter, ikke mange, men jeg tör sige deres Lige i Ælde og Mærkværdighed hverken findes i Paris eller London. Efter utrolige Anstrængelser kom jeg til Kilden selv, som har været skjult og utilgængelig for engelske Generaler. Jeg havde inderlig önsket at købe en hel Samling, Prisen var ikke overdreven i Betragtning af disse Tings yderlige Sjældenhed og Utilgængelighed, samt indvortes Værd for Sproggranskningen og den gl. Historie o. s. v., men det var mig umuligt at opdrive så mange Penge. De ser heraf, at min Ankomst til Indien vil ikke blive så frugtesløs som Rejsen igjennem Persien; dog uden at have gjennemrejst Persien og været i Stand til at tale lidt Persisk, skulde det aldrig have lykkets mig at göre det omtalte Udbytte i Indien. Min Engelsk har også naturligvis kommet mig såre vel tilpas. Jeg forsøgte at erholde Undervisning i Zend og Pehlvi af de lærdeste Pársi-destúrer, men de rige Købmænds Indflydelse over dem tvang dem til at skjule deres Visdom på det ombyggeligste; dog opdagede jeg snart (tildels af trykte pársiske Bøger på Guzeratisk) at der var lidet eller intet tabt for mig, og at jeg ligeså *let på egen Hånd* kan opdage disse Sprogs Bygning og Indretning, som *ved alle Destúrernes yderste Flid* og Bistand. At Anquetil du Perron aldeles ikke har forstået Zend, er håndgribeligt af enhver Side i hans Verker, især af hans i Mémoires de l'Acad. des belles lettres Tom. 31. pag. 389 opstillede Böjningsmönster *pete*. Jeg vil her

opstille Navnet *Ormiad*, som består af et Adj. og Subst. således som jeg selv har forefundet det i Zend-Avesta.

Nævnef. aḫuró Mazdâ
Udr. aḫura Mazda!
Gj. aḫuræm Mazdąm
Hensynsf. aḫurái Mazdái
Fratagef. aḫurath
Ejef. aḫuraḫe Mazdâ

Zaraþustró går som *ahuró*. Af Flert., hvor disse Navne ikke forekomme, har jeg blot opdaget 3 Former nl. N. på — â
H. — — eibyó
E. — — anąm

Tillægsordenes höjeste Grad endes på *tæmó*. Sproget har tre Kön (Adelung siger det modsatte). Gjerningsordene endes i 1. Pers. på — *mi* f. E. çtaómi *jeg priser, lover*; dadhąmi *jeg giver*. Imperf. endes på — *m*, f. E. dadhąm *jeg gav*; perf. har Augmentum f. E. a-pæræçe *han spurgde* (interrogavit). Sproget har megen Lighed med Persisk i Orden og med Sanskrit i Böjningerne.

Jeg har skrevet Hr. Professoren dette, fordi det muligvis kunde sætte en tilkommende Gransker på Spor, om jeg skulde omkomme, inden jeg kan bringe min Undersøgelse til Ende. Jeg må endnu tilföje ên Oplysning nl., at det —*tcha* som spøger overalt i Endelserne af de zendiske Ord, Anquetil anfører, er hverken mer eller mindre end det sanskritske Bindeord -tcha, *og* (lat. -que gr. τε), som både i Sanskrit og Zend rettere skrives ca (eller ča);

foran dette Bindeord forandres Endelsen *ó* til *aç* (ligesom i Sanskrit), så at Anquetils 6 Former i Flert. af omtalte Böjningsmönster blot udgör en eneste casus el. Hensynsf. patibyó el. patibyaçca (dominis el. dominis-que), som jeg formoder det burde skrives, ti jeg har ikke stødt just på dette Ord i denne Form endnu. At Zend eller Pehlevi skulde være opdigtede Kragemål i senere Tider af de pársiske Prester, er en latterlig Urimelighed, som overhoved hele Richardsons Synsmåde af den pers. histor. Literatur; men om Zendavesta i sin nuværende Form er skreven af Zoroaster, er vel ligeså tvivlsomt, som om Mose Bøger ere skrevne af Moses. Man har dömt alt for overdreven og hårdt. Det tilstås af Pársernе, at af Zend-Avestas 21 Bøger kun én er hel tilovers. Det øvrige består af Bönner og Seremonier. Nu i Fald der af Biblen blot var bleven tilovers Johannes Åbenbaring, noget af Höjsangen; og af den øvrige græske og latinske Literatur blot nogle Helgenhistorier og Beskrivelser af de katolske Seremonier o. desl., så skulde det samme være Tilfældet i Evropa, som er det iblandt Perserne. Og disse Lævninger vilde dog være evig mærkværdige og ærværdige for den lærde Verden.

Bombay den 16 Nov. 1820.

Kære Larsen!

Jeg har nu just sluttet et Brev til Prof. Müller, som bliver sendt en anden Vej, det indeholder min literære Tilstand, dette skal handle om min

fysiske. Siden jeg forlod Shíráz i Persien har jeg ikke været frisk, stundum meget syg, især ligesom Job plaget af Bylder og små Jærnbylder, hvoraf jeg én Gang havde 15 åbne. Alle Læger sige det er godt, og jeg tror selv det har frelst mig; ti jeg befandt mig i en hård Strid med Klimatets Virkninger, förend min gode Konstitutsion sejrede, og tog den Vending, siden har jeg været temmelig hjærtefrisk. Det værste var ovre, förend jeg nåede gode engelske Læger i Indien; Vejret begynder nu at blive køligt, og jeg håber det værste er nu forbi for alle. Om nogle få Dage agter jeg at fortsætte Rejsen til Kalkutta over Land. Mine Penge ere for noget siden aldeles til Ende og min *Kasse indeholder* ÷ nogle Hundrede Rupier. I Persien gjorde jeg såre ringe Udbytte i Forhold til de mange Penge det kostede mig; her svömmer jeg nu for Tiden i Zend og Pehlevi til Ørerne, hvilket alligevel har kostet usigelig Möje at opdage og få fat på; da jeg fandt den rette Vej til Kilden, var det ikke vanskeligt, men jeg har herom tilskrevet Prof. Müller. Jeg skal bede Dig at mælde min Familie min lykkelige Ankomst til Indien og min nu igjen temmelig gode Helbred. Da jeg ikke kan vide om dette Brev skal træffe ham, så vil jeg slutte med mange Hilsener til alle gode Venner, ikke at forglemme de islandske, og med de bedste Önsker for samtlige. Din evig hengivne

R. Rask.

Serampore den 10 Juni 1821.

Deres uendelig kærkomne Skrivelse, tilligemed Prof. Nyerups af 5te Okt. 1820, kom mig til Hænde her i Byen for nogle Dage siden. Med samme Post fik jeg Brev fra den engelske Gesandt i Teheran (dateret 15de Januar 1821) med Efterretning, at den engelske Consul i Konstantinopel havde erholdt Anvisning på 860 Convention Florins for mig, som han dog ikke endnu havde sendt, da Brevet var skrevet, men med det første vilde sende til Teheran. Denne Vej vil især komme mig til Nytte på Tilbagerejsen, som nok kommer til at gå over Suez, Kairo og Konstantinopel. Jeg frygter at De vænter mere af mig end jeg kan præstere. De vêd min eneste Gjenstand er Sprogene, især de gamle, samt deres indbyrdes Slægtskab og Forholde. Videre har jeg hverken haft Penge eller Lejlighed til; det er dyrt at forsyne sig med de nødvendige Hjælpemidler til êt Fag alene: for nogen Tid siden var jeg nede i Kalkutta for at købe Bøger, de beløb sig til mer end 600 Rupier. Af Guvernøren i Serampore havde jeg lånt 600 Siccarupier til Rejsen fra Benares hertil. I Bombay havde jeg lånt 1000 Rupier, for at betale de pårsiske Håndskrifter. Af den Veksel jeg erholdt i Benares på 400 ℔ Sterling d. e. 3500 Rupier gik således strags 2200 Rupier, uden at beregne de daglige Småudgifter. De vil heraf se, at det *ikke er muligt* for mig at göre Ekspeditsioner for at bese Landet og Lævningerne fra Oldtiden, ej heller rejse videre end den lige Vej. En Pundit eller Lærer

i Sanskrit tager 30 à 40 Rupier om Måneden; hvorledes skulde jeg vel tænke på Bagindien under disse Omstændigheder. Det var og er mit inderlige Önske at besøge den, men jeg behøver vel ikke at sige mer end jeg har ytret her. I mit Sprogstudium, især i at udfinde den zendiske Sprogbygning eller Grammatik, som er aldeles ubekjendt, har jeg været temmelig heldig, hvorvel endnu langt fra Målet. Frygten at mit Arbejde muligvis kunde gå forloret, og Tanken at sligt måskje vil kunne interessere Biskop Münter og Prof. Grotefend, samt de Sacy gör, at jeg ikke kan tilbageholde nogle korte Resultater af mine Bemærkninger *her*, jeg håber de forlader denne Materies *Anbringelse i* et Brev. Om Prof. Nyerup kan göre nogen Brug heraf, er det mig kært.

Pehlevi har 24 forskjellige Bogstaver, men da nogle af dem adskilles kun ved Punkter (ligesom de arabiske) og disse Punkter ofte udelades, så synes det som om Sproget havde færre. *Anquetil* har ved en Fejltagelse fået flere ud; vid. hans Zendav. Tom. 2, *it.* Mémoires de l Acad. des belles Lettres Tom. 31. item Meninski's Thesaurus 2den Udgave Fortalen Tab. 2. — Den anden Figur af *B* hos ham er falsk og er det sædvanlige *V* eller *W*, som han gör til Nr. 18 og Nr. 26; item *U* eller *O*, som har gör til Nr. 24. Den første Figur af hans *gh* (خ) forekommer sjælden eller aldrig i pehlv. Håndskrifter, men er tagen af Zend., eller en urigtig Læsning af den pehlviske Stavelse *an* (ان) eller

hú (هُو), der begge have næsten samme Skikkelse. Det første af hans *D* er falsk og blot det sædvanlige *T*, der udtales blødere af de nuværende Perser i Enden af Ordene. Det andet af hans *Z* er også falsk og er hvad han siden rigtig anfører som *Zh* (eller fransk *j*) under Nr. 23; dog er også der Figuren urigtig, da den første Streg burde være borte, og dette Bogstav således ligne det lille latinske *e*. Under Nr. 19 anfører han Bogstavet *K*, som en Form af *H*, formodentlig fordi mange Pehlviske Ord have Endelsen *k*, hvor de tilsvarende persiske have *h*. Forøvrigt kommer dog et virkeligt Bogstav til at svare til hvert af hans Nummere indtil Nr. 21. Nu følger *P*, som er falsk, da det er det samme som *F* under Nr. 12. *Zh* (eller fransk *j*) med den nysomtalte Forandring i Figuren kommer da til at udgöre Nr. 22. Det lange á (آ) som hos ham er Nr. 25, bliver Nr. 23. Og en Selvlyd, nemlig langt *ó*, som ligner den sidste Figur, han anfører i det zendiske Alfabet under Nr. 36, men som han har glemt i det pehlviske Alfabet, bliver Nr. 24. Dette Bogstav forekommer f. E. i Begyndelsen af Búndehes på den Kobberplade, som Anquetil har leveret til Prøve af den pehlviske Skrift i Ordet *haó* (siden) o. fl. Det kunde i arabisk Skrift betegnes med ع (ain), og det hele pehlviske Alfabet således bekvemt undværes og erstattes med

ا آ ب ت ج چ خ د ر ز ژ س ش ک گ ع غ ف ق ک گ ل

م ن و ه ي. Vokalpunkter findes ej i Pehlvi.

Zend har 42 virkelig forskjellige Bogstaver, foruden to eller tre overflødige Tegn. Disse rettes i Anquetils Alfabet locis citatis på følgende Måde: Nr. 5 har to Figurer, som er to forskjellige Bogstaver, der aldrig forbyttes i Håndskrifterne, det sidste er (*hårdt k* eller) *q*, det første er samme Bogstav aspireret, *gh* (arab. خ); den Hale, om jeg så må kalde den, som udmærker dette *qh*, er et almindeligt Tegn på Aspiratsion i denne Bogstavrække. Nr. 6 indeholder tre Bogstaver: det første er sædvanligt *d*, det andet er δ, de to sidste ere ligegyldige Figurer af *th*. Nr 9. er vel et Slags *s*, dog ikke det sædvanlige, men svarer til det første af de tre *s* i Sanskrit og udtrykkes rettest med ç, da det i de evrop. Sprog går over til *c* eller *k*. Nr. 10 indeholder først det sædvanlige *s*, dernæst *sk*, som i de bedste Håndskrifter er tydelig sammensat af s og k, og endelig *sh* (eller tysk *sch*), f. E. a ç p ó er det sanskr. a ç v a h, *en Hest*; p a ç u s er det sanskr. p a ç u h, *en Okse*, og det lat. *equus, pecus*. Nr. 14 indeholder foruden det sædvanlige g, en falsk Figur, som slet ikke existerer i zendisk Skrift. Nr. 16 er blot en Forkortelse for *hm*, dannet ved det ovenomtalte Tegn på Åndelyd; af *N* forekommer også en sådan Figur, formodentlig *hn*, dog sjælden og bör ligesålidt som dette *hm* anses for noget eget Bogstav. Nr. 18 har to Figurer, den sidst anbragte er det hårde *v*; det første Tegn er derimod *w*, således som det skrives i Begyndelsen af Ordene, i Mitten skrives det med Figuren Nr. 35. Anquetils Nr. 20 indeholder to

ligegyldige Figurer, den ene taget af *E*, den anden af *I*, for Medlyden y (dansk og tysk *jod*) i Begyndelsen af Ordene, i Mitten skrives det med den første Figur under Nr. 21. Det andet Bogstav anbragt på anden Plads under Nr. 21 er den lange Selvlyd *ī*, det tilsvarende korte *i* findes under Nr. 25. Det følgende Nr. 26 indeholder på første Plads et kort *u*; det lange *ú* findes under Nr 32. Den sidste Figur under Nr. 26 er kort *o*; det lange *ó* er det næstfølgende under Nr 27. Nr. 28 indeholder først kort *æ*, det lange *æ* betegnes med samme Streg noget nedad eller til venstre omtrent ligeså langt som Bogstavet selv er höjt. Denne lange Vokal, som i Håndskrifterne aldrig forblandes med den korte, er udeglemt af Anquetil. Den anden Figur er vort *e*. Nr 29 er et nasalt *a*, og bör derfor betegnes med det polske ą. Nr 30 er en Medlyd, nemlig nasalt *n* eller fransk *n* finale, hvilket man kunde betegne med stort N, af en Höjde, som svarer til de øvrige små Bogstaver i Linien. Nr. 31 indeholder to forskjellige Næsebogstaver, af hvilke det første kan betegnes j, det andet g̃. Nr. 33 er langt *á*. Nr. 34 er þ. Flere enkelte Bogstaver gives der ikke. Den næste Figur er en Tvelyd, der synes sammensat af *áæ*, men udtales sædvanlig áo; den næste er de to Bogstaver *ah* (ikke *eh*) og den sidste er *st* (ikke *sht*). Således ser De, at Nr. 16 bortfalder af Anquetils 35 Bogstaver, hvorimod Nr. 5, 10, 26 og 31 afgive hvert et nyt Bogstav, og Nr. 6 og 28 hvert 2, hvilke 8 lagte til de 34 giver det bestemte Antal 42. Denne, jeg tör sige, nöjagtige Bestem-

melse af Lydene, i det mindste af Bogstaverne, i begge disse gamle Sprog, som er her første Gang fastsat ved möjsommelig Jævnførelse af de ældste Håndskrifter der existere, vil måskje ikke være uvigtig for dem, der afgive sig med at forklare Indskrifter i disse Sprog, skönt affattede i andre Skrifttegn. F. E. når *De Sacy* i sit Brev til *Millin* om Kileskriften ytrer Tvivl om Grotefends tre *A*'er og to *E*'er, så ses heraf, at denne Tvivl er ugrundet, efterdi Zend virkelig har tre *A*'er og to *Æ*'er samt et *E*. De Sacy tvivler også på de to *sh*, som Grotefend vil have udfundet, men det har sin fulde Rigtighed, kun at det ene af dem er sædvanligt *s*, svarende til den første *Figur under* Nr. 10 i Anquetils zend. Bogstavrække, hvilket uendelig ofte er forbyttet med *sh* (eller det sidste Tegn af Nr. 10) fordi det samme Tegn i Pehlvi betyder *sh*. Det, som Grotefend gör til sædvanligt *s*, er derimod *ç*; således komme de tre *s* i Kileskriften til at svare ganske rigtig til de tre i Zend, og den Aspiratsion i Enden af Daryavesh, som forekommer *De Sacy* mistænkt, forsvinder; ti det er det samme Bogstav, som findes i paçus (*peeus*), dus-mainyus (δυςμενης) og alle andre zend. Ord på *us*, svarende til de græske på *υς* og den 4de Dekl. i Latinen. Den rette Anvendelse af *s* og *ç* er derfor en stor Bestyrkelse for Grotefends Læsning af Navnet *Hystaspes* på Kobberpladen 24 *B* i 2den Del af Niebuhrs Rejse, nl. Gost-açpahe eller egentlig Gost-açpáha. Om derimod de tre *A* og to *E* af Grotefend ere rig-

tig bestemte eller ej er et andet og stort Spörgsmål. Overhoved har han ikke adskilt Medlydene *y*, *w og v* fra Selvlydene *i*, *u*, ikke heller nöjagtig Selvlydene indbyrdes, de lange fra de korte, o. s. v., hvilket ikke heller var nogen let Sag så længe det var ubestemt, hvor mange Selvlyde Sproget har. Jeg har også stor Tvivl om mange af hans Medlyde, især om hans Gen. plur. på è c h â o, hvilket aldeles ingen Lighed har med den zendiske Böjning, hvor alle Gen. pl. endes på anąm, ánąm, inąm, unąm, eller i den lukte Hovedart (nomina impura) på -ąm, svarende til den sanskritske Deklinering, item til gr. *οων*, *αων*, *εων*, *υων* eller blot *ων*, samt lat. *orum*, *arum*, *ium*, *uum* eller *-um*. Jeg tror derfor man burde læse a-n-ą-m, isteden for à-c h-â-o, og u n ą m, for u-h h-â o i Endelserne på anførte Tabel hos Niebuhr, hvilket vilde give et nyt *n* og *m*, af hvilke det sidste dog meget ligner Grotefends *M*. Dette vilde også göre en mærkelig Forandring i Ordet a-k h-e o-c h-o-*s h-o-h* sst. som vilde blive til áqamn s.. (ti de sidste Bogstaver er jeg ikke sikker på), og således komme betydelig nærmere til det *achæmenidiske* Navn, som de Sacy har fundet på den tilsvarende pehlviske Indskrift. Det første Ord af denne Indskrift eller D a r h y u s forekommer mig temmelig sikkert, især formedelst Overensstemmelse med Tab. 24. G., hvor det forekommer i Ejeformen: D a r-h y á u s, som stemmer vel overens med den zendiske Böjning, hvor Hankönsord på *us* ere af en dobbelt Art, nogle få i Gen. æ u s (med langt æ),

andre aos, hvilket vel kan være den samme Endelse som áus, da Tvelydene i dette Sprog stundum forblandes. Derimod er jeg såre tilböjelig til at tvivle på Ordet Khshèbiôh *Konge* (det er at sige qsahioh) fordi Gen. qsahioháha er aldeles barbarisk. Jeg erindrer ikke noget Ord på *ió*, da dette efter Sprogets Velklangsregler må blive til yó, og alle Hankönsord på yó få i Ejeformen yehe, hvilket synes at være for langt fra Endelsen iohába. Böjningsendelserne hænges overhoved i Zend aldrig således til Nævneformen (ligesom de ungerske Postpositsioner), men sættes isteden for Nævneformens Endelse ligesom i Græsk og Latin, f. E. Κυριος, Κυρια (ikke Κυριοσα); *Dominus, Domini* (ikke *Dominusi*). Såvidt om Kileskriften.

Hvad mig selv angår da har jeg været meget upasselig i den hede Tid, og lidt uendelig, siden jeg forlod Agra den 6te Marts. Jeg opholdt mig ikke længe i Benares, da det var mig umuligt at få et bekvemt Losi tilvejebragt, dog så jeg den gamle Oberst Wilford og en Del andre Embedsmænd, til hvem jeg havde Anbefalelser, især fra Sir John Malcolm. I Bengalen fandt jeg det så varmt, at det var mig umuligt at udholde det, jeg rejste derfor efter en Måneds Tid i Serampore til Madras, hvor jeg nu befinder mig, skönt ikke stort bedre. Jeg slutter denne ubetydelige Skrivelse med at anbefale Hr. Professoren på det bedste Deres oprigtige og höjst forbundne *R. Rask.*

Sluttet Madras den 30 Juli 1821.

Da der ingen Lejlighed endnu har været til at afsende dette Brev, vil jeg tilföje endnu et tredie Afsnit med Fortsættelse til idag den 27 Sept. 1821. Jeg er her på ny levet op igjen, skönt jeg endnu lider meget af den utålelige Hede; jeg har anvendt Tiden på at erkyndige mig om de sydlige indiske Sprog, og tror at jeg deri har gjort en mærkelig Opdagelse, nemlig disse Sprog, *Telugisk* (eller Telinga) *Tamulisk, Kanaræisk* (el. Karnátaka), *Malabarisk* el. Maleyalim og *Tuluvi* udgöre en egen Sprogklasse grundforskjellig fra Sanskrit og fra vor hele Menneskeæt (som jeg tror jeg i et ældre Brev fra Rusland foreslog at kalde den *sarmatiske*, som man ellers og kunde kalde den *japetiske*, men ikke ret vel den kavkasiske) og derimod grundbeslægtet med Sprogene i det mellemste og nordlige Asien, som De måskje erindrer jeg henførte til den skytiske Folkeæt eller Sprogæt. Den første Sætning, at de ere grundforskjellige fra Sanskrit har været indset af to Lærde her i Madras neml. Hr. Ellis, nu afdød, og Hr. Campbel, som har skrevet en telugisk Sproglære; hvorvel det nægtes af den berömte Carey, som i Fortalen til sin teling. Sproglære henfører dem til Sanskrit; men det sidste eller at de stemme overens med de tatariske og finniske Sprog og åbenbare høre til den store skytiske Folkeæt er, såvidt jeg véd, aldeles min egen Opdagelse. Sprogbygningen er aldeles den samme i disse dekhanske Sprog:- 1) De have ingen Forskjel på Kön uden den naturlige, så at alle *Ting* ere af Intetkönnet, og blot Personer af Han- og Hunk., der dog

også adskilles med Endelser, som synes låute af Sanskrit for det meste. 2) Navneordenes Böjning er aldeles mekanisk, så at alle Ord erholde samme Endelse i samme Kasus, og Flertallet igjen i alle Kasus de samme Endelser som Entallet, hvorfra det blot skilles ved en indskudt Stavelse. 3) Forholdsordene anbringes altid efter Navneordene som Postpositsioner isteden for Præp. 4) Velklangen tillader, især i Tamulisk, aldrig to Medlyde i Begyndelsen af et Ord, ligesom i Grönlandsk og Finsk o. s. v. 5) Intetkönsord have aldrig Nom. og Acc. lige, hverken i Ent. eller Flert, men deklineres mekanisk igjennem alle Kasûs ligesom alle andre Ord. 6) Alle Tider böjes med *samme Personendelser*, der synes at være vedhæftede Bagsatser eller Suffixer. I Malebarisk, hvor de sættes foran, har Gjerningsordene ingen forskjellige Endelser for Personerne; om det tyrkiske eller tatar. o. s. v. Conjugatsionssystem tror jeg nok, jeg tilforn har tilskrevet Hr. Professoren. 7) Gjo. have en egen nægtende Böjning ligesom de finske og lapp. o. s. v. verba. 8) Ordfølgen er bestemt og stræng, og aldeles den samme som i Tatarisk. 9) Ejeformen endes i alle No. på *in*, aldeles ligesom i Finsk. 10) Til Eksempel på Ordligheden må tjene: Telung & Kan. tàta, *avus*; finsk, taata *pater*.

Tam. körvi, *auditus*; èsthan. körv, *auris*.
— kei, *manus*; votjsk. ki, *id.*
— vuða, *domus*; tyrk. اوده
telug. illu, *domus*; grönl. iglo.

tam. kallu, *lapis*; fin. kallío.
— ammei, *mater*; — emä.
— annei, *mater*; lap. ädne.
Tam. pallu, pal, *dens*; lap. padne, paue.
— nakku, *lingua*; — njuoktjem.
— váy, *os*, (*oris*); fin. maista, *gustare*.
— toδa, *tangere*; — tuta *id*.
Tel. ayya, *pater*; lapl. aija, *avus*.
— polamu } *campus*; { ung. föld.
tam. veli } { fin. ;peldo.

Kolombo den 1ste Des. 1821.

Jeg ankom igår til denne Stad, efter en dyr, besværlig og kjedsommelig Rejse fra Madras over Trankebar og Jafna; uagtet jeg naturligvis ikke er vel orienteret i den ny Sfære endnu, ser jeg dog, at her er meget at göre, ja en såre rig Høst, blot den ikke vil blive mig for utilgængelig; jeg skal imidlertid ingen Tjng forsömme. Jeg tilskriver Dem ellers denne Gang, især for at lade Dem vide jeg ikke ligger stille, og for at takke for de sidste to Pengeforsendelser ved en Kredit, åbnet for mig først på 100 ℔ Strl. og siden på 200 ℔ hos Forbes & Co. i Bombay. Det første af disse (el. de 100 ℔) eller største Delen deraf vare alt opbrugte, da jeg erholdt Efterretning om de sidste (el. de 200 ℔). De kan slutte, hvilken Vigtighed denne Efterretning havde for mig; men De vil indse at jeg snart igjen må trænge; min Plan er om alt går efter Önske, at gå herfra til den malebariske Kyst og

derfra igjen til Kalkutta, hvor jeg ingenluude blev færdig, med hvad der var at göre, men var nødt til at rejse bort, for at vedligeholde Liv og Sundhed. Jeg er nu fuldkommen vel og har været så i lang Tid; jeg agter at være næste Vinter i Kalkutta og derfra vende tilbage til Fædrenelandet, da jeg ikke tror det vil være synderlig fornødent for min Hensigt at besøge Bagindien, hvis mit Ophold her må blive lykkeligt. Her er Buddhismen endnu den herskende Religion, og her ere Folk, som tale Pàli, ligesom man i Evropa taler Latin. Det er mig umuligt at forskaffe mig fornødne Afskrifter og Sager uden flere Penge, ja jeg kan ikke indse at jeg kan hjælpe mig blot til at *leve og* rejse for, med hvad jeg nu har erholdt længere, end nogle Måneder. Rejsen fra Trankebar til Jafna kostede 60 Madras Rupier i rede Sølv i den usleste Båd, jeg tror jeg nogensinde har rejst i; foruden Fortæring og andre Småudgifter, blot for Bådsleje. Til Lands kan man ikke rejse anderledes end i Palenkin, hvilket er endnu kostbarere. Jeg håber De også vil være betænkt på at skaffe mig Penge til Hjemrejsen, skönt jeg ikke véd, hvorledes De finder Udveje dertil. 1823 håber jeg som De ser efter dette Overslag at være i København; jeg kan ikke indse at det kan skje på kortere Tid, skönt det gör mig ondt, at Prof. Nyerup savner mig, og önsker mig snarere. For det nærværende er jeg lovlig undskyldt, da jeg ikke er i Stand til at betale Rejsen til Kap, end sige til København. Jeg har intet Svar erholdt på noget Brev fra Persien

eller Indien; men Tiden tillader ikke mere; med mange Hilsener til alle gode Venner har den Ære at henleve, Höjædle og Höjlærde Hr. Professor, Deres hengivne og ærbødige R. Rask.

Kolombo den 5 Avg. 1822.

For lang Tid siden gjorde jeg et Forsøg på at vende tilbage til Fædreneland og Venner, hvilket var så meget mere uundgåeligt, som jeg var uden alle Efterretninger fra min Kommissionær, og uden Penge til at betale endog den blotte Rejse; men jeg kom ikke langt. Skibet strandede på Sydkysten af Sejlon, nær ved Galle, og blev aldeles uistandsættelig sönderslaget på Klipperne, på hvilke det stødte an med stor Voldsomhed mere end ti Gange. Ingen Mennesker tilsatte Livet, men en af mine Bogkasser faldt i Vandet, så at de fleste Bøger bleve aldeles fordærvede og nogle Sølvpenge, som vare deri, stjålne eller tabte. Desuden tabte jeg ¼ af Rejsepengene, som udgjorde 650 Rdlr. sejlonske Penge, om jeg erindrer ret. Jeg måtte vende tilbage over Land til Kolombo, og har siden været heldig nok til at forøge min Håndskriftsamling i Pali og Singalesisk såre betydelig. Jeg var i stor Gæld, men fik Forskud fra Regjeringen i Trankebar af 2000 Madras Rupier, som netop slog til at rede mig ud af mine Vanskeligkeder, og sætte mig i Stand til at gå til Trankebar, hvorhen jeg agter at begive mig i Begyndelsen af næste Uge. Det danske Skib Johanna Maria, Skipper Dunsfeldt, for-

lod Trinkomali den 25 Juli for at gå til Trankebar; hvis det er mig muligt vil jeg se at gå hjem med det, men jeg kan ikke rejse herfra, inden jeg får færdig trykt et lille Stykke om at læse Singalesisk og Pali; jeg troede jeg burde benytte Lejlighed til at få det trykt her som det eneste Sted i Verden, det kan skje uden mange Kobbertavler og andre Vanskeligheder. Det tjener tillige til en Fremstilling af min latinsk-indiske Retskrivning, som jeg kan anvende i mine Sammenligninger af alle de andre indiske Sprog, uden at behøve de indiske Typer, være sig til Sanskrit eller hvilket andet Sprog som helst. Jeg giver mig den Frihed at vedlægge en Prøve, som jeg beder at meddele Prof. Nyerup og alle andre Velyndere. De ny latinske Typer ere gjorte på min Gæsteven, den methodistiske Missionær Hr. Cloughs, Bekostning, i Hensigt at tilföje Udtalen ved alle Ordene i hans Pali-Sproglære, efter mit System, som har vundet mange Tilhængere her i Landet. Man har endog tænkt på at indføre det i Skolerne, isteden for de singal. Bogstaver.

Tiden tillader ikke mere, jeg er heller ikke her på mit sædvanlige Opholdssted, men på et Besøg, og har ingen af mine Sager ved Hånden, da jeg ikke vidste af denne Lejlighed i Forvejen. Jeg må derfor slutte med de ærbødigste Hilsener til alle Velyndere og med at anbefale Hr. Professoren på det bedste Deres ærbødigste og hengivneste

R. Rask.

Trankebar den 6 Sept. 1822.

Jeg skrev Dem til fra Kolombo for nogen Tid siden og tilmeldte Dem min på ny begyndte Hjemrejse. Jeg vil denne Gang blot ganske kort lade Dem vide, at jeg er kommen hertil sund og velbeholden med mine indsamlede Skatte, og at jeg imorgen afgår videre, for at gå over Madras til Kalkutta, hvor jeg håber at træffe et dansk Skib, som føres af Kaptejn Dunsfeldt, og at komme hjem til Fædrenelandet med samme. Hvis der kan blive Tid og Lejlighed i Bengalen agter jeg naturligvis at benytte den til at studere lidt mere Sanskrit; men Hjemrejsen er dog nu min Hovedsag. Da jeg i så langsommelig Tid intet har hørt eller fået sendt hjemme fra, så har Guvernementet i Trankebar måttet forstrække mig flere Gange, nl. en Gang på Sejlon med 2000 Rupier, da jeg var i stor Forlegenhed efter Skibbrudet af the Colombo, som jeg skulde gå hjem i, og nu med 1000 Rupier rent ud, samt, da dette ingenlunde kan være tilstrækkeligt, med en åben Ordre til Rådet i Serampore om videre Forskud forsåvidt fornødent. Jeg længes efter Fædrenelandet, og hilser alle Velyndere og Venner på det ærbødigste og kærligste. For øvrigt har jeg den Ære at henleve Deres ærbødigste og hengivneste *R. Rask.*

Om Lappiskens Oprindelse.

Forfatteren havde strags efter sin Hjemkomst fra Indien 1823 påtaget sig, for det kgl. norske Videnskabernes Selskab i Trondhjem at udarbejde *en Undersøgelse om det lappiske Sprogs Oprindelse*, eller overhovedet Slægtskabsforbindelsen med Sprogene i det indre Rusland og nordlige Asien. Selskabet har i dette Öjemed ikke alene ofte på det hæderligste opmuntret ham til at udføre denne Undersøgelse men også tilstået ham betydelig Pengeunderstøttelse; men iblandt hans efterladte Papirer fandtes kun følgende Brudstykke, som Selskabet har haft den Godhed at overlade Udgiveren, for at det kunde optages i nærværende Samling (måskje hertil må regnes 1. Del S. 73—113).

At det lappiske og ungerske Sprog ere nærbeslægtede er bevíst af Sainowicz; og at det endnu nærmere finske ikke blot tales i Finland, men også i Olonets, Ingermanland, Estland og dybt ind i Landet mod Moskav til, er bekjendt; så og at andre med Lapper og Finner mer eller mindre beslægtede Folk og Sprog strække sig langt ind ad den nordlige Del af Asien. Allerede dette kunde lede til den Formodning, at denne Folkeklasse tilforn har udgjort et större Hele, der har strakt sig over en såre betydelig Del af det østlige Evropa og nordlige Asien. Men der gives endnu andre Formodninger, som göre det rimeligt, at Slægtskabet har strakt sig meget videre. Det er nemlig bekjendt, at Ungersk på den anden Side stemmer meget overens med Tyrkisk og andre tatariske Sprog; når vi derfor ikke ville tage vor Tilflugt til den, ved så kunstige Sprog som Ungersk, lidet rimelige Forklaring af en Blanding, nødes vi næsten herved til at

antage et Slægtskab, skönt fjærnere, også imellem Lappisk og de tatariske Sprog, der indtage den sydostlige Strækning af Evropa samt Mellemasien, indtil den kinesiske Grændse, ja måskje længere; ti Bibl. *Scherer* har også fundet stor Overensstemmelse i den indre Sprogbygning af alle mellemasiatiske Sprog, tatariske, mongolske, og mandjuiske, og *Abulghasi* antog dem alle tre for beslægtede Folkeklasser. Se Adelungs Mithr. I, 497. og 4, 509 nederst. *C. G. von Arndt* har desuden i sin verschiedenartige Verwandtschaft der europäischen Sprachen fundet Overensstemmelse imellem de keltiske Sprog samt Bosnisk og Albansk på den ene Side og de finniske, mongolske og siberiske på den anden. S. 20. 35. 41.

Det synes da som Grundlaget til en stor Del af Evropas og Asiens Befolkning og Tungemål må søges i den lappisk-finske Folkestamme eller i de med den beslægtede, der kunne indbefattes under det almindelige Navn den *skytiske* Folkeæt. Undersøgelsen herom må være deltagelig for Sproggranskeren og Historikeren; ja for enhver, som har Lyst til at kjende vor Slægt i dens mange forskjellige Grene og disses Forholde til hverandre. Allerede Arndt önskede „daſs irgend ein gelehrter Sprachforscher, sie (die finnischen Sprachen) ohne Vorurtheil untersuchen, und aller der Aufmerksamkeit würdigen möchte, welche sie, als wahrscheinliche Ueberreste einer der allerältesten Sprachen unsers Welttheils verdienen". Det er da en sådan Undersøgelse om de finniske Sprog, jeg her agter

at anstille, med andre Ord at bestemme, hvad der hører til Slægtskabet, samt på hvad Grund og hvilken Grad. Vist nok et såre vanskeligt Foretagende, da mange af de Sprog vi skulle sammenligne ere så godt som ubekjendte og utilgængelige, mange lidet dyrkede ved Skrifter; Hjælpemidlerne således ofte få og usikre, stundum aldeles ikke til. Dog vil det altid kaste noget Lys på denne Sag, når vi så omhyggelig som mulig øse af forhåndenværende Kilder hvad Underretning de yde, uden at lade Fordom eller Indbildningskraft udfylde det manglende.

En sådan Undersøgelse kan næppe udføres anderledes end ved Sammenligning med *alle omgivende* Sprogklasser, om hvis Forbindelse med den her lægges til Grund vi kunne have nogen rimelig Formodning; men skal denne Sammenligning have nogen Sikkerhed, eller give noget pålideligt Udslag om de sammenlignede Gjenstandes Slægtskab med eller Grundforskjellighed fra vor Hovedgjenstand, er det nødvendigt, at vi først må have et klart og såvidt-muligt fuldstændigt Begreb om denne. Vor Undersøgelse må da begynde med en Skildring af de lappiske og finske Sprog og dernæst gå over til en Sammenligning af de formodentlig beslægtede Sprog med disse. De Grundsætninger, hvorefter Ligheden bedömmes, ere de samme for alle Undersøgelser af denne Nàtur, og forudsættes her bekjendte fra min Afhandling om det islandske eller oldnordiske Sprogs Oprindelse.

At *Finlappisk* herved lægges til Grund er ikke

blot, fordi Finmarken, hvor det tales, står under den norske Regjering og det altså må være deltageligst for Nordmænd at vide noget om deres Medborgeres Sprog og Oprindelse; men det er tillige i sig selv naturligst og rigtigst at gå ud fra det ældste og oprindeligste; herved erholder man nemlig lettest en forholdsrigtig Oversigt over alt hvad dertil hører; ligesom man fra den höjeste Punkt i en ujævn Egn vil erholde den rigtigste og klareste Udsigt over alle dens Höje og Dale. Men at Finlappisk er den ældste og oprindeligste Sprogart af denne Stamme vil man allerede kunne formode af Landets Beliggenhed, da det er det inderste og fra anderledes talende mest afsondrede af alle. Hertil kommer, at Lapperne ere endnu omflakkende, altså de frieste, de mindst dannede, ligesom og de sidst omvendte af de egentlig finniske Stammer; hvoraf det synes rimeligt, at de have blandet sig mindst med andre Folkefærd og mindst forandret sit oprindelige Tungemål. Betragtningen af Sprogets yderst kunstige Beskaffenhed selv leder til samme Slutning, efter den bekjendte Bemærkning, at de kunstigste Sprog altid ere de ældste og mindst forvanskede.

Så foragtede som de ukrigerske Finlapper såvelsom deres Sprog have været så ere dog Hjælpemidlerne til Kundskab om dette ingenlunde ubetydelige. De vigtigste mig bekjendte og her benyttede ere:

En Lappisk Grammatica efter den Dialekt, som bruges af Fjæld-Lapperne udi Porsanger-Fjor-

den, samt et Register, hvorhos er föjet et Blad af Holbergs Kirkehistorie, oversat i det Lappiske Tungemål med en Analysi over ethvert Ord, forfattet af *Knud Leem*, København 1748. 8vo 388 + 44 Sider, foruden Fortale; det lappiske med latinske Bogstaver.

En Lappisk Nomenclator efter den Dialekt, som bruges af Fjæld-Lapperne i Porsanger-Fjorden. forfattet af *Knud Leem*, Tronhjem 1756; er blot dansk-lappisk, og udgör 666 Sider, 8vo, foruden Fortalen. Det lapp. med gotiske Bogstaver.

Lexicon Lapponicum bipartitum Lapponico-latino-danicum & danico-latino-lapponicum *cum indice* Latino, pars prima, cura & studio *Canuti Lemi*, Nidrosiæ 1768. 1610 Sider 4to; pars secunda cura & studio *Gerhardi Sandbergi*. Havniæ 1781. 512 Sider, foruden det lat. Register, som ikke er forsynet med Sidetal, men udgör 29 Blade; det lapp. med lat. Skrift. Den sidste Del er trykt i det gamle Vejsenhus, som brændte, ved hvilken Lejlighed den rimeligvis er brændt.

Med Sprogets Bearbejdelse ved nyttige Bøgers Udgivelse har man været mindre flittig, dog haves også heraf ikke ubetydelige Småsager:

Dr. Mort. Luthers liden eller mindre Catechismus &c. samt Sentenser af Guds Ord til Troens Bestyrkelse for de enfoldige. Hvilken er hosföjet, til Finnernes og Lappernes Nytte, dens Oversættelse i det Lappiske Sprog ved *Morten Lund*, Missionarius i Alten og Hammerfest samt Sognepræst til Alten Menighed. København 1728. Den

lappiske Tittel er Doktor Marten Lutter utza Katekismusaz &c. Same-gieli buindjalum *Marten Lundest* &c. uden Sidetal, udgör 7 Ark lille 8vo, hver anden Side dansk, hver anden lappisk, trykt med gotiske Bogstaver.

Luthers liden Catechismus tilligemed et Anhang, som indeholder: 1) Lærdom om Skriftemål, 2) Hus-Tavlen, 3) Enfoldige Spörgsmål, 4) Bibelske Sentenser, 5) Bönner Morgen og Aften, til og fra Bords. København 1776. ligeledes på Dansk og Lappisk; den lapp. Tittel er *Luther* utzeb Catechismus auftanaga Lasiines &c. under Fortalen står *Gerhard Sandberg*; udgör 379 Sider i lille 8vo, trykt med gotiske Bogstaver.

Nogle Psalmer, hvilke Gud til Ære og Lapperne til Opbyggelse ere på Lappisk oversatte af *Christian Weldingh*, København 1764. Den lapp. Tittel er Muttom Laulagak, majt Ibmeli Gudnen ja Samijdi Bayas-rakadussan læ samas jorgalam C. W. 155 Sider 8vo, uden Dansk, med stor Tryk. S. 141—155 udgör en Bön i ubunden Stil, alt med got. Bogst.

En kort Tale i Lappernes Sprog på Kongens, Frederik den Femtes, som Seminarii Lapponici Fridericiani Stifters, Fødselsdag, af den ældste Seminarist. Tronhjem 1755, Lappisk og Dansk, 29 Sider 8vo med got. Bogst.

En lignende for 1756. 47 Sider 8vo, med lat. Bogst.

En lignende for 1757. 48 Sider 8vo, med lat. Bogst.

En lignende for 1758. 64 Sider 8vo med lat. Bogst.

Foruden Finlapperne i Finmarken tale også Lapperne i Lapland eller Lapmarkerne i Sverrig en lappisk Sprogart, som jeg her til Forskjel fra den finlappiske vil kalde *Laplandsk*. I Begyndelsen ja vel lige til den kalmarske Forenings Opløsning var det lappiske Folk og Sprog kun et, undtagen hvad Forskjel den ulige Levemåde og de fjærne Egnes Sprogarter naturlig måtte medføre. Dette hele Folk kaldtes af Forfædrene *Finnar* og deres hele Land *Finmörk*, hvorom jeg har handlet i Anmærkningerne til Ottars og Ulfstens Rejser i Skand. Selskabs Skrifter for 1815 (11te Årgang), og som jeg derfor ikke her vil gjentage. Siden efter da Folket og Landet blev delt, bleve de mest bortfjærnede Sprogarter optagne til Skriftsprog, nemlig den nordligste af de norske og den sydligste af de svenske, og begge betegnede ved en yderst forskjellig Retskrivning. Hertil kom en ulige Blanding med Nabosprogene Norsk eller Dansk og Svensk; muligt også at Kvenerne, som boede i svensk Nordland, ved disse Egnes Besættelse af de Norske og Svenske, kunne tildels have forenet sig og sammensmæltet med de sydligste Lapper, og virket noget på Sproget. Alt dette har adskilt Finlappisk og Laplandsk så meget fra hinanden, at de nu se ud som aldeles forskjellige Sprog, hvor man bliver glad ved at opdage et og andet Ord, der endnu er ganske det samme i begge.

Det Laplandske har også været bearbejdet af

svenske Prester og Lærde, af hvis Arbejder, såvidt de ere komne til min Kundskab, følgende ere de vigtigste:

Grammatica Lapponica, brevissima qua fieri potuit methodo conscripta à *Petro Fjellström*. Holmiæ 1738. 102 Sider, 8vo; det lapp. med got. Bogst.

Grammatica Lapponica linguæ Europearum prope antiquissimæ operà ac studio *Henrici Ganandri* Aboensis. Holmiæ 1743. 176 Sider, 8vo; med got. Bogst.

Dictionarium Sveco-Lapponicum, eller en Ordabok, i hvilken de förnämste Svänska ord efter Alphabetet upsökas kunna och på Lapska gifne finnas uppsatt af *Petro Fjellström*. Stockholm 1738. 190 Sider 8vo; trykt med spaltede Sider, og med got. Bogst.

Lexicon Lapponicum cum interpretatione vocabulorum Sveco-latina & indice Svecano-Lapponico, illustratum præfatione Johannis Ihre; nec non auctum Grammatica Lapponica, a Dom. *Erico Lindahl* & *Johanne Öhrling* confectum. Holmiæ 1780. 4to; den lapp. Del går til S. 584; den svenske til 716. Ihres Fortale udgör 29 Sider. Epitome Grammaticæ går fra 30—80, alt på Lat. og Svensk. Både Ordbog og Sproglære ere ufuldstændige og sammensamlede uden synderlig Selvtænkning. Mange af Sprogets Egenheder ere forbigåede med Tavshed; f. E. ved Navneordene Medlydenes Forstærkning eller Forsvagning i Böjningen, derimod er Udråbsformen, som Sproget fattes, omhyggelig anført ved ethvert Böjningsmönster.

Manuale Lapponicum (Johannis Tornæi). Stockholmis 1648. 8vo, indeholder 1) Konuk Davidin Psaltar 259 Sider. 2) Salomoni Pakorayase ɔ: Ordsprogene, 62 S. 3) Salomoni Sarnotee ɔ: Prædikeren, 22 S. 4) Jesus Syrachin Kirie, 112 S. 5) Catechesis & 6) Kirckoordnig eller Samen-Messo, tilsammen 52 S. 7) Evangelia ja Epistoleg, Collectæ ia Rockolvasa, 192 S. 8) Christusen Pijdnen Historia & Jerusalemin Harmades-historia, 41 S. 9) Ahte utza Psalmkirje, 131 S., foruden Registret. 10) Råckolvas-kirje ɔ: Bönnebog, 48 S. tilsammen 919 Sider foruden Fortale o. desl. altså et såre betydeligt Verk, hvormed den lappiske *Literatur* i Sverrig begyndte under den berömte *Dronning* Kristina, hvem det også er tilegnet.

Olai Stephani Gran Thesaurus Catechet. Paulini. 1668. anføres af Fjellström, såvelsom Sammes Manuale Lapponicum 1669.

Liber abecedarius & Catechismus minor Lutheri ad mandatum editi sunt Anno 1726, siger Fjellström. Ganander anføret dem og som Arbejder af en ubenævnt, om de ere udkomne særskilt eller ej ses ikke.

Doktor Martinus Lutherusen uttjeb Katekismus. trukketum Hernösandesne 1807; uden Sidetal, udgör 30 Blade i 12mo.

Catechismus, katjelvasi ja vastadusi pakti (ɔ: Katekismus i Spörgsmål og Svar). Stockholmesne 1748. indeholder tillige en Kalender, ialt 36 Sider 8vo.

Åddå Testament tate ailes Tjalogest, Same Kiälei puoktetum. Hernösandesne 1811. 687 S.

8vo. Synes udført med Flid og Kundskab, samt Skönsomhed i at give Meningen uden at holde sig alt for nöje til den svenske Oversættelse. Sprogets Egenheder i Böjningen iagttages også her bedre end i Lindahl og Øhrlings Ordbog og Sproglære. Det vil altså blive heraf en tilkommende Sproglæreskriver især må øse, dog er det temmelig skødesløst og ingenlunde smagfuldt trykt.

Man mærker i de ældre af disse laplandske Hjælpemidler en såre betydelig Forskjel i Retskrivning og Sprogart; da Fjellströms ere indrettede efter Talebrugen i Umeå og Piteå Lapmark, Ganenders efter Torneå Lapmarks. Hin er den mest blandede og forvanskede; men uheldigvis den, som ligger til Grund for de nyere i Sverrig udkomne Arbejder, navnlig Lindahl og Øhrlings Ordbog og det ny Testament; denne er den reneste og nærmeste ved Finlappisken, men neppe fulgt i nogen anden trykt Bog. Som Skjelnemærke falder strags i Öjnene, at Nos. E. i Ent. hos Fjellström endes på *n* ligesom i Finsk, hvilket torde være en Lævning af Kvænernes Sprogart, f. E. *Gät*, en Hånd, *Gäten*, f. *käsi*, *käden*; hos Ganander derimod på samme Selvlyd som N. men med den forangående Medlyd forsvaget ligesom i Finlappisk, f. E. (*Kädt* ell.) *Kjedta*, en Hånd, *Kjeda*. Foruden disse omtaler Sjögren S. 6 endnu en lapl. Sprogart, som bruges i Enar eller Anara, og udmærker sig ved nogle egne Udtryk og en meget hurtig Udtale, men som vel dog for øvrigt er ubetydelig.

En tredie temmelig forskjellig Sprogart eller

måskje et tredie Sprog hersker derimod i russisk Lapmarken nordost for Finland imellem Kemi Lapmark og det hvide Hav; men derom er mig ikke nogen anden skriftlig Efterretning bekjendt, end den i A. J. Sjögrens Anteckningar om Församlingarne i Kemi Lapmark, Helsingfors 1828. S. 262 forekommende, at den i Almindelighed både i leksikalsk og grammatikalsk Henseende stemmer mere overens med Finsk. Det er i alt Fald höjligen at beklage, at Russerne intet have gjort for Sprogets Bearbejdelse. Dog vi må nu en Gang, såvelsom Lapperne, lade os nöje med hvad der er forhånden, og dette indskrænker sig da til Kundskab om det finlappiske og det laplandske Sprog, *det sidste* i to Afarter, den sydlige og nordostlige, fornemmelig den sydlige.

Den hele ydre Form af Lappernes Sprog er temmelig rå og hård, især i Sammenligning med Finsk og Estlandsk. Selvlydene ere: *a, e, i, o, u*, (*y*) *å, æ*, (*ö*). Af disse bliver *a* stundum så langt, at det af Leem betegnes ā, men det skrives rettere i Overensstemmelse med Ungersk og andre Sprog, *á*; f. E. á l g o s t *fra Begyndelsen.* Det samme er Tilfældet med *e*, som af Leem i så Fald fordobles, men skrives rettere *é*; f. E. t j é t j a *syv.* *Å* skrives af Leem *aa*, men det vilde være bekvemmere at skrive *ò*, da det alle Öjeblikke ombyttes med *o*; dog da det ofte forenes med *o* til en Tvelyd *óå*, er det vel rettest, ja nødvendigt at det af Svenskerne indførte Tegn beholdes. *Æ* skrives af de svenske *ä*, hvilket i sig selv er ligegyldigt, kun

da hin er den gamle fra Latinen bekjendte Figur, og då *ü* ikke bruges, synes *æ*, som bedre svarende til *y*, rettest. I Lindahl og Öhrlings lapländske Ordbog forekommer *y* i nogle få mest fremmede Ord; f. E. kyrko, *en Kirke* (af sv. *kyrka*), finlappisk, girkka, finsk kirkko; dog aldrig i Begyndelsen. Ligeledes findes *ö*, blot i Begyndelsen af tre Ord, og sjælden inde i Ordene. Fjellström har det vel ofte, men dog næsten blot i vanskelige Tvelyde, der betegnes anderledes af andre; f. E. swörm, *en Finger*, hos L. og O. suorm, ligeså finl. suorm, finsk sormi. I Finlappisk forekomme *y* og *ö* blot som Afændringer i Udtalen.

Tvelydene ere mangfoldige, men angives forskjellige af forskjellige Forfattere efter Udtalen i deres Egn. Leem antog i Begyndelsen ikke Jod, uden allerførst i en Stavelse, f. E Jokka *en Elv*; vai-jam, *jeg klipper*, skrev altså ofte *ia*, *ie*, *io* o. s. v. og bestandig: *ai*, *au*, *ei*, *eu*, *oi*, *ou*, *ii*, *iu*, *ui*, *uu*, *æi*, som Tvelyde; men da dette volder uendelig Forvirring, antog han, såvel som Sandberg og og alle senere, efter en Erindring af Sainowicz, (Vid. Selsk. Skr. 10 Del, S. 670—673) for det meste at skrive: *ja*, *je*, *jo* o. s. v. samt *aj*, *av*, *ej*, *ev*, *oj*, *ov*, *ij*, *iv*, *uj*, *uv*, *æj*, ligesom i Ungersk og mange flere Sprog; f. E. Vuojgj, *Smör*, ung. vaj eller vagy, hvor *y* er Medlyd, omtrent af samme Betydning som *j*. Men der bliver endnu mange besynderlige Tvelyde tilbage, såsom: *ae*, *oe*, *ue*, *uo*, der have Vegten på første, og *oa*, *oă*, der have den på sidste Selvlyd; *ae* hos Leem er dog ofte, om ikke

altid uægte, og betegner intet andet end langt a (á) foran en dobbelt Medlyd; f. E. maenna, *et Barn*, læs mánna. I Laplandsk skrives, fornemmelig når en Selvlyd kommer efter, *aj*, *ej*, *av*, *ev*, o.s.v. men der antages færre af de sidst anførte egentlige Tvelyde; f. E. boallo, *Frygt*, lapl. pallo; aåbme, *en Ting*, lapl. åme, hvilket synes mindre oprindeligt.

Medlydene i Lappisk ere: b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, r, s, t, v, z. Samt desuden et åndende þ, ð, (*kh*) og ĝ. Leem skriver det første *t'*, *d'*, men da han i sin Sprogl. S. 381. beskriver d' aldeles som det angels. og isl. ð, synes det naturligt at bruge dette bekjendte Tegn. Det er de samme Lyde som vi have i Dansken i Ordene *Mað*, *Sag* o. desl. Til Eksempler kunne tjene de finl. Ord Maþkke *Rejse*; oðas, *nyt*, nagær *Sövn*; de fordobles også ligesom andre Medlyde, f. E. oððamanno, *ny Måne*, *Nyet*; i Ordet Raðð e-adde *Råd*giver har man både ð og *d* dobbelt. De svenske Lærde have ikke bemærket disse Lyde, men skrive åddas, *nyt*; lige såvel som åddamano, *Ny*, nakkar *Sövn*; men den finlappiske Form oðas er upåtvivlelig atter her den ægte, som skönnes af finsk uusi, *ny*, i Ejef. uuden, hvor ð svarer til *s*, og *ðð* til *d*, hvorimod *dd* svarer til *nn* eller *nd* i Finsk, hvilken Forskjel aldeles bortfalder i den laplandske Retskrivning, f. Ex. addam, *jeg giver*, f. annam, lapl. waddab.

Men disse Sprog have også, ligesom de slåviske, mange Hvislelyde, der for en stor Del fattes i

Dansk og Svensk, og derfor ikke heller i Finlappisk eller Laplandsk ere blevne betegnede med enkelte Bogstaver, som de burde, men ved allehånde besynderlige og indbyrdes stridige Sammenstillinger af andre Bogstaver, hvilket har forårsaget en stor Forvirring i den lappiske Retskrivning til ubodelig Skade for Sprogets Dannelse og Jævnførelse med andre Sprog. Disse Lyde ere hvad man i de slaviske Sprog udtrykker med: *s*, hårdt ligesom dansk, svensk og islandsk *s*, tysk *ss* س.

š det samme åndende, ligesom engelsk *sh*, fransk *ch*, tysk (urigtig) *sch* ش.

z blødt, ligesom holl., eng., fransk *z* og nygræsk ζ, tysk svagt *s* ز

ž det samme åndende, ligesom fransk *j* ژ

c hårdt *ts*, tysk *z*.

č det samme åndende, ital. *ce*, eng. *ch* eller *tsh*, fr. *tch*, tysk *tsch* چ.

ds (eller *dz*) det ital. *z*.

j det samme åndende, ital. *ge*, engelsk *je*, fr. og holl. *dj*, tysk *dsch* ج

De tvende sidste ere dog ikke sædvanlige i de slåviske Sprog, men det sidste haves i Servisk med et eget Tegn; man kunde være uvis om Lyden skulde være *dz dž* eller *ds dš*; jeg formoder det sidste, da Leem skriver *dz dzhj* med det hårde tyske *z*, og da Lindahl og Øhrling skrive *dtj*.

Det er et stort Spörgsmål, om de fire sidste af disse Lyde ere sammensatte eller enkelte. Os forekomme

de vel sammensatte, fordi vi ikke have dem i vort Sprog, og derfor må göre os dem begribelige ved Omskrivning, men deraf følger ingenlunde, at de i sig selv ere sammensatte, imod alle slåviske og østerlandske Folkeslags Forestilling derom. Dog vi skulle her indskrænke os til at sammenligne de vigtigste forskjellige Betegnelsesmåder som bruges i disse Sprog, jævnførte med den ungerske Brug, og med en ny Skrivemåde som i det følgende skal anvendes.

	ung.	dobb.	Lapl.	Leems	min finlapp.	
s	sz	szsz	s, ss	s, ss	s	ss
š	s		sj, ssj	shj, sshj	sj	ssj
z	z		(s)	s, ss	z	zz
ž	zs		(sj)	(dzhj?)	zj	zzj
c	tz	ttz	ts	z tz	ts	tts
č	ts	tts	tj, ttj	tzhj, zhj	tj	ttj
dz	dz		ds	z dz	ds	dds
j	dzs		dtj	zhj dzhj	dj	ddj

Man ser heraf, at den ungerske Retskrivning ingenlunde er så selvoverensstemmende og vel indrettet som Sainovits og andre Ungarer foregive; men at dog Leems er den allerubekvemmeste og vidtløftigste af dem alle; da den tillige er så overordentlig ubekjendt, at næppe noget Ord findes anført derefter i noget udenlandsk Arbejde, har jeg ikke taget i Betænkning at ombytte den med en naturligere og efter den laplandske mere indrettet Skrivning, hvorved Ordenes Lighed lettere vil falde i Öjnene. Leems har endnu den Ubekvemhed, at

der blot foran Selvlyde skrives shj, sshj, zhj, tzhj, dzhj, men derimod foran Medlyde og i Slutningen af Stavelser *sh*, *ssh*, *zh*, *tzh*, *dzh*, uden *j*. Der høres egentlig i intet Tilfælde Jod; men kun en Åndelyd, der i sig selv rettest betegnedes med *h*, dersom ikke den laplandske Brug, der er indført i det Ny Testamente, og i L. og Ö's Ordbog, der plejer at anføres af udenlandske Lærde, gjorde det rådeligere at antage *j*. Da imidlertid også *sj*, (*zj*) *tj*, *dj*, findes i Sproget med samme Udtale som i de danske Ord *Sjæl*, *tjene*, *Djævel* uden nogen Åndelyd; har jeg for at forebygge Misforstand i hine Tilfælde, hvor *Jod* udtrykker Åndelyden, altså fjærner sig mere fra *i*, skrevet det uden Prik. Den laplandske Retskrivning har ellers den Selvmodsigelse, at der skrives *ts* for *tj* i Enden af Ordene, væntelig fordi *tj* ikke forekommer i Slutningen af noget Ord i Svensk; så og at der skrives *dtj* for *ddj*; og *w* for *v*, og da dette ofte fordobles *uw* for *w*, f. E. kauwot for gawot *vindåbent*; samt *qw* for *kv* eller *gv*. Det er at håbe at man i Fremtiden vil rette disse Småting, og at således den lappiske Retskrivning vil blive nogenledes selvoverensstemmende og fast bestemt. Dette var nødvendigt at forudskikke, for at Læseren kunde vide hvilke Lyde der findes i Sproget, og hvad der menes ved de her forekommende Bogstavsammenstillinger, samt hvorfor Ordene ikke skrives her således som i Leems og Sandbergs Ordbog, og hvorledes de må forandres for at opsøges i denne. Hvor *z* hos Leem betyder *ts* og hvor *ds*, adskille

lettelig på de forstærkede Former, hvor han i første Tilfælde skriver *tz* (for *tts*) og i sidste *dz* (for *dds*); til at skille det bløde *z*, *zj* fra det hårde *s*, *sj* gives derimod intet sådant indre Mærke; og da ingen af de danske eller svenske Bearbejdere af Lappisk har adskilt disse Lyde, ville Læseren indse, hvor umuligt det må være mig, der aldrig har hørt Sproget tales at være nöjagtig i denne Adskillelse.

Böjningen i Lappisken er i det hele taget kunstigere og fuldstændigere end i de fleste andre levende Sprog i Evropa, undtagen måskje Kantabrisk eller Baskisk og Littavisk; men vi skulle betragte hver Ordklasse for sig.

Navneordene adskille de sædvanlige *to Talformer*, *Entallet* og *Flertallet*, og i hvert af dem 12 *Forholdsformer*; men have derimod *intet Kön* uden det naturlige. Denne sidste Omstændighed gör Böjningen, i hvor vidtløftig den er, overordentlig simpel og let i Sammenligning med Tysk, Polsk og Littavisk, hvor Endelsen er forskjellig, ikke blot efter de forskjellige Forholde, som den egentlig er bestemt at udtrykke, men tillige efter Ordenes vilkårlige Fordeling imellem de tre Kön. Endelserne, hvorved de 12 Forholdsformer udtrykkes, ere nemlig her i Grunden de samme i alle No.; dog göre visse Forskjelligheder i Kjendebogstavets Forandring det rimeligst med Fjellstrøm at antage *to Böjningsmåder*, der måskje have sin første Grund i Forskjellen mellem de åbne og lukte No. (nomina pura og impura); hvorimod man i intet af

de nysanførte Sprog kommer ud med færre end seks Böjningsmåder, to til hvert Kön.

For at give Læserne et tydeligt Begreb om den vidtløftige lappiske Böjning, er det nødvendigt at beskrive de tolv Forholdsformer noget nöjere. Nogle have antaget flere, andre færre; men hvad der gör det rimeligt, at dette er det egentlig rigtige Antal, er det Slægtskab, der findes imellem de Forholdsbegreber, som derved udtrykkes. Disse Forholde, som tydeligst adskilles i Finsk, ere nemlig ikke de samme som udtrykkes ved de latinske og islandske Forholdsformer, men dele sig i fire Afdelinger, hver på tre sammenhørende Forholdsformer, der overses af følgende:

	hos Renvall	hos Vhael og Ganander.
1. Nævnef.	casus nominativ.	1 Nominat. 5 Vocat.
2. Ejef.	— possessiv.	2 Genit.
3. Delf.	— infinit.	4 Acc. (partial.)
4. Blivef.	— factivus	11 Factivus.
5. Væref.	— essivus	12 Nuncupat.
6. Manglef.	— caritivus	10 Negat.
7. Tilf.	— allativus	3 Dativus.
8. Vedf.	— adessivus	8 Mediativus.
9. Fraf.	— ablativus	9 Privativus.
10. Indif.	— illativus	13 Penetrat.
11. If.	— inessivus	7 Locativus.
12. Udaff.	— elativus	6 Ablativus.

Ganander adskiller dog ikke Fraformen fra Mangleformen, da den ingen egen Endelse har i

Lappisk; skönt Begreberne ere tydeligen forskjellige, og begge udfordres til hele Ordningens Fuldstændighed. Derimod tilföjer Vhael i Finsk og Ganander i Lappisk endnu en *casus descriptivus*, der dog vel rettere antages for et afledt Biord, og Renvall en *cas. suffixivus*, der vel rettest anses som en uvilkårlig Følge af Velklangen, da den blot findes foran Ejetilsatserne, der tages af Stedordene. Angående de latinske Navne vilde jeg heller kalde den 4de, 5te, 6te, *effectivus*, *prædicativus* og *defectivus*, hvilket sidste Renvall selv har brugt, dog ligemeget med de latinske Navne, da vi her skulle bruge de danske, som jeg håber temmelig klart ville udtrykke Betydningen. Adskillige af disse Former indeholde dog flere Betydninger, her som i andre Sprog.

Ved disse Forholdsformers Dannelse kommer det ikke alene an på Endelsen, men også på Kjendebogstavet, det er den Medlyd der går nærmest foran Endelsen, hvilket i nogle Ord forstærkes, i andre forsvages under Böjningen; det sidste skjer fornemmelig i de Ord, som endes på en Medlyd, det første i dem på en Selvlyd; heraf opstår tvende Böjningsmåder til Navneordene. I den første forandres:

kk	til g	f. E.	jakka	*et År,*	Fl.	jagek
tt	— ð	—	gjetta	*en Hånd,*	—	gjeðak
pp	— b	—	dáppe	*en Skik,*	—	dabek
gj	— j	—	duojgje	*et Arbeide,*	—	duojjek
w	— v	—	næwo	*et Redskab,*	—	nævok
ft	— vt	—	bafte	*en Klippe;*	—	bavtek

f. E. Mi raðijt læ mudkji? *Hvad Råd er den*

for mig? ikke raðek i Nævnef. og i Finsk: hæneltæ puuttuu leipää *ham fattedes (noget) Brød,* ikke leipä i N.

ll	til l	f. E. Sjællo	*Sjæl,*	Fl. Sjælok
rr	— r	— Snorre	*en Kløft,*	— Snorek
dn	— n	— badne	*en Tand,*	— banek
bm	— m	— oåbme	*en Ting,*	— oåmek

En dobbelt Medlyd efter en anden Medlyd forenkles:

kk	til k	f. E. maþkke	*en Rejse,*	Fl. maþkek
gg	— g	— juolgge	*en Fod,*	— juolgek
tt	— t	— haltte	*en Rørepind,*	— haltek
dd	— d	— noåjdde	*en Troldkarl,*	— noåjdek
pp	— p	— skuorppe	*et Puds,*	— skorpok
bb	— b	— lajbbe	*et Brød,*	— lajbek
w	— v	— bæjwe	*en Dag,*	— bæjvek
rr	— r	— javrre	*en Sø,*	— javrek
nn	— n	— hævnne	*en Edderkop,*	— hævnek
mm	— m	— njalmme	*Mund,*	— njalmek
ssj	— sj	— njuorssjo	*et Bål,*	— njuorsjok
ss	— s	— goålsse	*en And,*	— goålsek.

Ligeså stundum en dobbelt Medlyd foran en anden:

sst	til st	f. E. nasste	*en Stjærne,*	Fl. nastek
ft, kt	— wt	— båfte	*en Klippe,*	bawtek
fs, ks	— ws	— ufsa	*en Dör,*	uwsak.

Herhid hører også Ordene på *us* (for *ussa)* altså rettere *uss*, *as* (for *assa)*, *uttj*, *attj*; f. E. ænostuss *Spådom,* hirratass *Kile,* bitjuttj *en Brokfugl,* åttamattj *Findelön.*

I den anden bliver derimod de stærke eller dobbelte Bogstaver uforandrede; såsom

kk f. E. bakkom -ak *Budord*
tt
pp — noppal -ak
ll
rr — varred -ak
dn — ednam -ak
bm — ibmel -ak
sst — ussteb -ak
ʒj — leʒjon -ak *Løve*

og de svage Medlyde forstærkede:

sk til *ssk*	f. E.	nasker	*et Frit,*		nasskerak
ð — *ðð*	—	laðas	*et Led,*		laððasak
		tjuoðam	*en Vandboble,*		tjuoððamak
b — *pp*	—	hæbosj		*Hest,*	hæppusjak
l — *ll*	—	malés		*Måltid,*	mállasak
r — *rr*	—	gjæres		*Slæde,*	gjærresak
n — *dn*	—	hanés		*gjerrig,*	hadnaseb
nj — *dnj*	—	ganjal		*Tåre,*	gadnjalak
m — *bm*	—	gamas		*Benling,*	gabmasak
k — *kk*	—	lòkas		*klog,*	lòkkaseb
ʒ — *kk*	—	naʒær		*Søvn,*	nakkarak

Derimod spores ingensteds tydelig nogen sådan *Samlyd* imellem Hovedstavelse og Endelse, som i Finsk eller Islandsk.

Til Eksempler må tjene finl. sadne *et Ord*, og lapl. jagke *et År*, efter Gananders Grammatica Lapponica.

Nævnef.	sadne	jagke	gjetta, gjet	gät	käsi
Ejef.	sane	jage	gjeða	gäten	käden
Delf.	sane	jage	gjeða	gäteb	kättä
Blivef.	jamas	jagaas	(gjeðas) gjettan	(gätes)	kädexi
Væref. sú Ibmelen	adne	jagken	(gjettan)	gäten (91.)	kätenä
Manglef.	sanetakka	jagetaga	(gjeðata)	gätet	kädetä
Tilf.	(sadnai)	(jagkai)	(ola)	(gätej)	kädelle (en)
Vedf.	(sanijn)	jagie	gjedajn (-al?)	gätin	kädellä
Fraf.	(sanest erit)	jagkai	(ald)		kädeldä
Indif.	sadnai	jagen	gjetti	gätej	käteen
If.	sanest	jagest (n)	(gjeðast (n)	gätesn	kådessä
Udaff.	sanest'	jagest	gjeðast	gätest	kädestä

Nævnef.	sanek	jagech	gjeðak	gäteh	kädet
Ejef.	sani	jagij	gjeðaj	gäti	häsiin
Delf.	sanijt	jagijt	gjeðajt	gätit	käsiä
Blivef.	Njeidan		(gjettan)	gätisn (91)	käsixi
Væref.			(gjettan)	gätin	käsinä
Manglef.	saneketta?	jagij taga	(gjedata)	(gätet)	käsitä
Tilf.	sanidi	jagidi	(gjeðajala)		käsille (en)
Vedf.	saniju	jagii kuojm	gjeðajn		käsillä
Fraf.				(gätin)	
Indif.		jagidin	(gjeðajald)		käsildä
If.		{ jagijn	gjeðajdi	gätit	käsiin
		{ jagisn	(gjeðastn)	gätisn	käsissä
Udaff.		jagijst	(gjeðast)	gätist	käsistä

Da man bestandig har haft dunkle Begreber om disse Formers Betydning og indbyrdes Forholde, så finder man dem ikke fuldstændig eller tydelig fremsatte i nogen Sproglære; det er derfor nødvendigt at oplyse deres Virkelighed med følgende Anmærkninger. De tre første erkjendes af alle; *Ejef.* har i Lycksele og Piteå i Lapl. Endelsen *-n* ligesom i Finsk; f. E. acchen pardne *Faders Sön*; hvilket ikke forekommer i Finlappisk; f. E. gastasjet sín Attje, ja Barne ja basse-Vuojnga Nabmi, *døber dem i Faderens, Sönnens og den Hellig-Ånds Navn.*

Delformen benævnes ikke med Rette Gjenstandsf., ti den udtrykker ligeså vel Grundordet som Gjenstanden, når man nemlig mener noget af Tingen; f. E. Mi sanít ja Loppadusajt dat læddja? *Hvad for Ord og Forjættelser er det?* og i Finsk häneltä puutuu leipää, *ham fattedes (noget) Brød.* Den har i Lycksele og Piteå Endelsen *b* eller *m*; f. E. attjeb vuoidnib, *jeg så Faderen*; hvilket ikke forekommer i Finlappisk.

Blivef. anføres hverken af Leem eller Fjellström; derimod har den første bemærket (S. 318), at nogle Ord, hvortil vi i Dansken föje et Forholdsord, erholde i Lappisk Endelsen *-as* uden noget Forholdsord; f. F. mon pattjim spiri jamas, *jeg skød Dyret til døde*; ligeså jorggalam samas, *jeg oversætter på Lappisk*, af To. jabme, *død*, sabme *lappisk*; aldeles ligesom Finnerne sige käännän suomexi, *oversætter på Finsk*,

hvilket just er den Forholdsform, som kaldes Blivef. Fjellström har også anmærket, at (Hensynsf. det er) Tilformen i alle Navneord har en dobbelt Endelse *s* eller *i*; f. E. juölkas eller juölki, *pedi*, gätes eller gätei *manui*, o. s. v. i alle de Böjningsmönstre han har opstillet. Jeg mener det er klart, han har forblandet de tvende ulige, skönt i Betydningen nærbeslægtede, Forholdsformer, som betegne, den ene at *blive til noget*, den anden at *komme til noget*, eller og de i Sproget selv den Gang vare begyndte at forblandes. Hos Ganander findes vel denne Endelse som en egen Forholdsform i nogle Ord, men forblandet med Væreformen, hvormed den også har megen Overensstemmelse i Betydningen; dog vise de anførte Eksempler tydelig nok dens oprindelige Beskaffenhed, der i det mindste er tilovers som Biordsendelse.

Væreformen anføres heller ikke af Leem under Navneordenes Böjning; men beskrives dog S. 366—370 udførlig og tydelig under Navn af *n* paragogicum; efterdi dens Endelse er *n*. Eksemplerne bevise det: Dastgo dat i læddj digjidi buorren, *ti det er eder ikke godt.* Dat orro mudnji hæppaden, *det synes mig at være en Skam.* Æle sevdnjaden mana, *far ikke i Mörket*; (d. e. imens det er mörkt), af börre *god*; hæppad, *Skam*; sevdnjad, *mörk.* Denne Endelse er ellers i senere Tider udstrakt også til Blivef, isteden for den nysomtalte Endelse *as*; f. E. Mak ædnak son dudngji balkan loppedi, *hvor meget lovede han dig til Lön?* Son

Zjeveten muttujavaj, *han blev forvandlet til et Dyr.* Disse tvende Former tillægges derfor sædvanlig samme Endelse af Ganander. Leem anmærker, at denne Endelse aldrig föjes til Flertallet; men bliver ens, om Ordet også efter Sammenhængen må forstås i Ent. At den imidlertid virkelig forekommer i slig Flertalsbetydning ses af Sandh. Katekism. S. 83. Gæn Njejdan dí lepped shaddam, *hvis Døtre I ere blevne.*

At disse 3 Former også bruges om Bevægelse ses af følgende Eks.

lapl.	finl.	finsk
ulkos *ud*	olgos	ulos
ulkon *ude*	olgon	ulkona
ulkot *udefra* . . .		(ulkoa).

Manglef. anføres ikke af Leem, da han har anset dens Endelse *ta, taga,* eller *takka,* for et selvstændigt Forholdsord (S. 353); men det er klart, at det er selvsamme Endelse som den finske Manglef. på *ta;* f. E. rahata olla, *være uden Penge;* og som Fjellströms *Privativus* på *t;* f. E. juölke-t *sine pede;* skavtjat, *sine barba;* gætet, *sine manu;* og Ganauders *Negativus* på *taga.*

Tilf. er erkjendt af alle Sproglærere, fordi den i figurlig Betydning svarer til den lat. *Dativus.* Leem har dog og S. 320 udtrykkelig anmærket dens egentlige Betydning: „Hvor der betegnes *motus ad locum* v. *ad rem* sættes — — den Sted eller Ting, som Bevægelsen skjer til, i Dativo", f. E. Koås don ajgok Kavpugi mannat? *Når vil du fare til Byen?* hvor Kavpugi er Tilf. af Kavpug,

Gavpug, *By*, *Købstad.* Man skulde dog snarere kunne anse dette for Indif., da Meningen ikke egentlig er at ankomme *til*, men at rejse *ind i* Byen. Hvorimod Forholdsordet *-ala* muligen er den gamle Endelse; f. E. mana vare ala (varala) *gå hen på Bjærget*; ligesom *ta, taga, takka.*

Vedf. er også almindelig erkjendt, da den i fig. Betydning ligner den lat. *Ablativus*; f. E. vaj ilojn dam dagashi, *at de må göre det med Glæde*; af illo, *Glæde.* Lind. og Øhrl. anføre et sandseligt Eks. nl. attjín tjuovob, *cum patre sequor.* Dette er dog vel egentlig den finske Mådeform; f. E. kuivin jalvoin, *med törre Fødder*, der først er forblandet med Vedformen, *siden* trådt isteden for samme. Der gives ellers og et Fho. ald (rettere all), der måskje er den rette Endelse falskeligen adskilt fra Ordet.

Fraf. har ikke været bemærket af nogen; ti det, som Fjellström kalder *Privativus*, er intet andet end *Negativus*, d. e. Manglef. der er hel forskjellig i sin Betydning og Brug. Den synes i senere Tider af Lapperne selv at være forblandet med Udafformen; men Ordene: daveld, *nordenfra*; årjeld, *söndenfra*; olgold, *udenfra* o. s. v. af davve, *nordlig*; årjes, *sydlig*; olggo, *udvendig*, vise mener jeg tydelig, at den i det mindste har fundet Sted med selvsamme Endelse som i Finsk. Dette bliver især indlysende af de Tilfælde, hvor både Ord og Endelse ere de samme i begge Sprog; f. E. bajgje, lapl. baije, der i Sammensætning betyder *höjt oppe værende*, er det finske

p ä ä, *Hoved*, der har samme Bemærkelse; heraf finder man nu:

Tilf. b a j g j e l i *hen på*, f. p ä ä l l e (n), lapl. (paijela?)

Vedf. b a j g j e l *over* f. p ä ä l l ä, lapl. paijel

Fraf. b a j g j e l d (*ovenfra*) } f. p ä ä l d ä, lapl. paijelt
udenad }

hvor man har alle tre Former med Endelser, der svare meget nöje til de finske. Tilf. endes oftere på *le* eller *len*) og Vedf. på *lest* rettere *lestn*; f. E.

finl.		lapl,
o l g g o l e	*uden for*	ulkolen
o l g g o l e s t (n)	*udenfore*	ulkolisn
o l g o l d	*udenfra*	ulkold
d a v v e l e	*norden for*	
d a v v e l e s t (n)	*norden for*	
d a v e l d	*norden fra.*	

Forholdsordet a l d er ved selve Endelsen fejlagtigen fraskilt og forblandet med *al* Vedf., eftersom den danske Udtale ikke adskiller *ld* og *ll*. I Lapl. er et uægte *n* formodentlig af Ejefs. Endelse sat foran, såsom: nala nal (-ne) nalde.

Indif. adskilles ikke fra Tilf. ved nogen egen Endelse; f. E. n a k j e t g è ƌ a d l e h á c c a j *stik din Hånd i Vandet*; ell. o c c a j, *i Barmen*; af c h á ƈ c e, *Vand;* o c c ell. o c c a, *Barm.* Ligeså lapl. k å r e t v a r a j, *stige op på Bjærget*; k å r e t k a d d a j, *stige i Land*; af v a r e, finl. v a r r e, *et Bjærg;* k a d d e, finl. g a d d e, *Strandbræd.* Det er troligt at denne Endelse egentlig har været bestemt

hertil, og at Tilf. derimod egentlig burde endes på *le* eller *as*, f. E. davele, davas, *mod Norden.*

If. endes hos Leem overalt på *st*, men uden Tvivl rettere hos Fjellstr. på *sn.* Ganander har begge Endelser, samt desuden endnu *n* til denne Forholdsform. Hint *st* eller *sn* er den finske Endelse *ssa*, med *n* for *a* og *st* eller *s* for *ss*; det har altså upåtvivlelig været *stn*, hvor *n* er blevet udtalt med et næsten umærkeligt Knyst, ligesom i de islandske Ord *lausn*, *þegn* o. desl. f. E. bòk Ibmel gèdast (rettere: gèđastn) tjòddjo, *alt står i Guds Hånd*; hos Fjellstr. gätesn *in manu.* finsk kädessä. Lind. og Øhrl. Attjesne vuojdnab, *in patre video.*

Udaff. er det egentlig som endes på *st*, f. E. Ednamest mê shega shaddojt åzzlop, *af Jorden få vi skönne Frugter.* Ibmel gèđast mí bòk åmít åzzhop (*ud*) *af Guds Hånd have vi alle Ting.* Fjellstr. gätest, finsk kädestä. Til Eksempel på alle disse tre Former i Laplandsk må tjene Navnet *Ægypten*, som forekommer i Matt. 2.

Indif. ja pateri Egyptej, *og flyede til* (*ind i*) *Ægypten.*

If. kåsse sodn lej Egyptesne, *da han var i Ægypten.*

Udaff. Egyptest lęb mon kocchom pardnam, *jeg har kaldet min Sön fra* (*udaf*) *Ægypten*; (Lat. *in Ægyptum*, *in Ægypto*, *ex Ægypto*).

Mådef. findes der også Spor til i Finl., dog er den i Følge Leem S. 318 s lig E. i Fl.; f. E. Im. såttjom pattjet, dastko spiri vòstas tjalmi åroj, *jeg fik (hunde) ikke skyde, da Dyret stod med Öjnene imod mig.* Hos Ganander har den stundum sammo Form som E. i Fl.; stundum en egen på *-in*; stundum en sammensat Form på *lagaj*, som er (Hensf. eller) Tilf. af *lake* eller *lakje*, *Måde;* eller *laj* som formodentlig er sammentrukket deraf. Men Lind. og Øhrl. udelade denne Form, hvilket vel er det rigtigste, da den i Finl. ikke og i Lapl. yderst sjælden har nogen egen Endelse; ti den af Ganander angivne på- *in* er måskje en Finskhed.

Forøvrigt dele alle disse Former sig i Henseende til Kjb. i to Slags, *stærke* og *svage*:

stærke ere		svage ere	
Nævnef.		Ejef.	
Væref.		Delf.	
Tilf.	på *le*	Blivef.	på *us*
(Vedf.	— (*lest*)	Manglef.	— *tu*
Indif.	— *j*	Vedf.	— *ju*
		Fraf.	
		If.	
		Udaff.	

Om Zendsprogets og Zendavestas Ælde og Ægthed.

Denne Afhandling er indrykket i Skand. Lit. Selsk. Skrifter; 21. Bind. Kbh. 1826. Samme År blev den oversat på Tysk af *von der Hagen*. 1834 er Afhl. oversat på engelsk i *the transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Vol. 3th.

Det gamle fordum så mægtige persiske Folk udgör unægtelig et såre betydeligt Led i Kæden af den japetiske Menneskeæt*), hvad enten vi betragte dens Bedrifter, dens Tænkning eller dens Tungemål. Men hvad man indtil Sidstningen af forrige Hundredår vidste om dette Folk, var næsten aldeles hentet fra fremmede; efterdi de eneste Kilder fra Persien selv, nemlig de zendiske og pehlviske Brudstykker, som høre til Zend-Avesta, endnu ikke vare bekjendte i Evropa. Såsnart det var lykkets mig at komme i Besiddelse af disse sjældne Skatte, var det naturligvis det første Spörgs-

*) Den hvortil vi selv høre, det sædvanlige Navn, *den kavkasiske*, passer nemlig meget ilde, da de allerfleste Beboere af Kavkasus høre til andre Folkeætter. Jf. Dynasties du second livre de Manethon par le comte *Jean Potocki*, à Florence 1803. S. 39.

mål jeg gjorde mig: Ere disse Lævninger også virkelig fra hine Tider, da Zoroasters Lære blomstrede? og er det Sprog, hvori de ere affattede, virkelig den ældgamle persiske eller mediske Tunge? uden foreløbig nogenledes fyldestgörende Besvarelse af disse Spörgsmåle, vilde nemlig Tiden, som opofredes til at ransage hine Lævninger, være ilde anvendt. Undersøgelsen bragde mig til fuldkomneste Overbevisning om Ægtheden af disse Oldskrifter og Oldsprog, og det er nogle af mine vigtigste Grunde herfor og Betænkninger herover, hvortil jeg i Aften vil udbede mig Selskabets Opmærksomhed.

Aldrig såsnart havde Anquetil du Perron udgivet sin franske Zendavesta, för den blev angrebet fra alle Sider; jeg vil ikke tale om *William Jones Lettre à Monsieur A*** du P****, et Nidskrift fuldt af Gift og Galde, og Forfatterens Navn aldeles uværdigt; men også alvorligere Granskere modsagde dens og Zendsprogets Ægthed. Anquetils Mangel på klassisk især græsk og braminsk Lærdom, og altså på Kritik, samt hans tyske Oversætter Kleukers Sværmeri for sin vist nok store og skönne Gjenstand, blottede ofte disse fortjenstfulde Mænd for Modstandernes Angreb, uden at hine Oldskrifter, såvidt jeg skönner, derved i ringeste Måde anfægtedes; de bleve vistnok også angrebne og det alvorlig; men alle disse Angreb gå dog i Grunden ud over Bearbejderne.

Jeg vil ikke oprippe *Meiners* og Kammerherre *Hennings* Indvendinger, der ere tilbageviste

af *Heeren, Tychsen* o. a., da Krigen, hvori disse Helte fægtede, synes at være tilendebragt. Men en nyere, ligeså lærd som sindrig Modstander, Hr. *William Erskine* i Bombaj, hvis personlige Bekjendtskab jeg på min Rejse havde den Lykke at erholde, har uden Hensyn på, ja måskje uden synderlig Kundskab om den gamle Strid om Zendavesta på Evropas Fastland, forsøgt aldeles at kuldkaste Pársernes Oldskrifter i tvende Afhandlinger, indførte i det bombajske Selskabs Skrifter, 2 Bd. Hans Hovedangreb rammer dog egentlig et andet gammelt Religionsskrift, kaldet Desátir, som ikke tilskrives Zoroaster, ej heller antages af hans Tilhængere, skönt det vel står i Forbindelse med deres Historie, som jeg derfor heller ikke her vil påtage mig at forsvare: men hans Forestillinger om Zendavesta, fremsatte i et Brev „*on the sacred Books and Religion of the Pársis*", ere dog af den Beskaffenhed, at de, hvis de befandtes grundede, vilde berøve hine Bøger næsten al Tiltro og Værdi; det er derfor herpå jeg især har henvendt min Opmærksomhed.

Anqnetil du Perron, som først bragde Zendbøgerne til Evropa og oversatte dem på Fransk, tvivlede ikke på 1) at Zend var Mediens gamle Tungemål, og 2) at de deri forfattede Bøger vare Zoroasters ægte Verker, følgelig skrevne 5 til 6 Hundredår för vor Tidsregnings Begyndelse. William Erskine derimod antager 1) Zend for en Sprogart af Sanskrit, indført fra Indien til religiøst Brug, men aldrig talt af Folket i nogen Del af Persien,

og 2) Zendbøgerne for at være forfattede eller i det mindste gjenopskrevne efter Hukommelsen, forandrede, forøgede og bragte i deres nuværende Skik under Ardeshír Babegáns Regjering, omtrent 230 År efter Kristus; men vi skulle se at denne Forestilling, skönt understøttet med mange deltagelige Bemærkninger, er indviklet i de uforklarligste Vanskeligheder og Modsigelser.

Først er det mærkværdigt at mange Lærde, hvoriblandt William Jones, have formodet tværtimod at Sanskrit var et fremmed Sprog indført i Indien fra Irán, og man kan ikke andet end finde dette meget mere sandsynligt, forudsat at den store Erobring, som udbredte Sanskrit over den hele nordlige og allerstörste Del af For-Indien, gik for sig för Historiens Begyndelse; ti det er klart at alle Sprogarter i Hindústán såvelsom Guzeratisk og Mahrattisk nedstamme fornemmelig fra Sanskrit, og at dette følgelig må have været indført i Indien förend de opstode, ligesom Latin må være udbredt over Spanien og Gallien, förend Spansk, Portugisisk og Fransk kunde opkomme. Men når man betænker at Telugisk, Tamulisk, Kanaræisk og Maleiálim i Henseende til den indre Sprogbygning såvelsom det oprindelige Ordforråd ere aldeles forskjellige fra Sanskrit og derimod stemme overens med de tatariske og finniske Familier i Mellem- og Nord-asien, så vil man finde det rimeligt at en særegen og overordentlig udbredt Folkeæt, som man kunde kalde den *skytiske*, i de ældste Tider har strakt sig fra Ishavet til det in-

diske Verdenshav, indtil Kæden blev afbrudt ved indtrængende Folk af vor Æt, som jeg kalder den *japetiske*, der kom fra Østpersien, og tog hele det egentlige Hindústán*) og noget af Dekkhan i Besiddelse, så at de gamle og egentlige Indianer blot beholdt det meste af Karnátik og noget af Dekkhan. Når man ved et Öjekast på Kårtet bemærker, hvorledes de omtalte Old-indianer, Malabarer, Kanaræer, Teluger o. s. v. nu bebo den sydligste Spids, samt den østlige Kyst i en lang smal Strækning, vil man finde det sandsynligt, at de ere drevne i denne Stilling ved den uimodståelige Ström af et indtrængende krigersk Folk fra Vest eller egentlig Nordvest. Flere Omstændigheder bestyrke denne Formodning meget, f. E. Braminernes hvide Ansigtsfarve, forskjellig fra de øvrige Kasters mörke eller sorte Lød. Sprogenes Forholde synes at udvise det samme. Skönt nemlig alle Tungemål i den nordlige Del af Landet nedstamme fra Sanskrit, indeholde de dog en god Del Ord af fremmed og ubekjendt Oprindelse, f. E. i Hindustansk روٹي (rúþí) Brød, ٹوپي (þópí) Hat, o. m. fl. disse gjenfindes i Tamulisk og andre malebariske Sprog, og synes således at være Lævninger fra Oldindbyggerne,

*) Det er sædvanligt at dele Forindien i tre store skönt ulige Dele; den nordligste, som egentlig kaldes *Hindústán*, strækker sig til Floden Nerbudda; den mellemste, *Dekkhan*, begrændses mod Sönden af Floden Krishna; den sydligste, *Karnátik*, indbefatter Sydspidsen af Landet imellem Krishna og Havet.

der ikke bleve ganske udryddede eller uddrevne, skönt aldeles overvældede af Erobrerne. Ligesom man endnu i Engelsk vil finde enkelte kymriske Ord, f. E. *apron*, Forklæde, *hog*, en Galt, o. desl., der endnu eie Lævninger fra Landets gamle Beboere Kymrer eller Britter, uagtet vist nok de allerfleste bleve fortrængte til Væles og Bretanje.

Men, at komme tilbage til Persien, da tillægger *Erskine* uden Tvivl den Omstændighed alt for megen Vægt, at *Zend* ikke nævnes iblandt de andre iraniske Sprogarter i Fortalen til *Ferhengi-Jehángírí*, hvor Forfatteren giver en Udsigt over alle Afarter af gammel Persisk. Dette viser blot, synes mig, at den muhammedanske Forfatter ikke havde drevet sine Undersøgelser over Gebrernes Oldhistorie såvidt; men, da han vidste at *Pehleví* var et Oldsprog blandt Gebrerne, har ladet sig nöje dermed, og forestilt sig at alle deres Oldskrifter vare skrevne deri, hvilken Fejltagelse jeg selv oftere har bemærket hos ellers vel underrettede Evropæere i Indien; ja endog Hyde tog fejl af disse Sprog *). I alt Fald er det ikke mere forunderligt end at Firdousí ikke med et eneste Ord omtaler det mediske Kongehus, hvilket Erskine selv bemærker (S. 309. L. 25). Sagen er at den muhammedanske Forfatter havde intet Begreb om hin fjærne Hedenold, og anså det ikke Umagen værd at begranske den i Gebrernes eller Grækernes

*) Se *Anquetil du Perrons vie de Zoroastre* i hans *Zend-avesta* S. 2 Anm. 1.

Bøger. Erskine anfører også (S. 307) et Træk, af *Emir Abdalla ben Taher* i Xorasan, der viser Muselmændenes Tænkemåde i slige Sager. Man bragde ham nemlig den oldpersiske Bog om *Wamiks og Adhras Kærlighed*, som i sin Tid havde været Nushirván tilegnet; hvorpå han svarede "Vi læse Koranen, vi behøve ingen Bøger uden Koranen og Sagnene, de andre ere unyttige; denne er et Værk af Magerne, og er ond i vore Öjne," hvorpå han lod den kaste i Vandet, og forordnede at alle andre oldpersiske Bøger, som man kunde overkomme, på samme Måde skulde ødelægges. Desuden vilde Undersøgelsen af Zend og Pehlevi i den fuldkomne Mangel af Hjælpemidler ingenlunde være *let, men* snarere umulig for en Muselmand i Persien. Hvad ellers den omtalte Udsigt over de iraniske Sprogarter angår, da er den åbenbar ufuldstændig: der anføres 7, af hvilke 4 høre til Østpersien, nemlig *Soghdi* i Soghd, *Hervi* i Xorasan med Staden Herat, *Zavelí* i Zabulistán, og *Segzí* i Sejistán; de andre tre ere at sætte vesten for den store persiske Ørken. neml. *Fársi* og *Deri* (Hof-sproget af *Fársi*) i *Fársistán* (det gamle *Persis*) og endelig *Pehlevi* efter Erskines sindrige og såre heldige Formodning *) på Rigets vestlige Grændse i *Xuzistán*

*) Han udleder Navnet af pers. *pehlú*, Side, og antager det har været Sproget, som dannede sig i Grændseprovinserne efter Babyloniens Erobring af Kyros; Sprogets Beskaffenhed synes også uimodsigelig at godtgöre denne Mening, da en Halvdel om ikke mere deraf er semitisk, og navnlig kaldaisk.

og *Luristán.* Når man nu kaster et Öje på Kårtet, ser man her intet Sprog er tillagt Landskaberne *Shirván, Gilán, Aderbeiján, Iraq* og *Kurdistán*, kort det hele gamle Medien i dets störste Udstrækning, som et af de mægtigste Kongeriger i Evropa, og just det Land, hvor Zoroaster efter ethvert Oldsagn skal have levet, hvor Ilddyrkelsens Hovedsæde var, hvor den hellige Ild frembringes af selve Naturen, og i hvis mitterste Dels Navn, *Ader-beiján*, det zendishe Ord på Ild, nemlig *atars*, er bevaret indtil denne Dag, mere end 2000 År efter at Mediens gamle Magt og Hæder er forsvunden. Af alt dette kan man med Sikkerhed, mener jeg, slutte at Forfatteren af Ferhengi Jehän-gírí var aldeles ukyndig om Mediens Oldsprog, og følgelig intet beviser; men at derimod Navnet Aderbeiján giver en stærk Formodning om Rigtigheden af den almindelige Mening, at Zend var Mediens gamle Sprog.

Erskine vedbliver dernæst således (S. 299) „Virkelig synes der ingen Grund át være til at tro, at Zend nogensinde har været et levende Sprog inden for det persiske Riges Grændser; det har i enhver Henseende Mine af at være fremmed for Persien, og dets Brug var rimeligvis, i dette Land, indskrænket til de hellige Bøger. Man kan ikke være uvis om hvad Sprogklasse det tilhører, det er aldeles Sanskrit" o. s. v. Herimod må jeg anmærke at Ligheden imellem Sanskrit og Zend ingenlunde er tilstrækkelig til at begrunde denne dristige Gisning, ej heller finder jeg nogen anden

fyldestgörende Grund derfor. Græsk og Latin, ja mer end noget andet Sprog i Evropa Littavisk ligner Sanskrit nöje, og dog have de første været, det sidste er endnu et levende Sprog, der tales i en såre lang Afstand fra Indien. Ikke at tale om den oven anførte Formodning, at Sanskrit måskje i den fjærneste Hedenold af et erobrende Folk fra Persien er blevet udbredt over Indien, hvilket fortræffelig vilde forklare os Slægtskabet imellem Zend og Sanskrit.

Forskjellen imellem Pehleví og Fársí (d. e. Persisk) på den ene og Zend på den anden Side, som Erskine dernæst beråber sig på, godtgör *heller* ikke hans Gisning; ti Pehleví og Persisk *nedstamme* jo ingenlunde umiddelbar og ligefrem fra Zend. Mederne og Perserne vare to forskjellige samtidige Nabofolk, deres Sprog kunne vel derfor have været beslægtede, uden at det ene kan formodes at indeholde Forklaringen af alle Ord og Indretninger i det andet; ligesom endnu Armenier og Perser ere Naboer og Undersåtter af samme Eneherskér, men tale ikke desmindre såre forskjellige Sprog. Hertil kommer at alle Lævninger af det ene sædvanligvis formodes at være skrevne 500 År f. Kr., hvorimod de ældste Bøger af det andet næppe stige op til 900 e. Kr. Her er altså en Tidsafstand af 1400 År, i hvilken Tid Fársí, som vedblev at være et levende Sprog, naturligvis måtte undergå uendelige Forandringer, især da Landet imidlertid to Gange var aldeles oversvømmet og undertrykt af fremmede, først Parther si-

den Araber. Hvad Pehlevi angår så er det vel i Tiden nærmere ved Zend, men i Stedet fjærnere, og da det desuden öjensynlig er blandet med Kaldaisk og Syrisk, bör man endnu meget mindre vænte, at det skulde stemme særdeles nöje overens med den ældgamle Medisk.

Disse Betragtninger må allerede meget svække den anførte Gisnings Sandsynlighed; men jeg tror desuden bestemt at kunne vise, at Slægtskabet imellem Sanskrit og Zend er ikke så nöje, at det kan göre dette til en blot Sprogart af hint, ej heller Forskjellen imellem Zend og Persisk så stor, at den kan retfærdiggöre nogen Mistanke om at hint skulde være et fremmed Sprog, indført fra et andet Land. Selskabet ville her tillade mig nogle Sprogbemærkninger, som ere uundgåelig nødvendige til at dömme om et så yderlig ubekjendt Sprog; de kunne måskje og have nogen Deltagelighed for Sprogelskere, forsåvidt de ere uddragne ikke af Anquetils Ordregistre, men af de nöjagtigste og ældste zendiske Håndskrifter, der findes i Verden.

1. *Zendsprogets Udtale og hele ydre Form er meget forskjellig fra Sanskrit.* Det har 12 enkelte Selvlyde, fjorten Tvelyde (*ai*, *ái*, *au*, *áu*, *ao*, *áo*, *ui*, *úi* o. desl.) og trende Trelyde (*aei*, *aoi*, *aou*) foruden de Stavelser, der dannes ved Medlydene *y* og *w*, og det har 30 Medlyde. Der gives vel nogle få Figurer endnu, da *y* har tvende ulige Skikkelser i Begyndelsen, og en tredie i Mitten af Ordene, og *w* har én for Begyndelsen, en anden

för Mitten; men virkelig forskjellige enkelte Bogstaver gives der kun de omtalte 42. Sanskrit derimod har vel også tolv enkelte Selvlyde, men deraf ere fire aldeles fremmede for Zend, nemlig æ, ǽ, ø, ǿ (eller som de pleje at skrives *ri*, *rí*, *lu*, *lú*). Det indiske Oldsprog har kun to Tvelyde (*ei*, *ou*), og aldeles ingen Trelyd. Af Medlydene har Zend hårdt *f* og *v* (forskjelligt fra w) samt de arabiske Bogstaver غ, ق, خ, ز og pers. ژ, hvilke syv Bogstaver fattes i Devanágarí: Sanskrit derimod har 10 åndende stumme Bogstaver, men af alle disse har Zendsproget kun ét eneste nl. *th*, det fattes desuden *l* og det indiske *Visargah* eller arab. ة i Enden af Ordene, altså i alt 11 af det indiske Oldsprogs Medlyde. Af denne Sammenligning ses, at Sanskrit og Zend ere mere forskjellige i Henseende til de enkelte Lyde end Græsk og Islandsk, hvilket synes nok til ikke at anse det ene ligefrem for en Afart af det andet. Det er mærkværdigt at Armenisk, der som bekjendt er et ældgammelt Grundsprog tæt ved Medien, besidder alle syv nysanførte zendiske Medlyde som fattes i Sanskrit. Også det endet umiddelbar til det gamle Medien grændsende Sprog, Fársi, har alle disse Bogstaver i ægte persiske (ikke arab.) Ord; f. E. i آفتاب, Sol; آغاز, Begyndelse; چاقو, Kniv; دختر, Datter; زنگی, Rust. Denne Overensstemmelse i Lyd med de andre iraniske Nabosprog, og Forskjellighed fra

de indiske, synes lydelig at tilbagekalde Zend fra Indien til den gamle Plads, der tillagdes det af Anquetil du Perron efter den almindelige Formening.

2. *Zendsprogets indre Böjningssystem* eller Form-ordning stemmer ikke blot overens med Sanskrit, men nærmer sig i adskillige Tilfælde mere til den frygiske (eller trakiske) Sprogklasse, og er i andre ganske ejendommelig, hvilket synes at vise at dette Tungemål er et eget Sprog, der bör ordnes imellem Sanskrit og Græsk, netop som Medien er beliggende midt imellem Indien og Grækenland. Som Bilag til denne Bemærkning må tjene følgende: Den første (åbne) Hovedart af Navneord i Sanskrit, nl. de på *aм*, *ah*, *á*, de græske på *ον*, *ος*, *η*, endes i Zend på *æm*, *ó*, (*æ*). De andre Klasser af No. i Sanskr. og Græsk findes også her at endes på *is*, *us* (svarende til den 4. Böjnm. i Latinen). Intetkönsordene på *ος*, *us*, f. E. *γενος*, *genus*, endes her på *ó*, og have en ganske særegen Böjning. Til Prøve på den zendiske Böjning af Navneordene vil jeg anføre nogle Forholdsformer i Entallet af Ordene Zaraþustró, *Zoraster*, paitis, *en Herre*; manó, *Sind*; (sanskr. *patih*, *manah*) det sidste er af Intetkönnet.

Nævnef.	Zaraþustró	paitis	manó
Udråbsf.	Zaraþustra	paiti	(manó)
Gjenstandsf.	Zaraþustræm	paitim	manó
Redskabsf.	—	—	manaĝha
Hensynsf.	Zaraþustrái	paite	manaĝhe

Fratagef. Zaraþustráth paitóis managhó
Ejef. Zaraþustrahe paitóis managhó.

H. på *ái* (Zaraþustrái) er den græske på ῳ. E. på *óis* er meget forskjellig fra den sanskritske på *eh* eller *yáh*. Intetkönsordene på *ó* have ved en besynderlig Forandring sat *gh* for *s* i Sanskrit og *r* i Latin. — Tillægsordene böjes ligesom No.; den höjeste Grad eudes på *tæmó*, som er det sanskritske *tamah*. — Stedo. stemme overens med de sanskritske, skönt stundnm noget regelrettere end disse; f. E. G. af det sanskr. Ord *idam*, dette, er her i Intk. imath, Ha. imæm, Hu. imãm. Talordene ere ingenlunde blotte Afændringer af de sanskritske; f. E. qswas, *seks*, sanskr. *shaþ*; hapta, *syv*, det gr. ἑπτα, s. sapta. Ordenstallene ere i Ha. paoiryó, bityó, þrityó (isl. þriðji, þriðja), túiryó, puqðó, qstwó, hapta þó, astæmó, náumó, daçmó, hvilke ere mere forskjellige fra Sanskrit end de latinske eller littaviske. — Gjerningsordene endes på *ámi*, *emi*, *omi* ligesom i Sanskrit og Æolisk, men Böjningen nærmer sig dog mere den sanskritske. Den byd. M. har også her den 1 P.; f. E. på Kobbertavlen i Anquetils Zendavesta Tom. 1, S. 77 den 4. Linie. "Frawaránc mazdayaçnó, zaraþustris, wídaewó, ahurathkaeshó dátái haða, dátái wídaewái Zaraþustrái" o. s. v., hvilket synes ikke at være Nutiden, som Anquetil oversætter det, men et höjtideligt Løfte: Venerabor (semper ut verus) Oromazdis cultor, Zoroastris assecla, dæmonum adversarius, sanctæ legis sectator

datum (huc, in mundum?) datum contra dæmones Zoroastrem &c. Det synes tvivlsomt om dette *datum contra dæmones* eller *datum* (*nobis*) *antidæmonem*, virkelig betyder Bogen *Vendidad*, som Anquetil tager det, eller blot er et Tillægsord til Zoroaster; men at det er en höjtidelig Erklæring, ellen måskje en Bön „gid jeg altid må dyrke!" og ikke en blot Fortælling, er meget klart. Endelsen svarer også til den sanskr. i 1. P. af byd. M. *-áni*, der aldrig forekommer i fremsættende Måde.

3. Men at vende tilbage til Sproget, da *findes i Nypersisk et betydeligt Antal oprindelige Ord*, som åbenbare nedstamme eller ere fordrejede af zendiske og ikke sanskritske, hvilket ikke lettelig kan forklares, om Zend skulde have været et fremmed Tungemål, der aldrig taltes i Persien, f. E.

Zend.	Dansk.	Persisk.
Gaeþó	*Verden*	gítí
áçmáuó	*Himmel*	ásmán
hwaræ qsaetó	*Sol*	xór-shíd
máogho	*Måne*	máh
máhyó	*Måned*	máh
çtárs	*Stjærne*	sitáre
raoqsnó	*Lys*	roushän
átars	*Ild*	átäsh
garæmó	*varm*	gärm
qsaps	*Nat*	shäb
drajó	*lang*	diráz
zairi	*Guld*	zär
çtaomi	*jeg priser*	sitáyäm
mærætó	*en Mand*	märd

Zend.	Dansk.	Persisk.
cashma	*Öje*	cäshm
gaoshó	*Øre*	gósh
zafanó	*Mund*	ẓäbán
bázwáo	*Arme*	bázú
zawaræ	*Styrke*	zór
maþrkó	*Død*	märg
qsahyó	*Konge*	sháh
shóiþráo	*Byer*	shähr
xag̃ha	*Søster*	x'áhär
G. xag̃hræm		
açpó	*Hest*	äsp
mæræghó	*Fugl*	murgh
pæræçath	*han spurgde*	pursíd.

Jeg véd meget vel at adskillige af disse Ord også kunne sammenlignes med Sanskrit, ja nogle af dem gjenfindes i Armenisk, Græsk, Slåvonisk og Islandsk; men Perserne have åbenbare taget dem af Zend; f. E. sitáre er her ikke taget umiddelbart af sanskr. tárá eller af gr. *αςηρ*, men af zend. çtárs, ligeså cäshm ikke af sanskr. caxhuḫ; bazú ikke af sanskr. báhuh; zór er en anden Rod end sanskr. çúra, der også findes i Zend, çúró, *en Helt*; äsp er ikke taget af sanskr. açvah (låt. *equus*) men af zend. açpó, og at det virkelig er den gamle ægte Form, ses af oldpersiske Navne, f. E. Ὑςασπης. På samme Måde nedstammer häzár هزار, et Tusende, klarlig fra zend. hazagró, ikke fra sanskr. sahasram, skönt dette måskje oprindeligvis er samme Ord, og således i mange andre Tilfælde. Dette alene synes

at sætte det næsten uden for al Tvivl, at Zend var det gamle Folkesprog i det mindste i en stor Del af Landet. Dersom det var indført som helligt Sprog til religiøst Brug, hvorledes kom da Folket til at optage sådanne Ord og Ordformer, der aldeles ikke vedkomme Religionen, og til at hænge så fast ved dem i et Tidsrum af mere end tusende År, og efter en fuldkommen Religionsforandring? Sagen er at disse Ord høre til de ældste og uundværligste Udtryk, som endogså i de mest blandede Sprog altid ville røbe Folkets sande Oprindelse. Således have Englænderne, hvor blandet end deres Sprog må være, bevaret alle de tilsvarende Ord af den gamle Angelsaksisk med nogle ringe Forandringer, netop ligesom Perserne have bevaret disse af det gamle Zend.

Til ydermere Bestyrkelse for den gamle Mening, at Zend var Mediens Oldsprog, vil jeg blot anføre to Omstændigheder endnu, den første er Sproget i de kileformige Indskrifter i Persepolis, forsåvidt de ere opdagede af Prof. Grotefend. Jeg vil gjerne indrömme Baron de Sacy (i hans Brev til *Melin*) at Opdagelsen er endnu ikke tilendebragt, men forsåvidt man kan dömme om Fosterets Træk, må man tilstå det ligner Fader Zoroasters Tale meget; og hvor det er meget uligt, skulde jeg være tilböjelig til at forudsætte en Fejltagelse; f. E. i Indskriften hos Niebuhr 2. Del, Tabel 24 G. i Følge Belluno's Efterretning i The Transactions of the Bombay literary society, har jeg den Form af Ejendomsendelsen i Fl. *ê. ch. â. o.*, som ikke

er zendisk, meget mistænkt, og formoder at man burde læse *a. n. ā. m.*, som er den sædvanlige zendiske Endelse for Ejeforman i Fl. af 1. Hovedart af No.; og de to Bogstaver, som herved vilde forandre Betydning, vilde også ved denne Forandring bringe det sidste Ord af denne Indskrift: *å. kh. ê. o. ch. ô. sh. ô. h.* meget nærmere til *Achæmenides*, som de Sacy ventede at finde her; jeg tænker det burde læses: *á. q. a. m. n. ó. s. ó. h.* Den yderlige Forvirring og Unöjagtighed af Anquetils zendiske Bogstavrække har hindret Grotefend, der bygte på den som en fast Grundvold, fra at udfinde Bogstavernes Antal og rette Betydning. Han har således i sin kileformige Bogstavrække (hos Bellino) kun 30 Bogstaver, af hvilke han anser tre for tvivlsomme, men Sproget har 42 Bogstaver, som vi have set. Han har ikke adskilt: *u, ú, v, w, — i, í, y;* ja i nysnævnte Indskrift læses et og samme Tegn både som *ê* og *å*, skönt et andet Tegn, som forekommer tre Gange i samme Indskrift, også udtrykkes ved *å*. Visselig bör man i at opdage en Bogstavrække af så mange Tegn, og så lig den sanskritske, gå ud fra den Forudsætning, at *hvert Bogstav har kun én bestemt Lyd, og to eller flere aldrig betegne ét og det samme.* Dette sidste er vel Tilfældet med *w* og *y* i den zendiske Bogskrift, men denne er, efter Hr. Erskines meget heldige og sindrige Bemærkning, sildig dannet af den pehlviske; rimeligvis fordi man fandt den gamle Kileskrift alt for langsom og ubekvem i Bøger; men ved idelig Brug i Håndskrifter igjen-

nem mange Hundredår, kunde slige små Overflødigheder letteligen opkomme, ligesom vi nu have et dobbelt Tegn for lille *r* og *s*, og i Skrift på mange flere Bogstaver, men i én oprindelig ældgammel Bogstavrække bör sligt ikke formodes. Man må også tage Hensyn til, at de persepolitanske Indskrifter, efter al Rimelighed ere affattede på Oldpersisk og ikke på Medisk, at man følgelig ikke kan vænte alle deres Ord og Former skulde stemme overens med Zend. At der nu desuagtet er så stor Lighed imellem Kileindskrifterne og Zend, både i Henseende til Bogstavering, Böjning og selve Ordene, er i mine Tanker ingen ringe Grund for den *Sætning*, at Zend var den ældgamle Medisk.

Den anden Omstændighed, jeg vilde anføre, er det Sprog, der tales af den iraniske Stamme på Kavkasus, der af Gjeorgierne kaldes *Osi* (læs Å s i, med hårdt dansk *s*, hvilket Klaproth på tysk Vis udtrykker med *ss*) af Russerne *Osetinci* og som Klaproth i sin *Reise in den Kaukasus und nach Georgien* af historiske Grunde antager at nedstamme fra Mederne. Denne Stammes Sprog har tabt den gamle kunstige Böjningsordning ligesom Nypersisk, men beholdt nogle *særegne* Ord og Former, overensstemmende med Zend, og forskjellige fra alle andre iraniske Sprogarter. Jeg vil blot nævne nogle få, uddragne af en liden men fortrinlig Ordsamling, venskabelig meddelt mig af den lærde Etatsråd Fr. Adelung i Petersborg: حوز (Húr) Solen (ikke خور), zend. Hwaræ; زخ (zax) Jor-

den, zend. záo; آرت (árt) Ild, ved Omsætning af zend. átars. En anden mærkelig Omsætning vil man have bemærket i det ovenanførte, nl. *qs* for nypersisk *sh* (eller *sch*). Den zend. Form, som vi af gamle Navne, f. E. 'Ρωξανα, (zend. raoqenæ) kunne slutte at være den ægte oldpersiske, er også med en ringe Forandring bevaret i den osiske Sprogart; f. E. اخساف (axsáf), Nat, z. qsaps eller qsafs, p. شب (shäb) اخساز (axsáz), seks, z. qswas, p. شش, (shäsh); اخسير (axsír) Mælk, p. شير (shír), o. desl. De nordiske Sprog hælde til den nypersiske Form, såsom; isl. skúm, *Mörke*; skyr, at Slags oplagt Mælk.

Så meget om Zend og dets Forholde *til* Sanskrit og andre Sprog; hvad Zendavesta angår da synes dens Ægthed at stå eller falde med det Sprogs Ælde og Virkelighed, hvorpå den er skreven: imidlertid vil Overbevisningen om dens og Sprogets Ægthed endnu vinde betydelig Fasthed ved følgende Betragtninger. *Pehlevi* og *Parsi* (eller Gebrernes Sprogart af Persisk) forudsætte Zends höjere Ælde, og det er klart at Zoroasters Religion må have været foredraget i Zend, længe för den blev prædiket i Pehleví aller Pársí. Således have et stort Antal Engle og andre gode eller onde Væsener i Pehleví og Pársí Navne der åbenbare ere tagne af Zend, og skönt Betydningen kan nu være dunkel også i dette Sprg, hvorom den tabte Kundskab først må opdages, så er dog den zendiske Form af Ordene öjensynligen den ægte og oprin-

delige; da deres Endelser og Böjninger her ere sædvanlige, og deres Bestanddele hyppig forekommo i andre Forbindelser, hvilket viser at de må have været betydningsfulde Former og Ord i dette Sprog, siden overførte, eller snarere fordrejede i Pehleví og Pársi, så at de dèr aldeles ingen Mening indeholde. Ligesom det på den ene Side er let at se, at Ordene *Engel, Djævel, Prest, Degn, Ærkeengel, Ærkedegn*, ikke ere oprindelig danske, da de her ingen Betydning indeholde, og heller ikke efter deres Natur kunne være Stamord; på den anden, at *αγγελος, διαβολος, πρεσβυτερος, διακονος, αρχαγγελος, αρχιδιακονος* åbenbare ere oprindelig græske Ord, da deres Bestanddele, Endelser og Former alle ere sædvanlige og betydningsfulde i dette Sprog. Eksempler på sådanne Tilfælde i Zend ere: A h u r ó m a z d á o, pehlv. Anhumá, párs. اورمزد (ormuzd); det pehl. kunde måskje være en Fordrejelse af *Elóhim* (isteden for *Alhuma*); men det pársiske er åbenbar af det zendiske, hvori Ordet A h u r ó (svarende til Stavelsen اور ór) ikke er nogen Del af Guddommens Navn, men et Tillægsord, der også tillægges andre Væsener, og formodentlig betyder *hellig*, ligesom vi sige *gode Gud*, og i Edda g i n h e i l ö g g o ð. M a z d á o alene er Egennavnet, hvorfor og Tillægsordet bortfalder i Sammensætninger, f. E. m a z d a - y a ç n ó, *en Guds Tilbeder*; m a z d a - ð á t ó, *af Gud givet*. o. s. v. — A g r ó m a i n y u s er fordrejet til *Ahriman*, hvilket ligeså lidt som *Ormuzd* indeholder nogen Mening, hvorimod det zend. Udtryk klarlig består af et Tillægs-

ord i Hauk. a g r ó, *ond*, og et No. af Ha. m a i n- y u s, *Ånd*, der er afledet af det ovenanførte m a n ó, *Sind*, det gr. μενος, overensstemmende med Udtrykket D u s - m a i n y u s, *Fjende*; pers. دشمن gr. δυς-μενης. — A m æ s h ó ç p œ ɴ t ó er i Pehl. fordrejet til *Amhuspand*, i Pàrsí til امشاسفند (amsháśfänd) lige meningsløst i begge Sprog. Det zend. Udtryk er åbenbar atter her et No. og et To. Det første er måskje det egentlige Navn for Ærkeengle, det sidste et To., der betyder *fortræffelig*, *ophöjet*, og hyppig forekommer i andre Forbindelser; f. E. i Begyndelsen af Izeshne kaldes Ormuzd m a i n y u s ç p œ ɴ t ó t æ m ó, *spiritus excellentissimus*. — M i þ r ó kaldes i Pehl. *Matún* og i Fársí مهر (mihr); af det græske Μιθρας mener jeg det er klart, at den zend. Form er den ægte oldpersiske. — Q s h a þ r ó w a i r y ó er i Pehl. forandret til *Shatevin*, i Pársí til شهرور (Shähriwär), atter uden al Mening; det zendiske indeholder No. q s h a þ r ó, *Konge*, og To. w a i- r y ó, på hvis Betydning jeg ikke er aldeles sikker. Párserne forklare det ved کامه, مراد. I Pehl. og Pársí har man forblandet den første Del af dette Ord med s h ó i þ r e, *en Stad*, pehl. s h a t ú n, párs. شهر, som dog åbenbart er et andet Ord. Det vilde være at misbruge Selskabets Tålmodighed, om jeg vilde anføre flere Eksempler, især da Zend endnu er så yderlig ubekjendt, at det kun kaster lidet Lys på disse Navnes sande Betydning, og da enhver kyndig vil indse, at næppe noget Navn på

de Væsner, Skikke, Redskaber o. s. v., der høre til Zoroasters Religion (f. E. *Olmover, Ferverdín*, *Isfend-ármed, Anírán*, *ízed*, *Barsom*, *Penám, Kosti. Sadre* o. s. v.), kan forklares af eller henføres til noget andet Grundsprog end Zend, hvilket er nok til at vise, at denne Religion må have været stiftet fra første Færd i dette Sprog. Ikke heller vilde det ellers være blevet foretrukket for Pehlvi og Pársí i alle religiøse Forelæsninger, samt offentlige og private Andagtsøvelser af enhver, som tilbeder Ormuzdes Navn, af hvad Parti og Land han være må.

Man vil strags bemærke hvor meget dette tjener til at bekræfte den gamle Mening, at Zend var det mediske Oldsprog; ti dersom det er Grundsproget, hvori den pársiske Religion først blev stiftet, kan det vel umulig være noget fremmed Sprog. Hvorledes skulde det nemlig i så Fald blevet forbundet med denne Religion? Er den parsiske Religion indført i Persien fra Indien? eller har den persiske Profet gået til Indien, for at lære indisk Sprog og Filosofi? Og i hvilket af disse Tilfælde man vilde antage, hvorfor blev ikke Indiens hellige Sprog indført som det var? Hvor kunde det falde denne Lovgiver ind, at forandre næsten ethvert Ord, enhver Böjningsmåde af Navneord og Gjerningsord i et fremmed Sprog, der måtte synes tilstrækkelig dunkelt som det var? ti i Gjerningen man finder kun yderst sjælden et enkelt Ord i Zend, som er fuldkommen overensstemmende med Sanskrit. Fremdeles hvorfor skulde han indføre

en stor Mængde Bogstaver og Lydforbindelser og Ord, fremmede for Indien, af hvilke nogle gjenfindes i Græsk, Tysk og Islandsk; f. E. Forholdsordet math, *med* (lat. *cum*), gr. *μετα*, mœsog. *μιϑ*, isl. með, hvorved det fortjener at anmærkes, at dette Fo. i Zend ligesom i Mœsog. og Isl. styrer Hensynsformen, ikke som i Græsk Ejeformen. I Almindelighed, man kan ikke indse, hvorfor Zoroaster skulde vælge et fremmed Sprog mer end alle andre Lovgivere og Religionsstiftere fra Oldtiden; eller, om han havde gjort det, hvorledes han skulde omvende nogen af sine Landsmænd; eller endelig om han, ved Hjælp af den verdslige Magts *Arm*, havde fået sin Gudsdyrkelse indført, hvorledes *hint* selvvalgte eller selvgjorte Sprog nogensinde skulde trængt igjennem til menig Mand, og der efterladt sig så dybe og umiskjendelige Spor, der til den Dag i Dag ikke have kunnet udslettes. Det er kun i en sildig Tidsalder, fjærn fra Religionernes Stiftelse, eller og når disse udbredes til fremmede Lande, at det hellige Sprog bliver forskjelligt fra Folkesproget, fordi Folkene eller i det mindste Presterne hænge med Ærefrygt ved det gamle Tungemål, hvori deres Religion først blev grundet.

Hvis endelig Zendsproget var det virkelige gamle mediske Tungemål på Zoroasters Tid, så kunne de deri forhånden værende Oldskrifter umulig have opstået i Ardeshir Babegans Tid, efter at Religionen havde været forsömt og Landsproget forandret i flere Hundredår. Hvorledes kunde noget blive smedet eller forfattet i et så vanskeligt

uddødt Sprog, med tre Kön, seks Forholdsformer i det mindste, i begge Tal, 6 Klasser af Navneord, Stedord af en egen Böjning, 6 eller flere Kl. af Gjo. med mange særskilte Måder og Tider. Hvorledes kunde sådan en Mængde indviklede Regler, der endogså med en god Sproglære ved Hånden vilde udfordre et meget alvårligt Studium, bestandig blive iagttaget i en Bog så tyk som Bibelen, om den var forfattet eller gjenopskreven efter Hukommelsen i en vankundig Tidsalder. Fremdeles om Presterne, begunstigede af Regjeringen, tilvejebragde én af Zoroasters Bøger, hvorfor skulde de da ikke tilvejebringe de øvrige, eller benytte sig af Lejligheden til at erstatte Mangelen med noget af sit eget, til Fordel for sig selv eller for Regjeringen, hvilket måtte være dem såre let, når de kunde frembringe, eller først havde frembragt én Bog af den Omfang, som vor Zendavesta er? Kort, hvad enten Zendavesta skal have været rent ud forfattet eller gjenopskreven efter Hukommelsen af uvidende Prester i Ardeshír Babegans Tid; så er det et Underverk tusende Gange usandsynligere end at nogle Brudstykker, som man oprigtig tilstår at være kun omtrent $\frac{1}{20}$ af hele Zoroasters Verk, kunde have undgået Alexanders Forfølgelse og de efterfølgende Tiders Ringeagt. Det er vanskeligt at begribe hvorledes Zendavesta nogensinde kunde blive aldeles tilintetgjort. Af Alexander kunde det næppe udføres over hele det uhyre Rige, og efter hans Tid fandt ingen voldsom Forfølgelse Sted, förend den muhammedanske Erobring. Des-

uden må Teksten jo have været til efter Alexanders Tid, da den blev oversat på Pehlevi. Når dette skjede er ikke let at bestemme med Vished; men det er bekjendt at Pehleví blomstrede under den ashkaniske eller parthiske Kongerække, og Pársi derimod under den sassaniske; da imidlertid den gamle Religion var forsömt under de parthiske Konger, og Ardeshír Babegan af det sassaniske Hus derimod er bekjendt for sine ivrige Bestræbelser for at gjenoplive Religion og Videnskabelighed, så mener jeg det er ikke urimeligt, at henføre den pehlviske Oversættelse til hans Tid, omtrent 230 e. K. Siden efter gik også Pehlevi af Brug, indtil det tilsidst ved en kongelig Forordning blev forbudet. Fra den Tid have Tekst og Oversættelse bestandig fulgtes ad, og været erkjendte for ægte af hele Folket, såvel dem der flygtede til Indien, som dem der bleve tilbage under Muhammedanernes Jærnspir, hvilke begge Partiers Bøger stemme áldeles overens på enkelte Læsemåder nær. Efter at Oversættelsen var gjort, har altså Teksten bestandig vedblevet at være til; det er også klart, at den må have været til rum Tid för Oversættelsen blev affattet, da den var bleven så dunkel og uforståelig, at en Oversættelse behøvedes, og da Navnene på de Væsner, man skulde dyrke eller bekæmpe, vare blevne så forældede og forvanskede at de næsten alle havde tabt den Betydning, de oprindeligvis indeholdt. Ja det er klart at Oversætterne undertiden slet ikke forstode den gamle Tekst, men satte Indbildninger af sit eget Gods

isteden for dens meget simple Forskrifter. Jeg skal blot tage mig den Frihed at anføre et påfaldende Eksempel. I det 4. Afsnit (Fargard) af Vendidad omtales en Mængde Forbrydelser, der må udsones ved visse Bøder, de samme opregnes dernæst på ny, og en legemlig Revselse bestemmes for enhver, i Mangel af Penge, kan man tænke, til at betale Bøderne; men isteden for disse hel simple og naturlige Lovbestemmelser, bestemmer den pehleviske Oversætter, hvor mange År der for hver Forseelse skulle tilbringes i Helvede! Teksten kan derfor, mener jeg, ingenlunde være frembragt i det mörke ashkaniske Tidsrum, og endnu mindre under Alexander eller hans Efterfølgere; ikke heller er der, såvidt jeg véd, noget Vink i Historien eller Sagnet, som kunde lede til den Formodning, at Zendåvesta var smedet i denne hele Tid. Her ere vi da med vore zendiske Oldskrifter ankomne til Tiden för Alexander, til just det Kongehus, under hvilket Zoroaster siges at have levet. Længere er det ikke min Agt for denne Sinde at gå; ti at bestemme Zoroasters Levetid nöjagtig, er vist ikke let. Nogle mærkelige Kjendsgjerninger eller i det mindste Vink turde dog endnu lettelig kunne opdages; f. E. i Vistaçpyesht, hvoraf jeg har hjembragt et meget sköönt Eksemplar, måskje også i de andre zendiske Bøger, når de blive undersøgte af skönsomme Lærde, der besidde den Sprogkundskab, som Anquetil fattedes. Jeg er også langt fra at påstå, at alle de zend. Brudstykker, vi nu have tilovers, ere ægte Verker af Zoroaster selv; men

jeg mener de ere forfattede för Alexanders Erobring eller i det mindste strags efter. Indtil den Tid forestiller jeg mig, at Zend bestandig var et levende Sprog, og rimeligvis nærbeslægtet med det egentlige Oldpersiske, og nogle Bönner, liturgiske Formularer o. desl. kunde letteligt forfattes af Presterne længe efter Profetens Død; men efter Alexanders Tid indtraf en stor Forvirring, det gamle Sprog tabte sig, Religionen forfaldt, den hellige Tekst måtte oversættes, og det synes umuligt, at noget rigtigt zendisk Srykke efter den Tid kunde blive skrevet i dette gamle vanskelige Sprog, eller om det havde kunnet skrives, det da skulde få sådan Anseelse og Almindelighed, ikke blot *blandt* Presterne, men endog til huslig Andagt blandt menig Mand.

Tillæg.

Da jeg ingensteds har set en korrekt zend. Bogstavrække, hvortil jeg kunde henvise Læseren, bliver det nødvendigt her at gjennemgå den, som *Anquetil du Perron* har givet i Zendavesta Tom. 2 pag. 24, og *Kleuker* gjentaget i sin tyske Zendavesta 2 Th. S. 69 Tab. 2, samt *Meninski* i anden Udgave af sin Thesaurus, Indledningen Tab. 2, og derhos forsøge at fremstille en rigtigere, for at

vise hvad der menes med de Bogstaver, som forekomme i de her anførte zendiske Ord, og godtgöre at Sproget virkelig har de Bogstaver, jeg tillægger det.

Anquetils No. 1 er kort *a*, hvad Engellænderne, efter Gilchrists System, skrive *u*, og ikke *e*. Nr. 2 er *b*. Nr. 3 er *t*. Nr. 4 det engelske *j*, det italiænske *ge*, hvad Franskmænd og Hollændere pleje at skrive *dj*. Nr. 5 indeholder to forskjellige Bogstaver, hvilket jeg slutter deraf, at de findes i forskjellige Ord og forskjellige Forbindelser, og aldrig forblandes i noget godt Håndskrift. Det sidste af dem antager jeg for ق eller *q*; det første for samme Bogstav med Åndelyd, det er at sige خ eller *x*, med den gamle spanske Udtale: jeg har nemlig bemærket at den Streg, som udgör den nederste Del af Figuren, også i andre Bogstaver betegner en Åndelyd. Nr. 6 indeholder fire Tegn, som udgöre tre forskjellige Bogstaver: det første er vort sædvanlige *d*, det andet vilde jeg udtrykke med det islandske og angelsaksiske ð, det afveksler undertiden regelret, men blandes aldrig med *d*, de to sidste Figurer ere blot ligegyldige Måder at skrive det åndende *t* med to Streger over, eller *th*, dannede af Figuren for *t* (Nr. 3), ved at tilföje den ovenomtalte Streg, som tilkjendegiver Åndelyden. Nr. 7 er vort sædvanlige *r*. Nr. 8 er det hollandske, engelske og franske *z*, Nygrækernes ζ, Tyskernes svage *s*. Nr. 9 er et Slags *s*, der svarer til det første af de tre S-bogstaver i Devanagari-

rækken. Jeg mener det udtrykkes af os rettest med *ç*, efterdi det i de evropæiske Sprog sædvanlig går over til *c* eller *k*, f. E. sansk. paçuh, zend. paçus, *en Stud*, som er det lat. pecus; san. og zend. daça, ti, som er det græske δεκα, lat. decem, o. desl. Nr 10 indeholder tre Figurer: den første er det sædvanlige hårde *s*, men forblandes ofte med den sidste, som er det engelske *sh*, franske *ch*, og tyske *sch*. Årsagen til denne Forveksling er rimeligvis, at den første af disse Figurer i Pehlevi bruges for *sh*, men de pársiske Afskrivere have i en lang Tid været meget mere bekjendte med Pehlevi end med Zend. I de ældste Håndskrifter adskilles de dog alligevel temmelig nöje. Den mellemste af disse tre Figurer forekommer i de ældste Håndskrivter i sådan Skikkelse, at det er klart den er sammensat af den første, nemlig *s*, og Bogstavet *k* (Nr. 13). Den er følgelig, skönt den undertiden forveksles med *sh*, at anse som *sk* og ikke som et enkelt Bogstav. Nr. 11 er det arabiske ج. Nr. 12 *f*. Nr. 13 *k*. Nr. 14 indeholder tvende Tegn: det første er vort sædvanlige hårde *g*, det sidste formoder jeg at være fremkommen ved en eller anden Fejltagelse, da jeg aldrig har stødt på noget sligt Tegn for nogen Art af *g*. Nr. 15 er vort *m*. Nr. 16 et åndende *m*, dannet af det simple *m*, ved at tilföje Åndestregen; men da det skrives ligegyldig enten på denne Måde eller med to særskilte Bogstaver *hm* (Nr. 19 og 15), så kan det næppe betragtes uden som en Forkortelse. Nr. 17 er vort *n*. Nr. 18 består

af to forskjellige Tegn af forskjellig Brug og Betydning: det sidste er det sædvanlige danske og engelske hårde *v*, det første derimod det bløde engelske *w* i Begyndelsen af Ordene; i Mitten udtrykkes samme Lyd ved Tegnet Nr. 35, til hvilket det følgelig burde været henflyttet. Nr. 19 er det stærke danske og engelske *h*. Nr. 20 Medlyden *j*, udtrykt med to forskjellige Figurer, der begge bruges alene i Begyndelsen af Ordene. Dette *Je* betegnes, efter den af Engellænderne og Franskmændene i de asiatiske Sprog indførte Brug, rettest med *y*, der i disse Tungemål anvendes som Selvlyd, Nr. 21 fremstiller på første Plads samme Medlyd *Ye* (dansk *j*), som den skrives i Mitten af Ordene lig kaldaisk; på anden Plads Selvlyden langt *i*. Nr. 22 er det engelske *ch*, franske *tch*; tyske *tsch*, italiænske *ce*. Jeg vilde helst udtrykke det med *c* allene, altid at udtale som ital. *ce*, *ci*, eller i alt Fald med *c* med et Mærke over, som Meninski brugte, eller som det bruges i Bömisk og andre slaviske Sprog; efterdi det i Sanskrit og mange andre indiske Tungemål forekommer såvel alene som med endnu en Åndelyd, hvilket sidste altså må betegnes *ch*, i Overensstemmelse med *j*, *jh*, *k*, *kh*, *g*, *gh* o. desl. Nr. 23 er vort *p*. Nr. 24 er det bløde *z* (Nr. 8) med Åndelyd, altså det vindiske *x* hos *P. Dainko*, det krainske *sh* hos *Kopitar*, det russiske og serviske *zhivete* hos *Wuk Stephanowitsh Karadjitsh*, det franske *j*, der, som i Bömisk, Polsk og Littavisk, rettest skrives *z* med et Mærke over, eller i Mangel deraf *zh*. Nr. 25

er Selvlyden kort *i*, ikke *e*, som letteligt skönnes ved Sammenligning med langt *i* (Nr. 21). Det næste Nr. består af tvende Tegn, som forestille to forskjellige Selvlyde: det første kort dansk og italiænsk *u*, det andet kort *o*. Nr. 27 er Selvlyden langt *ó*, svarende til nys anførte korte *o*. Nr. 28 indeholder to Figurer: den første er det danske *æ* kort, f. E. i *træt*, *Hjærte*, det tyske *ä* kort, det franske *è* i *après* o. desl. Jeg foretrækker at skrive denne Lyd med *æ*, da den også forekommer lang og altså i slige Tilfælde bör betegnes med Tonetegn over: ǽ. Dette lange ǽ skrives i Zend med samme Tegn blot Linien forlænget betydelig nedad eller trukken til venstre, hvilket ingensteds er omtalt eller bemærket af Anquetil. Denne Lyd af *æ* både lang og kort, forskjellig fra *e*, forekommer også i mange andre Sprog, skreven på samme Måde; f. E. i Grönlandsk hos *Fabricius*, og Singalesisk hos *Callaway* (se: *Callaway's School Dictionary, Cingalese and English, and English and Cingalese*, Colombo 1821). Den anden Figur under Nr. 28 er det sædvanlige *e* med samme Lyd som i Sanskrit og andre indiske Tungemål. Nr. 29 er et *a* med Næselyd, fransk *an*, som rettest betegnes med polsk ą, eller i Mangel deraf med ã, for ikke at blandes med Stavelsen *an* hårdt, hvorfra det er såre forskjelligt. Nr. 30 er en Næsemedlyd forskjellig fra klart *n* (Nr. 17), da det aldrig forekommer i Begyndelsen af Ord, kan det uden Forvirring erstattet med Begyndelsesbogstavet ɴ i samme Störrelse som de små Bogstaver. Nr.

31 indeholder to andre forskjellige Næsemedlyde, af hvilke den sidste kan sammenlignes med første Næse-bogstav i Devanagari-skriften, og udtrykkes med g̃ (eller *ng*), den første derimod med andet Næse-bogstav i den sanskritske Bogstavrække, og udtrykkes med ñ. Nr. 32 er Selvlyden langt *ú*, svarende til kort *u* (Nr. 26 første Plads). Nr. 33 er langt *á*. Nr. 34 er et Slags hårdt eller noget åndende *t*, som jeg sammenligner med arab. ط, hebraisk ט, græsk Θ, og udtrykker med isl. og angelsaksisk þ, uagtet Lyden ikke just er den samme. Denne stemmer derimod fuldkommen overens med det 9 Bogstav i den armeniske Bogstavrække, þå kaldet, hvis Figur dog öjensynlig er taget af Θ, som er det isl. þ, og altså med Rette erstattes dermed, ligesom ق, ƿ erstattes med q, der oprindeligvis er samme Bogstav, skönt det ikke har den østerlandske Lyd i noget af de evropæiske Sprog. Ganske forskjelligt fra dette þå er ovenomtalte *th* (Nr. 6 sidste Plads), som åbenbar er dannet af *t*, ved at tilföje Andestregen. Nr. 35 er *w* i Mitten af Ordene, som ovenfor bemærket; lig kald. se Winers Gramm. des Chaldaismus § 4. Næst efter følger et Slags Tvelydstegn, sammensat, som det synes, af langt *a* og kort *æ*, men sædvanligvis udtalt *áo*, i alt Fald intet enkelt Bogstav i Rækken. Det næstfølgende Tegn er Stavelsen *ah*, ikke *eh*, og det sidste forestiller de to Bogstaver *st*, ikke *sht*.

Det er heraf klart, hvor forstyrret og uefterrettelig Anquetils zendiske Bogstavrække er. Den

synes ordnet efter den nyere persiske; men de enkelte Tegn ere ikke sjælden forblandede og misforståede, uden Hensyn til deres indre Slægtskab og Forholde til hverandre. Det kostede mig ikke liden Tid og Granskning på selve Stedet, at udfinde Bogstavernes rette Betydning, uagtet jeg på min Rejse var så lykkelig at erholde personligt Bekjendtskab med Pårsernes lærde og liberale Ypperstepræst *Mulla Firôz* i Bombaj, samt flere af deres fornemste Destúrer og Prester; ti den Omstændighed at Presterne, når de oplæse Bönnerne og Formularerne for Ilden i Templerne, hænge et Klæde for Munden, for ikke ved uvilkårlig Spytten eller Påånden at besmitte det hellige Element, har gjort at de blot fremmumle dem, og altså for mange Hundredår siden have glemt den nöjagtige Udtale af deres hellige Sprog, hvoraf de ikke engang forstå uden enkelte Ord. Ikke desmindre tilstår jeg med Fornöjelse, at deres velvillige Vejledning og uforbeholdne Underretning stundum bragde mig på Spor. Jævnførelsen med de andre asiatiske Sprog i hine Egne, og endelig Betragtningen af Tegnene selv og deres indbyrdes Forholde lærte mig det øvrige, og således fremstod det forbedrede Alfabet, jeg på Tabellen har stillet ved Siden af Anquetils. Denne nöjagtige Bestemmelse af Bogstavernes Betydning vil, som jeg håber, være et betydeligt Skridt til dette aldeles uddøde Sprogs Gjenopdagelse; da det vil give et klarere Begreb om Ordenes sande Skikkelse, og lette Jævnførelsen med Sanskrit, Græsk og Arme-

nisk, som ere de vigtigste Hjælpemidler, man hertil har at anvende. I Henseende til Bogstavernes Orden har jeg aldeles afveget fra den persiske eller ny-arabiske, da Selvlydene dog alligevel göre det umuligt, at følge den nöje. I Overensstemmelse med den indiske Brug har jeg anbragt alle Selvlydstegnene først; men de mange særegne Medlyde göre det dog også umuligt, at følge Ordenen i Devanagari overalt. Derimod synes mig, at man, ved at dele de 42 Bogstaver med 3, erholder trende Klasser hver på 14 Bogstaver, som udgöre den naturligste Inddeling af denne Række. Den første indbefatter de 12 Selvlyde tillige med *Ye* og *Ew*, den anden de egentlig såkaldte stumme Bogstaver, den tredie Næsebogstaverne samt de flydende og hvislende. Efter denne Grund har jeg opstillet dem her, overladende for øvrigt enhver at ordne dem efter Behag. Den armeniske Række er måskje den nærmest beslægtede i Henseende til Figurernes Antal og Betydning, men da den dog har mange Egenheder forskjellige fra den zendiske, og ikke selv synes ordnet efter nogen kjendelig filosofisk Plan, anså jeg det ikke for Umagen værd, at indtvinge den zendiske i samme Form*).

*) Den zendiske Bogstavrække er foruden ovenstående afhandlet i et Brev til Müller. se Side 316. fgg.

Efterfølgende Afhandling om *den semittiske Sprogstamme* er fra en tidlig Tid, i det mindste skreven för 1814.

Den østerlandske (semittiske) Folke- og Sprogstamme strækker sig overmåde vidt. Fra Armenien og Natolien til det arabiske Hav og Kaferne, fra det atlantiske Hav til over Tigrisfloden nu, i gamle Dage kun til Tigris, se hebr. Tidsregning S. 52. 115. Den har efterladt os overmåde gamle, om ikke de allerældste Prøver af det menneskelige Tungemål og Forsøg i Historien. Den har haft, og har endnu Folk af Kulturgrad og Levemåde, Omflakken og Hyrdeliv, Agerdyrkning, blomstrende Handel og Søfart, og en meget *betydelig* Videnskabelighed. Fra denne Stamme ere de tre Religioner udgångne, som herfra have udbredt sig over alle tre Verdensdele, den mosaiske, den kristne, og den mohammedanske, alle tre såre udmærkede i den menneskelige Kulturhistorie; denne Folkestamme og dens Sprogklasse synes altså i höj Grad at fortjene Tænkerens Opmærksomhed.

Den hele Sprogstamme har meget originalt og ejendommeligt hos sig; man kommer her til en (Sprogindretning ɔ:) Grammatik ganske forskjellig fra de evropæiske Sprog; dog lig vore Sprog i Grunden.

1) *Skriften læses fra höjre til venstre* (undtagen i Ætiopisken); blot Konsonanterne anses som egentlige Bogstaver, der få Plads i Linien; Vokalerne bestå i nogle Mærker, der föjes til oven el-

ler neden, men som ofte rent udelades, så man må forstå Sproget, för man kan udtale Ordene. — Forresten gives der en Del etymologiske Tegn, som overalt den hele Retskrivning er grundet på Etymologi.

2) Sprogene have mange egne Lyde, især mange Ganebogstaver og mange Hvislelyde; — ingen Stavelse begynder eller ender med mer end to Medlyde. — De mangle p (dog lærer den hebraiske Sproglære at udtale פ, snart som *f* og snart som *p*) — og mange egne Velklangslove.

3) Næsten alle Ord bestå i deres simpleste Form af tre Rodbogstaver (Selvlydene uberegnede) som for det meste blive uforandrede ved alle Fleksioner og Afledninger af Ordet. — Stamordene ere dels enstavelses, dels som oftest flerstavelses og Gjerningsordene synes at være den Ordklasse, der indbefatter de fleste Rodord — Den tredie Person i (Præter. ell.) 1ste Aorist antages igjen som (Stam-) Rodformen af Gjerningsordene. — Fleksionen skjer både i Begyndelsen, Mitten og Enden af Ordene.

4) Her gives ingen egentlig Deklinering eller Kasusforandring ved Endelser, i det Sted hænges Forholdsord for ved Ordene. Derimod have de foruden Ental og Flertal et eget Total i Navneordene, ja Arabisken endog i Gjerningsordene — Her gives kun to Kön: Hankön og Hunkön; derimod adskille de personlige Stedord (undtagen den 1. Persons), ja endog Gjerningsordene disse tvende Kön. Neutra gives her slet ikke.

5) Tillægsordet er i Kön og Tal aldeles ligt Navneordet, Forholdsmærker modtager det kun, når det står alene uden Navneord ligesom i Dansk og Svensk f. E. den gode Mands — den godes. Gradforhöjelse udtrykkes ikke (uden tildels i Ararabisken) ved Endelser, men anden Grad ved Forholdsord, og tredie ved Gjentagelse eller Omskrivning, f. Eks. *god fremfor* ɔ: bedre end, *god god*, bedst, eller *meget god*, o. s. v.

6) I Pron. eller Stedordene have disse Sprog såre meget ejendommeligt. Gjenstandspersonerne hænges til Enden af Gjerningsordene, f. E. han slog-mig siges i et Ord. Dog kunne de med Forholdssmåordene også stå alene, f. E. mig slog-han. Ejestedordene ere heller ikke selvstændige Ord, men hænges til Enden af Navneordene. Resiprokke Stedord have Sprogene Mangel på, der siges f. E. *min Sjæl*, o. desl. for mig. — Forholdsformerne af Relativerne udtrykkes og på en original Måde således: Manden hvo jeg slog-ham ɔ: hvem jeg slog.

7) Gjerningsordene have atter en ganske egen Indretning, de have (undtagen i Ætiopisk) ingen Konjunktiv eller Optativ, men blot Indik. Imper., Infin, og Partisip, hvoraf dog de sidste to ikke egentlig kunne kaldes Modi, da hint er (i det mindste i Arab.) et verbalt Substantiv, og dette et verbalt Tillægsord. — Derimod have de en stor Mængde egne *Handlingsmåder* (meget upassende kaldte Konjugatsioner, da man ved dette Ord forstår de forskjellige Forandringsmåder, som forskjellige Gjer-

ningsord ere underkastede, ikke de fire Formforandringer, som et og samme Gjerningsord modtager) som udtrykke væsentlige Bestemmelser eller Forandringer i Gjerningen, hvilke andre Sprog betegne med egne Ord eller afledte Gjerningsord, f. E. slå, lade en slå, slå stærkt, slås, slå sig selv, ville slå o. desl. Af sådanne *Handlingsmåder* gives i Hebraisken, Kaldaisken og Syrisken fornemmelig 4, i Ætiopisken 10 (?), i Arabisken 13. Hver af disse har (to Aorister eller) Præter., Futur. og Imperativ. Passivet omfatter ganske fuldstændigen de samme Handlingsmåder som Aktivet, forsåvidt de kunne tænkes i passiv Betydning (Imper. og Inf. mangler). Derimod gives der i disse Sprog kun én Konjungatsion, og da de såkaldte uregelmæssige Gjerningsord afvige meget ubetydelig, naturlig og analogisk, de andre Tempora omskrives, er Fleksionen af de enkelte Handlingsmåder såre analogisk; også Nægtelsen udtrykkes med egne Småord.

8) Denne Mangfoldighed af Handlingsmåder i Gjerningsordene og de Afledsord, som deraf kunne dannes, må ellers tjene til at erstatte disse Sprogs Fattigdom i Orddannelsen; de have kun få Afledsord, men behjælpe sig ofte her med Omskrivninger og Sammenstilling af visse Ord, f. E. *Vejens Sön* ɔ: Vandreren, *et Æg af Sölv* o. desl.

9) Sammensætninger mangle de og næsten aldeles på Egenavne nær, de sætte för at udtrykke disse begge Substantiver ved Siden af hinanden, og det vi sætte foran sætte de alm. som Genitiv bag efter. De kunne altså umulig med et Ord udtrykke

sådanne Ord som: himmelblå, lysky, grundløs eller ugrundet o. desl.

10) Derimod have de egne Sammensætninger af Ord, der ikke i Henseende til Materie eller Betydning, men blot Form eller Stilling ere forbundne med hinanden; således hænges mange Forholdsord til deres Nomina og Bindeord, f. E. *og* både til Navneord og Gjerningsord.

11) Ordföjningen er meget simpel og naturlig, da Mangelen på Kasus i Nomina ikke tillader så dristige Inversioner, som ere hyppige i Latin og desl. Sprog.

Den hele østerlandske Sprogstamme, *hvis almindelige* Ejendommeligheder i det foregående ere fremstillede, deler sig i trende Underklasser, de nordlige, de mellemste og de sydlige Sprog, eller de *aramæiske, kananittiske* og *arabiske*. Men Folkestammen deler sig i mangfoldige mindre Stater og Stammer, som under mangehånde forskjellige Afvekslinger tumlede sig om med hinanden indbyrdes og med fremmede. Hint Sprog deler sig desårsag igjen i mangfoldige Dialekter.

De aramæiske dele sig i det østaramæiske eller a) *Kaldaiske*, og det vestaramæiske eller b) *Syriske*. Hint i Babylonien eller Kaldæa og Assyrien, dette i Syrien og Mesopotamien (Syrerne regne vel og Palæstina med til Aram, men blot fordi de under Seleusiderne bemægtigede sig det). Evfrat synes at have været den gamle Grændse mel-

lem disse, men under Seleuciderne udbredte Syrerne både deres Herredömme og Sprog over det meste af Mesopotamien. Forskjellen mellem begge Dialekter er stor og består, foruden nogle egne Ord og Betydninger, fornemlig i Vokalerne og Tonefaldets Plads. Den bredere talende Syrer siger *o* for *a*, og *av* for *o*, og sætte Tonen på den næstsidste, da den i Kaldaisken hviler på den sidste Stavelse. — Dialekter af det Kaldæiske ere:

Af det *Nordkaldæiske* eller *Masehiske* haves kun nogle Ord, især Navnene af en kaldæisk Fyrsterække i Babylon. Det *sydkaldæiske* eller *Babyloniske* har formodentlig vedligeholdt sig samtlig til det i det syvende Hundredår fortrængtes af Arabisken; så at det nu kun tales i nogle Landsbyer, især omkring Mosel og Diarbekr, hvor det dog er meget forblandet med Syrisk. *Assyrisk* var også en kaldæisk Sprogart, som ses af nogle Kongenavne; nu beboes Landet af Kurder, som tale en persisk Dialekt, men iblandt disse bo dog endnu en Del Agerdyrkere af allehånde kristne Sekter, som tale en med Syrisk beblandet kaldæisk Sprogart, som de selv kalde Chaldani. Dens grove Sprogart kaldes og Karkufisk ɔ: Bjærgsprog, så og Nabataisk ɔ: Bondesprog, måskje disse kunde anses som Efterkommere af de gamle Beboere. I Jødernes Udlændighedstid vante de sig til Kaldæisken, eller i det mindste blandede de Hebraisken dermed. Dog i deres Bøger ved og kort efter Tilbagekomsten haves kun enkelte Kaldaismer, men da de formodentlig fandt dette Sprog af

Embedsmænd, Krigsfolk og Kolonister indført i deres Land, så indførtes det også snart i deres Skrifter, således opkom en mere kaldæisk Dialekt, hvori haves nogle bibelske Bøger og Targumim eller Forklaringer, Parafraser. De ældste, især *Onkelos*, over Mose Bøger ere de reneste. Længst vedligeholdt denne Dialekt sig hos Jøderne og i de jødiske Skoler; den babylonske Talmud er skreven deri. — Men da Jøderne bleve bragte under Åget af de makedonisk-syriske Konger, og deres Land blev opfyldt med syriske Embedsmænd og Krigsfolk, så opstod henimod Jesu Tider det nyere eller *syrisk-kaldæiske*, det Kaldaiske efter syrisk Udtale. Af forskjellig Renhed i forskjellige Egne i de ældre *Tider* og *i* Jerusalem renest, på Landet og efter Byens Forstyrrelse grovere, som ses af den jerusalemske Talmud og Jonatans Targum, i denne og de senere Targumer er det fuldt af fremmede Ord. *Galilæisk* var den groveste af alle semittiske Sprogarter og nærmede sig meget til Syrisken. Denne grove Udtale af Hebraisken vedligeholdes af de polske og tyske Jøder, som skulle være fra Galilæa, hvorimod de spanske portug. Jøder, som følge den bedre og nu efter dem antagne Udtale, udlede deres Herkomst fra Judæa og Jerusalem. — Hint nykaldaiske vedbleve Jöderne at bruge, det forfaldt hos dem ligesom Kundskaber og Smag aftog, indtil de 1038 af Araberne bleve fordrevne fra Babylon, hvor de hidtil bestandig havde haft offentlige Skoler. De vendte sig nu til Spanien,

hvor de fandt bedre Optagelse af Araberne og af disses Eksempel opmuntredes til Iver for deres uddøde Sprog og Lærdom. De stifte nu her mange Skoler, hvor jødisk Lærdom snart blomstrer, de rense og forbedre deres Nykaldæisk, lempe det efter den nydannede hebraiske Sproglære; og sammensmæltede det i visse Måder med det gamle Hebraiske; således opstod den *rabbinske* Sprogart, som endnu er Jødernes lærde Sprog, hvorvel de følgende kristne spanske Kongers Forfølgelsesånd snart gjorde Ende på deres Lærdom i Spanien.

Det Syriske beherskede den hele nordlige Del af Aran fra Palæstina til Natolien og fra Middeldelhavet til, eller endog over Evfrat. Hvad man har af dette Sprog er yngre end Kristendommen. Fra de ældre Tider ved man blot om det, at det delte sig i flere Sprogarter, hvoriblandt den *Palmyrenske* er berømt, men ubekjendt på nogle gamle Indskrifter nær, som man i de nyere Tider har opløst. Under de makedonisksyriske Konger tabte det meget af sin Renhed ved indtrængende Græsismer; og endnu mere under de græske Kejsere; imidlertid opnåede det under disse sin mest glimrende Tidspunkt, og blev uddannet ved allehånde, dog især teologiske Skrifter, iblandt hvilke Efræm fra det 4de Hundredår fortrinlig udmærker sig. Tvende Hundredår senere udmærkede sig endnu Skolen i Nisebis og i Edessa, og i den *Jakob fra Edessa* ved Bestræbelser for den grammatiske Renhed, hvorover det således forbedrede Sprog kaldtes Edessena. Under de rå Araber forfaldt det også

og Sproget blev ikke alene opfyldt med en Mængde Arabismer, men fortrængt først i Stæderne, tilsidst endog på Landet, hvor det kun i nogle få Egne endnu tales. Som Almuesprog og Landsprog er det kun i nogle Dialekter brugeligt i forskjellige Egne. Renest og bedst tales det i Mesopotamien omkring *Raka* eller Edessa, Harran og nogle andre Steder. Mindre rent omkring Damask, på Bjærget Libanon og i mange andre Egne af det egentlige Syrien. Grovest og mest blandet er det hin Side Tigris, hvor det, som sagt, er sammenblandet Syriskkaldæisk. Det *Nabataiske* er ingen egen Sprogart, men det grove Bondesprog både blandt Kurder og Syrer. — *Sabierne* (Sabæerne) omkring Basra i den arab. Provins Lachsa og den persiske Provins Havisa, som ere Mohammedaner og en Bisekt af Sihitterne, der opstod i Enden af det 9de Hundredår, göre endnu Brug af dette Sprog. Deres Religionsbøger ere skrevne i en fordærvet syrisk Sprogart, som kommer den galilæiske nær, fordi de fordum skal have boet i Galilæa, og indeholder mange ghebriske Udtryk. — Det ældre Skriftsprog, som egentlig var Dialekten i Antiokien eller Komagene bliver endnu som Kirkesprog beholdt af forskjellige Religionspartier, især af Maronitterne (dog med nogen Afvigelse), Nestorianerne og de såkaldte Tomaskristne i Indien; omendskönt de to førstnævnte i det daglige Liv tale Arabisk, de sidste Malabarisk.

Den kananittiske deler sig atter i tvende Sprog, hvoraf vi have Lævninger tilbage: a) *Fønikisk*, som

kommer det Hebraiske nærmest af alle, og b) *Hebraisk.* — Nogle Mynter og Indskrifter er alt, hvad vi have af det fønikiske Sprog, der delte sig i to Dialekter, en renere palæstinensisk på Grændsen af Palæstina og en plattere syriskagtig på Grændsen af Syrien. — *Punisk* eller *Karkedonisk* var forplantet til Kartago fra Fønikien, og vedligeholdt sig endnu i Hieronymus's Tid kun, som han bemærker, ved Tidens Længde og fremmed Indflydelse meget forandret. Hos Plavtus findes 16 Vers, hvoraf især de 10 første skulle være kartaginensiske, de sidste 6 mest fordærvede og mistænkelige derimod lybiske, hvilket kunde være så meget rimeligere, som man i Kartago talde både Punisk og Lybisk, hvorfor Kartaginenserne hos Digterne kaldes bilingves o. desl.

Af *Hebraisk*, det er den kananittiske Sprogart, som herskede hos de fra kaldæiske Forfædre nedstammende Hebræer i deres Uafhængighed, have vi endnu kostelige Lævninger i deres hellige Bøger. Men til at disse kunde strække sig fra Moses til Maleachi igjennem et Tidsrum af 1200 År synes Forskjellen imellem de ældste og yngste alt for ubetydelig, hvorvel altid nogen; de nyere Tiders mest oplyste Fortolkere antage derfor, at intet er ældre end de af Samuel oprettede Profetskoler, hvor de mulig ældre Lævninger kan være omarbejdede og indklædte i den Tids Sprog. Forskjeller mærkeligst i Hjobs Bog, hvor Sproget er hårdt og råt og krydret med Arabismer. Var det be-

visligt at den var skreven af en Idumæer (eller Edomit), så havde vi i den en kostelig Lævning af den *edomittiske* Sprogart; ti hvorvel den efter nyere Undersøgelser synes at være fra Salomons Tid, så afviger dog Sprog og Foredrag så betydelig fra det Hebr., at det ikke vel synes at kunne være et Verk af en Hebræer, især da det ikke skildrer hebraiske Sæder og Kultur. Idumæerne holdt sig ellers længst i sin Selvstændighed, da de først 128 År för Kr. bleve betvungne af Joh. Hyrkanus. — I Dommernes Bog er Sproget udannet og provinsielt, under David og Salomon i sin bedste Glans, hvorpå det helder til sit Forfald; i de sildigere i og efter Udlændigheden skrevne *Bøger*, i de yngre Profeter, og de Salomon *urigtig til*skrevne Bøger er det blandet med Kaldæisk, hvortil det endelig rent går over. Men denne Forskjellighed er dog efter Naturens Løb ikke nær betydelig nok i så stort et Tidsrum. Da Jøderne 500 År efter forsynede deres Sprog med Selvlydsmærker var den rette Udtale allerede for 1000 År siden forsvunden, hvorfor de behjalp sig med den kaldæiske, deraf kommer det, at vort nuværende Hebraisk i Henseende til Punkterne nærmer sig mest til Kaldæisken, men i Henseende til Konsonanterne og Formforandringen mere til Arabisken. Så lidet som det Land var, hvor dette Sprog herskede, delte det sig dog igjen i Undersprogarter, hvilket ikke kunde være anderledes i et Folk, der var delt i flere Stammer. Især adskilte sig den

vesten for Jordan fra den østen for samme, der efter Udlændigheden blev mere bekjendt. Da den vestlige var herskende i Rigets Sæde og Hovedstad, så var og den den mest dannede, og Bogsproget. Denne kaldes den *judaiske* af de 10 Stammer, efter Delingen var *Efraims* den vigtigste, den udtalte som bekjendt *s* for *sh*, overhoved synes de 10 Stammer ligesom Galilæerne at have forvekslet Guturalerne. — *Samarisk* opstod af de ti Stammers (Samaritter efter Hovedstaden Samaria) Lævninger, der efter Bortførelsen bleve blandede med mangehånde fremmede Kolonister i Landet. Sproget nærmer sig Kaldæisk, men er endnu plattere og grovere end det syriske, det Galilæiske ligner det i Forvekslingen af Gutturalerne. Samarierne (Arab. *Semri*), hvoraf kun nogle hundrede Familier endnu ere tilbage, tale nu Arabisk. I deres gamle Sprog haves en Oversættelse af Mose Bøger, der ikke må forveksles med en hebraisk skreven med samariske Bogstaver.

Det *Arabiske* fordunkler aldeles sine Søstre og Slægtninger såvel i Henseende til det indvortes som udvortes, i Fuldkommenhed og Uddannelse, i Literatur og Indflydelse på den menneskelige Kultur, i Varighed og Udstrækning. I Rigdom og Skönhed kappes det med Græsken, i Korthed og Styrke med Latinen, i Velklang og Ynde med Italiænsken. Det er et Sprog, som i Originalitet og Renhed overgår de fleste andre. Videnskabsmanden finder her i alle Grene værdige og såre belönnende Gjenstande for sin Flid. Digtekunsten dyrkede de

i de ældste Tider med meget Held og stor Iver. Stammernes årlige Sammenkomst i Mekka og siden i Okkad lignede de olympiske. Her kappedes man offentlig i Smagens Verker, og med Sejren fulgte en udødelig Ære. Prisskrifterne optegnedes med Guld på grönt Silke og ophængdes höjtidelig til evig Ååmindelse i Mekkas Helligdom. Af slige Sange have vi endnu syv, som kaldes Moallakat. Deres Ånd er som Grækenlands ældste Skaldes. Naturen i sin Simpelhed og Kraft er i dem og flere gamle Digte tegnet med stærke Træk. Deres Gjenstande ere Heltemod, Skönhed, Ædelmod, Venskab og Gæstfrihed, som fortrylledes af Skaldene og maledes med liflige Farver. Den yngre Poesi er mere rundet og sirlig, den smager af finere Sæder, men er tillige noget mere svag eller mat. I prosaisk Veltalenhed stå de selv i de ældre Tider ikke tilbage. Hariri kaldes deres Cicero, og hans Samtaler kunne sammenlignes med Platos og Xenofons. — For Historien besidde de umistelige Skatte, især til Middelalderens og Asiens Historie. Ligeså henter Middelalderens Geografi sit Lys fra Arabisken, hvem kjender ej Bohaddin, Elmacin, Arabshah, og Abulfeda, samt Jordbeskriverne Edrisi og Alvardi o. fl. — Af Araberne i Spanien kom det første Lys i Filosofien i Evropa. Aristoteles og Plato læstes i Vesterlandene længe på Arabisk, først siden i latinske Oversættelser og meget sildig i Originalerne. — I Matematik kappedes Araberne med Grækerne, og oversatte tidlig deres bedste Skrifter. Algebra er aldeles en arabisk

Opfindelse. I Begyndelsen af 9 Hundr. udgav Ben Musa den første Afhandling om dette Æmne. Astronomien var fra umindelige Tider Natsionen en kær Syssel, og i de lykkeligere Tider dyrkedes den med Entusiasme, (deraf endnu de arabiske Navne på mange Stjærner). Alhazen, Albaten og Alfragan ere udødelige Navne i denne Videnskab. Lægekunsten dyrkedes med stor Iver, de traf ypperlige Anstalter til dens Fuldkommelse. Höjskoler anlagdes i Bagdad, Bassera, Damask, Aleksandrien o. fl. Stæder. De bearbejdede Naturhistorien, opfandt Kymien, en Opfindelse kanskje ligeså nyttig for Videnskaberne, som alle Grækernes tilsammentagne. De tvende for Menneskeslægten mest ødelæggende Syger, Kopper og Meslinger, bleve først i Henseende til deres rette Natur og Helbredelse kjendte og beskrevne af Araber. Dshafar (Geber), Razes, Ibn Sina, Ibn Rosch (Averroes) blive i Lægekunstens Årbøger udødelige. — Arabisk blev således det Bånd, som sammenföjede den gamle Verdens Kultur med den nyere, og da vor Verdensdel i Middelalderen lå nedsjunken i Vildhed og Mörke, da blomstrede under det arabiske Fyrstespir Snillet og Kulturen, og den første Morgenrøde for Evropas lykkelige Tider var Gjenskin deraf. Og dog ligge större Delen af det arabiske Snilles Fostre begraven i Evropas og Asiens Bogsamlinger, kuns en ringe Del er ved Trykken bekjendtgjort, og dette ikke altid med tilstrækkelig Nöjagtighed og Granskning. Måtte dog denne fortræffelige Literatur dyrkes med samme Ombyggelighed, som

den græske og latinske, med hvilke den udgör et så skönt Kløverblad. Alle tre skylder Evropa uendelig meget, alle tre tage Tråden op efter hinanden, og de evropæiske Sprog (Italiænsk, Fransk, Engelsk, Tysk) fulgde næsten umiddelbar efter i Raden. — At dette Sprog endnu i Arabien tales i samme Simpelhed og Renhed, som i de ældste Tider, og altså i flere Tusindår har vedligeholdt sin oprindelige Beskaffenhed og Renhed, er noget såre mærkværdigt og så sjældent, at det næsten skulde synes utroligt, dersom ikke de ubedrageligste Vidners Skrifter fra de forskjellige Tidsaldre beviste det uimodsigelig; men en ædel Natsionalfølelse hos Araberne gav tidlig deres eget Sprog og egne Sæder et Værd, som udelukke alt fremmed. *Landets* Beliggenhed bidrog og meget, på tre Sider er det omgivet af Hav, på den fjerde af en brændende Sandørken. Dette tilligemed den medfødte Tapperhed og de simple Sæder gjorde det utilgængeligt for enhver Erobrer, hvorved Sprogene især synes at blandes og udarte. — Den störste Erobrer derimod, som kanskje har levet i hele den gamle Verden, og hvis Vælde endnu i Dag strækker sig næsten over Halvparten af den beboede Jord, udgik fra denne Halvø. Muhameds Djærvhed og *Snille* ophöjede Araberne over alle Samtidens Folkeslag, han stiftede i Begyndelsen af 7de Hundr. en Stat, som uden Rom ej har haft sin Lige, og en Religion, som af den halve Menneskeslægt endnu betragtes med hellig Ærefrygt. Hans Efterfølgere udbredte sin Magt og Sprog fra In-

dien til Marokko og Spanien, og i de fleste af disse Lande tales det endnu. Som lærdt Sprog og Religionssprog strækker det sig til de fjærneste Lande, så vidt som Islam når; og endnu strækker dets Vælde sig fra Atlas indtil Tigris; det udgör væsentlige Dele af Tyrkisk og Persisk, hvilke dele sig i mange Underarter. At det i så uhyre lang Tid, så vidtudstrakt Rum, og så mangfoldige Grader af Kultur, som Folket er gået igjennem, ikke kan mangle på mangehånde Sprogarter giver Sagens Natur selv. De vigtigste ere den egentlige Arabisk, Mavrisk, Ætiopisk, Mapulisk, ja der gives mange arabiske Sprogarter, såvel i det østlige som nordlige Afrika, der næppe ere bekjendte af Navn, og om hvilke man blot overhovedet véd, at de aftage i Renhed jo længere de bortfjærne sig fra Kilden, og jo mere de ere blandede med andre Folk og Sprog.

Arabisk i indskrænket Forstand delte sig tidlig i to Sprogarter, der dog kom hinanden meget nær: Den *hamjariske* og den *koreiske*, hin i den østlige Del, især i Jemen, denne i det vestlige Arabien, især omkring Mekka. Hin var ved Handel, Kultur og Kunstflid fortrinlig uddannet, denne berömt, fordi den koreiske Stamme havde Opsyn over det hellige Hus i Mekka, blev siden, ikke så meget formedelst sin indvortes Fortrinlighed, som formedelst Koranen og Mohameds Sværd, den herskende både som Bogsprog og som Hofsprog; at disse to meget uddannede Sprogarter tilligemed flere mindre betydelige smæltede sammen til at ud-

göre et eneste helt Sprog, er formodentlig, foruden den udbredte Kultur, Videnskabelighed og Handel, som vel og kan have beriget den med en Del fremmed, den vigtigste Grund til den forbavsende Rigdom, hvori Arabisken overgår de fleste, om ikke alle bekjendte Sprog, hvorvel noget herom vel kan være Overdrivelse. Snart forbedredes og forfinedes den af den gamle Verdens höjere Kultur, da de ædle Kalifer af Abbas Stamme kappedes om at få Grækenlands Mesterverker oversatte på dores Mål, og de indskrænkede sig ikke til at opmuntre, men de oplivede disse Sysler ved eget glimrende Eksempel, og næppe skal noget Folks Årbøger kunne opvise så mange Fyrster, som med den Iver og det Held selv have dyrket *Videnskaberne*. De indrettede lærde Selskaber for disse og alle andre Slags videnskabelige Sysler, og heraf have vi endnu dyrebare Lævninger. Sprogets Granskning blev nu og et vigtigt Formål for de lærdes Bestræbelser, og intet af de gamle Sprog har så skönt et Forråd af Ordbøger og Sproglærer forfattede af indfødte, som det arabiske *). Men med Kalifatets Forfald afblomstrede også den arabiske Literatur og under Osmannerne kom det forrige Barbari tilbage iblandt Folket.

Man lod sig forlede til at påtrænge Sproget fremmede Love, og af det græske at erstatte det,

---

*) Kun Skade at de valgte de mådelige græske Sproglærer til Mönstere og ikke lode sig nöje med at samle og beskrive.

hvad det synes at mangle, f. E. Kasus o. desl. således opstod det såkaldte Koransprog, hvis skolerette Læsen selv indfødte Araber måtte lære*). — Det levende Sprog tog imidlertid ingen Del i disse Påfund, men gik, eftersom Kultur og Omstændigheder forholdt sig, sin Gang uafhængig fort. Hvor Smag og Videnskaber blomstrede dèr dannede sig, som under slige Omstændigheder bestandig plejer at skje, en vis forædlet Dialekt for den finere selskabelige Omgang, som nærmere lempedes efter Koranens Sprog; ti alle senere, såvel gode som slette Forfattere, efterligne den idelig, hentyde på den og anføre den. Det blev da den såkaldte *Nyarabisk*, som såre lidet adskiller sig fra det gamle, når man undtager Sproglærernes tomme

*) Araberne vare de første af Østerlænderne, som bearbejdede sit Sprog grammatikalsk, men efter Grækernes slette Mönstre, og selv endnu slettere. Siden efterlignede Jøderne atter dem i Mitten af 10de Hundredår og gjorde det endnu slettere, så at de østerlandske Sprogs Grammatikker bleve opfyldte med allehånde Griller og pedantiske Dårskaber. Ikke desmindre byggede de kristne Sproglærere fort på denne Grund efter Videnskabernes Gjenoprettelse, ja formerede endog undertiden de jødiske Grillenfængerier med ny; indtil endelig det østerlandske Sprogstudium med Alb. Schultens fik en noget bedre Skikkelse, hvorvel endnu meget er tilbage at forbedre, f. E. den Urimelighed, at alt skal afledes af et tostavelses Gjerningsord; og om intet sådant findes der vil lade sig tvinge, da opdigtes et, f. E. *ab*, en Fader, af *abah*, voluit, *ben*, en Sön, af *banah*, ædificavit, *kol*, alle, af *kalal*, circumedit o. desl.

Påfund i Almuesproget; derimod deler det sig her som til alle Tider og i alle Lande i en Mængde Undersprogarter, som afvige efter Klimat, Jordbund, Levemåde og Kultur. Behageligst og bedst tales Arabisken af de øvre Klasser i Jemen og på den sydlige Kyst, dernæst i Bagdad og Kairo, råest i Syrien, dog her bedst om Damask. I Mekka er det ikke så rent eller ublandet, formedelst de mange fremmede Pillegrimme.

Mavrer kalder man vel egentlig de i Stæder boende Araber i Modsætning mod de nomadiske Beduiner, men især er det dog Beboerne af de såkaldte barbariske Stater ved Middelhavet, der forstås under dette Navn. Da de nedstamme *umiddelbar* fra Araberne i Asien, så kommer *også* deres Sprog i Skrifter og den dannede Omgang Nyarabisken meget nær; dog har det mavriske også sine Egenheder og Afvigelser i Udtalen, især med Selvlydene. Totallet og Hunkönnet ere her sjældne. Det *Maltesiske* Almuesprog er vel meget blandet af de forskjellige Natsioners Sprog, der have besiddet Øen, men skal dog i Hovedsagen være en arabisk Dialekt.

Ætioper er et uegentligt Navn på en gammel arabisk (kushittisk) Koloni i Ætiopien, de kaldes og *Habyssinier*, ɔ: et blandet Folk, eller *Aksumitter* af deres gamle Hovedstad Aksuma; selv kalde de sig *Ajazjan* (og deres Rige Géz). Ligesom Folket nedstammer og Sproget, som ses ikke blot af enkelte Ord, men af den hele grammatiske Bygning, fra Arabien; men da de tidlig skilte sig

fra Moderfolket, da sammes Sprog endnu var råt og udannet, og da de ikke fulgde sammes Kultur, så har *Ætiopisken* også beholdt et meget råt Udseende, og er formedelst de mange Medlyde et af de hårdeste i Verden. Det deler sig især i tvende Sprogarter: *Gézisk*, eller egentlig *Ætiopisk* i Kongeriget Géz (eller Tigre), som længe var Rigets Sæde; hvorvel dette har optaget meget Ariansk, og har fem Medlyde, som de øvrige østerlandske Sprog mangle, så nærmer det sig dog iøvrigt meget Arabisken. Men da en anden Linie af Kongeriget Amhara besteg Tronen, så kom *Amharisken* isteden, og det forrige blev blot tilovers som Kirke- og Bogsprog eller lærdt Sprog, og som Almuesprog, altså en Del forandret, lever det endnu i Géz og nogle andre Egne. (Lesan-Ghaaz, lærdt Sprog; lesan Mutzaph, Bogsprog, modsat lesan-Neghus, det kongelige Sprog, som Amharisken kaldes.) Omendskönt mer end Halvparten af Ordene i Amharisken ere ætiopiske, så afviger det dog så såre meget i Udtale- og grammatisk Indretning, at det næppe kan kaldes en østerlandsk Sprogart. Det har 33 enkelte Bogstaver, hvoriblandt 7 mer end Gézisk, dog bruges den ætiopiske Skrift (fra venstre til höjre). Navneord inddeles ikke efter Kön. Böjningen har tvende Tal, og er meget simpel, da Flertallet altid dannes ens og bégge Tals Kasus atter på samme Måde. I Gjenstf. hænges et Bogstav bag til Ordet, i Ejef. og Hensf. sættes et foran. Det har kun fire af de østerlandske Handlingsmåder i Gjerningsordene; men hver af

disse indbefatter Nutid, Fortid, betinget Fremtid, byd. Måde og Nf. — *Kankamisk* er en Underart af Amharisk. Man har nogle Bibelstykker oversatte i disse Sprog.

Mapúlisk tales af de Morer eller Araber, som i stort Antal have nedsat sig på Malabar- og Koromandelkysten i Indien.

Die Etrusker. Vier Bücher von K. O. Müller, eine von der Kön. Preuss. Akad. der Wiss. gekrönte Preisschrift; Breslau 1828. 2 Bind.

(Literaturbladet Nr. 34—35.)

Dette Verk afhandler et af Oldtidens mærkeligste Folk, som man dog hidtil har haft såre utilstrækkelig og usammenhængende Kundskab om: og man må tilstå, at her findes samlede, ordnede og bearbejdede med stor Flid og Lærdom, hvad Efterretninger Tidens Tand har levnet os om dette Folks Oldsager og Historie, uden at Forfatteren dog har gået for dybt ind på Ordforklaringens Enemærker, eller holdt sig for meget til Kunstmindesmærkerne. Af Fortalen ses at denne Udgave er en Omarbejdelse af det oprindelige Verk; i Forerindringen handles om Kilderne til den etruriske Oldkundskab, dernæst følger en Indledning om Folkets Historie; endelig handles i

første Bog om dets Landbrug, Kunstflid og Handel, i den anden om Etrurernes offentlige og huslige Liv, i den tredie om deres Religion og Spådom, i den fjerde om deres Kunster og Videnskaber, hvorpå Verket sluttes med Forklaring over en vedföjet Kobbertavle, der især indeholder Prøver af etrurisk Skrift, nogle Tillæg og et Register. Indledningen om den etruriske Historie begynder med en for Sproggrænskere yderst interessant Undersøgelse i 1ste Kap., *om det latinske Sprogs Oprindelse,* der henføres til to Hovedsprog: 1) *Sikulisk,* som antages for en græsk Sprogart, og 2) *Aborigínernes Sprog* eller *Avsonisk,* som anses for væsentlig forskjellig fra Græsk, skönt vel mulig, længer ude beslægtet dermed. Denne Anskuelse er uden Tvivl den rette, og denne Avsonisk har muligen hørt til den gotiske Sprogklasse, da så mange af dé lat. Udtryk, som ikke ere græske, åbenbar ere gjermaniske eller skandinaviske; f. E. *habeo* =t. *ich habe*; *facio*.=fris. *makie*; *Venus* =isl. *væn*; *clypeus* =isl. *hlif*; *vus*, *vad-is* =sv. *vad*; *rex* =isl. *rekr*, f. E. *Friðrekr*, Frederik. Dog måskje man, foruden hine to Hovedbestanddele, endnu kunde tilföje to mindre betydelige, nemlig det keltiske og det puniske.

Forfs. mange skarpsindige Sammenstillinger og Bemærkninger ville blive for vidtløftige her at gjennemgå. Stundum stemme de overens med mine Formodninger i Bogen om det isl. Sprogs Oprindelse, f. E. om Stedsformen (Localis) i Latinen jf. min nysanførte Undersøgelse S. 210. o. fl. St.

Undertiden skulde ét eller andet kunne indvendes f. E. S. 22, hvor Forf. anser det for en fra Græsken afvigende Måde, at danne Fremtidsformen i Lat. ved et indskudt *b* isteden for *s*; han synes altså ikke klart at have indset, at *b* er blot et Velklangsindskud, for at opfylde Gabet imellem Gjerningsordets og Endelsens Selvlyd, og at denne Dannelsesmåde altså svarer ganske nöje til den i Gr. såkaldte sammentrukne eller attiske Fremtid, som er en blot Afændring af Nutiden. Ligeledes sst. hvor det lat. Fortids Dannelse med *v* modsættes den græske med *κ*; dette *v* er nemlig atter blot indskudt, for at opfylde Gabet; og Dannelsen svarer til den græske såkaldte perfectum 2dum og til de gotiske Enstavelsesdatider, jf. min Unders. *S. 272.* Fremdeles sst. at Latinen så ofte indskyder *r*, *s*, *ss* mellem Roden og Endelsen i Tidernes Dannelse. Men i det mindste hvad *r* angår, så udgör dets Indskydelse ingenlunde nogen væsentlig Forskjellighed fra Græsken; ti det er enten 1) en tilfældig Måde, der i Lat. utallige Gange bruges for at opfylde et Gab mellem 2 Selvlyde, der i Græsken derimod heller sammentrækkes; f. E. *stares* *ς̔ςαης* ligesom *Musarum* *Μȣσαων*, *narus* *ς̔νυος*, *generis* *ς̔γενεος* o. m. fl.; eller 2) en blot Dialektudtale for v, f. E. *stare* *ςηναι*, ligesom vort *revse* på Svensk kaldes *nepsa* o. desl. På Armenisk endes Navneformerne på *l*, og det er bekjendt nok at disse tre Bogstaver, *r*, *l*, *n*, uendelig ofte forbyttes i nærbeslægtede Sprogarter. L. 23 i Anmærkn. forkaster Forf. min Formening, at den græske Lide-

form på *μαι*, *σαι*, *ται* egentlig er tilbagevirkende, så at *μαι* kan antages at stå for *με* eller *μοι* o. s. v.; jeg skulde intet have herimod, da Sagen er meget dunkel, hvis han på nogen rimeligere Måde kunde vise, hvorledes disse Endelser ere komne til at udtrykke det lidende Begreb; men jeg finder slet intet Forsøg hertil, uden i det almindelige Udtryk, at Grækerne ingen Medlyd tilföjede i Lideformen, men udmærkede den blot ved Afændring i Selvlydene. Dette kan ingenlunde tilfredsstille Tænkeren, da der slet ingen Grund öjnes, hvorfor en Selvlyd mere end en anden skulde udtrykke et lidende Begreb; derimod synes mig, f. E. den 1ste Persons handlende Endelse *ω* meget naturlig at kunne udledes af Nævneformen *εγω*, *jeg*, f. E. *φερω* isl. *ek ber* eller *ber-k*, og derimod dens lidende Endelse *-μαι* af *με*, *mig*, f. E. *φερομαι*, *jeg (eller man) bærer mig*, d. e. *jeg bæres*, isl. *ek bersk* (for *ek ber sik*, med det tilbagevis. *sik* för alle 3 Personer, ligesom i Slavonisk og flere gamle Sprog); eller også *bero-mk* for (*ek*) *ber mik*, *buðumk* for (*maðr*) *bauð mèr* o. desl. Dette *bero-mk* synes mig endnu at måtte jævnføres med *φερο μαι* både i Henseende til Betydning og Oprindelse. Hertil kommer at de tilsvarende Endelser i Sanskrit ligefrem ere *-e*, *-se*, *-te*, og deres Betydning egentlig tilbagevisende, ligesom det overhovedet er bekjendt nok, at *αι* og *ε* afveksle, f. E. nys *ςηναι* *stare*, og at der, som sagt, ej synes at kunne optænkes nogen anden Grund til den lidende Betydningsforbindelse med disse Endelser. Endnu en liden Be-

mærkning, som man næppe kan bifalde, forekommer i Anm. 34, nl. at de lat. Tillægsformer på *-ndus* svare til de græske Tillægsord på *-ειvος*, f. E. *timendus* til δειvος, frygtelig; de lat. i To. på inus svare vel til de græske på ειvος, og de lat. Tf. på *-ndus* er, intet andet end en Afændring af dem på *ns* for *nds* eller *nts*, hvorfor også alle de tilsvarende Tf. i alle de gotiske Sprog indeholde to Betydninger, en handlende og en lidende, f. E. i Dansk *en (hårdt) blæsende Vind* (d. e. som blæser) og *et blæsende Instrument* (d. e. som blæses). I Tysk haves også endnu en dobbelt Form svarende til Latinen, skönt med noget anderledes bestemt Betydning såsom:

tim-ens (for tim-ents), tysk *ein fürcht-ender* (for *fürcht endr*)

tim-endus (U. *tim-ende*), tysk *der* (*zu*) *fürcht-ende*. Enhver vil indse at begge disse Former svare til de græske Tf. på *-ᾶς* for *αvτς* f. E. ςας (for ςαvτς) lat. *stans* (for *stants*) og *standus*, (hvoraf *resistendus*), holl. *staande*, tysk *stehend* o. s. v. — Overilet er vel også Slutningen i Anm. 63, at da *inquit* svarer til *ενεπε*, så er dette ikke sammensat; ti den sidste Stavelse i *in-quis*, *in-quit*, svarer vel ligeså åbenbar til det angels. *cvist*, *cviþ*, siger, kvæder, og synes altså klarligen at være sammensat =*be-synger*, *om-taler* o. desl. — Sid. 36 tvivler Forf. om den oskiske og oldlat. Redskabsform på *-od* har fundet Sted i Gr.; han er altså ikke faldet på, at den svarer til den græske Endelse -ϑεv, isl. *-aðan* sanskr. *-át*, hvilket rigtig nok fattes i Schmidthen-

ners temmelig upålidelige Ursprachlehre S. 156, skönt et løst Vink derom er henkastet S. 98.

Men uagtet Forfs. Jævnførelser således undertiden synes mangelfulde, hvor Oplysningen burde hentes fra de gamle gotiske Sprog, så ere de derimod såre heldige, hvor det gælder de gamle italiske Tungemål eller og de keltiske. Stundum ere dog også her de tilsvarende Former undgåede ham, f. E. S. 29, hvor der anføres at *ad* også hed *ar*, omtales hverken, at den første Form er det nord. *að*, f. E. dansk *Ad-gang*, lat. *ad-itus*, ej heller at den anden er det keltiske *-ar*, f. E. *Armoricum* af *ar more*, lat. *ad mare*: stundum vel forfejlede; f. E. (S. 38) det oskiske *ungulus*, en Ring, hænger vist ikke sammen med *ungvis* (som er isteden for *nugvis*, gr. ονυξ, *ο-νυχ-ος*, russ. *nogot'*, isl. nögl), men med *uncus*, *aduncus* o. desl. Forskjelligheden imellem det etruriske og umbriske, og derimod dettes Overensstemmelse med det latinske (altså vel endnu nærmere med det gamle oskiske) udvikles meget skarpsindig. Ved de umbriske Ejeformer på *-ar*, *er*, (S. 54) havde det dog været værd at bemærke, at Ejeformsendelserne *ar*, *r* høre til de allersædvanligste i Islandsken, f. E. *allrar borgarinnar*, totius civitatis; *Danmerkr*, Daniæ o. s. v. ligesom det isl. *frum-*, angels. *forma*, første, meget nöje stemmer overens med det S. 57 i Anm. anførte *prum-um*, primum.

S. 58 kommer Forf. først til det egentlige Etruriske; i Følge ham er vor Kundskab om dette Sprog yderst ringe eller slet ingen, ikke en Gang

så megen, at vi kunne sige, til hvad Sprogklasse det har henhørt, men kun at det er afstikkende forskjelligt fra alle de italiske Oldsprog, sönden for Tiberen. Jeg har med et Slags Vemodighed læst denne Dødsdom over den berömte *Lanzis* Undersøgelser, som han dog har udført med så megen Lærdom og Sindighed, og hvori han har troet at forklare så meget af det etruriske Oldsprog; ikke desmindre må man tilstå vor Forfatter, at Lanzi gik ud fra en Fordom, den nemlig, at alle de etruriske Ord og Former måtte hælde enten til det græske eller til det latinske, og af et af disse Sprog mer eller mindre tydelig lade sig forklare; thi de kunne jo ligeså vel være at forklare af det galliske eller oldtyske; dog Forf. søger S. 68 at vise, at de hverken som W. v. Humboldt har formodet, ere iberiske, ej heller, som Adelung i Mithridat har påstået, keltiske, eller endelig, hvad man også kunde gætte på, gjermaniske. Imidlertid har han ikke dermed afvist alle de evropæiske Sprogfamiliers Fordringer på Slægtskab med Etrurisken: adskillige af de besynderlige Egenskaber ved dette Sprog, han anfører, gjenfindes nemlig endnu i de *finniske* Tungemål; såsom S. 58 at Etrurisk fattes *b, d, g*; just det samme er Tilfældet i Finsk, f. E. *leipä*, libum, *pelko* en Blæse-bælg. S. 59—60 at Tonen bestandig falder på den første Stavelse af Ordet, hvilket tydelig skönnes af fremmede Navnes Etrurisering; i Vhåls Gramm. Fennica hedder det S. 4 accentus semper primam syllabam occupat. S. 70 Anm. 158 at Etrurerne vare af lav Statur, med

store Hoveder og korte, tykke Arme; dette ligner vel ikke de egentlige Finlændere, men des mere de nordligere Lapper og de andre finske Stammer i det indre af Rusland. Det torde altså til videre ikke anses for urimeligt, at henføre Etrurerne til den skytiske Folkeæt, hvoraf enkelte Stammer, som bekjendt, i Oldtiden boede meget sydlig; men de henhøre rimeligvis, ligesom de alt på italisk Bund bosatte Veneter, nærmest til de illyriske Stammer, af hvis Sprog man i det arnavtiske eller albaniske endnu har en Lævning, skönt meget blandet med Nygræsk, Italiænsk og Tyrkisk. At dette Sprog står i Forbindelse med de keltiske og tillige med dem indeholder mærkelige Overensstemmelser med de finniske Sprog, er alt bemærket af C. G. v. Arndt.

Således åbnes der os dog en rig Kilde til at øse etruriske Forklaringer af, og man vil uden Tvivl ved at følge dette Spor snart komme til at forstå ligeså meget af det etruriske som af de oskiske og umbriske. At det albaniske, eller et meget nær beslægtet Sprog (det etruriske?) har afgivet en Del enkelte Ord til Latinen synes iöjnefaldende; f. E. lat. *cælum*, alb. *kiel*, Himmel; lat. *facies*, alb. *faki*, Ansigt, o. fl.; ti at disse Ord ikke omvendt ere komne fra Italien til Albanien, sluttes deraf at den ældgamle Lyd af *c* som *k* her er beholdt, hvorimod de samme Ord i Valakkisk, hvor de ere indførte af Rommerne, hedde: *ceriu* og *façä* (der udtales *čeriu* og *fatsä*). Det albaniske har ellers og en Del af de Egenskaber, vor Forf.

har fundet hos det etruriske; såsom: 1) Sammenstød af hårde Medlyde; alb. *chasm*, Fjende; *likstü*, slet, ond. 2) Bortkastelse af Endelsen, *us*, *es*, *is*, *s*. o. desl.; alb. *fik*, Figen; *pak*, Fred; *mi*, Mus, og det især påfaldende i Navne, der helst endes på Selvlyde; alb. *Heróde*, *Joanne*, *Júda*, *Abraami*, *Solomoni*. Dog 3) endes Hunkönsord på *a* (S. 62); alb. *grua*, Kone; *mäma*, Moder; *Maria* o. s. v. Af Ord og Former, som kunde bestyrke denne nære Forbindelse imellem det etruriske og albaniske (eller i Almindelighed den skyttiske Sprogæt) vil jeg blot tillade mig at anføre, at det besynderlige etruriske Udtryk *ril*, År (S. 64) muligen turde være det alb. *diel*, Sol; og Mandsnavnet *Fel*, (*Velius*), kunde have sin Oprindelse af alb. *välá*, finsk *veli* en Broder, hvoraf også Navnet *Vili*, som en af Odins Brødre førte, synes at burde forklares. Porsena, den etruriske Konges Navn, af alb. *porsi*, en Befaling, *porsiti*, han befalede, o. s. v. rimeligvis med samme Endelse, som findes i *Ras-enaj*, Etrurer. Endestavelsen *al*, som (S. 63) tilkjendegiver Herkomst, ligner det laplandske *alge*, Sön, finlap. *allo* (E. *alo*), Hjem, Familie. Endelsen *-m*, som (S. 63) formodes at betegne Gjenstandsformen, er vel det lapl. *-m* eller *-b*, čeremiss *-m* og måskje den alb. Gjenstandsendelse *-ne* f. E. *mämene*, matrem; *-si* er endnu sikrere Hensynsformens Mærke; i Alb. findes *-sy* eller *-sö* i sådanne Tilfælde, f. E. *mämesy*, matri. Hvad der fremdeles bestyrker denne Anskuelse meget, er, når man, ved et Blik på det gamle Italienskårt, bemærker hvorledes Etrurerne

først i de senere Tider ved en indtrængende Sværm Galler synes adskilte fra Veneterne, og på den anden Side ved de rimeligvis fra Epirus indvandrede Sikuler, Umbrer, o. s. v. ere drevne mod Vesten over Tiber, måskje til samme Tid, som Liburnerne fortrængtes til det sydligste Italien.

Dette synes at give en så klar og rimelig Udsigt over Slægtskabet imellem alle Folkestammer i det gamle Italien, som vist nok langt må foretrækkes for dèn, Adelung og Vater have opstillet i andet Bind af Mitridat (S. 450 fgg), hvor Illyrer og Veneter regnes til den frygiske (eller trakiske) Folkeklasse, og Etrurerne göres til et ganske eget Folk, uagtet de, (S. 455), modsigende nok, udtrykkelig udgives for Galler, udvandrede fra Rætsien. Vor Forf. hælder til den sidste Mening (1, 163), skönt han ikke anser dem for Galler; men at betragte dem som en Fortsættelse af Veneterne, så at sige, er jo allerede i Følge Beliggenheden sandsynligere, især da de dog alligevel i Sprog og Sæder vare så forskjèllige fra Gallerne, at de umulig kunne have dannet en sammenhængende Kæde med disse. Der gives og, for at udføre den ovenfremsatte Ytring lidt nöjere, i Beskrivelsen over Gallernes Indtrængen i Overitalien hos Livius (5te Bog 34 Kap. fg) så mange tydelige Spor, til at de för den Begivenhed opfyldte det hele Rum imellem Apenninerne og Veneterne lige op til Alperne, i det mindste som Grundbefolkning, at jeg undrer det ikke er faldet nogen ind tilforn, at henregne dem til Veneterne. Dèt hedder udtrykkelig, at

Gallerne først overvandt *Tuskerne* i et Feltslag, ikke langt fra Floden *Ticinus*, som fra Norden af falder i Po, hvorpå de gik videre, og anlagde Mejland; efter dem kom en anden gallisk Stamme, Kenomanerne, som indtog Landet lige til Veneternes Grændser, hvor tilforn *Libici* boede. En tredie Sværm nedsatte sig ved *Ligures Lævi* (d. e. de på venstre Side af Po boende Ligurer) i Nærheden af Ticinus. Derefter kom Bojer og Lingoner til, og nu havde de hele Landet inde imellem Alperne og Po hen til Veneterne. De sidstankomne gik nu over Po, og fordreve dels Etrusker, dels også Umbrer, der følgelig hverken vare Etrusker eller Galler, og nedsatte sig mellem Po og Apenninerne. Endelig ankom Senonerne, *de sidste* af dem alle, og indtoge Landet bag Etrurien, imel- Apenninerne og det adriatiske Hav. Det atter sönden derfor beliggende Land, *Picenum*, var beboet af Umbrer og Liburner (vor Forf. S. 145), dog til en Tid temmelig fuldt af etruriske Nybygder, hvoriblandt *Hadria*, som har givet det adriatiske Hav Navn, især var berömt, og lå temmelig sydlig, næsten lige ud for Sydspidsen af Etrurien. Betragte vi nu Kårtet efter denne Skildring, så ville vi indse, at det hele Overitalien, på Ligurien og Venetsien nær, har været beboet af Etrurer; ti de Umbrer, som tilligemed Etruskerne bleve uddrevne af Lingoner og Bojer, have vel kun været enkelte Nybyggere i Landet, og de Libiker, som fordreves af Kenomanerne, vare vistnok en etrurisk Stamme, ikke, som vor Forf. vil, en ligurisk.

Dette slutter jeg deraf: 1) at Livius ikke nævner til hvad Folk de henhørte, hvilket var unødvendigt, når de henhørte til den sædvanlige Befolkning i Landet; 2) af Benævnelsen *Ligures Lævi*, som ikke udstrækkes til dem, men anføres dog tæt efter, og hvorved altså Libikerne tavst synes ligefrem at udelukkes fra det liguriske Folk. Ellers vare de nemlig også *Ligures Lævi*; i det mindste vilde en Historiker som Livius vist ikke have undladt, at anføre med et Par Ord, at der dog vare flere Ligurer gåede over Po, hvis så havde været. For øvrigt kunde meget vel Nybygder af Ligurer, Galler og Umbrer forefindes i Etruriens Land för Gallernes Erobring, da man må tænke sig den etruriske Befolkning tynd og adspredt, nærende sig af Landets Frembringelser, uden synderlige Stæder eller Borge, betydelig Krigskunst eller fast borgerlig Indretning. Denne erholdt de først sönden fra til Søs med ankomne Fremmede, som Forf. lægger for Dagen i næste Kapittel; og derfra udbredtes den op i Landet, hvor den ene Stad stiftes efter den anden eller fratages Umbrerne, så det ved et flygtigt Blik på Begivenhederne kunde se ud, som om hele Folket var kommet til Søs, og havde udbredt sig fra Sönden mod Norden. Liburnerne derimod synes ankomne lige over Håvet fra Illyrien, og at have forefundet Umbrer, rimeligvis en pelasgisk Stamme fra Epirus, tilforn nedsatte i Landet Picenum, men ikke at have været stærke nok til at holde sig i Besiddelse af den Kyststrækning, de indtoge. Der synes altså at være

al (filologisk og historisk) Rimelighed for, at Etrurerne have udgjort den fjærneste og mindst dannede Stamme af Illyrerne, som foran Veneterne indvandrede i Italien og i lang Tid stod i umiddelbar Berørelse med disse, men adskiltes fra dem ved indvandrende Galler; at derimod Liburnerne ere komne ad en anden Vej, og ikke kunne antages for nogen Fortsættelse af Veneter eller Etrurer, skönt ligeså vel Illyrer af Oprindelse. Overensstemmelsen i Religion og Borgerindretning hos Etrurerne og de andre illyriske Folk kan derimod ikke væntes at være betydelig; da den, som sagt, er kommen til Etrurerne uden fra. De Overensstemmelser med den oldnordiske Gudelære, man vil have fundet hos Etrurerne (f. E. *Roquefort-Flaméricourt de l'état de la Poésie française dans les 12 & 13 siècles* Anm. S. 47), kunde endog være lånte af Avsonerne, længe för de tyrreniske Pelasgers Ankomst til Søs. Den Folkeklasse af den skyttiske Æt, vi her have antaget, skulde måskje kunne kaldes *den adriatiske*, i Følge dens ældste bekjendte Bopæl rundt om det adriatiske Hav, og til denne adriatiske Folkeklasse blive at henføre de enkelte Folk: Illyrer, Liburner, Veneter og Etrurer. At den virkelig henhører til den skyttiske Folkeæt (Rase) hindres ikke derved, at Sproget i adskillige Henseender synes meget forskjelligt fra Finsk; ti man må betænke, at der også er såre megen Forskjel imellem Sprogklasserne af den japetiske Æt, men vel endnu langt mere imellem dem af den skyttiske, efterdi der bestandig har hersket

langt mindre Samkvem imellem dens mange Småstammer, endogså de nærmest beslægtede. Den som finder det her fremsatte om Etrurernes Oprindelse og Slægtskab rimeligt, vil heri finde en ny Bestyrkelse for det i Literaturbl. (Nr. 3, S. 18) yttrede, at denne vidt udbredte og adspredte, men just derfor svage Folkeæt, har udgjort den alleræld ste Befolkning af næsten hele Fvropa.

Men da det vilde føre os altfor langt, at gjennemgå nærværende Bog således i hvert enkelt Moment; ville vi kun i Almindelighed bemærke, at den historiske Del især synes at trænge til Forbedring, nl. til lidt nöjere Udførelse og klarere Fremstilling. Dette har sin Grund deri, at det historiske Afsnit senere er tilsat som Indledning, og derfor ikke har fået den udførlige Behandling som det øvrige, men et Folks Historie synes os fuldt så deltagelig som dets Oldsager, ja ofte nødvendig til ret at forstå disse. Derimod kunde Stykket om Latinens Opriudelse, så interessant som det er, vel her udelades eller forkortes meget, da det lidet eller intet vedkommer Etruriens Oldtid. Interessant vilde det derimod være, at erholde en, såvidt muligt, sikkert hjemlet og kritisk oplyst Fortegnelse på de etruriske Ord, som forekomme i Latinen. Om Liburner og Veneter havde nogle Efterretninger her været så meget des önskeligere, hvis de antages for Etrurernes Ætbrødre. Navnet Liburner fattes endog i Registret, uagtet det dog, foruden S. 145 i Tekst og Anmærkn. forekommer S. 201. De to første Bøger have hvor sit meget

vigtige og lærde Tillæg, nl. den første om de Stæder, man har etruriske Mynter fra; den anden Bog et endnu udførligere om etruriske Gravskrifter med der forekommende Navne og Sprogformer. Det havde været såre önskeligt, at erholde en Fortegnelse over alle de etruriske Mands- og Kvindenavne, som haves i den rette indenlandske Form, og det i Bogstavorden, med den lat. Form ved Siden, som et Slags Oversættelse, og en Stjærne ved de fremmede, som *Elchsntre, Aleksander. Vi have i denne Anmældelse fornemmelig indskrænket os til de Dele af Bogen, hvorved vi troede at kunne göre en eller anden Bemærkning af nogen Værd, den lærde Læser må dog alligevel selv gå til Kilden, hvor han vistnok ikke vil finde sin Forventning skuffet.

Peder Lolles Samling af danske og latinske Ordsprog, optrykt efter den ældste Udgave af År 1506, og med Anmærkninger oplyst af R. Nyerup. Kbh. 1828.

(Literaturbladet Nr. 11—12.)

Af Fortalen ses at den gamle Forfatters Navn dog ikke var *Lolle*, men *Låle* eller *Lale*, og at

han har været af en gammel dansk Adelsfamilie, er bleven Lavmand eller Landsdommer i Halland, samt ligger begraven i Halmstads Kirke. Derefter handles om den gamle Bog selv, dens Værd og dens Indretning; den er nemlig oprindeligvis indrettet til Skolebrug, og de lat. Rimvers (ikke Ordsprog) derfor satte foran i Bogstavorden, de danske Ordsprog tilföjede neden under som Oversættelse af hine, skönt det i Grunden omvendt er de danske Udtryk, hvoraf P. L. er gået ud, og som han har givet på meget slet og barbarisk Latin. Det er da (siger Udgiveren med Rette S. 13) den danske Del af P. L. „som i det følgende især bliver at tage "i Overvejelse . . . Hans lat. Vers have for os in„gen anden Værd, end forsåvidt de ved et eller an„det nu ubekjendt dansk Ordsprog undertiden kan „vejlede os til at komme på Spor efter Meningen. „Ikke sjælden er for Resten Forholdet omvendt. „Tidt må den danske Senteus sige os, hvad Forf. „vel kan have tænkt ved sit forbistrede Latin." Dernæst omtales de forskjellige Udgaver af Bogen, og endelig de andre Ordsprogsamlinger af alskens Folk og Tungemål, som den lærde Udg har benyttet til Jævnførelse. Endelig göres Rede for Udgiverens Fremgangsmåde, nemlig, at alle Ordsprog ere nummererede, Teksten trykt med större Bogstaver end Anmærkningerne, hvis Vidtløftighed undskyldes, og de danske Navneord trykte med støre Begyndelsesbogstaver, samt et Glossarium (Ordregister) tilföjet over de obsolete (forældede) danske Udtryk. Derefter kommer Bogen selv,

Ordsprogene beløbe sig til 1199, og optage 398 Sider, Ordregistret derimod kun tre Blade, Subskribentlisten fylder det sidste Blad.

Anmæld. havde önsket denne Bog anderledes i flere Henseender. Først og fornemmelig, at Udg. havde holdt sig til det af Forf. nysanførte Hovedöjemed, som enhver måtte vænte at være det herskende ved Udgaven af en gammel dansk Bog, nemlig at oplyse det gamle danske Sprog og göre os den gamle Tekst forståelig, men ikke bekymret sig om den fordærvede Latin, uden hvor det danske Udtryks Dunkelhed krævede det. Hans Anmærkninger handle dog snart mere om Latinen end om Dansken; uagtet der fattes et Ordregister over de barbariske latinske Ord, som, hvis Hensigten var at samle Bidrag til Du-Cange, havde været höjst fornødent. De give sig også foruden Lat. endnu ofte af med en moralsk fortolkende Jævnførelse med næsten alle bekjendte Folks Ordsprog, hvilken Jævnførelse vel aldrig burde være anvendt uden hvor den enten bidrager til at forstå Teksten, eller til at vise Ordsprogets Oprindelse og historiske Gang fra Kilden til vort Modersmål; og hertil vilde de isl. Ordsprog, hvoraf nogle have trykte i P. Syvs Samling, have været de vigtigste af alle. Til Eksempler på Fortolkninger over Lat. som synes aldeles overflødige, må tjene Nr. 44, 5. 54, 78. o. fl. Det første, som lyder således *Manghe hwnde bryde hwss, Wee ær den, inde gr bes*, synes ikke at have været forstået af Udg.; Meningen er vist nok: mange Fjender bryde Hus

op, eller indtage Fæstet, ussel den, som lader sig indslutte og fange, isteden for at møde sine Fjender i åben Mark. Stundum tages vel tillige Hensyn til Dansken, dog så, at Anmærkn. over Lat. slet ikke stå i Forbindelse med denne; f. E. ved Nr. 6 findes følgende: „Kristen Pedersen beretter, „at Badius Ascensius havde gjort ham opmærksom „på den Fejl, at Avtor har tilladt sig at skrive „*Abs* i Betydning af *absque*, og på den Barbarisme, „at han bruger Ordet *anormala*, som er halv La„tin og halv Græsk." Nr. 12. *Laan skal gaa luckeløsth hiem.* Udgiv. anfører herved først en Forklaring af danske Lov, derefter forklarer han et Udtryk i Latinen, *absque nota satyræ*, hvoraf man intet lærer, uden at P. L. har været forlegen med at oversætte *lakkeløst* på Latin; ja han anfører endog Kristen Pedersens lat. Forklaring eller Omskrivning af P. Ls. mislykkede Udtryk, og endelig andre overensstemmende Sentenser. Nr. 14. *Thet fedhe wijl al tijd oppæ wæræ.* Efter Forklaringen og de lærde Jævnførelser kommer Udg. atter her til Kr. Pedersens (eller, som han kalder ham, *Commentators*) latinske Fortolkning over de lat. Gloser, såsom: Abdomen *est pingue intestinorum*, o. s. v. Ja han slutter endog med en Gisning om Latinen: „Væntelig har der istedetfor *præsentat* stået *pëtit semper.*" Denne Konjektur kan dog næppe nogen bifalde, da begge Hovedudgaverne have:

Abdomen sursum præsentat coctile cursum

det er: *Abdomen coctile præsentat cursum* (nl.

suum) sursum, Fedt, når det koges, stiler sin Kås opad (i Gryden), hvilket ingen Vanskeligheder synes at have. Udg. har overalt været vel snar til at antage Trykfejl, og fremsætte Gisninger, hvor en eller anden Vanskelighed syntes at møde. Til Nr. 62. *Auro vestire caveas indigna polire*, anmærkes således: „for at få Rim til sit *vestire* har Forf. „af det Lat. sat *polire.* Meningen skal være *in-„digna poliri.*" Det kan gjerne være; men det er vel klart, at Forf. simpelt hen har villet udtrykke *det som ikke er værd at polere*, og altså blot begået en Danisme. Ved Nr. 104. *Bestia fit domita, verna nec asper ita*, forklares dette *ita* som et selvgjort Ord (formod. anses det for Hunk. af *itum, itus, ita* af *eo*), men Sammenhængen er *nec ita verna asper*, eng. *not so a bad servant.* Men for at holde os til Dansken, da indeholder samme Nr. Eksempel på en unyttig Gisning deri: *Man maa themme wilt diwr, oc ey ondh Qwinne.* Udgiv. siger herved: „Om *Qwinne*, eller, som Commentator „har, *Kone*, skulde være en Trykfejl istedet for „*Tjener*, må man lade stå derhen. Som bekjendt „og som ses hos Erasmus S. 938, Nr. 21, vare „de gamle uudtömmelige i Sarkasmer over onde „Kvinder, og Middelalderens Satirikere vare ikke „høfligere, så at Ordet muligen er sat med Flid." Hvorfor da fremsætte Gisningen især efter at det ved Nr. 1 udtrykkelig var anmærket, at de danske Ordsprog ofte ikke svare til de lat. Vers. Endogså den sidste Bemærkning, hvorfor Ordet *Qwinne* er sat med Flid, havde bedre været borte, da P. L.

dog oftere angriber Mandfolkene, og ikke fattes Ordsprog til Kvindfolkenes Hæder, f. E. Nr. 93 *Then benck ær wel prydet, met gode qwinner ær sæth.* Årsagen, hvorfor der da på nysanførte Sted står Kvinder, er vel hel simpelt, at det gamle Ordtryk har lydet så, og P. L. taget det som han fandt det. Nr. 106. *Han worther tøswer hwilt, paa stheen sidder.* „Væntelig må antages, at *hwilt* er en Trykfejl istedet för *glad.*" Derimod er Nr. 71 en virkelig Trykfejl i Kr. Ps. Udgave, nl. *førkwd* isteden for *forbwdh* i den første Udgave, taget for god Vare og oversat *Forjagelse,* uagtet Kr. P. selv har forklaret det ved *vetat.* Nr. 219 er en Trykfejl i den ældste Udg. bleven ubemærket, skönt den tildels er rettet af K. P. nl. *Slemmer man ær selffwer goder oc ey anden andh,* for *S. m. ær ey seg selffwer godhet* o. s. v., hvorved Meningen bliver såre klar: den Gjerrige gör hverken sig selv tilgode, ej heller under han andre (noget), lig Hunden, der holdt Hesten borte fra Havren. Udtrykket *oc ey* (ej heller) viser også, at en Nægtelse må have gået foran. Til Eksempler på de moralsk eksegetiske Forklaringer og Jævnførelser med andre Sentenser i alskens Sprog må tjene Nr. 20. 74. 83. 86. 94. 111 og 160. Dette sidste, som lyder således: *Hoo som wmgaas met nilffwe, han nymmer at tydhe,* d. e. nemmer at tude; forklares desuden næppe rigtig således: „Denne Leveregel går især ud på, at man i Samkvem og Selskab skal, som det hedder, göre alting med. Det går an, (som jeg i Udtoget af Syv har erindret

S. 4.) al den Stund man bliver indenfor Anstændighedens og det Tilladeliges Grændser; skrider „man derover, er det forgæves man beråber sig „på nærværende Ordsprog." Anmælderen finder ingen Leveregel deri; men den simple Erfaringssætning, at man ved at omgås slette Mennesker, fordærves (jf. Nr. 867), hvoraf Regelen i alt Fald måtte blive, at man bör vogte sig for slet Selskab. Udgiv. har vel set på Lat., der lyder således: *Consonus esto lupis, cum quibus esse cupis.* Men slige moralske Leveregler burde i en Bog som denne, dèr dog nuomstunder er en dårlig Moral, aldrig anbringes, uden hvor den rette Mening af Ordsproget er dunkel og behøver Udvikling; men i disse Tilfælde synes det *stundum* at være misforståèt af vor Udgiver; f. E. Nr. 183. *Gesth kommer offthe tijl gaardh og gør sigh tijl grewe*, hvilket slet intet har at göre med „Ond Gæst driver Værten ud" o. s. v. (her tales jo ikke om nogen *ond Gæst*); men indeholder blot den Erfaringssætning, at en fremmed ofte praler, og gör sig fornemmere end han er, for at vinde Anseelse og Fordele, hvor ingen kjender ham. Nr. 184. *Hoo som maglighe tagher aff stædh, han kommer besth fræm*, tydes om „en Fodrejse, hvor „man bedst kan holde det ud i Længden, når man „i Førstningen går i Mag." Det undrer mig, at Udgiv. ikke her har gjenkjendt den gamle gode Sætning, at man ved sagtmodig Fremfærd bedst når sit Öjemed. Nr. 226. *Bædræ ær gammel gældh, æn gammel sagh* betyder næppe, at det er bedre at være

gældbunden, end at have lagt sig ud med én for længe siden; men snarere, det er bedre at have sine Penge længe udestående hos en mindre sikker Mand, end at have langvarig Rettergang med ham derom.

I Henseende til Udgavens øvrige Beskaffenhed, da har den megen Lighed med Prof. Molbechs Rimkrönnike og Henrik Harpestræng; den gamle Tekst er trykt med danske Bogstaver, skönt de i den første Udg. mere ligne de lat. og i Kr. Pedersens ligefrem ere latinske. Denne Forandring har også nogen Indflydelse på Udseendet af Sprogformen, da *ss* i Enden af Ordene her er trykt ſſ, men i de gamle Udgaver ſſ, f. E. *hwſſ* er blevet til hwſſ; hvilket støder Öjet betydelig. I at skrive Islandsk og Svensk med danske Bogstaver og „*nomina substantiva*" med store Begyndelsesbogstaver, har Udg. dog afveget fra Prof. Molbechs, såvel som Kolderup-Rosenvinges og Kofod Anchers Brug, der lode den gamle Tekst aldeles uforandret. Udg. udstrækker også sin Regel til en Del Tillægsord og Stedord; f. E. Nr, 147. „Af Lidhet og Lidhet lat. *pedetentim.* Nr. 155 „hwat Man ædher' lat. *quantum quis mandit.* Nr. 160 „at Hwer haffwer sijn lidh" o. s. v. For øvrigt er Udg. især Dansken og Latinen temmelig nöjagtig og omhyggelig. Nr. 25 står dog *Modt* for *Madh* og Nr. 302 L. 3 *Kennen* for *Kenner*. Nr. 116 og 324 *Thet ær* for *Ther ær*. Islandsken er her ligesom hos Molbech vel sparsomt anvendt; f. E. Nr. 1. *Meth laaw scal man landh byggha* er det isl. *með lögum skal*

land byggja. 422 *Hiemmæ ær hanæ diærffwesth*, isl. *heima er haninn frakkastr.* Nr. 495. *Offthe ær hwldh hørelsæ nær*, er vel blot en Fordrejélse af det isl. *opt er i holti heyrandi nær.* Så og til Forklaring af enkelte vanskelige Ord; f. E. Nr. 256. *Lywfft* (ɔ: ljúft) „er det plattyske *Leeft*", men da *t* i Ordet er Intetkönsmærke, som skönnes af det foregående *kært*, og dette Intetkönsmærke ikke findes i Plattysken, så er Ordet vel åbenbar det isl. *ljúft* Intetk. af *ljúfr.* Nr. 179. „*Bædh* af det tyske *Beth*" (*Bett*). Ordet *Bædh* er dog vel nærmest det isl. *beðr*, hvilket er så gammelt nordisk, at det forekommer i Havamål V. 98. 102. Nr. 509. „De to selvgjorte Ord *wænther* og *wissær* ere vist aldrig brugte i Dansken för eller efter *P. L.*" Det første er dog det isl. *vænd* Fl. *vændir* hvoraf *i vændum*, i Vænte; det andet er det isl. *vissa*, hvoraf *til vissu*, *með vissu*, se Bj. Haldorsens Ordbog. Et Par Steder er Dansken endog af Mangel på Jævnførelse med Isl. bleven uforklaret; f. E. 484. *Werdhen ær all Williæ drw.* Udg. har ikke fundet nogen her passende Betydning til *drw* i Vid. S. Ordb. Det er dog vist nok det dèr forklarede Tillægsord *dru* ell. *drug*, dröj, isl. *drjúgr*; det vil sige, når det anvendes på Verden: *stiv* eller *sej at få Bugt med.* *Williæ* er her sammensat med *drw*, og skulde vel altså skrives *williæ-drw* ɔ: stivsindet, egensindig, (isl. vilja-drjúgr); *all* er vel den isl. Forsats *all-* d. e. meget, og altså *all-williæ-drw* meget stivsindet. Det samme forekommer under Nr. 729, hvilket Udg. ikke har bemærket, på dette

Sted skrives virkelig *wiliæ drwgh.* Nr. 465 *Glwæ ære gesthens øwæ.* Ordet *glwæ* erklæres for en „åbenbar Trykfejl", hvorfor det i den Pariser Udg. er forandret til *glugagtig*, hvilket Udtryk i V. S. Ordb. forklares ved „den som ser sig allevegne om"; men det er klart, at Kr. P. selv har gjort Ordet *glug-agtig* isteden for det forældede *glw*; men da *glug-agtig* efter vort Sprogs sædvanlige Lighedsregler måtte betyde, *som ligner en Glug*, så er det urig-tig dannet, og det rigtige er *glwæ*, Fl. af *glw*, d. e. nöjeseende isl. *glöggr*, med udeladt *gg*, omtrent ligesom Nr. 301 findes *flw* for isl. *flug*, Flugt, og som det nysanførte *drw*. Nr. 729 skrives *drugh*. Hvad der vel må sætte denne Forklaring uden for al Tvivl er, at Ordsproget hedder ordret på Isl. *Glöggt er gests augat*, hvor man blot har Ent. isteden for Flertallet.

Af slige aldeles forældede Ord indeholder denne mærkelige Bog mange; f. E. Nr. 471 og 667. *wrdher*, *wurdher*, agter, skøtter om, isl. *varða*, sv. *vårda*. 485. *rabæ*, Overilelse, isl. *hrapi*, *hrap*; 498. *thetigh*, sådan, isl. *þvílikr*, sv. *dylik*; 519. *sæth*, Forlig, Overenskomst, isl. *sætt*, af *sotth* 831. eller *saatth* 971, forligt, enig, isl. *sáttr*. 565. *hwart*, hvorhen, isl. *hvert*, sv. *hvart*. 663 *kyws*, fortryller, forhek-ser, sv. *kjusa* ell. *tjusa*. Så og Former; f. E. *Nædlæ*, Nælde, isl. *netla*. *Han kan bæsth veed harm*, isl. *hann kann vel við það* og *best við*, *illa við* o. s. v., d. e. han synes vel om det o. s. v. *et Lydhe* isl. *lýti*; *wædher*, Vejr, isl. *veðr*; *wæniæ* vænne, isl. *venja*. *Ulædhe*, Unoder, i Fl. isl. *ólæti*

beenen, Benene, isl. *bein-in*. Sproget er nemlig her lidt ældre end i Rimkrönniken; i det mindste lidt friere, da det ikke er bundet ved sådant énsformigt Versemål. Det er dog tildels også Vers, hvori disse Ordsprog ere indklædte, men af alskens forskjellige Slags, hvoriblandt man gjenkjender flere af de ældste islandske Versarter med Rimbogstaver; f. E,

43. Reed *h*wndenæ
för æn *h*aren løber.

719. Eij kommer *hw*ært aar
*hw*allff tijl landhe.

946. Han fører *g*oth læff i *g*aardhen,
een *g*odh husfrw faar.

516. Thæn *w*idnær æy *wel*
som *w*redher ær forvdhen sk*æll*.

Hvilket også Udgiv. har bemærket ved Nr. 964. Dette er således ét af de vigtigste danske Sprogmindesmærker fra det Tidarum, som jeg i min Retskrivningslære § 83 har givet Navn af *gammel Dansk*, og da alle Lævninger af den ældre og ældste Dansk ere prosaiske, og de øvrige poetiske Stykker af *gammel* Dansk ikke så meget gammel Natsionalpoesi, som Efterligninger af de sydlige Landes Digtekunst, forfattede af åndelige Fædre, så beholde disse Ordsprog en ejendommelig og uforgængelig Værdi. Da der nu kun vides at være ét eneste fuldstændigt Eksemplar tilovers af den ældste Udgave, er det unægtelig en ikke ringe Fortjeneste, at have sikret denne Natsionalskat for Tilintetgörelse ved et eller andet Ulykkestilfælde. Det må imidlertid endnu bemærkes med Hensyn til

de mange uförståelige latinske Vers og Fejl i Danskeu, at den første Udgave ingenlunde er af Forf. selv, eller efter hans eget Håndskrift, men først trykt efter at den et Hundredår havde været brugt i Skolerne, og altså uden Tvivl af skødesløse og vankundige Afskrivere var bleven betydelig forvansket.

Briefe über den Geist der Nordischen Mythologie und Dichtkunst von Fr. D. Gräter. (Aus dessen zerstreuten Blättern besonders abgedruckt). Ulm 1823. 8.

(Dagen Nr. 221. 1825.)

Disse Breve, hvoraf Bärens i sin Tid tog sit Udtog af den nordiske Gudelære, ere endnu ingenlunde overflødige, da begge Parter i Striden om den nordiske Gudelæres Værd, som sædvanlig, tilegne sig Sejren. De ere fulde af Lys og Klarhed, samt Følelse for det höje og skönne, og, hvad der er endnu mere værd, de røbe et uindtaget Blik på Tingene, en ubestukken Kærlighed til Sandhed og redelig Stræben derefter. Skade at Forf. ikke engang ved dette andet Oplag synes at have været i Besiddelse af de nyeste Hjælpemidler til den nordiske Gudelære og Oldhistorie.

I første Brev inddeles Guderne næppe rigtigen i tre Klasser: til den første henregnes *Alfader, Odin, Thor, Frigg*; de af anden Rang anføres i Bogstavorden, først Guderne så Gudinderne, af hine står altså *Æger* i Spidsen efter den tyske Bogstavrække, efter den islandske burde han have været den sidste, og efter Asalæren burde han og *Loke*, samt *Nari* og *Narve* slet ikke have været bragt i Klasse med *Balder*, *Brage*, *Forsete*, *Frey* o. s. v.; ti de hørte ikke til Aserne. Iblandt Gudinderne ere ligeledes mange uvedkommende Personer; f. E. *Gersemi*, *Gná*, *Hel*, *Hnoss*, Gudinden *Vør* deles i to, *Wara* og *Wøra*, uagtet Forf. har kjendt Prof. Nyerups på den upsalske Pergamentsbog grundede Rettelse af denne gamle Fejl. Anm. tror også i sin Udgave af Snorraedda ásamt Skáldu, Stokh. 1818, at have godtgjort, at der vare kun 12 Gudinder, hvortil föjes den 13de, eller *Gna*, blot som Sendebud (=Iris), ligesom der vare kun 12 Guder, uagtet en 13de, nemlig *Loke*, nævnes i Forbindelse med dem, men blot som Sendebud (=Merkur) eller som ondt Væsen. Dog har Forf. vist nok ikke kjendt de stokholmske Udgaver af begge Eddaerne, da han ellers i Navneregisteret vilde have fundet den rette nöjagtige Form af de gamle Gudevæseners Navne, dem han anfører i så besynderlige Skikkelser, at man stundum ikke begriber, hvad Sprog det skal være, såsom: *Frygga* for Frigg, *Eyra* for Eyr, *Löbna* for Lofn, *Sifia* for Sif, *Akuthor* for Ökuthor, *Thjalf* for Thjalfe. Man må ellers tilstå, at det samme

ofte har været Tilfældet i danske Verker, og bör derfor ikke regne Udlænderen det så meget til værste. Det synes som Forf. heller ikke har kjendt Prof. *Magnusens* Oversættelse af Sæmundsedda, og hans sindrige stjærnekyndige Forklaring af Grimnismål. Nornerne og de øvrige Åndeväsener regner han blandt Guderne af 3die Rang, og slutter derpå første Brev med en såre livfuld Udsigt over denne Gudelæres Omfang.

Det andet Brev indeholder et kort Begreb af hele Fabellæren fra en anden Synspunkt, nemlig i historisk Sammenhæng, dog kun udkastet i enkelte løse Træk, men som atter give en temmelig klar Udsigt.

Det tredie handler om den nordiske Fabellæres Værd især med Hensyn til Resensent-Angreb på Forfatteren, samt om Verdens Oprindelse efter Asalæren.

Det fjerde udpeger nogle af de vigtigste Allegorier, især opholder Forf. sig ved Forklaringen af Myten om Nat og hendes tredobbelte Giftermål. Nogle af Fablerne anser han for blotte Æventyr; men Hedenolds Nordboer lader han vederfares al Ret. „O wahrlich, auch sie hatten ihre Augen um sich zu den Sternen zu erheben, auch *sie* hatten ihr Gefühl, zart und weich so gut wie wir, aber nicht verzärtelt und weibisch, sondern gerüstet zur That, wenn's galt" hedder det S. 114, og noget efter: „Wahrlich man hat die Jahrhunderte der Vorzeit verkannt. Es ist eine Arzney, die wir brauchen, in jene Zeiten zurück zu gehen,

und dasjenige Gute, das wir davon vernachlässigt haben uns wieder zu eigen zu machen."

Det femte og sidste Brev giver en Udsigt over Gudeslægternes Forbindelser efter Forfatterens Forestilling, der grunder sig på Edda. De gamle Navnes Forklaring anser han for at indeholde Nøgelen til mange af Fablerne, men indlader sig dog ikke dybt i dette Mørke. Bogen sluttes med et Anhang af 10 Stamtavler over Gudefamilierne. Et stentrykt Stammetræ i stor Format er tilföjet for at göre det hele endnu mere anskueligt.

Hvilket Lys vil opgå for Forf. og andre Venner af den nordiske Gudelære, når Prof. Magnusens Eddalære i fire Dele udkommer, og hvad kan man ikke love sig af vor Forfs. Sandhedskærlighed, Lærdom og Varme for Sagen, hvis han da vil bearbejde en ny Udgave af disse interessante Breve.

Om Grimms Deutsche Gramm. Gött. 1822—26; og om Det danske, norske og svenske Sprogs Historie, af N. M. Petersen. Kbh. 1829.

(Af foreign Review. March 1830. London).

The continental nations, especially the Germans and Danes, have been for a long time very industriously, and we think successfully, engaged

in illustrating their ancient languages and remnants of literature. It is a curious observation, that so small a nation as the Danes should take the lead in researches of such interest to every people, aspiring to the honour of a continuity of literature and mental cultivation. This, however, seems in reality to have been the case in the north of Europe; for though we have no wish to depreciate the labours of Peringschöld, Hadoroph, &c. in Sweden; of Palthen, Schilter, Scherz in Germany; nor of our own justly celebrated Hicker, Wilkins, &c. yet their labours were not only comparatively imperfect, but even discontinued, and in all probability, would never have been resumed with such ardour and success, but for the emulation excited by the learned men of Denmark. Even to the elder literary labourers above mentioned, the Danes may confidently compare their Resen and Vormius, Runolph Johnson and Gudmund Andreæ; but, omitting those celebrated authors, whose works, in spite of their renown, have been antiquated by time and the progress of science, we think we may with truth affirm that it was the great Danish historiographer Suhm, together with the royal Arna-magnean Institution for publishing the ancient Scandinavian or Icelandic manuscripts, who gave the first impulse to the labour, now carried on so eagerly both in the north and south of Gothic Europe. Mr. Suhm published several „Icelandic Sagas," with Latin translations, at his own expence, and part of his historical works were

translated into German by the learned professor D. Fr. Græter of Ulm, who also in numerous original works made his countrymen acquainted with the mythology of the North, and many other branches of Northern and Teutonic antiquity. Kofod-Ancher, a friend of Suhm, and a celebrated lawyer, published two „Provincial Laws" in old Danish. Another friend of his, Langebek, collected the „Scriptores rerum Danicarum," which were continued till the 7th vol. in folio, by Suhm himself. Besides this the late professor Nyerup, private librarian to Suhm; published at his own expence, „Symbolæ ad Literaturam Teutonicam," in quarto, and afterwards a collection of „*Old Danish* Ballads and Songs," in five small *octavo* volumes; and he also continued with great zeal the publication of Suhm's „History of Denmark," as far as his manuscript went, viz. till about the year 1400. In the mean time, the Arna-magnean Institution published „The poetical Edda," vol. i. and a number of „Icelandic Sagas," all of them with Latin translations and very valuable vocabularies. The large Copenhagen edition of the chief Icelandic historian, Snorre Sturlæson, appeared by the munificence of the late hereditary prince of Denmark; it has since been continued with some succeeding Icelandic histories, of Norvegian kings, and is now finished in six volumes in folio. The late professor Thorkelin gave a „Diplomatarium Norvagicum," several fragments of „Icelandic and Nor-

wegian laws," and the first edition of the „Anglo-Saxon Poem on Beowulf."

From these materials professor Rask compiled his „Icelandic Grammar," printed at Copenhagen in 1811, which appears to have given a fresh impulse to these studies even in Germany. Another edition, much improved, was published by the author at Stockholm in 1818, after his return from Iceland; as also the first complete edition of the *prose* Edda and Scalda in the original text, one vol. 8vo. The first entire edition of the *poetical* Edda was published at Stockholm by a friend of his, the Reverend Mr. Afzelius, in another vol. 8vo. and Swedish translations of both Eddas appeared in two separate octavo volumes. In the same year appeared at Copenhagen a treatise by Mr. Rask, „On the origin of the ancient Scandinavian or Icelandic tongue," in which he traces the affinity of that most remarkable idiom to the other European languages, especially to the Latin and Greek, and establishes a new distribution of words into declensions and conjugations, nay even a new order of the cases of nouns, of which system we have given a specimen in a former volume of our Journal, where we have spoken of his „Anglo-Saxon Grammar," published at Stockholm in 1817, a very remarkable production in this branch of literature.

Shortly after, a very laborious work of this kind appeared in Germany; viz. the first idition of the first volume of the German grammar mentioned at the head of this article, compiled by the

learned Dr. Jacob Grimm, librarian at Cassel, and printed at Gottingen in 1819. Previously this author had evinced his great erudition and profound knowledge of the ancient Gothic languages by publishing the songs of the Edda, connected with the German poems of the middle ages, called Niebelungen-Lied. In his grammar he not only treats of the different ancient and modern dialects of Germany, but such is his patriotism, that he comprehends Anglo-Saxon and modern English, nay even Icelandic and Swedish under the name of German (*Deutsch*). Of all these and more languages, belonging to the Gothic stock, he gives the *system* of inflection in this volume, which makes *more* than 700 pages. Another enlarged and *much* improved edition, making 1100 pages, appeared in 1822, to which the second volume of nearly the same size, on derivation and composition of words was published in 1826. It is of these volumes we are about to treat in the present article. Many curious pieces of ancient Teutonic poetry, laws, and glosses have also been published lately by the same author, by Von der Hagen, Graff, and others, whom we shall not attempt to enumerate, our intention beeing merely to point out the general course taken by this branch of literature. It appears that in the last decennium the course has been unaltered. Assisted by the truly royal munificence of his Danish majesty, Kolderup-Rosenvinge, professor of law in the university of Copenhagen, has published three volumes in quarto

of „Old Danish Laws end Statutes," from the middle ages, partly with Danish translation and partly with illustrations of difficult words and phrases. Professor Molbech published a very old medicinal work, and part of the first Danish translation of the Bible. In imitation of this, it seems that the Swedes began to republish their old laws, of which one quarto volume appeared in 1827, containing the „Codex juris Vestrogothici," with a very valuable Glossary by the learned editors Dr. H. S. Collin and Dr. B. J. Schlyter. In Germany, Dr. Grimm published an elaborate work, „Deutsche Rechtsalterthümer," (German Antiquities of Law or Judicature). comprehending again, under the term of German, what belongs to the Anglo-Saxon and all the tribes and countries of the North His brother Mr. Wm. Grimm, who had beforehand translated the Danish ballads into German, wrote a curious treatise on German Runics, meaning especially Anglo-Saxon Runics as they have hitherto commonly been called, and lately an additional paper on the same subject in the learned Journal of Vienna.

But it appears that the proceedings of the Royal Arna-magnean Institution were deemed slow; for a new society was formed at Copenhagen in 1824-25, for publishing the old Icelandic Sagas in the original text, as well as Latin and Danish translations in separate volumes. Of these transactions, we shall have occasion to speak in a suc-

ceeding paper. For the further encouragement of Danish literature a new society was formed at Copenhagen in 1827, of which the other learned work mentioned at the head of this article appears to be the first fruit, it having obtained the premium, proposed by the society. This work, in some measure, corresponds with the German grammar of Dr. Grimm, though confined as yet entirely to the Danish language, and perhaps on that very account much more readable and useful.

In order to obtain a clear view of this matter, the reader must be aware, that in old times, till about the year 1100, tke Gothic languages of both branches, the Teutonic as well as Scandinavian, bore a very different aspect from that which they now present. Nay, they have not only changed in appearnace; but the old ones have fallen entirely into disuse, and several new ones have sprung up in their stead. Thus, before the period just mentioned, there was no such thing as a German language in existence; but there was the old Saxon tongue in the north of Germany, and the Frankish and Alemannic dialects in the south. The Dutch did not exist, but the Frisian prevailed in the northern countries of the Netherlands, and a Saxon or Franco-Saxon dialect in the southern. In the Scandinavian North the same occurred: the Danish and Swedish languages were not as yet formed and distinguished, but the ancient Scandi-

navian tongue *), now commonly called the Icelandic, was spoken with very little difference throughout all the Scandinavian kingdoms and colonies. All these ancient languages, like the Anglo-Saxon, had a complex structure and an accurate grammar, resembling that of the Greek and Latin; they had three genders in the nouns, four or five cases in each of the two numbers, and many declensions and conjugations, whereas the modern dialects have simplified that old structure immensely, and worn off, as it were, the ancient terminations for cases and persons, instead of which they have introduced prepositions and pronouns, nearly as our modern English. These new and now living Gothic languages, German and Dutch as well as English of the Teutonic branch, and Danish and Swedish of the Scandinavian, may be dated from the time of the Reformation, or from about the year 1500, as you will scarcely be able to read any thing beyond this epoch in any of them, even with the best knowledge of the dialect now spoken and written in the same country. In this manner, about four hundred years, more or less, in the different states, have elapsed between the dissolution of the ancient

*) This is indeed sometimes denominatet *the Danish tongue* by the ancient authors, but must not be confounded with modern Danish. Thus king Ælfred and the other Anglo-Saxon writers constantly called their language *Englise*, though very different from our present mother tongue.

languages and the organization of the modern ones. This period may be styled the middle age of the Gothic languages, all of them being at that time in a state of fermentation, or confusion, the old inflections being now observed and now neglected, and the expressions and phrases being, in some instances indigenous and proper, in others foreign and barbarous. Now, to trace the origin of the modern languages, through these dark ages, to their true and pure sources in remote antiquity; to describe their state at different times, on their passage through this purgation: to point out the changes they have undergone, and to investigate the causes of those transformations, is the subject of the history of any of these dialects, and such was the task imposed on our Danish author by the question he had to resolve. This task he has performed with no small degree of skill and industry, so as to have happily avoided the two most dangerous rocks in his coure — the too nice and abstruce reasoning about letters and terminations, and on the other hand the passing over the substantial matter of such an inquiry, or the proofs of the facts etablished. On the former of these rocks we fear Dr. Grimm has touched, treating, in 595 very closelyprinted pages of small type, of letters and accents in all Gothic dialects, so that we much doubt if any one besides himself has perused his learned work, or will ever be able so to do. On the other rock a good many authors have been shipwrecked, who found it too tiresome to study

the ancient idioms grammatically, by which study nevertheless almost all difficulties occurring in the monuments of the middle periods are to be resolved; or they shrunk from the toil of wading through numbers of old deeds and chronicles, observing and deciding on their strange words, inflections, and phrases, without which toil, however, there is no reasoning at all about this matter; for all that genius or classic erudition might suggest would be vague and untenable, for want of the proper foundation thus to be obtained. Mr. Petersen has very happily kept the middle road, and thus produced an excellent work on the history and formation of his mother-tongue, scarcely equalled by any thing in our own literature, or in the Dutch and German. He evinces a profound knowledge of the parent Icelandic, yet does not unnecessarily detain the reader about the letters and accents of that old dialect. He has made a most deligent and careful research of the Danish monuments of the middle period, and avoids the difficulties and perplexities of that study, through which, no doubt, he himself has passed. He has developed indisputable results, and thus cleared the way for succeeding scholars, and presented them with a clue that may guide them safely through the labyrinths which formerly at every step frustrated their efforts, or obstructed their passage through the wild and barbarous landscape. The middle period is not, however, entirely devoid of rule and taste and interest. At certain times, some great

accident seemed destined to fix the public attention, to unite the jarring elements in the state, and to settle the uncertain sounds in the language; or some genius arose, and formed a sort of order and consistency amidst the wilderness, only wanting stability to merit the name of language. Of this Dr. Grimm has been well aware, introducing between the ancient and modern four intermediate Teutonic-languages, which he styles middle high Dutch, middle nether Dutch (meaning low Dutch), middle Netherlandish (*i. e.* Dutch), and middle English. In this arrangement, however, there is a strange inconsistency or defect, the author omitting all the intermediate forms of speech in the North, though fully as striking and remarkable *as those* of Germany; even pretty accessible in printed editions of the old provincial laws and deeds and chronicles of Sweden, Denmark, and Norway, of which several have been mentioned here above. The provincial laws of Sweden especially appear to be very interesting; there is also a curious treatise, called „Konunga-styrilse" (the Institution of Kings and Princes), which might serve to form a middle Swedish grammar, and a middle Danish one might certainly be abstracted from the laws, treatises, and chronicles cited by Mr. Petersen. Thus Dr. Grimm's representation of the Gothic languages can only be looked upon as tolerably complete as far as belongs to the Teutonic branch whereas the picture he has drawn of the Scandinavian branch cannot but be deficient and incoherent

having a chasm of 400 years at least, of which he scarcely utters a single syllable. Moreover we fear that even his representation of the Teutonic family, on a closer examination, may be found objectionable; for, to the best of our knowledge, there did not exist any permanent and settled form of language, in any of the German provinces, during the middle period; but every country, or rather every author or transcriber, had a dialect of his own. If this be true, that fluctuating period ought not, we think, to be represented as a grammatical system of a language, properly so called, but rather described in an historical sketch of the successive state of the language. Besides, such a sketch seems to have but a very loose connection with the grammar of the modern settled and refined language, and still less with that of the ancient regular tongue, which is difficult enough in itself, and seems to require the whole attention of the student. Thus the description of the middle period should not, we think, be inserted between the grammar of the old and that of the modern language, nor be treated at all in the same volume or in the same manner. Who would like, in his French grammar, to have interted a grammar also of Latin and of the Troubadour, or Languedoc language. Nevertheless this would be a trifling mismanagement compared with the plan of Dr Grimm; for as he begins his German grammar with the Mœsogothic, so our French grammar certainly ought to begin with the Greek. Moreover

Dr. Grimm does not treat of one language at a time, but mingles them all together in one immense mass; a fault of which we shall have occasion to speak hereafter. In both respects our Danish author appears to have the preference; for, in the first place, he does not pretend to establish a middle Danish language or grammar, but very judiciously and learnedly proposes a subdivision in four shorter periods, founded on the most prominent features in the state of languages. In the first of these (1200—1250) the diphthongs were all lost and changed to simple vowels; in the second (1250—1400) the terminations in declining and conjugating the words were thrown away, or their sonorous vowels changed to *e*; the third (1400—1530) was all confusion, through an overwhelming influence of German dialects, especially the pure mutes were changed to impure ones, and many German words introduced; the fourth (1530—1660) was the settling period, during which the modern tongue emerged again to refinement, and assumed its present shape. On the other hand, Mr. Petersen does not present us with any Icelandic grammar at the head of his work, nor any Danish at the end of it; which would in fact be as irreconcilable to the description of the middle period, as such a description to a well-executed grammar. He begins with a short introduction on the changes of languages, and the causes of such changes in general. In the first section he then treats of the old scandinavian tongue, its extent and domination, charac-

ter when still spoken on the continent, and relation to the other surrounding idioms, as also of the state of the northern kingdoms during that period. In the second section, which makes the body of the work, he describes the language during the middle period, proposing first of all the subdivision already mentioned, and then giving a view of the language on the Runic monuments, which on the eldest of them still preserves the ancient Icelandic inflections In treating of the four periods, to each of which he has allotted a separate chapter of considerable extent, he allways begins with a historical sketch of the state of the country at that time, next to which he gives a view of the monuments of literature, and concludes with a short grammatical description of the pronunciation and inflections, derivations and syntactical construction of the language, preserving the grammatical arrangement and terminations of professor Rask, which facilitates the comparison with the Icelandic and Anglo-Saxon very considerably. We regret that Dr. Grimm in his great grammar has left this system so far as to change the whole subdivisions and order of the classes of nouns and verbs, as also the arrangement of genders and cases; this difference in form between the two chief authors on such dry subjects being exceedingly perplexing to the student. We shall not presume to decide the contested points between the two learned grammarians, nor do we intend to introduce our readers to those grammatical niceties; but we cannot help

observing that the system of the Danish professor seems to have the preference for clearness and simplicity, whereas the subdivisions of the German author are exceedingly minute and intricate, so that, for instance, in Anglo-Saxon and the other old idioms he universelly adopts fourteen or fifteen conjugations of verbs, Mr. Rask admitting but nine classes in his Icelandic grammar. Supposing this system to be true and universally known, Mr. Petersen shows how it was changed gradually, until it assumed its present very simple form; so that in these two volumes, each of about 300 pages, the Danes have now a very excellent account, a clear and distinct view, of their language and the various changes it has undergone from its earliest *dawn* to the present age, much superior to any of the accounts of the progress of our own language hitherto existing. We have several Anglo-Saxon grammars indeed, as also several historical views of the fate of our language in its middle age, but scarcely any grammatical sketch or sketches of it during that whole period; the authors present us with specimens enough, even valuable remarks on these specimens, but they leave to the reader the most essential and difficult part of their task, to extract the grammar of those specimens, or to exhibit the system of inflection and construction used of each particular time. For want of such grammatical sketches, or of due attention to the grammar of the middle period, we suppose it is that our old songs and other monuments have been so

often misunderstood, or even misinterpreted. As a proof of this fact we proceed to quote a passage from an old song in praise of the cuckoo, written about the end af the reign of Henry III. together with the translation of it given by the Reverend Mr. J. Bosworth in his Anglo-Saxon grammar, p. 16, note 20. It runs thus:

Sumer is icumen in;	Summer is come in;
Lhude sing cuccu:	Loud sings the cnckoo,
Groweþ sed, & bloweþ med,	Now the seed grows and the mead blows,
And springþ þe wde nu,	And the wood springs.
Sing cuccu; &c.	The cuckoo sings, &c.

This translation we cannot admit to be correct, for if the verb *sing* were to be understood in the third person of the present, it would have been written *singþ* analogously with *springþ* and the two other verbs in this passage: we take it in both places to be the imperative, and understand the passage as an apostrophe, thus: „Summer is come in, sing loud (then), cuckoo! the seed grows and the mead blows and the wood springs now; (therefore) sing, cuckoo!" Such stumbling-blocks would be removed, if we had a separate grammatital sketch of our language for each of the subordinate periods of its middle age. The representation which Dr Grimm gives of what he calls middle English, is so very short and unsatisfactory that he might almost as well have left it out altogether. As to the verbs, of which here is the question, he says, p. 981, „The middel English verb I for this time omit," &c. Besides, there is

a strange disorder in the whole plan of Dr. Grimm's work, which, preventing in great measure the use of it, deserves especial censure, viz., that he does not treat of each language for itself, but mixes them all together in one enormous grammatical system, or rather one caotic mass, so that he speaks first of the letters of them all fifteen, (viz., six of the ancient Gothic stock, four of the middle Teutonic branch, five modern ones of both branches), and this treatise of mere letters has nearly the double size of Mr. Petersens whole volume. Next the German author treats of the nouns substantive of them all, then of the adjectives, and so on; mostly, indeed, in separate paragraphs, but nevertheless, in masses of letters, declensions, conjugations, &c., which will be found perfectly bewildering to every adventurous reader who may attempt the perusal. Seeking there for instance, some information of our middle English, we find the treatise of letters, p 506—517; that of the nouns, p. 694 and 695; the declension of adjectives, p 751; the compasison, 759; of the pronouns and numerals, merely the third person noticed, p. 786; and of the verbs merely nine lines, p. 981; so that we must look at six different places for this very scanty account of the English tongue during three or four centuries, which after all is most copious for the letters and most deficient in the verbs — the very inverse of what the intelligent reader is likely to desire. Our Danish author has fortunately avoided this mistake, treating in his

first volume only of the Danish in its different periods, though the question proposed by the society did not determine whether the three middle dialects of Scandinavia were to be treated separately, or conjointly. Nor do we doubt, that in the next volume he will illustrate the Swedish and Norwegian separately and with equal learning and taste, and thus fill up the chasm left by our German author in his vast picture of the whole Gothic family of languages. It was the consideration of this relation between the two learned works before us, which led us to speak of them both in this article. We sincerely hope that some able Anglo-Saxon scholar (for this quality is an indispensable requisite) will present us with a work on the history and formation of the English, like the Danish work before us; and that Dr. Grimm himself, or some other learned German philologist, may recast, in a more convenient mould, the immense mass of valuable matter he has collected.

But we have still to notice the second volume of Dr. Grimm's grammar. It contains the theory of derivation and composition of words in all the Gothic tongues; and this part of grammar is very interesting, though much neglected in our usual school-books, even in those about Greek and Latin. Derivation is the chief source of copiousness in all these languages, and its proper management in grammar would greatly assist the learner's memory in laying in a store of useful and clear expressions, in seizing and penetrating

the true sense of a vast number of words. The primitives are in most languages very few, so that with a knowledge of about five hundred, and of the theory of derivation and composition, one may read a whole book of an easy style without the assistance of a dictionary. Thus, there is a collection of Greek sentences, comprising, one way or another, all the Greek primitives, and this collection, together with the Latin translation, makes only eight leaves in Taylor's edition of Schrevelì's Lexicon Græco-Latinum, to which it is annexed; consequently it would make only four leaves without the Latin; and from that small number of primitives has sprung the inexhaustible richness we admire in the writings of *Demosthenes* and Aristotle. It is therefore certainly worth while in our study of languages to pay a due attention to this part of grammar, but unfortunately the ancient grammarians not treating much of this subject, the knowledge of it is for the greatest part left to be gathered by practice. The Germans are, perhaps, the first inventors of this branch of grammar, at least we find it in some tolerably old German grammars treated of in connection and at large. The late excellent, learned, and industrious librarian, J, P. Adelung, has a long section on this subject in his great German grammar. Mr. Rask also, in his Icelandic and Anglo-Saxon and Frisian grammars, has a section of considerable extent on the formation of words. Dr. K. F. Becker has written a separate volume in Ger-

man on this matter; and we learn from the preface of Mr. Petersens prize-essay, that even he has published a treatise on this head of Danish grammar, nor has he overlooked this subject in his work mentioned above. Dr. Grimm has written a volume of more then 1000 pages on this second part of grammar, of which however not twenty are readable, and scarcely one palatable to an Englishman, the whole consisting of an ocean of detached words and syllables, terminations, abbreviations, and quotations, and looking somewhat like the wide surface of a troubled sea. We do not doubt that it contains an immense mass of learning, but, we fear, also an immense mass of error, not to say nonsense or pedantry. As a specimen we shall only adduce pages 279, 280, where the Doctor is dividing the German and English words *ben-ch*, *dren-ch*, *stor-k*, *fol-k*, *than-k*, *wor-k*, &c., declaring the *ch*, *k*, to be derivative affixes, but not considering at all whether *ben*, *dren*, *stor*, *fol*, &c. be real roots in any language, and of any meaning whatever, nor whether the *ch* and *k* be real forms of derivation, and, if such be the case, what peculiar determination of the sense they be intended to impart to the roots. Instead of this Dr. Grimm pursues the phantom in various shapes, (such as *ak*, *ik*, *uk*), through all the different parts of speech, for instance, the adjective *dar-k* and the verb *thin-k*; so that, perhaps, *dark* should be derived from *dare*, and *think* from *thin*. We regret

to say that much erudition, sagacity, and deligence had been wasted in this volume to little or no purpose, or at least, that it seems much inferior in execution and utility to its predecessor.

Nogle Sprogbemærkninger, meddelte i en Anmældelse af Nordisk Tidsskrift, udg. af C. Molbech, 3die Bind. 2det Hæfte.

(Literaturbladet Nr. 35—37).

S. 277. „then XVI. daghen, thorth gaar ind." Ved *thorth* göres den Anmærkning: „Formodentlig menes her *Tordmaaned*, og Ordets sidste Del er vel glemt." *Thorth* betyder vist nok her *Torre* eller *Tormåned*; men den sidste Del er ikke glemt, da Månedens oprindelige Navn var *Torre*, isl. *þorri*. Kun i senere Tider, da Udtalen blev bredere, og Endelsen bortkastedes, Ordet altså kunde blandes med Guden *Thor* eller med Mandsnavnet *Thord*, tilföjede man Ordet *Måned*, og sagde *Tormåned*. *Tordmåned* er vel en urigtig Skrivemåde, da dette Ord intet har at göre med Mandsnavnet; og *thorth* i Teksten synes blot at betegne den brede Udtale i Vokalen ved tillöjet *th* (omtrent som i *Jorth*,

jf. Magnusens *Lex. myth. calend. vet. p.* 777. 787. — S. 278 formoder Lektor Bredsdorff, at den sidste Del af Ordet *Hvalsøky*, Ambra, (Henr. Harpstr. S. 51) skulde komme af isl. *öckr*, en Vorte, men det er vist nok det isl. *auki*, Forøgelse, Tilvækst, f. E. *i tinglsauki*, og det bekjendte: *maðr er moldar auki*. Udgiveren har også formodet dette i Ordregistret til Henr. Harpestr. S. 176, hvorved den eneste Fejl er, at det fremsættes som et tvivlende Spörgsmål, hvad der er den fuldkomneste Vished for. Det hedder nemlig i Kongespejlet S. 137 „Enn þo er annarra *hvala auki* mjök margra góðr til lækníngar, *Reliqvorum cetorum sperma bonum qvidem* o. s. v. — S. 279 (H. H. S. 60) „tha warther han trøst drukæn." Hr. Justitsråd Molbech har i Registret til H. Harpestreng oversat *trøst* rigtig på Grund af Latinen *vix sentiet ebrietatem*, dog kun som Formodning; men da *trøst* ellers ikke forekommer i Betydn. *næppe*, foreslår Hr. Lekt. Bredsdorff en anden Forklaring, på hvis logiske Rigtighed Hr. Justitsr. tvivler. Ordet *trøst* er her vist blot en fordrejet Form af det isl. *trauðt*, ell. *trautt*, næppe, da Udtrykket: *tha warther han trøst drukæn*, på Isl. ligefrem vilde hedde: *þa verðr hann trautt drukkinn*. — S. 281 (H. H. S. 90) „Sinup brænnær manz hāth, oc gör man dul." Justitsr. M. formodede i Registr., at *dul* betydede *gal*, *tosset*, og jf. isl. *Dul*, Dårlighed, eng. *dull*, sløv, dum. Hr. Lektor B. bemærker, at Meningen næppe kan være: „gör dum eller tåbelig,"

men er dog ikke falden på, at *dul* her ud. Tv. ligefrem er det tyske *toll*, d. e. gal, rasende, (ikke *tosset* eller *dum*). — S. 282 (H. H. S. 120) „takær fra them ræzlæ oc ond aust." Justitsr. M. formodede at dette *aust* var det isl. *ást*, Kærlighed, skönt det ikke synes at passe her. Lekt. B. formoder det kan betyde Frygt, og udledes af isl. *óga*, frygte; men det er vel intet andet end en plat Udtale, som høres endnu, af Ordet *Angest*, isl. *ángist*, udtrykt temmelig rigtig, på det nær at Næselyden, som man ikke har vidst at betegne, er udeladt; (efter min Retskrivningslære § 34 og 66 skulde man kunne betegne den mente Lyd med *ąwst*): således begriber man Sammenstillingen *Rædsel og ond Angest*.

Det havde været at önske, at den lærde Udgiver ligeledes havde samlet Rettelser og Bidrag til Opløsning af Vanskelighederne i hans Udgave af den ældste danske Bibeloversættelse, men i Stykket om denne, S. 336 fgg., findes kun hans egen Anmældelse af den, og Betænkning over den alt omtalte Anmældelse deraf i Nr. 27 af dette Blad. Da han imidlertid S. 339 ytrer: „måtte han have (d. e. Gid Anm. havde) anvendt de 7 Sider i Bladet, til at opregne og rette hine Urigtigheder, og anføre de gamle Sprogformer, „der vist nok forekomme i så stor en Bog" og i Glossariet ere forbigåede;" altså selv synes at føle, der findes en betydelig Mængde Fejl, samt inderlig at önske, de måtte vorde udpegede og rettede; så vil jeg tillade

mig nogle Bemærkninger, der da kunne anses som et Tillæg til Anmældelsen i Nr. 27. I Almindelighed synes mig Ordregistret ved denne Bog alt for magert og mangelfuldt. Udg. har alt for lidet haft de tilsvarende Udtryk i andre Sprog levende for sig, og stundum vel ikke kunnet finde dem i Ordbøgerne, formedelst en forandret Retskrivning i det første Bogstav; f. E. S. 80 forekommer: „han købte hannom aff hysmaelitæs hondh, thet welde (sic)" og neden under den Anmærkning til *thet welde:* „Et uforståeligt Tillæg. De mann Ismaelitarum &c. Vulg." Ordet er det isl. *veldi*, en Stat, en Magt, og står her isteden for det fremmede Ord *Natsion*, som en Forklaring af det foregående *hysmaelitæs*, at man ikke skulde tage det for enkelt Mands Navn. Således finder man i den isl. *Nucleus* ved uoversættelige Navne ofte tilföjet *þat gras, sú fugl, sú jurt* ell. desl. Det forekommer også i denne Bog med andre Navneord, f. E. S. 235: *Migale*, på latine, theth dýr, o. s. v. S. 310 bedellium, theth trææ; 289 Siclos, theth wikt. — S. 256 „tw skalt ikke wordho skændere ællær lastere (*criminator*) ok ey hwiskere ællær *tasslere* (sic) (*susurro*)." Her viser Ordet „(sic)," at Udg. ikke har erindret sig det sv. *tasslare*, som er det sædvanlige Ord på Øretuder, Bagvasker, og forekommer i alle Ordbøger. Siden til Ordreg. har han vel gjort sig den Umage, at se efter i Ihre og Hoff, og levere Uddrag af dem o. s. v., men dette synes ikke den rette Måde ved et sædvanligt Ord i et levende Sprog, hvor

Gg

det var nok, blot kortelig at anføre det, f. E. i dette Tilfælde: „sv. *tasslare.*" — S. 22 „skowæns dall haffdhe monghe lyms æller clægs ... kelde.'' I Anmærkn. tilföjes: „*Puteos bituminis*, Vulg. *Leergraffue*, Taussen." Ikke en Gang dette har bragt Udg. til at tænke på angels. *clæg*, Ler, eng. *clay*, holl. *Klei*; han anfører *Clæg* i Ordreg. uden anden Forkl. eller Oversættelse end den lat., som her til Unytte gjentages; først i Tillæget til Glossariet gives den Oplysning, at *Klæg* er et jysk Ord, som betyder Dynd, Ler. Det andet Udtryk *Lym* forekommer slet ikke i Ordreg., her må naturligvis jævnføres tysk *Lehm*, holl. *Leem*, eng. *Loam* eller *Lyme*; til de ganske sædvanlige danske Ord kan det vel ikke henregnes. — S. 86 forekommer Ordet *drømeraderæne*, som ligeledes fattes i Gloss., og dog vel heller ikke kan anses for ganske almindeligt, det betyder Drömmetyderne, og kommer af *Dröm* og *råde* d. e. forklare, udlægge, isl *ráða*. Det sære Ord *affthermwthe* S. 315 fattes også i Ordregistret. — Et tydeligt Eksempel på, at Udg. ikke har kunnet finde det fornødne isl. Ord, fordi det begyndte med et andet Bogstav, giver følgende Artikkel i Ordreg. S. 614: „*Ræghy ællær spyt*, saliva, *Raghæ*, *Rakæ* Cod. Magn. 187. Isl. *Raki*, Fugtighed, Vædske." Man ser nl. af det tilföjede isl. *raki*, at Udg. dog har gjort sig Umage, med at lede efter noget lignende i Björn Haldorsons Ordbog, men uheldigvis søgt på *r* isteden for *hr*, da Ordet hedder *hráki*, sputum, Spyt, og Gjerningsordet *hræki*, spuo, spytter,

beslægtet med vort *harker*. — Ved Ordet *Hærianskecth*, neqvitia, er Udg. uretfærdig mod andre Sproggranskere, når han siger: „Om dette sjældne og dunkle Ords Herkomst vil man forgjeves hos Etymologerne søge Oplysning." Havde han søgt hos Kolderup-Rosenvinge i Samling af gl. danske Love 5te Bd. S. 585, el. hos mig i ny danske Mag. 5 Bd. S. 195. el. hos Ihre, vilde han have fundet adskillige Forklaringer, hvoraf vel én turde være den rigtige. Den vor Udg. foreslår, nl. af *herja*, krige, plyndre, kan ikke bifaldes, da den f. E. ikke forklarer det isl. *herjans kerling*, hvor det klarlig ses, at *herjans* er et Navn i Ejef. (=Fandens Kærling), og at derved ikke bör tænkes på *at krige, plyndre*. — Men én af de besynderligste Fejltagelser i dette Glossarium er måskje følgende Artikkel: „*Systæn*: Talordet *sytten* (17.) Gen. 37, 1." Når man da efterser Stedet S. 74, finder man ved *systæn* den Anmærkn. „*Sedecim*, Vulgata." Heraf er det vel klart, at *systæn* blot er fejlskrevet for *seystæn*, som er meget forståeligt, så at Udg. havde kunnet spare sig selv og Læseren denne Artikkel i Ordregistret, hvis han havde erindret, at det lat. Ord *sedesim* betyder sejsten og ikke sytten. — S. 235: „*ophiamachus* paa latinc, theth ær eth dyr, som strider amoth ornim," må naturligvis læses: „*ophiomachus* paa latíne, theth ær éth dýr, som strider åmóth ormin." — S. 422 (5 M. B. 17, 16) „Ok han skal ey jgénlédhe folkith i egipten, wplæth af woghnelighétz tal." Ved Slutningen heraf göres den Anmærkn. „Uforstaaeligt. Vulg. har: *equitatus numero sublevatus*" o. s. v. Intet kan

være simplere eller bogstaveligere, når man forstår de danske og latinske Former: *wp-læth*, lat. *sub-levatus*, er sammensat af *op*, og *lettet* i den gamle danske korte (dog ikke sammentrukne) Partisipialform isl. (*eg hefi*) *lètt*; *af* hører naturligvis til *tal*, og udtrykker det lat. *numero*; *woghneligħétz* er et selvgjort Ord, til at oversætte *equitatus*, der naturligvis må tænkes i Ejef., styret af *numero*: Udgiv. har forblandet Ordene *oplade* og *oplette* i Ordreg, men de adskilles dog tydelig i Bogen selv, og navnlig lid. Tilf. af det første hedder her *opladhæn*, Fl. *opplatlme* S. 2. Datiden *oplodh*, Fl. *oplodhe* S. 93. Nut. er *opladher* S. 142; hvad der har forført ham, er vel at *lette* skrives med ét *t*, men det er en Almuesudtale i Fyn endnu, at sige *læte* for *lette*, *ræte* for *rette*, man finder også det sidste i Svensk. — Udgiv. har overhovedet agtet alt for lidet på de grammatikalske Former; f. E. i Ordreg. „*Brøgh* (eller *Brogh*) ... Lændhekledhe... ællær lynnedhe brøgher)... Hvad vilde han vel sige om en sådan Artikkel i en Ordsamling: „*Bøg* (eller *Bog*); C. M. udgiver mange Bøger." — De interessanteste Lævninger af den gamle Sprogbygning ere således også blevne ubemærkede; f. E. Forskjellen imellem N. og G. i Fl. S. 82;

fongher, captivi, isl. *fángar*,

fonghe-næ, captivos, isl. *fánga-na*,

ligeledes den gamle Ejef. i Fl. med Kjendeordet S. 320:

findhe-næ roff, hostium præda, isl. *fjénda-nna*.

og Spor til Gjenstf. i Ent. af Tillægsordene, f. E. S. 82 i Hank. *hebreisken man*, og S. 401 i Hank.

synæ omildheet. Af Gjerningsordene forekomme ligeledes mærkelige Oldformer. f. E. S. 318 *Gud gaffwet ath* o. s. v. — Denne Mangel på Indsigt i de halvislandske Böjningsformer spores også vel meget i Udgs. Indvendinger mod Anm. i Nr. 27. Disse Indvendinger, som fremsættes i temmelig ondt Lune, dreje sig egentlig om to Ord *Hjon* og *Halsbast*. „Han fatter ikke, hedder det, hvad Rec. (i Nr. 27) mener med, at det danske n. coll. *Hion* ikke maa være Fælledskiön og udmærkes ved Art. *en*, da Res. dog maa have fundet *syn Hjon* i Bogen og Glossar. Ligesom det i et Ordsprog hedder: Hjonens Troskab styrker Bondens Boskab." Anm. har naturligvis ment, at *Hjón* (Tyende, Slægtninge) ikke var af Fælledsk., som den Gang næppe var til i Sproget, da al Ting betegnedes som *han*, *hun* eller *det*, at der følgelig ingenlunde burde sættes *en* ved Siden i Gloss., til at vildlede Læseren. Kjendere ville også indse, at *syn hion* ligesålidet beviser at *Hjón* er af Fællesk., som Udtrykket *myn hænder* S. 66 i Bibelov. beviser at *hænder* er et Samlingsord af Fællesk. i Entallet, eller Udtrykket i Nord. Tidskr. 3. Bds. 2. H. S. 277: „*tha finnær tw mennisken, som the wore thin brødher*," beviser sligt om *Brødher*. *Hjonens Troskab* o. s. v. (som er taget af Vid. Selsk. Ordb.) beviser ligeså lidet; ti det betyder ikke *Slægtens* (det eneste danske Ord derpå i Glossar.) men *Tjenestefolkenes* Troskab, og behøver ligeså lidet at være Ent. for Artiklens (*-ens*) Skyld, som i vor Bibelovers. S. 63 *føren*, (Fåreno) og S. 4 *Abel var forens hjörde*,

S. 106 *börnæn*, og S 80 *börnæns wtgongelse*, S. 42 *allæ træens frukt* o. desl., men at Ordet *hjón* virkelig ikke er Fælleskön, men Intetkön i gammel Dansk, synes at følge af Stedet i Kof. Anch. Lovhist. 1 S. 593, hvor det hedder i Valdem. sjæll Lov: at om en Mand griber bortløbne Trælle, *tha å han for hwært hjón..- twä øræ*; så og af Eriks sjæll. Lov, udgiv. ved Prof. Kolderup-Rosenvinge, S 222 *Givær böndæn sit hjónæ frelsæ, tha... i thæt frælst at wæræ... sum thæt wåræ frælst føð.* Om *Halsbast*, Nakke, og *halsbastet*, hårdnakket, er Udg. endnu vidtløftigere med sine Modbemærkninger; man betvivler ikke at Halsbast betyder Nakke, da Stedet i Bibelen og *cervix* i Vulg. noksom viser det; men man havde önsket en kort Forklaring over, hvorledes den Mening vel er bleven forbunden med det sære Ord, et parallelt Udtryk i andre gamle Sprogarter, eller nogen anden Oplysning af Hr. Justitsr. Lærdomsforråd, og ligeledes ved Tillægsordet havde man önsket den Underretning i Glossariet, som Justitsr. nu, ikke uden Ophævelser, giver i Tidsskriftet, nl. hvorledes han har forklaret sig, at halsbastet (nakket) kan betyde hårdnakket; han har nl. læst: „at thettæ folk ær hordhalset æller (hord-) halsbastet." Dette er dog en mulig Forklaring, om end ikke den rigtige, og slige Forklaringer eller Forsøg dertil, synes man berettiget til at vænte i et sådant Ordrég. Den blotte Overs. af Ordene er nl. et såre mekanisk og dertil ubetydeligt Arbejde, al den Stund Bogen selv er en kun alt for bogstavelig Oversættelse i

Modersmålet af en så bekjendt latinsk Bog, som Vulgata, hvoraf følger at man kun yderst sjælden kan tvivle om, hvad Forf. (den gamle Oversætter) har villet sige, men kun om, hvorledes han er falden på at sige det med sådant eller sådant et Ord. — En anden Ting havde det også været yderst interessant at finde noget om i Ordreg., nl. hvorvidt den ældgamle nordiske Sprogform er bevaret, eller ny Udtryk, Sammensætn. og Böjninger opkomne; men herom finder man næsten intet, uden man kan sige sig det selv, da Udg. er alt for sparsom med at anføre de isl., ja endog de tyske tilsvarende Udtryk; f. E. hvilken Læser vil ikke forundre sig over, hvorledes Overs. er falden på at sige: *Ingjældh* for Indkomst, *i stedh* for strags, *inboren* for indfødt; og hvor skönt havde det ikke været, om Udg. havde oplyst ham herom, ved at tilföje: isl. *inngjald* (modsat *útgjald*), *í stað*, tysk: *eingebohren*. Stundum ere Betydningerne i Gloss. angivne unöjagtig, og snart den danske, snart den lat. Overs. udeladt, hvor den dog var höjst nødvendig. f. E. „*Hwræ*, hvor," o. s. v. Dette leder til et ganske falsk Begreb om dette Ord. Vort *hvor* er nl. sammensmæltet af to gamle Udtryk, og har derfor to såre forskjellige Betydninger, lat. *qvam* og *ubi*; når man nævner Ordet alene, tænkes sædvanlig på den sidste; men denne Sammensmæltning var endnu ikke foregået, da vor Bibeloversættelse forfattedes, man har derfor her to forskjellige Ord på *hvor*, nl. 1) dette *hwræ*, sv. *huru*, qvam, qvomodo, f. E. S. 319 *Hwræ længhæ skal*

alt thettæ folk baytalæ mik? qvam diu o. s. v. og 2) *hwar*, sv. *hvar*, ubi, f. E. S. 3 *hwar æstw?* ubi es? dette *hwar* er ikke optaget i Ordregistret; men vel et andet *hwar* eller *hwær*, nl. Stedordet, også på Svensk *hvar*, hvormed det kunde forblandes. — Utallige svenskagtige Ord og Former synes aldeles at være undgåede Udg. f. F. *fåfængh*, forfængelig; *Forsat* Baghold (sv försåt); *retæ*, tirre (sv. reta); *rydhæ*, brøle, (sv. ryta) Udg. jævnfører her isl. *hrjóta*, at snorke; *subæ*, drikke (sv. supa); *Hærtigh* for Hertug; *Oghn* for Ovn (sv. ugn); *Sparwen* for Spurven; *jesse* for Isse; *watn allær fors*; *hópp œllær samnyngh*; *stark* for stærk; *longh* for lang (sv. lång), *monghœ* o. m. desl.; *wors herre wilje*; *edhre høktidhe*; *hwarje øxæn*; *huffdhe waretlı* for været, også S. 10 *Varælsæ*; *smordh* for smurt d. e. salvet; *bran* for brændte; *forgås* for forgå; *øver* for over; *utæn* for men; ja stundum er hele Ordföjningen svenskagtig; f. E. S, 243: „*han skal útgýdhe thét paa hans høgre øres yterste deel, hvilkœn som rönsæs, ok opå høghre handens ok fodens tommelfinghær.*" Dette o. desl. som her forekommer i langt större Mængde end i andre gamle danske Sprogmindesmærker fra 1470—'80, bringer mig på den Formodning, at Oversættelsen er forfattet i den skånske Sprogart, og ingenlunde, som Udg. mener, i den jyske. Uagtet jeg således anser denne Udgave for langt skødesløsere, og Udgiverens Arbejde dermed, såvidt det ikke var mekanisk, for ubetydeligere og uheldigere end ved de forrige Udgaver af gamle danske Sager

han har leveret; så mener jeg dog med Anm. i Nr. 27, at man ikke bör bedömme det alt for strængt, da Bogen er så stor, og Arbejdet vist har været trættende, man bör meget mere være Udg. forbunden, fordi han, om aldrig andet, så dog har gjort det muligt for Sprogyndere, at eje og bruge dette betydelige Verk; og, som det lader, givet det temmelig korrekt; ganske frit for Trykfejl er det dog ikke, f. E. S. 402 L. 3 ndfr. „mik dk thæn stwndh æillllær thæn tidh." 409, L. 3 „offær for fyndene" og 599, hvor man har villet sætte *domesticis regis* i Nævneformen, er kommet til at stå *domestici regi* (Konnyngh ens hwshjón).

Ens enska skálds, J. Miltons, Paradísar missir, á íslenzku snúinn af þjóðskáldi Islendínga, Jóni Þorlákssyni. Kbh. 1828.

(Den engelske Digters, J. Miltons, tabte Paradis, overs. på Islandsk af Islændernes navnkundige Digter, J. Thorlaksson.)

(Literaturbladet Nr. 20—21.)

Det islandske literære Selskab havde fra sin første Stiftelse af erhværvet Forlagaret til dette Verk

efterat det forrige Literaturselskab, som havde udgivet de to første Bøger i sine Samlinger, var ophørt; men da dets Kræfter i Begyndelsen vare kun ringe og dets årlige Indtægter siden optoges af andre almennyttige Verker, f. E. en stor Jordbeskrivelse, der varede i flere År, og det også endnu fordrede mere end et År af Selskabets Indtægter, at udgive dette Verk, så var det bestandig blevet udsat, og havde vel endnu blevet udsat en Stund, om ikke den engelske Herre, *J. Heath*, som har rejst meget i de nordiske Lande og med sjælden Flid studeret alle de nordiske Sprog, havde påtaget sig at bekoste og besørge den Udgave, som nu er kommet for Lyset, hvortil Selskabet naturligvis med Glæde og Taknemmelighed gav sit *Minde*, uden dog forøvrigt at opgive sin Forlagsret.

Man må også tilstå at denne Udgave i det hele taget er udført på en Måde, som gör den, der bekostede den, Ære, og som Publikum kan være fornöjet med; nemlig på godt Papir med smuk Tryk og temmelig korrekt. Det er blot at beklage, at den ærværdige Oversætter ikke skulde opleve at se sit Arbejde trykt, han döde i Følge Fortalen 1819 i sit 75vende År. Fortalen indeholder nogle korte Efterretninger om Milton og hans Verk, dernæst om Oversætteren og hans Arbejder, samt om denne Udgave, hvor man blot har tilladt sig at rette Skilletegnene efter gode Udgaver af Digtet, og Retskrivningen efter Sprogets Natur og dens indre Overensstemmelse. Fort. er underskrevet: Þ. Guðmundsson og Þ. Helgason. Derefter følger

Indholdet af enhver af de tolv Bøger, og endelig Digtet selv med ny Sidetal.

I Henseende til Oversættelsen, da er den som Oversættelse betragtet ingenlunde af de bedste. J. Þorláksson kunde nemlig ikke Engelsk, og havde aldrig set den engelske Grundskrift, men oversatte først efter Schönheiders danske, der som bekjendt udelader mange skönne Steder, og vel ikke altid gjengiver heldig, hvad han har beholdt; siden skal Thorlaksson have fået en tysk Oversættelse til Låns, men da han næppe har været det tyske fuldkommen mægtig, er det troligt, at han dog egentlig har lagt den danske til Grund for hele Verket. Hertil kommer, at vor Oversætter har valgt en islandsk Verseart (Fornyrðalag, *Talevers*), der er höjst forskjellig fra den engelske Digters femføddede Vers, og hvor Rimbogstaverne alle Öjeblikke have tvunget ham til at indskyde Ord og Vers, som ikke findes i Grundskriftet. Disse ere vel for det meste vel valgte, men dog også stundum Fyldekalk, og i alt Fald ikke det Milton har sagt. De isl. Talevers ere meget korte, og indeholde kun to Hvilepunkter eller stærkt betonede Stavelser, så at tre sådanne Vers svare omtrent til et Heksameter, (jf. min angelsak. Sproglære, S. 123); men da Miltons Vers ere jambiske og kun femføddede, burde ikke anvendes stort mere end to islandske til hvert af disse, og Sprogets poetiske Rigdoms Fylde vilde også göre dette omtrent muligt, når blot Overs. havde kjendt Originalen, og ikke hængt altfor ængstelig i enhver Småting Dette

er dog sjælden lykkedes ham; til Jævnførelse må tjene følgende Sted, som vel både i Tekst og Oversættelse høre til de allerheldigste (2, 496):

O shame to men! devil with devil damn'd
Firm concord holds, men only disagree
Of creatures rational, though under hope
Of heav'nly grace: and God proclaiming peace,
Yet live in hatred, enmity and strife
Among themselves, and levy cruel wars,
Wasting the earth, each other to destroy:
As if (which might induce us to accord)
Man had not hellish foes enow besides,
That day and night for his destruction wait.

O, hvílik afmán
Adams barni,
veranda mitt í
vonum náðar!
djöfull vinskap
við djöful bindr,
en maðr manni
misann friðar,
einn eigin tegund
áreitandi
af skepnum öllum
sem skynsemd hrepptu
Guðs boð friðr er.

en grimd ok hatr
afsókn, illsku stríð
allr fjandskapr
hvervetna drottna
hauðri voru á;
eins ok egum vèr
ekki nóga
hatendr, nema
hötumst sjalfir,
þeir oss ástunda
at eyðileggja
eins um dymma nótt
ok dag bjartan.

Man ser at denne Overs. er fyndig og smuk, men dog lidt udspilet: for *to man*, er sat *Adams burni* for Bogstavrimets Skyld; *damn'd* er udeladt; men *firm concord holds* er forandret en Del i Udtrykket: *vinskap bindr*, hvilket dog ret godt passer til det følgende i Overs. Aldeles tilsat er *eigin tegund áreitandi;* man skulde kunne undgå

denne slappe Gjentagelse ved at udtrykke det følgende som så:

einn af skynsömum
skepnum öllum.

Ordene: *grimd, allr* ere indskudte for Bogstavrimets Skyld, men *each other to destroy* er udeladt, ligeledes Indskudssætn. (*which might induse us to accord*); hvad der synes os værst, er dog de ørkesløse Tilsætninger *dymma og bjartan*. Disse Tillægsord til *Nat og Dag* ere nemlig dels i sig selv forslidte, dels her upassende, hvor *day aud night* allerede er en poetisk Omskrivning for *stedse*, og endelig burde været udtrykt kort ved *nótt ok dag*. Således omtrent er Oversættelsen overalt, stundum forkortet, stundum udvidet, stundum forandret noget; ja undertiden er Grundskriftets Mening forfejlet f. E. 3, 433, hvor der om en Grip (*vulture*) som urigtig kaldes *haukr*, isteden for *gammr*, siges:

dislodying from a region scarce of prey; hvilket gives således:

sá úr hreiðri skrapp...
fjarlægt foldum,
sem er fátt til ráns,

men dette giver lige den modsatte Mening, da *fjar lægt* tilkjendegiver en Hvile på Stedet. Man skulde måskje have kunnet sige:

ok firrtist foldir
som er fátt til ráns.

Ligeledes 3, 460, hvor

Those argent fields more likely habitants hold

gives således:

þat er miklu meir
í mál takanda,
silfrfoldir þær
at sèu bygðar,

i steden for

þá silfrfold æðri
seggir byggja, eller desl.

Da begge disse Steder fattes i den danske Oversættelse, har vel den tyske været Skalden vanskeligere at forstå. Det første torde dog være en *blot* Skødesløshed; da begge de modsatte Udtryk ligge hinanden så nær. En Skødesløshed er vel også Udtrykket S. 59:

frjálsum vilja
stoð inn standandi
ok steyptist fallinn,

da det danske Vers:

„Med Frihed stod, hvo stod, og faldt, hvo faldt."

vel umulig kunde misforstås; men det isl. kunde let tages således: *frjálsum vilja stóð inn standandi, og (frjálsum vilja) steyptist (hann siðan) fallinn,* som vilde aldeles fordærve Meningen. Hele Tvetydigheden kunde undgås ved en meget ringe Forandring således:

frjálsum vilja
stóð inn standandi,
steyptist inn fallni.

Man må beklage, at Udg. ikke have nöje jævnført Overs. med Dansken og Engelsken, og rettet slige Småting, hvor de fordunkle Meningen, især da Milton alligevel vilde blive vanskelig nok at forstå for menig Mand på Island. Men de have i Fort.

erklæret at ville give Skaldens Ord aldeles uforandrede, ja de have endog stundum givet os hans Bogstaver nöjere end man kunde önske; f. E. S. 60 „uppreistn" for „uppreisn", *Opstand*, „ómynnst" for „óminnzt", *glemt*. Dog om Retskrivningen snart mere. Som særeget Kunstverk er vor Overs. derimod i det hele taget fortræffelig, da Skalden har haft det rigeste og herligste poetiske Sprog, som Evropa har at opvise, fuldkommen i sin Magt, og opfattet i det mindste Hovedtankerne hos Milton med ægte Digtersnille, samt gjengivet os dem med særegen Klarhed og Kraft, som fremlyser af den førstanførte Prøve, og som det skulde blive for vidtløftigt her at udføre i det enkelte.

Man skulde vel og kunne indvende adskjelligt mod J. Thorlaksson islandske Udtryk, der stundum synker vel meget til den daglige Tale; f. E. hvor han bruger *kyrkja* (for *hof*) om de gamle hedenske Gudehuse, og S. 22 om Mulciber:

hann mátti í helvíti
til húsgjörðar.

hann mátti til er desuden en Danskhed i steden for *hunn varð*, *hlaut at*, eller desl. Stundum forsömmes endog den rette gamle Böjning af Ordene som: S. 15

Sá hèt Satúrnus,	for:	Sá hèt Satúrnus,
ok sama brepti		ok sama brepti
mein af mög Jóve,		mein af megi
at mistu ríki.		at mistu ríki.

Mög er Gjenst. af *mögr*, Sön, men anvendt her som Hensynsf. for at få *Jóve* med i Verset; dette

støder dog alligevel og vilde klinge langt bedre med den rette II. *megi* og udeladt *Jóve*, som i alt Fald kunde være tilföjet i en Anm. for dem som ikke vidste, hvem Saturns Sön var. En anden Overtrædelse af den ældgamle islandske Böjning er at lade den 1. P. af Gjerningsordene ende sig på *-r* f. E. *heyrir ek* S. 118 i steden for *heyri ek* eller hos Skaldene *heyrik*; *hefirek* S. 62 for *hefi ek* eller *hefik*. Oversætteren har også stundum villet pakke for meget ind i Versene, og derfor gjort dem for lange og stødende, f. E. S. 54

Svo gekk Satan tregt
at sinni því.

hvor *tregt* er for meget efter det sædvanlige Versefald, og *svo* er for prosaisk.

Tregt gekk Satan
at sinni því!

kunde vel udtrykke det samme med bedre Versefald, eller: *seigt gekk S.* o. s. v., om man endelig vilde have tre Rimbogstaver.

Hvad Udgaven angår, så er vel en kjendelig Flid anvendt på Rettelsen af Prøvearkene; men den synes undertiden at være gået for vidt, da mange forvildende Fejl have indsneget sig ved Forandringen af Skilletegnene o. desl. Vi skulle i denne Henseende især holde os til den 2den Bog, som enhver kan sammenligne med den gamle Udgave. Strags i Begyndelsen er Tegnsætningen forandret meget uheldig således:

Sat á trón hafinn	*På Kongers Vis*
tig ni ga	*majestætisk prydet*

at sið siklínga	*sad Satan ophöjet*
Satan, prýddr	*på en Trone,*
metfjám gjörvöllum	*strålende mer*
meir skínandi,	*end alle de Skatte.*
er i Ormó fást	*som fås i Ormus*
ok Indium.	*og Indierne.*

Her skulde intet Sætningstegn være efter *Satan*; men derimod efter *prýddr*, ligesom i den gamle Udgave, da dette Ord ingenlunde bör forbindes med det følgende, hvorved hele Meningen forvirres. Ordet *skinandi* hører i Originalen til *trón*; men da det ikke er sat i Hensynsformen (*skinanda*), så er det vel muligt, at den isl. Digter, vildledet af den danske Overs., har henført det til Satan; men således som Udg. kommaterer, skulde man tro de vilde lægge det til *metfjám*, hvorved dog Meningen bliver mangelfuld og urigtig.

S. 32 findes ligeledes et forvansket Sted, som er rettere i Literaturselskabets Udg.; det lyder således:

J denne Udg.	I Lit. S. Udg.
Munum minnr vèr	Munum minnr vèr
myndat geta	myndat geta
ljós, nær lystir oss	ljós, nær lystir oss,
likt sem hans?	líkt sem hans,
en hann sèr óljóss	enn hann sèr óljós
eptir voru.	eptir voru?

I det foregående siges at Himlekongen undertiden finder Behag i at skjule sig i et majestætisk Mörke, så at Himlen ligner Helvede; derpå spörges: skulle vi (Djævle) da mindre formå, når det lyster os, at danne os et Lys ligt hans (Guds); end han (at

danne) sig et Mörke efter vort? Denne klare Mening forstyrres 1) ved at anbringe Spörgsmålstegnet efter *hans*, da Spörgsmålet endnu ikke er ude dèr; 2) ved at sætte *en*, men, for *enn*, end; 3) ved at sætte *óljóss* i Ejeformen (eller måskje i Hankönnets N. ligesom *stelviss* S. 92?) isteden for *óljós*, Ulys, i Gjenstandsformen, som Gjenstand for *myndat*, dannet, ligesom *ljós* ovenfor; 4) ved Mangel af Spörgsmålstegnet på sidste Sted, hvor Spörgsmålet virkelig er ude: og det uagtet Stedet er tydeligt både i Dansken og Engelsken:

Som han vort Mörke, kan ej vi hans Lys,
når vi vil, efterligne?
As he our darkness, cannot we his light
imitate, when we please?

S. 33.

Hreifðist hugr þeim...	*Dem Modet vokste*
þánka vakinn við	*ved Tanken om*
um veg ok frama,	*den Hæder og Sejer.*
er þeim ríkis hag	*som Rigets Tilstand,*
reisa kynni	*oprejse kunde,*
tímum líðandi,	*med Tidens Løb,*
Tignarkappi	*indtil med Himlen*
unz viðr upphejm	*de kappes kunde*
etja mætti.	*om Majestæt.*

Forandringen af *tignarkappi* (Kappen om Majestæt) til *Tignarhappi* (Majestætskæmpe) synes at vise, Udgg. have misforstået Ordet, og taget det for Nævneformen af Hank. som om der tænktes på Satan, isteden for Hensynsformen af Intetk. (Majestætskappen); men herved mister *etja* sit nødvendige Gjenstandsord, og Meningen forstyrres.

Samme Side ere Versene:

eða hvat? skulum	*eller skulle vel*
vèr þann verðugleik	*ved den Værdighed*
við oss skilja...?	*vi os skille...?*

forandrede til

eða hvat?
skulum vèr þann verdugleik
við oss skilja....

hvorved de to første Vers uden Nødvendighed synes at fordærves.

S 39 synes nysomtalte tvetydige Ord, ***kappi*** atter at have forført Udg. til at forvanske Tegnsætningen; der læses nl.:

skreytti Skaðvaldr	*Fyrsten prunkede*
skara miðjan,	*midt i Skaren,*
stoltr stýrir,	*den stolte Styrer,*
sem styrjarkappi,	*som den der ene voved*
aleinn etjandi	*at kappes i Strid*
æðstan himin við.	*med den höjeste Gud.*

Det er klart at der, som i den gamle Udg., intet Sætningstegn burde være efter ***kappi***, da det atter her er Hensynsf. af Intetk. ***kapp***, Kappen og står som Gjenstand for ***etjandi***, hvilket ellers bliver ufuldstændigt og meningsløst; men at den, der anbragde dette Tegn her, har forstået ***styrjàrkappi*** som N. i Hankönnet, altså ***Stridskæmpe***, følgelig ikke fattet Sammenhængen, og vel næppe efterset Dansken eller Engelsken.

S. 53 synes atter en falsk Tegnsætning at vidne om Misforstand. Stedet lyder således:

Ok hafi hávegs	*Ok haver Höjhedens*
hilmir ykkr	*Konge eder*

nýliga rænt	*nylig revet*
nokkrum parti	*nogen Del (Egn),*
óðal ykkart,	*som var tilforn*
sem þó áðr var.	*eders Odel; o. s. v.*

At Sætningstegnet sættes ved *parti*, og er urigtig anbragt ved *ykkart*, og at Sammenhængen er: *sem þó áðr var ykkart óðal*, er klart deraf, at *rænt* ellers vilde få tre Gjenstandsord: *ykkr, parti, óðal*, såvel som af den gamle Udgave, samt både Dansken og Engelsken.

Samme Side er udeglemt et Vers, nl. efter Verset

megi merki þar

sattes:

maktar sinnar

som står rigtig i den gamle Udgave.

Enkelte Bogstavfejl og deslige Skødesløsheder forekomme også, f. E. S. 27:

Himins turnar
of allt er ... *for* eru,..

S. S. *Hèr með* for Hèrmeð. Lignende Fejl med sammensatte Ord forekomme ikke sjælden; S. 3 står *ángr boða* for *ángrboða*; S. 6 *ægiblossa* for *ægi blossa* o. desl. S. 28 i Anm. *munn* (Mund) for *mun* (mon). *S.* 36 *und belti myrkra* for *mýkra*, som giver en såre forskjellig Mening.

S. 38. skal þat meðr mèr
mángi starfa. *f* mangi.

Mángi er en Forkortelse af Navnet *Magnús*, som her giver en komisk Mening; *man gi* eller *manngi* betyder *ikke en Mand* d. e. *ingen*; og i slige Stavelser tonetegnes den første Selvlyd aldrig; f. E. *vangeymsla, vingan, vongoðr* o. desl. I nogle få andre

Tilfælde finder jeg Tonetegningen forandret efter en særegen Udtale; f. E. *aldrtíli* for *aldrtili*; sjælden er Tonetegningen glemt, som S. 38 *lifi* for *lífi*, S. 39 *jakvæðum* for *jákvæðum*. Undertiden ere Indskudstegnene, undertiden Bindetegnene udeladte, f. E. S. 50 *hvàt ok sein-fara* for *hvat- ok sein-fara*, eller i alt Fald *hvat- ok seinfara*. Sådanne små Hjælpemidler, som Bindetegn og Indskudstegn såvel som Skilletegnene i Almindelighed, ere yderst vigtige for Ikke-islændere, til at finde Rede i de poetiske Omsætninger, og den ved de korte Vers alle Öjeblikke afbrudte Sammenhæng; vi havde derfor meget önsket en större Nöjagtighed i disse Småting, i det mindste færre Afvigelser fra den gamle Udgave og fra Håndskrifterne.

Retskrivningen er af vore Udgg. forbedret overordentlig; idét *j* er anbragt overalt isteden for *i*, hvor den bestemte Medlyd høres i Sproget, nl. foran Selvlydene, hvilket er til stor Lettelse i Læsningen; *è* er her overalt sat isteden for det gamle fejlagtige *é*, som bragde Dr. Grimm til at skrive *ê* i Ord som *lèt*, *hèlt*, *fèll*, fordi han troede, at dette *è* (som han fandt skrevet *é*) var af samme Natur som *á*, *í*, *ó*, *ú*, *ý*, uagtet det i Sproget selv er af ganske modsat Beskaffenhed, *é* er desuden nødvendigt til at udtrykke gamle Håndskrifter, hvor det ofte findes for *ei*, i Ord som *héll*, *égi*, *þérra* o. desl. Ligeledes er her *ð* adskilt fra *d*, *ck* forandret til *kk* og *qv* til *kv*; så og *z* temmelig rigtig anvendt for *s*, foran hvilket et *t* eller *d* er bortfaldet. Ikke desmindre skulde

adskilligt endnu kunne indvendes imod Retskrivningen i denne Bog, fornemmelig imod den overordentlige Vaklen i Skrivemåden; f. E. S. 25 *helvízkar*, S. 35 *helvítskar*; Fort. S. 10 *vonzku*, men S. 30 *vöndsku*; S. 8 *lízt*, S. 42 *lætst*, S. 45 *framizt*, S. 27 *brotist*. Reglen om *z* er dog yderst vigtig, til at adskille dets forskjellige Former som *sèst* ses og *sèzt*, set hinanden, hvilket altså er urigtig indbragt S. 130. L. 2 nedf.; dels forskjellige Ord, som: *skemst*, kortest, *skemzt*, fordærvet sig; *gjörst*, nöjagtigst, og *gjörzt*, blevet, o. desl. Fremdeles S. 14 *hreppti*, S 19 *hrepti*: S. 7 *blektr-þrykkt*; S. 8. 79 *öflugri*, *alefli*, S. 98 *afl*, men S. 93 *öblgr*, S. 118 *öblug*, S. 133 *harðebli*; S. 60 *siðarst* (imod Skaldens egenhændige Håndskrift), S. 71 *siðastan*; S. 14 *í eignu' hofi— eginn* (urigtigt såvel i Følge *eignu*, som d. og sv. égen; t. eigen); S. 96 *þeigi*, ikke, S. 59 *þegi* (urigtigt; ti *þeigi* er et Gjo. af þegja); S. 10 *dægiligasta* S. 130 *dæiliga*, (som er urigtigt i Følge sv. dägeligt, d. dejligt). S. 16 *dýrindi*, S. 20 *dýrendi*, denne forældede Form (*endi*-) er uden Nødvendighed næsten indbragt overalt; S. 27 *hrynda*, S. 92 *hrinda*, (som er det rette) S. 37 *slippi* for *slyppi* (af *sluppu*); *slippi* er den bestemte Form af To. *slippr*; S. 8 *leyfi*, S. 11 *leifi*, og S. 48 *leyfar*; her forblandes altså *leyfa*, at tillade, hvoraf *leyfi*, med *leifa*, at lævne, hvoraf *leifar*; S. 22 *keyrt*, S. 2 *keirðr* (*keyra* svarer til *køre*); S. 18 *eilkiskógr*, S. 93 *eykr*, Ege, (urigtigt; ti *eykr* er et *Øg!*). Stundum gör denne Forveksling af *y* og

i det umuligt, at vide bestemt hvad Meningen er; f. E. S. 96:

án lystar neinnar — *uden nogen Lyst (Vellyst)*,

ved at efterse Teksten eller gætte sig frem, erfares at Meningen er;

án listar neinnar — *uden nogen Kunst.*

Dog ere slige tvetydige Steder naturligvis ikke hyppige. Nogle Forandringer synes ubesindig indbragte uden Hensyn til Sprogets Natur, f. E. S. 9 *örruggast* for *öruggast*, af *ör* og *uggr*; S. 106 *týi*, for *týgi*, ja endog *týum* for *týgjum* (sv. *tyg*, d. *Töj*, t. *Zeug*); *danz* for *dans*, *glanzi* for *glansi*. Udgg. have vel tænkt på det danske *Dands*, *Glands*, men det er en falsk Retskrivning, som ikke findes i Svensk, og hos os er indkommen ved en tankeløs Efterligning af Tysken, der så ofte hærder *s* til *z* (*ts*); isl. *glansi* kommer måskje af *Glenr*, *dans* hedder på Fransk *danse*, *sans* kommer af det lat. *sensus*, fransk *sens* o. s. v.; i intet Tilfælde bör *z* skrives i Isl., uden hvor et virkeligt *d* eller *t* findes i Stammeordet, men *dand* og *gland* er ikke til i noget bekjendt Sprog; S. 130 skrives også *með kransi*.

Regelen for Intetkönnets Dannelse synes misforstået af Udgg.; den består i at föje *t* til Roden, som *láng-t*, men hvis et ð går foran, sammensmælter det med *t* til *tt* som (*góð*) *gott*, (*glað*) *glatt*; går en Medlyd endnu foran, fordobles dog *t* ikke, som: (*sagð*) *sagt* (ikke *sagtt* eller *sagðt*); ligeledes: (*harð*) *hart*; (*kald*) *kalt*, (*vond*) *vont*. Således have vi alt anført (*keyrð*) *keyst* S. 22; men Udgg. have dog sædvanlig skrevet: *glaðt*, *auðt*, *harðt*, *kaldt*,

vondt o. desl, som hverken hjemles af Udtalen eller den gamle Brug eller Ligheden med: *gott* for *goðt*, *satt* for *sannt* eller *saðt*; *lagt* for *lagðt* o. desl. I Flerstavelsesord bortkastes endog Medlyden foran *t* uden al Erstatning, som: (*mikil*) *mikit*; (*annar*) *annat*; ligeledes *kallat* (for *kallaðt*), *fundit* (for *fundint* ell. *fundiðt*) o. desl. Men da *t* blot findes i Ents. N. og G. (ligesom *um* i Lat.), så har det slet intet at göre i Flertallet; *annat* får altså i Fl. *önnur* (ikke *önnut*), *satt* får *sönn* (ikke sött); *hart* får *hörð* (ikke *hört*). På samme Måde: *kallat*, *kölluð* (ikke *köllut*), *elskat*, *elskuð* (ikke *elskut*), *myndat*, *mynduð* (ikke *myndut*), efterdi det oprindelige *ð* kommer tilbage, såsnart *t* bortfalder. Dette have vore Udgg. ikke bemærket; men overalt forandret denne Flertalsendelse *-uð* til *-ut*, endog mod Skaldens egen Håndskrift af 3. Bog. — En Undtagelse fra Regelen, om *t* i Supinum, danne alle Enstavelsesord, som: *skeð*, *sèð*, *lèð*, *máð*, *náð*, *sáð*; det havde derfor ikke været værd at skrive: *skèt*, *sèt*, især da Udgg. dog S. 64 beholde *háð*, S. 89 *kljað*, S. 9 *hrjað*, S. 19 *náð*. Af samme Grund, som *t* ikke fordobles i *kallat*, *annat*, *mikit*, skönt isteden for *kallaðt*, *annurt*, *mikilt*, nemlig at hele Tonen falder på første, plejer man heller ikke at fordoble andre Medlyde i lignende Tilfælde, skönt sidste Stavelse er skarp; f. E. *saman*, *drottin*, *raunar*, *sjónir*; det synes derfor en Uregelrethed, når vore Udgg. skrive *arr* i höjere Grad af Biordene, som *slðarr*, *skjótarr*; at her kun bör være ét *r*, ses af Tillægsordets höjere Grad, som dannes

ved at tilföje *i*, som: *siðari*, *skjótari* o. s. v. Den anden höjere Grads Endelse, som udtales *ur*, skrives her forskjellig: S. 32 *minnr*, S. 33 *minnur*; det første er vistnok rigtigst, nl. *minnr*, *betr*, *lengr*, o desl. Den höjeste Grads Dannelse kan også vejlede til at finde det rette; den består i at bortkaste *r*, og tilföje *st*: således: *siðar*, *siðast*; *skjótar*, *skjót-ast*; *minnr*, *minnst*; *betr*, *bezt*, på samme Måde nu:

meir (ikke meirr)	mest
nær	næst (*ikke* nærst)
fyrr	fyrst (ikke fyst)
verr	verst (ikke vest)

Der er intet væsentligt *r* i *meir*, som svarer til *magi-s*, ej heller i *nær*, som kommer af *ná*, at nå, og svarer til t. *nahe*; hvor også den höjeste Grad hedder *nächst* (ikke *näher-st*). Ligeledes *hæstr* (ikke *hærstr*) af *há-r*, *-há*, *há-tt*, skönt höjere Grad *hæ-r* som Biord ikke findes; men *stærstr* af *stór*, *stór*, *stórt*. Urigtigheden af at fordoble *r* i den höjere Grad, hvor det ikke hører til Ordets Rod, falder også i Öjnene ved Jævnførelsen med Navneordene af Hankönnet, hvor *n*, *r*, meget mere burde fordobles, for at skille Nævneformen fra Gjenstandsformen, som: *aptann*, *himinn*, *morgunn*, *mælirr*, o. desl., hvilket Udgg. ikke bruge, f E. S. 99 *ykkarr jarðhimin*. Dog ere disse påankede Forandringer kun sjælden forekommende og Læsningen i det hele ikke meget forstyrrende Tilfælde. Kun da dette Verk er det betydeligste, som i lang Tid er udgivet på Islandsk, og tillige det mest klassiske, og det mest underholdende eller læsbare også

for Udlændere, og derfor ud. Tv. vil blive benyttet af mange Danske og andre Fremmede, som önske at lære Sproget, troede vi at burde gjennemgå det nöjagtigen. Mange Småheder i enkelte Ord, som synes os at misbillige; f. E. *nokkr* for *nokkur* (sammensat af *nâk-hver*) forbigås dog, for ikke at trætte Læserne alt for meget. Kun nogle Trykfejl anmærkes her endnu, da Udgg. ingen have rettet; S. 101. L. 3 læs: dauðu *og* L. 4 vakiu (nl. Intk. i Fl.) S. 103. L. 23 l. mátti ek *ell.* máttak (mátt er 2 Pers. af Nutiden). S. 104. b. L. 5. l. sem fyrir þau. S. 107. b. L. 31. l. gengit viðum var. S. 127. L. 24. l. alteitt.

Udkast til en systematisk i Sprogformernes organiske Sammenhæng alene grundet Fremstilling af den *latinske Conjugationslære*, med et Tillæg om Declinationerne af P. Hjort, Lector o. s. v. 6 + 141 Sider 8.

(Skilderiet Nr. 85. 1827.)

Forfatteren har allerede tilforn udgivet to lærde Afhandlinger om de tyske Deklinatsioner og Konjugatsioner (anmældt i Dagen for 21de Nov. 1826); til disse er nærværende latinske Konjugatsionslære et værdigt Sidestykke, udarbejdet med megen Granskning og et filosofisk Blik i det indre af den almen-japetiske Sprogbygning, der i Hovedsagen er en og samme overalt, i Sanskrit og Islandsk, i Latin og Tysk. Ikke desmindre er denne måskje mindre heldig, end den om de tyske Gjer-

ningsord, i det mindste afviger Anmælderen fra Forfs. Synsmåder i betydelige Punkter; og han tror så meget mere at burde ytre sig derom, som Forf. selv beskjedent angiver sit Arbejde for et Udkast, og ikke for noget fuldendt System, samt sandhedskærligen og djærvt foretrækker det rigtige for ethvert andet Hensyn.*

Gjerningsordene inddeles her uimodsigelig rigtigen i to Konjugatsioner (hos mig *Hovedarter*), den første indbefattende de Ord, som have en Medlyd til Kjendebogstav (verba impura, lukte Gjo.); den anden dem, der have en Selvlyd (v. pura, åbne Gjo.); men Ordenen burde uden Tvivl være omvendt. Denne stemmer vel overens med den i de græske Sproglærer sædvanlige; men da de åbne Gjo. ere de regelretteste og talrigste i alle de Sprog, som have denne Inddeling, bör de unægtelig stå på første Plads. Årsagen til den modsatte Fremgangsmåde i Græsken er vel, at de åbne Gjo. dèr synligen ere sammentrukne i Nut. og Dat.; og således forudsætte Kundskab om de usammentrukne Former; men da denne tilvejebringes ved en Opstilling af de afsondrede Endelser, omtrent som den findes i Prof. Nissens gr. Sprogl. 3. Udg. S. 83-89 og 95-99, samt ved Bemærkningen, at man i Fremtidsformen har dem usammentrukne; så tror jeg det næppe i Græsken burde afholde os fra at sætte de åbne først, hvorved blandt andet vilde vindes en afgörende Bestemmelse af Spörgsmålet, hvormange Tider et gr. Gjo. har, og et tydeligt Bevis for at τυπτω er et ganske uregelret, og altså til

Böjningsmönster udueligt Ord. I Latinen vilde ved denne Orden, foruden Fornuftrigtigheden i Almindelighed, vindes langt större Lighed med den gamle Inddeling, så man næppe vilde mærke, det var et nyt System, samt med den italiænske og franske i alle Sproglærer, med den tyske efter vor Forfs. eget System, med den angels., isl., svenske og danske efter alle bekjendte Sproglærer. Kun Dr. Grimm har i sin *deutsche Gramm.* sat de lukte (hos ham *stærke*) foran de åbne (hos ham *svage*); men i Portugisisk og Spansk ere de lukte rent bortfaldne, hvilket tydelig nok viser, at de åbne ere Hovedsagen i de romanske Tungemål, og allerede derfor bör indtage den første Plads. Jeg troede også i Hermod Nr. 5. tilstrækkelig at have drøftet denne Materie, ligesom jeg i ovenanførte Anmæld. i Dagen bifaldt vor Forf., fordi han i sin tyske Konjugatsionslære havde undgået denne Klippe. Her har han ikke desmindre forladt den sædvanlige Kås, og ganske ene styret lige ind på den, ud. Tv. forført af den i Anmærkn. S. 102 ytrede Forestilling, at A-Verbernes Dannelse er mere overfladisk (simplere), de luktes Böjning derimod langt grundigere (kunstigere), skönt denne Bemærkning burde have advaret ham derfor. Alene Overensstemmelsen med Navneordenes Böjningsmåder synes at kuldkaste denne Orden; de dele sig nemlig også i to, som jeg har fremsat udførlig i min Undersøgelse om det isl. Sprogs Oprindelse S. 173. og som vor Forf. i Tillægget meget rigtig antager; Inddelingsgrunden er også den selvsamme som her, nl. den

første Hovedart er nomina pura (åbne No.), den anden n. impura (lukte No), hvortil dog også høre de på e, is og u, us (ûs), fordi de indbefatte et svagt j, v efter sidste Selvlyd (maria for marija, cornua for cornuva). Denne 2den Hovedart antager Forf. S. 137 også udtrykkelig for anden Deklin., skönt den efter hans Fremgangsmåde ved Gjo. burde være den første; men det vilde ud. Tv. ved Undervisningen være höjst ubekvemt, at sætte den 3. Deklin. (efter gammel Inddeling) foran 1. og 2., og ligeså at sætte 3. Konjug. foran 1. og 2. Man bör vist nok i enhver Del af Sproglæren, ja måskje af al menneskelig Undervisning, gå ud fra det simpleste, almindeligste og regelretteste, og derfra siden skride frem til det kunstigere, mere indskrænkede og uregelrette.

Adskillelsen imellem de to Hovedarter af Gjo. bestemmes S. 7 omtrent således: „ved den første (lukte) forandres Rodens Mærkebogstav efter visse Regler; f. E. læd-o, læs-i, reg-o, rex-i, rec-tum, i den anden (åbne) forbliver det overalt det samme; f. E. laud-are, laud-avi, mon-eo, mon-ere, og en af de tre Vokaler a, e, i, står som oftest imellem Roden og Fleksionen." Dette er ingenlunde fyldestgörende. *Kjendebogstavet* (som jeg kalder det, overensstemmende med *Kjendesifre* o. desl.) er her ikke forklaret, sædvanlig forstås vel derved det sidste væsentlige Bogstav i Roden, altså *d* i læd-o, *a* i lauda-re, *e* i mone-re, jf. Prof. Nissens gr. Sprogl. S. 65. ned.; altså står a ikke imellem Roden og Endelsen, men slutter Roden, og der er in-

tet imellem den og Endelsen i de åbne Gjo. hverken i Lat. eller Gr., kun i de lukte Gjo. træder stundum en kort Hjælpeselvlyd imellem (læd-e-re). Dernæst udgör Kjendebogsts. Forandring eller Vedligeholdelse, som mig synes, ikke Forskjellen imellem disse Arter, men blot den klare Beskaffenhed deri, óm det er en Selvlyd eller Medlyd, så at uden alle videre Bestemmelser de Gjo., der have en Selvlyd til Kjb., ere åbne, de der have en Medlyd ere lukte, hvortil dog og høre de med u, og i visse Måder de med i, fordi disse Selvlyde indeholde et svagt v og j; (statuo for statuvo, audiam for audijam). Man kan ikke engang sige, at Kjb. forandres i de lukte og beholdes i de åbne: ti det forandres jo ikke i carp-o, carp-si, carp-tum, carp-ere, ej heller beholdes det i laudo (for lauda-o) laudavi, lauda-tum, end sige i mone-o, monu-i, monitum.

Enhver af dets Hovedarter deles atter af Forf. i Slægter (sædvanlig *Klasser*), efter Kjendebogsts. Beskaffenhed. Ved de åbne er denne Underinddeling iöjnefaldende rigtig, som og sædvanlig (amare, implere, audire); ved de lukte kunde måskje tvivles derom; jeg har selv allerede 1817 udførlig fremsat denne Inddelingsgrund i min, angels. Sprogl. S. 61. men da mange med forskjelligt Kjb. gå ens, og omvendt mange med samme Kjb. gå forskjellig; f. E.

ens { scribo, scripsi, scriptum;
rego, rexi, rectum; } forskjellig,
lego, legi, lectum; }

så er det ud. Tv. rettere, at inddele dem efter Böjningens Beskaffenhed, og det især i Fortiden

perfectum) som Hovedformen af alle Böjninger. Man vilde da erholde 4 Klasser, nl.

a) statuo, statui, statutum;

b) emo, émi, emtum;

c) carpo, carpsi, carptum;

d) claudo, clausi, clausum.

Det danske Kunstord *Böjningsmåde* synes at kaste et Lys på Sagen, hvorved Striden afgöres; ti når der spörges om Ordenes rigtige Fordeling i Böjningsmåder, synes det klart, at man bör regne sammen, hvad der böjes på samme Måde! Men så falde Forf.s. 2. og 4. Slægt (carpere, ducere) sammen, da de både dannes og böjes aldeles ens. Ligeledes må tegere, scribere, sumere regnes til samme Klasse formedelst den overensstemmende Böjning (carpsi, duxi, texi, scripsi, sumsi), uagtet det forskjellige Kjb.; og omvendt: capere, scabere, facere, legere, emere skilles derfra, fordi de have en anden Böjning, skönt samme Kjb.staver. Om man skulde antage disse for en egen regelret Klasse, som nys antydet, måtte vel bero på Antallet; men i alt Fald burde de vel, som indbyrdes overensstemmende, stilles sammen i en egen uregelret Afdeling, ligesom de med Forøgelse (fallo, fefelli; curro, cucurri). De regelr. Klasser vilde da blive de tre, som jeg har antaget i min Udsigt over den lat. Konjugatsion (om det isl. Sprogs Oprindelse S. 183.) samt i min italiænske Formlære S. 31. og 46. Jeg har overalt så ofte ytret mig om disse Ords Inddeling og Afhandling, at det forundrer mig Forf. slet ikke er bleven opmærksom derpå.

Det Særsyn, at Gjo. på uo høre til de lukte, forklares S. 15 ved at antage: „at u i Grunden er det samme som v", og dette u kaldes S. 8 en Halvvokal, S. 19 en Halvkonsonant; jeg anser det, som jeg har ytret på anf. St., om det isl. Spr. Oprindelse) og ovenfor anført, for rigtigere, nl. at *u* og *i* indeholde et Slags blødt *v* og *j*, kun at *v* ikke skreves efter *u*, ei heller *j* efter *i*, ligesom i dansk *Bue* for *Buve* (tysk *Bogen*), og *tie* for *tije* (sv. *tiga*). Hermed stemmer overens det gamle, S. 22 anførte pluvit, fuverat o. desl.; men at statuo skulde egentlig være statvo, synes mig at modsiges af statuere, statutum, statua, fr. statue.

Derimod forekommer det mig at være en meget sindrig og rigtig Bemærkning (S. 14), at *i* i pario, facio, capio o. desl. egentlig er et j (lig isl. hefja o. desl.). En anden fortræffelig Bemærkning er det, at Endelsen -ris i 2. P. af de lidende Tider (S. 74) forsvares imod -re, som en anden har foretrukket; ti dens s er karakteristisk, nl. isteden for den lidende Hovedendelse -r, og dets r derimod kommen isteden for den 2 Persons s i handl. Form, ved en sædvanlig Forandring af s imellem to Selvlyde, således:

habe-or, habes-ir, (haber-is), habet-ur;

omtrent ligesom mus, muris, for musis eller musir, isl. mús, músar. Ved samme Forandring vilde jeg forklare de S. 25. 42. 75. 130. omtalte Former af Fut. exact. og perf. conj. af begge Konjugatsioner, nl. de samme som de sædvanlige, kun med det

gamle s for det sénere r, og dannede af Fremt. istéden for Fortiden, altså

optassis	for	optabsis	d. é.	optaveris
licessit	—	liceb-sit	—	licu-erit
capso	—	cap-so	—	cep-ero
faxim	—	fac-sim	—	fec-erim
dixis	—	dic-sis	—	dix-eris.

Det ses lettelig at e i de brugelige Former er en blot Hjælpeselvlyd, som udfordres af r, ligesom i læd-ere, men ikke tåles af s, som i læ-si (ikke læd-esi); og det kan formodes, at dette: so, sis o. s. v. (altså og ero, eris, som i Grunden er det samme), er en Lævning af det gr. σω, σεις o. s. v., en i det græske dybt indgribende Form, som ellers måtte antages for tabt i Latinen, skönt den er beholdt i Littavisken til den Dag i Dag. Det S. 75 anførte axim vilde jeg ikke tage for Fut. exact., men med Nonius for egerim; ti det er aldeles uvist og ubestemt, hvorimod egi og ago er bestemt.

Skarpsindig synes også Forklaringen af Forskjellen imellem moneo og deleo (S. 98), hvis den blot må befindes rigtig af Filologerne: nl. at monui er istéden for monevi, for lettere Udtales Skyld, og derimod delevi (for deleevi) af deléo for dele-e-o, ligesom fléo for fle-e-o, impléo o. s. v. Kun synes mig, at da laudao får laudavi, og audio, audivi, uagtet de have a, og i kort i 1 P., og ikke ere sammentrukne; burde også moneo få monévi og ikke monevi, hvis det skulde anses for regelret, (for ej at tale om mon-itum). Fremdeles har jeg altid

forestillet mig e kort i deleo, fleo, impleo o. s. v. ligesom i moneo, doceo, kan ikke heller i de Hjælpemidler, jeg har ved Hånden, finde mindste Spor til andet; hvis derfor ikke vor Forf. har mig ubekjendte Bevissteder i Baghånden, vilde jeg dog heller forblive ved min gamle Synsmåde (om det isl. Spr Oprind. S. 182), at mone-o, monu-i, mon-itum, og alle lignende Ord „ere uregelrette og flerformede", og følgelig deleo, fleo o. s. v. de regelrette, der udgöre den virkelige 2den Slægt af de åbne Gjerningsord.

I Henseende til Böjningsmönstrene vilde det höjlig være at foretrække, at de stilledes oven fra ned ad på Siden, ligesom i Gedikes lat. Læsebog, eller i Prof. Bruns franske Sproglære; hvilket *både* kan skje med de tre åbne, når det uregelrette moneo udelades, og med de tre lukte, når det unyttige tego forkastes. At dette forandrer g til c foran de hårde Medlyde, ligesom scribo forandrer b til p, og at cs skrives med x, er nemlig aldeles mekanisk, og har intet med det organiske i Sproget eller Böjningen at göre.

Forfs. Sprog og Retskrivning er ikke fri for Skødesløsheder; som dog lét kunne rettes ved en ny Udgave til Skolebrug: f. E. det udanske Ord: *Danning* (for Dannelse), *Danningsvokal* o. s. v. *overfladigst*; *en egen Slags Verber*; *med mindre ikke* S. 130, *ikke alene* S. 137 uden noget efterfølgende *men*, altså vel isteden for *ikke blot*. *Beskjæftigelse* for *Beskæftigelse* (at *skaffe*) *Forskjal* for *Forskjel* (*skille*), *Grædsken* for *Græsken*, o. desl.

Adskillige Trykfejl især i Længdetegnene over de lat. Ord, forklares vel af Forfs. Fraværelse fra Trykkestedet. Nogle Opbrusninger i Udtrykket, f. E. S. 46. „Skjælnesyge (sub rosa Bornerthed),“ S. 50, „en og anden Træmand, der tróer han er Sproggrandsker, fordi han selv kalder sig Philolog,“ vilde han vist også uden min Anmærkning udstryge næste Gang, da Bogens Tendens ellers ingenlunde er polemisk.

Dette Verk synes således, hvis jeg skönner ret, særdeles vel skikket til at give de Lærde, og navnlig latinske Sproglærere, mangfoldigt Stof til Eftertanke, samt at lægge Grunden til en höjst nødvendig Reform i den latinske Sproglære; det er et Forsøg til at indrette denne efter Logikkens Regler og Sprogets Natur, for hvilket enhver Ven af den studerende Ungdom, og enhver, som kjender hvilken Plage og Tidsspilde det sædvanlige ulogiske System i denne vigtige Undervisningsgren forårsager, må være ham höjligen takskyldig, ligesom Anmælderen; om end, ligesom denne, ikke just enig med ham i et og alt. Ved den endelige Udførelse af dette Verk, bör da også Deklinatsionssystemet omformes, og det ikke blot i Inddelingen af Böjningsmåderne: men også i Anordningen af Kön og Kasus, hvorom jeg på andre Steder har ytret min Idé.

Ytringer af Rask angående sin Behandling af Sprogene.

Jeg tillader mig en liden Digression angående en Sag, som man må være på det rene med, förend man går dybere ind i de gamle Sprogs Studium, ja næsten förend man selvstændig begynder på noget Sprogstudium, nemlig, hvad det egentlig er man vil studere. Der er blevet ytret om mig, at jeg kun har givet mig af med det *mekaniske* i Sprogene, og aldrig hævet mig til *Sprogets Filosofi*.

Det mekaniske i et Sprog er *Abc*, men ikke Lydsystemets Undersøgelse. Dette System er meget mere Spiren, hvoraf det hele frodige Træ er fremvokset og dets Undersøgelse er Grundvolden for al virkelig Sprogkundskab.

Det mekaniske i et Sprog er endvidere *Böjningsmönstrene* og Endelserne; f. E. Nf. *mensa*, Ejef. *mensæ*, men ingenlunde Undersøgelsen af *Sprogsystemet* og Fremsættelse deraf i den rette (ↄ: naturlige) Form. Dette System er *Organismen i Spro-*

get, og Undersøgelsen af det organiske er *Sprogets Fysiologi* eller *Sprogets Filosofi*.

Det mekaniske er *Reglerne i Syntaksis*; f. E, „Når tvende Substantiva komme sammen og tale om forskjellige Ting, skal altid det sættes i Gen., som endes i Dansken på *-s* og ejer og har det andet"; men ikke Undersøgelsen af *Ordföjningens hele Indretning* i et Sprog og Skildringen deraf i den rette Orden, som giver Læseren et klart Billede af Sætningernes Dannelse og Sprogets hele Udtryksmåde. Endnu mindre Teorien derfor eller Undersøgelsen af den retteste Form for denne Fremstilling. Ligesom det er mekanisk at rive Farver og koge Fernisser, samt at male Dörre og Vindueskarme; men ikke at male et Billede, som om tusinde År vil tiltale Beskueren og henrykke ham ved sit Liv og Sandhed. Ligeledes med Verselæren, *Føddernes Inddeling* og *Navne*, *Rimbogstavernes Stilling* og *Beskaffenhed*, det er mekanisk, men den *videnskabelige Fremstilling*, hvoraf man med et Blik kan overse den hele Versebygning er filosofisk.

Det mekaniske er det, man lærer i Skolen, men ikke den videnskabelige Fremstilling deraf, endnu mindre Teorien for denne Fremstillings retteste Form eller Undersøgelsen af Sprogets *virkelige Indretning*, dette er tværtimod Sprogets Filosofi.

Og denne Sprogfilosofis Gjenstand er at forstå de forekommende Fænomener til den inderste Grund; at *indse* klarligen de indbyrdes Forholde,

hvori disse Fænomener (Endelser, Former, Ordforbindelser o. s. v.) stå til hverandre; at kunne forbinde (*kombinere*) denne Kundskab om forskjellige Ting til deraf at uddrage ny, dog sikre Resultater; at kunne *distingvere* forskjellige Ting, som ikke høre sammen, og hvis Forbindelse vilde lede til Fejlslutninger.

Heraf fremstå *Etymologi* og *Kritik*, som er den egentlige og rette Anvendelse af Sproglærdom. Men alt dette holder sig bestemt til Sproget, og går ud fra det og vender tilbage til det, og erholder derved alene Holding og Fasthed, Brug og Værd; f. E. Poetikken forudsætter Verselæren og denne Fødder og Stavelser; Veltalenhedslæren forudsætter Ordföjnings- og Sætningslære, denne forudsætter Formlæren og denne Lydlæren. Alt dette bygges også det ene på det andet, Formlæren på Bogstavlæren; f. E. *mèl-lis*, og sól-is. Dette giver Sprogkundskab Liv og Ånd og er ej mekanisk. Fattes der Kundskab i de første Dele, så fattes den hele Bygning Grund, og er ikke stort mere værd end en brilliant Sæbeboble. Går den udenfor Sproget og indlader sig i Ideernes Verden, så er den *enten* vildt Sværmeri, *eller* en fremmed filosofisk Dissiplin. Men dette gör Sprogspekulatsionerne ofte hos dem, som fattes den fordomsfri Kundskab.

Sproget er en Naturgjenstand og Kundskaben derom ligner Naturhistorien, der frembyder to Gjenstande for filosofiske Betragtninger: 1) *Forholdene* imellem de enkelte Naturting, ɔ: Systemet, 2) *Bygningen* af disse Legemer, og hvad dertil hører,

ɔ: Fysiologien. Det er ikke det mekaniske, men tværtimod den höjeste Triumf for Filosofiens Anvendelse på Naturen, når man ved dens Hjælp kan udfinde det sande System i Naturen og vise at det er det sande (*Linné, Newton*).

Al anden Filosofi over Naturhistorien er enten vild og ugrundet, eller en virkelig filosofisk Kundskabsgren, som ligger udenfor Naturhistorien, skönt denne deri kan anvendes. Derfor må også den almindelige eller filosofiske Sproglære uddrages af virkelige Sprog, når den ikke skal blive til et tomt Hjærnespind, og den er endda ikke af meget Værd, fordi den, for at være grundet og rigtig, forudsatte at man kjendte alle, eller dog de allerfleste og betydeligste Sprog, og at Systemet i dem var rigtig fremsat; men det er langtfra at være Tilfældet, da det ikke engang i Latin og Græsk eller Tysk er rigtig forstået og ordentlig fremsat. Den kan derfor næppe blive andet end Stykverk, og, da de enkelte Materialier ikke holde Stik — Makverk. Foruden denne Måde at opfatte Sprogbygningen, og filosofere over den som en Erfaringsgjenstand, er der en anden tilsyneladende filosofisk, som går ud fra Ideernes Natur, som Sprogformerne ere bestemte til at udtrykke; da Tænkningen nu overalt er den samme, så synes det at denne Fremgangsmåde måtte lede til en fast og urokkelig Form for Systemet i Sproglæren — men det er tværtimod. Tanken er en uendelig fin, ulegemlig, usanselig Gjenstand, den er ikke let at fatte og fastholde og beskue således, at man opdager dens absolut rigtige

Form, og i alt Fald var det ikke Tanken og dens Former, men Ordene, Lydene og deres Former og Forholde eller Forbindelser, som man i Sproglæren skulde beskæftige sig med. Jeg vilde meget advare imod denne Fremgangsmåde.
